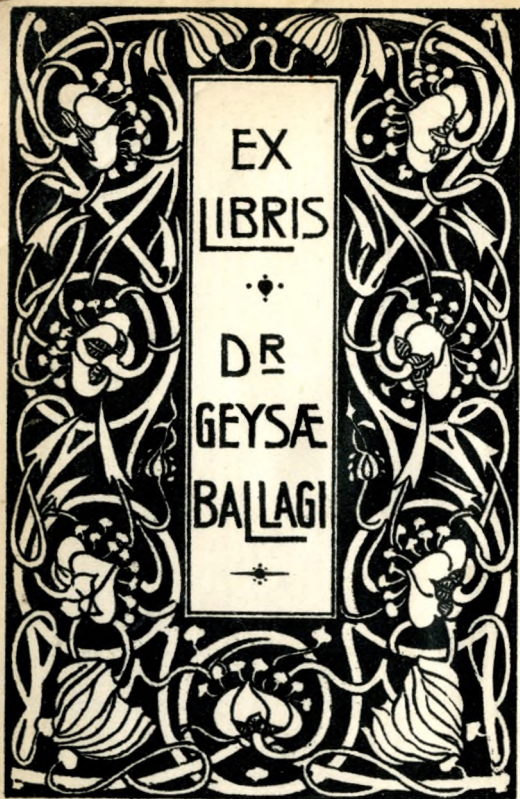

The image shows the front cover and spine of an antique book. The cover is decorated with marbled paper featuring a pattern of blue and purple circular spots on a dark background. The spine is bound in dark green leather with gold-tooled horizontal bands. The title and volume number are printed in gold on the spine.

Politikai
röpiratok.

33.

1976

13. januar, 1976

1994 $\frac{111}{111}$ y

1999 -07- 07

- 1.) 001 0006 387814
- 2.) 001 0006 387807
- 3.) 001 0006 387791
- 4.) 001 0006 387784

1. Alföldi levelek. Dr. Deccuffy Emil. 1842.
2. Nehány reveretesebb iratok gr. Deccuffy Lászlóval kötöttyett eredeti magyar munkáiból. 1843.
- * 3. ~~Titoktartásról a duni confederatio projectumához. Kossuth. 1842.~~
4. Nyílt jelentés Móróváráskhely sz. kir. polgármestere, Móróvárai Pál utóhoz. Merencsi László. 1843.
5. Tanyvára iránt veszerrelés, firkantotta Holmérői Gábor Farkas Andráé sülteme. 1875.

* Előpótlék des. - be van 10/1/12

1848

1849

1850

1851

1852

1853

1854

1855

33
239

ALFÖLDI LEVELEK

(1839—1840)

ES

NEHÁNY TOLDALÉK.

(1841.)

IRTA

GRÓF. DESSEWFFY EMIL.

DEBÁLLAGY MÓR.

Ara két pengő forint.

BUDÁN.

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETUIVEL.

1842.

ALFRED J. BAKER

1892

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1892

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

RECEIVED

1892

1892

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ALFÖLDI LEVELEK.

MEGTOLDVA

EGY BEVEZETÉSSSEL

és

HÁROM FÜGGELÉKKEL:

1. ÖRÖKVÁLTSÁG ;
2. KÖZLEKEDÉSI MÓDOK 's HÁZI PÉNZTÁR; ÉS
3. HITEL-INTÉZETEK IRÁNT.

ALPHABETICALLY

INDEX

BY HENRY B. SWIFT

BARON PUGLIERE

1891

NEW YORK: G. P. PUTNAM'S SONS

1891

DEÁK FERENCZNEK
NEMES ZALA VÁRMEGYE' KÖVETÉNEK
KÉT ORSZÁGGYÜLÉSEN
BUZGÓ TISZTELETE' JELÉÜL

AJÁNLA

A' SZERZŐ.

DEAN FERREN/ER

REMS. N. O. T. R. N. O. T. T. O. V. E. R. N. I. K.

KIT. O. I. E. N. A. O. O. T. U. L. E. S. P. N.

U. N. O. G. O. T. I. S. T. I. E. T. I. L. I. T. I. A.

1811

1811

*

Midőn több évekkel ez előtt legelőször hallám kegyedet az épen Zalából megérkezőt, vér és szív szerinti testvére a' derék Deák Antal helyett elválasztottat, országgyűlésünkön megszólamlani, én a' sem éles tapintattal, sem jósló tehetséggel nem bíró megvalék már akkor győződve, mikép Deák Ferencz' szónoki és elmebeli tehetsége kitünő 's jótékony befolyással leend hazám' dolgaira.

Feszült figyelemmel kísérem azóta kegyed' politikai pályáját, és azon tiszteletet, mellyet a' legelőször, de már akkor a' kifejlett értelmiség' egész súlyával megszólamló követ' első fellépése támasztott keblemben, az azóta lefolyt évek 's a' közügynek kegyed által tett szolgálatok, mind inkább öregbítették. Azonban ez csak kis töredéke a' nemzeti hála' öszves summájának, melly él és élni fog kegyed iránt minden hazáját szerető magyarban.

A' jelen kötetben foglalt dolgozatokat bátorságot vevék magamnak, kegyednek ajánlani. Tettem ezt minden előleges engedelem nélkül, tudva, mikép minden, mi hazai ügyekkel áll viszonyban, Deák Ferencz' figyelmére számolhat — tettem nem azért, hogy önvéleményimnek illy uton szerezzek bemenetelt a' közönségnél, sőt gyanítom, hogy egynémellyek azok közül nem birandják kegyed' helyeslését, de azért cselekvém, hogy kegyed' státusférjfiass jelleme iránt nyilvános hódolásomat kifejezzem.

Nem fog tudom azon tisztelt név,
mellyet e' lapok' homlokára irtam, érde-
met szerezni, vagy fényt kölcsönözni olly
dolgozatnak, melly azzal nem bír, 's mit
nem ingyéyel; mert hiszen a' mit itt a'
közönség eleibe bocsátok, nagy részben
nem egyéb mint compilatio, és igen jól
illik reá, mit Voltaire mondott egy vala-
kiról:

Au peu d'esprit que le bonhomme avait

L'esprit d'autrui par complément servait

Il compilait, compilait, compilait —

és én őszintén megvallom, hogy sem a'
vasutakat, sem az örök váltságot, sem a'

közlekedési módokat, sem a' bankokat
nem találtam fel.

De ha valami bélyegzi az olyan
státusférfiakat mint kegyed, semmi sem
teszi azt inkább, mint azon tulajdonuk,
miszerint mindent, a' mi a' nemzet-élet'
bármelly ágára vonatkozik, a' korszerű-
ség' szempontjára figyelmezve, szoktak
megbirálni.

Kegyedtől, ki felebarátját engedé-
kenyen hajlandó megítélni, ezt legyen

szabad reménylenem, valamint az is, mi-
kép ha veszen időt magának e' lapokat
végig futni, azon elismeréssel fogja ke-
gyed azokat kezeiből kiejteni, hogy én
compiláltam ugyan, de korszerűket.

És ennyi elég mentségül és felvilá-
gosításúl; a' mi még hátra van, legyen
könyörgés és így hangozzék: Isten, ki a'
nemzetek' ügyeit intézed, tartsd meg ha-
zánknak Deák Ferenczet ép lelki és testi
erőben; tedd képessé a' magyar népet
megbecsülni az érdemeseket és tanácsait

követhetni a' haza' hív fiainak, diszesítsd fel ezeket a' megérdemlett nemzeti bizodalom' édes jutalmával; vidd őket a' mulékony népszerűség' tapsainak kísértéseibe, hogy a' sokaság' tömjénezéseinek soha sem hódolni, gyakran daczolni, 's az utókor ítéletét' szem előtt tartani megszokva, küzdésben erősödjenek megmaradni a' tiszta hazafiság' ösvényén, mentsd meg valamint őket álbarátaiktól, úgy bennünket is szabadíts meg minden gonoszoktól 's az álhazafiaktól, és adjál győzedelmet a' jóknak, valamint meg-

aláztatást a' roszaknak, mert tiéd az or-
szág, a' hatalom és a' dicsőség!

Amen.

TARTALOM.

Bevezetés	1
I. Levél. Általános nézetek	45
II. Levél. Urbéri ügy	52
III. Levél. Urbéri ügy	61
IV. Levél. Urbéri ügy	76
V. Levél. Urbéri ügy	88
Első függelék. Örökváltság	75
VI. Levél. Közlekedési eszközök	165
VII. Levél. Közlekedési eszközök	179
VIII. Levél. Nagy csatorna	198
IX. Levél. Duna-tiszai csatorna	207
Második függelék. Közlekedési eszközök és házi pénztár	219
X. Levél. Bank	244
XI. Levél. Ingatlan hitel	267
Harmadik függelék. Hitel intézetek	280
XII. Levél. Pálinka	344

TABLETTE

1
15
22
31
37
48
55
62
75
102
130
188
207
210
244
267
280
314

BEVEZETÉS.

Egy csomóban adom itt által a' közönségnek azon 12 levelet, melly 1839 és 1840-ben a' „Hírnök“ melletti Századunkban tőlem megjelent. Ambár maradandó becsset nem tulajdonítok elméledésimnek, tagadni nem igen lehet, hogy akkori fontolgatásaim' tárgyai érdekükből legkisebbet sem vesztettek, és a' magyar közvitatás' mezején még bérekesztve nincsenek. És ez egyik oka, miért azokat újra kinyomatni, magamat elhatározám. A' másik, mert szeretem az általánosságok' kopár mezejéről — mellyre mind inkább által kezd ismét a' vitatás sikamlani — a' részletek' és gyakorlat' termékenyebb síkjára vinni által a' tárgyakat, és azt pengetni főkép, a' mi most van napirenden.

Igyekeztem elfogultság nélkül tárgyalni a' felvett ügyeket, és nem mentem sem az egyik sem a' másik párt' zászlója alá táborozni. Ha ezt teszem, és nem „Századunk“-ban de más úton levelezek, izletesebb lett volna sokaknak az egész és többen olvassák. De én kárt tettem és vétkeztem volna

vele, mert eként hódolok az elfogultságnak, az egyoldalú irányoknak, a' korlátolt és apró szempontoknak, mellyek miatt sokan nálunk mindent bizonyos színű szemüvegen keresztül nézni, minden száraz vitatási tárgynak párti színt adni, és mi nem zászlójuk alatt vitattatik, vagy nem méltatni figyelemre, vagy gyanúsíthatni, úgy is elég erősen gyengék. Az ilyenek számára hódolat nincs bennem, és csak szánakozás van.

Néhol rövidítettem ezen új kiadásban leveleimen, néhol újabb jegyzeteket adék hazzájok, de egyébként változtatásokat nem tettem. Megkülönböztetésül az új jegyzetek számmal vagy-
 nak kijelölve, míg a' régieket csillagocskák alatt található.

Függelék formában külön szoltam Örökvált-ság, Hitelintézetek, közlekedési - módok és házi pénztár iránt, a' mi a' levelek' eredeti sorjának megváltoztatását szükségessé tette, úgy hogy jelenleg, azon levelek, mellyek ugyan azon tárgyról szólanak, egymás után vagynak lenyomva, és az illető „Függelék“ ezeket mindjárt követi.

Szárazak a' tárgyak, mellyeket az olvasónak bényujtok. Az írásmód darabos és kellemetlen, teljesen nélkülöző minden virágokat, minden czikornyát, minden keleti szószaporitást és oknélküli fellengőséget. A' toll nincs sem egyik sem másik párt' tentatartójába mártva, és így az indutlatokat se nem izgatja, sem a' hazafi kebelnek min-

den, még legnemesb, felmelegülését is, a' közönység' jéghideg nedvével leönteni nem igyekszik. Mind ezekért bocsánatot kérek azon olvasótól, ki illyeseket igényel, de olyannal, mit a' magyar literatura' jeleneteiben gyakran rosztam, szándékosan nem szolgálhatok.

Czélom nem volt egyéb, mint békésen agitálni néhány igen fontos honi tárgyat, mellyről mert határozni fog kelleni, előleg szükség vitakozni; — nem volt más, mint egy kis virrasztásra késztetni, egy kis ébrentartó — nem borsot — de burnótot törni a' magyar vélemény' orra alá, hogy rágódjék egy cseppet némelly tárgyakon még, mielőtt lefeküdvén, elaludván, fel kelne, és, olykor még álommámorosan, rögtön voksolna vagy határozná.

Az én igen tisztelt barátomtól, a' mostani bihari Első Al - Ispánytól hallám egykor, mi nagy barátja ő a' békés agitációnak. És íme most ő fogja tőlem hallani, mi nagy pártolója vagyok annak én is. Valóban semmire sincs nagyobb szükségünk. Mert ha haladni akarunk — pedig kell, és gyorsabban mint másoknak, mert igen sokat mulasztánk el — a' közvéleménynek éberségében meg kell tartatni, és nem általánosságokban kalandoznia, hanem folyvást a' nemzeti fejlődés' gyakorlati és részletes feladásaira irányozva lennie szükséges. Másfél év múlva országgyűlés lesz, és a' legfontosabb tárgyakról leend ez úttal is szó. Nem teszek

itt ezekről említést, mert ki tudja el volnánk e képes sorolni csak egy kis részét azoknak, mellyek megpendítését némellyek kívánják, mások rettegik, a' legnagyobb rész pedig nem is gyanítja. És illy feladások' ellenében részünkről elég történik e? Kérdem van e csak egy tárgy gyökeresen meg vitatva? Igaz, keleti raj, faj, vagy vér vagyunk — a' mint tetszik — és őseink' sajátos indolentiájából igen szépen öröklöttünk. Így például századok oltá posványos alakban tartják folyóink az ország' nagy részét, 1838-ban a' többi baj között, a' serdülő Pestet halomra dönti az árvíz, és 1841-ben mielőtt még összeültünk volna tanácskozni, mi-kép' lehetne a' szőke Dunát és egyéb vizeinket szelídebb cselekvésmódra szoktatni, ismét vízben vagyunk, és új nagy vészélytől csak különös isteni kegyelem óvja meg a' Fővárost. 1840-ben hangos örömszóval bészárjuk az országgyűlést, nemzet és kormány közelítnék egymáshoz, és mi a' helyett hogy előkészítenénk, mibe rövid idő múlva nem csak bele kell harapnunk, hanem a' mit szükséges leendő elnyelnünk és meg is emésztenünk, vagy panszláv, duplex beneficium és vegyes házassági agitációkkal engedjük a' drága idő' legnagyobb részét elfoglaltatni, vagy pedig nyaktörő terveket készítenünk és megyei küldöttségek által egy új magyar alkotmányt készíttetünk, és eképpen annyiba és olly távol fekvőkhöz kapunk egyszerre, hogy azokra, mellyek közelebb fe-

küsznek és így sűrgetőbbek, nem marad sem üdő sem figyelem. Szomorú állapot, és kevés közlélekre mutató, hol vallási viszálykodások szükségesek eszközteni, hogy a' nemzet el ne szunnyadjon! Eljő utób 1843-ban az országgyűlése, a' mit három évi szünet alatt a' levéltárak sűrű pora fedett bé, előkerestetik, váratlanul előbukkan a' legfontosabb tárgy, és mert olly húr pendült meg, melly, megértve nem értve, jól hangzik, törvényt kell hozni olyanokról, mellyek előkészítve nem voltak, mellyekkel a' közvélemény meg nem barátkozott, kellőkép meg sem ismerkedett. Csak újításnak tetszik azután mi javításul szándékoltatott, mert a' törvény megelőzte a' közvéleményt és nem kifejezte. Nem talál a' törvény közmegnyugvásra, közelismerésre, és végrehajtását a' közvélemény nem gyámolítja, a' siker tehát csekély marad. Ez pedig annál sűrűbben történik, minél inkább megelőzi a' törvényhozás' értelmessége, a' közügyekkel foglalkozók' többségének értelmességét, mint ezt a' múlt országgyűléséről is észrevehetjük.

Nincs nemzet Európában, mellynek az intelligentiák' folytonos mozgására és küzdésére egymással nagyobb szüksége volna, mint jelenben a' magyaroknak. Mert a' reform alólól indult meg, és hol az erő, melly irányt adna a' szétágazó törekvéseknek? hol gyakorlanak a' küldők olly mindennapos befolyást követekre, mint nálunk? hol vannak törvényt

végrehajtó testületek illy jogokkal felruházva mint megyéink? hol bírnak a' műveltség' legalsó fokán álló egyedek, illy befolyással mint hazánkban? hol függenek olly kevésbé a' végrehajtó hatalomtól azok, kiket neki eszközökül kell használnia? Feküsznek ezekben itt ott nagy biztosítékok, egy törvénytelen kormányzási rendszer, egy mindent elnyelő centralitasio' lehetősége, a' törvényhozó test' kicsapongásai ellen; de valljuk meg, ezekben fekszenek egyszersmind számos haladási akadályok. A' legjobb törvény' sikere, olykor egyes személyek' jó vagy rossz akaratja, többnyire egyes testületek' kisebb vagy nagyobb értelmessége által feltéleztetik, és nincs erő, melly ezeknek hijányát akarattal pótolni, a' szándékos vagy szándéktalan hanyagságot cselekvéssé változtatni tudná; mert a' végrehajtó hatalmat, mellynek rúgósságát collegialis szerkezete testületek ellenében különben is csökkentti, azon küzdés, mellyet 52 felé kell folytatnia, régen kifárasztotta; a' nyilvánosság és sajtó pedig feladásuknak még nem feleltek meg, és vagy nem tudták a' közlélek' elegendő summáját teremteni, vagy pedig hatásukat a' pártszellem' önérdekében használja. Holt betű marad tehát a' törvény, és bár mi lobogót üssünk fel, az búsan függ le a' tartórúd hosszán, mert az élet' fuvalma nem dagasztja. Az országgyűlés' költségeit legújabb üdőkben a' Nemesség viselte, de a' célzott könnyebbítés a' jobbagyon, el volt e érve, miután neki 3 évig

előlegezni kellett, és még ma is vagynak hatóságok, hol az 1832-ikinek költségei még egészen bé nem szedettek? *) A' legjobb szándék nem megy teljesedésbe, mert a' törvény nem alkotatik úgy, hogy törükszakad sikeresnek lennie kellessen; **) nem csuda tehát, ha hiányosan hajtatik végre, nem csuda, ha nem verhet gyökeret a' magyarban azon szívemelő bizonyosság, hogy a' mit a' Nemzet akar, annak lenni kell. Ennek hiányából veszik eredetöket határozatlan, nem eléggé szigorúan és világosan parancsoló, de különb magyarázatokra alkalmat engedő, a' törvényt végrehajtókat nem eléggé szorító, kelletinél többet reájok bízó, a' törvényelleniségeket előre fel nem tevő, és eltávoztatásukról sikeresen nem gondoskodó törvényeink. Innen származik a' sok hazafi kebelben fenálló kétkedés és gyenge bizodalom egy szebb jövőndőbe — mind annyi erkölcsi aka-

*) Miért nem lehetne például minden országgyűlésen meghatározni, hogy a' jövő országgyűlésnek költségeit a' Nemesség viselendi, így nem lesz szükséges a' jobbágnak előlegezni, mert ezen törvényt országgyűlés alatt fog lehetni végrehajtani.

**) Miért ne lehetne például országos ajánlatoknál záros határidőt tenni a' beszédre, és a' törvényt végrehajtókat ön vagyonukkal felelősökké tenni, ha a' behajtást elmulasztják. Ha ez így volna, nem kellene a' nemzeti színházra kamat helyett, a' tőkét költeni.

dályai a' valódi előmenetelnek, mert pályáján csak az nem lankad el, ki a' nyerő parthoz eljuthatni magában elég erőt érez.

Nincs tehát semmire nagyobb szükségünk, mint az intelligentiák' mozgására. Ez fogja egy részről pótolni, a' hiányos nevelésünk hagyta hézagokat, és mind inkább kiegyenlíteni azon különbségeket, mellyek törvényhozók' és végrehajtók', kormányzók' és kormányzottak' intelligentiáji között léteznek, más részről ez fogja kiörlni és a' Nemzet' vérébe általszívárogtatni azon igazságot, miképp' csak silány sikereket szülhetnek a' szétágazó erők, öszvepontosulniok pedig közös nemzeti czélok felé nem lehet, ha túlhévvvel folyó önkormányzási (selfgovernment) kicsapongásainknak, magunk nem teszünk korlátokat, vagy más szavakkal, ha nem vetkezünk ki azon szokásból, mellynél fogva szeretünk minél több törvényt hozni, de azoknak minél kevésbé engedelmessékedni, — ha nem hagyunk fel azon törekvéssel, helyhatósági tehetőségünket nem csupán a' végrehajtó hatalomtól, de a' törvényektől is függetlenné tenni, — ha nem húzzuk magunk kurtábbra a' gyepőlőszárat, és nem akadályozzuk, hogy a' megyei munkásság azon körbe, melly a' törvényeknek van fentartva, bele ugrasson, — egy szóval ha nem emeljük fel hitünké azon igazságot, hogy nem az a' feladás, 52 különb irányban mozgó, különb szerkezetekkel és különb kormányzási

rendszerrel bíró, egymástól és az egésztől független országocskát alapítani meg, hanem az a' feladás, egy nagy, de még gyenge, megáldott, de még szegény országot erőssé, hatalmassá és virágzóvá tenni, és ezen hatalom' és virágzás' mialasztjaiban mindenkit lehetőségig részesíteni.

Nemzeti nagyság nincs nemzeti egység nélkül. A' nemzeti függetlenség' eszméje csak illusio, ha vele szemközt 52 részletes függetlenség áll. A' nemzet önmagát nem kormányozhatja úgy, mint legjobbnak gondolja, ha a' nemzet részei önmagukat tetszésök szerint kormányozhatják. A' nemzeti érdek veszélyezve van, ha nálánál fenebb hangon szólani képes a' provincialis érdek. Ostrom ellen védeni magát lehet a' vis inertiaevel, de a' szükséges jók' meghódításához cselekvő erő kell. — Megoldatlan problémák, ha ezeket helyhatósági rendszerünkre alkalmazzuk.

Reményem a' magyar értelmiség' haladásaiha nagy ugyan, de annyira még sem terjed, hogy ezen feladások' megfejtését egyedül a' vitatástól várhatnám. Tapasztalásoknak kell hozzá járulni, alkalmasint szomorúaknak, míg épen olly élénk leendő óhajításunk Rendet hozni bé, mint a' milyen buzgalommal kívánjuk most önkormányzási tehetőségünket kiterjeszteni és biztosítani. De elébb utóbb eljő ezen üdő, és reményleni kell, hogy a' „Rend“ utáni vágy miatt, ne szenvedjen a' szabadság.

Szomorú jelenet, de tapasztalás igazolja, mikép haladásink' nagy része csak papiroson marad, és fog is maradni mind addig, míg az Ég nem áldand bennünket egy olly törvényhozással, mellynek sikerülend kibékíteni egymással elméletileg a' központosító és helyhatósági rendszerek' vezéreszméit, és meghatározni a' kormányi ellenőrség' azon sikeres mértékét, melly alá helyezve kell lenni a' megyei szerkezetnek, hogy törvények által megszabott határvonalok között minél jótékonyabban mozoghassék, de túl azokon ne léphessen: — és míg meg nem áldand az Ég beünket egy olly kormánynyal, melly az említett ellenőrséget változatlanul igazságos szigorúsággal, és egyszersmind úgy tudandja gyakorlatban kezelni, hogy a' mindenütt jelentkező javítási ösztön, a' nemzetisedés' és művelődés' kettős irányában, természetszerinti sort, és a' körülményekben alapuló mértéket tartva, öszvehangzólag, következetesen és a' törvények' organuma által kifejezett nemzeti akarat' szellemében, munkálhassa a' kellő kifejléseket. De kérdem ezen sor és öszvehangzás, ezen következetesség — mellyek nélkül minden változtatás vagy csupán részletes sikereket szülő és így csekély eredményü, vagy üdöelőtti és így ártalmas vagy foganatlan — fennállhatnak e ezek, azon önkormányzási kicsapongások mellett, mellyeket tapasztalunk? fennállhatnak e, ha például az alatt míg az egyik hatóság politikai jago-

kat osztogatni akar és így megelőzi a' törvényhozást, a' másik adott jogokat megtagadni képes, és így elmarad a' törvényhozástól?

Jelenleg a' helyhatósági tehetőségben öszve vagynak zavarva a' törvényhozási, birói, fenyítői és rendőri hatalmak, hozzájárul ezekhez az adóki- vetési és felosztási tehetőség, mellynek hijányos és gyakran káros munkásságát csak azon osztály érezte eddig nagyobbára, melly azt javítani képes nem volt, de eljő bizonyosan azon üdő, midőn ezen osztálynak is lesz illyesekre befolyása, az pedig, melly kirekesztőleg bírt ama befolyással, azon hijányokat szinte érezni fogja, mert részesül- ni fog több terhekben mint eddig. És mind ezeket kellőkép elrendezni fogjuk e tudni, ha a' közértelmesség tetemesen nem gyarapodik?

Vannak, kik a' mostaninál szélesebb alapra akarják állítani a' helyhatósági rendszert, mind megyékben mind városokban, kik a' törvényho- zásba is képviselés útján befolyást akarnak en- gedni azon osztályoknak, mellyek abból kiváltak zárva, és magam is azokhoz tartozom, kik a' jö- vendőrül mélnézni szeretvén, jól látják, hogy mind ezek ezen szóban, „haladás“ következte- sen bennfoglaltatnak. Véleményem szerint közel- get az üdő, midőn azon befolyást, mellyet most megyéinkben szegénység és műveletlenség, vá- rosainkban pedig egyedárúság gyakorlanak muni- cipalis és ez által országos dolgainkra, mérsékelni

fog kellenünk, és kérdem mikép fogjuk ezt te-
 hetni, mint ha önállóbb vagyonosság és értelmes-
 ségnek engedünk hatást, mintegy ellensúlyul szol-
 gálandót a' kiváltságnak, melly pusztán áll már
 igen gyakran, és az értelem' és vagyon' garantiái
 által nem támogatatik? De a' melly arányban
 a' szabadságot terjesztjük, ugyan abban fog kel-
 leni a' Rend' biztosítékairól is gondoskodnunk.
 Mert pillantsunk egy kissé a' jövődőbe, és gon-
 doljunk magunkat bele azon üdőbe, midőn a' poli-
 tikai befolyású sokaság, mellyet eddig sem tud-
 tunk kormányzani, számra nézve megszorítva,
 érdekekre nézve pedig még különbözőbb leend
 mint most, — midőn még több ember fog köz-
 ügyek felett tanácskozni — a' törvényeket még
 több fogja magyarázni — a' felelet' terhe még töb-
 bekre fog oszlani, mint most — midőn egy kifej-
 lettebb és szélesebb alapon nyugvó collegiális
 rendszerben a' vis inertiae még erősebb támaszok-
 ra fog találni — midőn a' társasági viszonyok a'
 népesedés' szaporodtával, az ipar' gyarapultával
 még bonyolódottabbak, az igazgatási mozgony pe-
 dig még lassúb és ügyetlenebb mozgású leend,
 mint most — gondoljunk magunkat bele ezen hely-
 zetbe, és kérdem ha elébb törvényeink' végrehaj-
 tását nem biztosítottuk, lehet e arra számolnunk,
 hogy azok meg fognak tartatni? várhatjuk e hogy
 mindenki jogai tiszteletben, hogy személy, vagyon,
 lelkiismeret biztosítva lesznek? És melly más

paizs fedezi ezeket, mint a' törvények? Mert kérdem, a' megyei szerkezet, ha egyszer van mód a' törvényeket elmellőzni, ha egyszer az merőben pártküzdések' csatatérévé aljasul, biztosítja e kel-lőkép a' vagyont, személyt és lelkiismeretet? Le-het e ezt kívánni olly testületektől, hol axioma gyanánt van felállítva, hogy a' mit az egyik gyű-lés elvégzett, azt a' másik minden ok nélkül eldönt-heti, a' hol tehát semmi állandóságra nem szá-molhat, miután, ha úgy tetszik, tizenkétszer is van alkalom évenkiint mindent felforgatni?

Azon kölcsönös hatás, mellyet a' végrehajtó hatalom és megyék nálunk egymásra alkotmányo-san gyakorolhatnak, eszközlője lehet üdövel egy tökéletes igazgatási rendszernek. Ez azonban egé-szen a' jövődö' feladása, mert ha visszatekintünk a' múltra, és röviden akarjuk kifejezni helyható-sági rendszerünk' öszves eredményét, nem igen mondhatunk többet, mint ezt: Szerencsés siker-rel igyekezett a' kiváltságos osztályt jogaiban meg-tartani, de egy jó és rendes közigazgatás' mellöz-hetlen kívánatainak megfelelni, képes nem volt. Ha pedig a' jelent vesszük fontolóra, így summáz-hatjuk öszve a' napi törekvések' eredményeit: kö-vetkezetesség és kitartás nélküli kapdosás, a' kép-zelt, de többnyire, komolyan meg nem fontolt, Jobb után. És ezt lehet e tagadnunk, ha pénz-táraink, ha árvaszékcink, ha börtöneink, ha adó-fizetési rendszerünket 's a' t. 's a' t. vesszük szemügy-

re? Megyei és városi igazgatásunk visszaélésekben bővelkedik, és ha népszerűk a' visszaélők, az orvoslás hol van? Ne magasztaljuk tehát mindig mint remeket, hanem böcsüljük meg, az az keressük fel hibájit és tökéletesítsük megyei szervezetünket; ne éadjuk be vele, hogy az a' vitatásnak törvényes mezeje és a' törvényhozásnak előmühelye legyen, hanem tegyük azt a' közigazgatás' alkalmazatos és gyakorlatban sikeres mozgonyává — mert hiszen századokon keresztül autonomice kormányozzuk magunkat, de valljuk meg, még a' középszerűségtől is igen távol vagyunk.

Becsülöm én is a' helyhatósági szervezetet, mind multjában, mert a' kiváltságos osztálylyal alkotmányt és nemzetiséget, és így egy jövőndőt tartott meg a' magyarnak; mind jövőjében, mert látom, hogy a' jótékony kifejlődhetés' elemei benne még feltaláltatnak. De ezeket kockáztatva vélem, ha azon hatás, mellyet felebb említék, jogkiterjesztési törekvésekké, és ekép elébb vagy később, békés surlódásokból, nyilvános ütközetekké találna fajulni. Pedig emlékezzünk meg, és pillantsunk egy kissé hátra, valljon azon állaspont, mellyre néhány évekkel ez előtt megyéink a' végrehajtó és bírói hatalmak ellenében helyezve voltak, következetesen kifejtve, és tovább folytatva, nem oda vezetendett e? És azon számos beugratás a' törvényhozás' körébe, mellyet tapasztalunk a' megyék' részéről, nem egyenesen oda vezet e? és nem

fogja e elébb utóbb kényszeríteni a' törvényhozó hatalmat, megütközni a' megyeivel? És akkor adjon Isten győzedelmet a' törvényhozásnak, hogy fenntarthassa az egy nagy magyarhazát, és ne engedje 52 apróságra feloszlani!

Csiklándoztatja büszkeségünket a' nemfüggs', az önállóság' eszméje — hizeleg hiúságunknak tágítani hatáskörünkön, gyarapítani hatalmunkat — magáu érdekeink örömet nélkülözök gyakran a' felsőbb ellenőrséget, és így támad azon igyekezet, minél függetlenebbül mozoghatni, a' törvények' sikerét tetszésünktől függeszteni fel, és ha a' fennálló rend ellenkezik azzal, mit jobbnak gondolunk, mit létesítve látni óhajtunk, ezt amannak gyakorlatban elébe tenni. De elfelejtjük, hogy más jogainak bitorlása egyiránt kárhuzatos akár az absolut hatalom' akár a' szabadelműség' szinc alatt gyakoroltassék — elfelejtjük hogy midőn a' törvényhozás' körébe vágunk, önjogaink' legszebbikét kockáztatjuk — nem veszszük észre, hogy midőn az ellenőrséget távolítjuk vagy nehezítjük, minden visszaélések' elfojtásának kötelességét vállaltuk magunkra, és az ebbeli felelőséget magunktól elutasitanunk nem szabad — nem figyelmezünk reá, hogy ezen kötelességnek szerkezetünk' belső hibáji és sok más okok miatt megfelelni képesek nem vagyunk — elfelejtjük hogy míg törvénytől és felsőségtől függeni nem akarunk, az alatt többnyire a' sokaság' szenvedélyei és értetlensége éreztetik

veltünk hatalmukat, és öngyengeségünket. — A bitorlás minden nemei, magokban hordozzák a büntetésnek elébb vagy később kifejlendő csiráját, és csak azon hatalom állandó, melly önmagát mérsékelni tudja. Ha azt akarjuk, hogy a' nemzeti akarat ne üres hang legyen, azon munkásságot, melyet a' végrehajtó hatalom a' törvények' foganatosításában kifejthet, olly hathatósággal kell felruházniunk, hogy az általa használt eszközök visszaható ereje miatt, a' közigazgatási mozgony' megállásra ne kárhoztathassék és veszteglés szokásává ne válhasson. Mert miben másban fekszik különben biztosítása a' jövődönnek? miben a' kezesség, hogy a' szándéklott előlépések valóban az életbe menendenek által? hogy törvényeink — mert a' siker ettől függ — általános, és nem csupán részletes alkalmazásra találандanak?

Ne zavarjuk össze a' vitatás', törvényhozás', és közigazgatás' feladásait. A' vitatás és sajtó ki mutatják a' szükséges javításokat, az az megszántják a' földet és bevetik. A' törvényhozás az életbe viszi által a' javításokat, az az megtermi a' növényt és megérleli a' magot. A' közigazgatás foganatosítja a' feltett szándékot, az az learatja a' termést és haza takarítja. Mi gyakran jó termést követelünk szántás nélkül, vagy a' termést bevárni nem tudván éretlen növényt aratunk, a' takarást pedig többnyire magunk akadályozzuk. Pedig mennyire megváltoztak a' körülmények, és

mennyire szorító már a' szükség, hogy mi is megváltoztassuk szokásainkat! Régenten a' diák törvény csak kevés kézen forgott, a' sokaság azt mint egy olly mysteriumot tekintette, mellyhez közelítenie sincs megengedve — most magyar a' törvény és a' többi hazánkban divatos nyelvekre is le van fordítva, a' nép' kezén forog, sőt kezébe adatik hivatalosan, és minden meg nem tartott és papiroson maradó törvény csökkenti a' törvényhozás' tekintetét a' nép' szemeiben, csökkenti azon fogalmat, mellyet az a' törvényhozás' hatalmáról táplált. Törvényt fogunk hozni, egy javított börtönzési rendszer iránt? Hajótörést kell szenvednie, mert minden megye azt tetszése szerint fogja magyarázni. Eltöröljük az eddigi élelmezési rendszert, a' hadi adót fogjuk nevelni, hogy maga a' kincstár gondoskodjék katonáiról? Az eddigi hadi adót sem tudtuk beszédni, a' megnagyobítottat még kevésbé fogjuk. Örökváltságot törvény által akarunk eszközölni? Nem fogjuk beszédni a' jobbagytól tartozását és így a' földesurat nem fogjuk kármentesíthetni. Iskolákat fogunk felállítani, el fogjuk határozni, hogy tanulni kötelesség? Nem fogunk felügyelni, hogy a' gyermekek iskolába járjanak és így nem fogunk célzt érni. Kölcsönt fogunk felvenni, hogy némelly nagy nemzeti munkálatokat véghez vihessünk? Mit fogunk felelni, ha a' tőkepénzes azt kérdi: Uraim, mondják meg, nemzeti ajánlatok és egyéb országos terhek rendesen beszöktak e szedetui, és

így én tókém kamatait a' kitűzött üdörc biztosan várhatom e? Mit fogunk felelni? Kénytelenek leszünk elismerni, hogy az egyik megye az 1830-iki koronázási ajánlatot még nem szedte bé, egy másikban az 1832-iki országgyűlés' költségei még kün vagynak, a' harmadik az 1839-ikinek költségeit az országgyűlés' bérekesztése után másfél évvel veti ki, 'sa't, 'sa't. És azután nemzeti hiteltől álmodozunk, börtönjavítást, népnevelést emlegetünk, örök váltságot tervezünk 'sa't. 'sa't. Gyönyörű tervek, de gyökeres csalódások egyszersmind, és csak néhány hónapi tapasztalás lesz ahoz szükséges, hogy öszveroskadjanak! Fogalmainkat kell gyökeresen megváltoztatnunk, ha boldogulni akarunk. El kell ismernünk, hogy közgyűléseink nem csupán vitató, hanem igazgató testületek; el kell ismernünk, hogy ezen állásból positiv kötelességek folynak, mellyeket nem teljesíteni bűn, és annál nagyobb, mert reánk kiváltságosokra bizta törvény a' közigazgatást, és, mert ragaszkodunk ezen jogunkhoz, a' vele járó felelőség alól kibújnunk nem lehet. A' jelen zavarban, nem fogja ugyan senki alólunk kirántani a' széket, és nyugodt majestásban fogunk a' ma elfogadott és holnap már meg nem tartott indítványok felett tanácskozhatni, de eljön a' szigorú jövő, és irgalmatlanul fog öszve csépelni bennünket. Ha nem érezzük egész nagyságukban kötelességeinket, úgy az igaz, túl éltük magunkat

és tőlünk nincs mit várni többé, és ezen esetben azon törekvés, mellyel jogainkat másokra akarjuk terjeszteni, nem politikai bélélatás, de öngyávaságunk' kebleinkben feltámadt érzetének gyümölcse és előpostája. Megtapsoljuk országos embe-reinket, éljenceink harsognak Deák Ferenczünk elébe. Nyomorúlt jutalom egy nemzettől, ha a' megtapsoltnak szavai mint kiáltó szava pusztában, nyom nélkül hangzanak el. Pedig meg van írva az 1840-iki ország' gyűlésről tett zalai jelentésben: „a' melly nemzet moralis erő' hiányában nem képes a' törvények' szentségét tiszteletben tartani és azoknak tiszteletet szerezeni, annak független önállása a' véletlen esetek' játéka lesz, és azt újabb és ismét újabb törvények sem mentik meg a' vég-súlyedéstől.“

Mondám felebb, hogy önkormányzási kicsa-pongásainknak magunk tegyünk korlátokat. Igen is, tegyünk ha nem másért, azért legalább, mert különben a' közös törvényhozás' hatását gyengít-vén, ezen alapuló helyhatósági tehetőségünket is kiveszszük elébb utóbb minden erejéből, és azon nagy de nem eléggé méltányolt veszedelemnek leszünk kitéve, hogy midőn a' társasági viszonyok bonyolódottabbak és nehezebben intézhetőek leen-denek, a' törvények és institutiók erővesztve és elkoptatva fognak velök szemközt állani. De mie-lőtt tennék ezen korlátokat, szükség az öszveza-vart eszméknek megtisztulniok, szükség megta-

nulnunk elbírní az ellenkező véleményeket és azokat ösztönül tekinteni önvéleményeink' újabb és szigorúbb vizsgálat alá vételére. Mind ez a' sajtó' szabadabb mozgása nélkül el nem érhető. Egy üdőtől olta tágasabb mezőt nyert nálunk a' sajtói vitás, minél czélszerűbb intézkedést nem csupán a' haladásnak, de a' rendnek érdekében sem lehet gondolni, mert hol sokaknak van befolyása a' közdolgozókra, szükség hogy minél többen fogják fel valódi érdekeiket, bírjanak önálló véleménynyel és kifejlett ítélőtehetséggel. De ezeket nem elnémulás, hanem gondolatcs ere fejthetik ki, a' valódi érdekeket pedig, ha azokat pártnézetek darab üdőre elhomályosítják is, csak tapasztalás és erre támaszkodó vitás fogják tisztán állítani mindenki elébe. Mert jól mondá Vas megye' egyik követe a' múlt országgyűlésről tett végjelentésében: „míg a' Nemzet' nagy részének fogalma nincs azokról, mik tárgyaltatnak, addig azt mondani; a' nemzet ezt vagy amazt akarja, nagy részben illusio“ — mihez még szabad legyen hozzá tennem: „míg a' nemzet nem fog érett megfontolás után a karni megtanúlni, addig nagy sikereket várni, még nagyobb illusio.“

Nem tartok én attól, hogy ama felfogott valódi érdekek között, ne első helyen álljon a' Rendnek buzgó óhajlása, mert csak rövid tapasztalás kell annak érzéséhez, hogy szabadságot rend nélkül élvezni nem lehet, és hogy azt terjeszteni

akarni, még mielőtt ezzel együtt lehetne, nem volna egyéb, mint egy keserű mystificatio. Jogokat akarunk osztogatni, de bizonyosak vagyunk e, hogy azok, kiknek adjuk, sikerrel és haszonnal fognak velök élni? Csak siettetheti tehát a' vitatás' szabadsága a' rendnek buzgó óhaját, ez pedig annak tetteles béhozatalát fogja siettetni. Által fogjuk látni mi, hogy mérsékelnünk kell önkormányzási kihágásainkat a' szabadság miatt, — el fogjuk ismerni, hogy erőt kell adnunk törvényeinknek a' haladás' érdekében; — által fogja látni a' végrehajtó hatalom, hogy azon arányban fog hatalma gyarapodni, mellyben a' többség' bizodalma hozzá mélyebb gyökereket verend, ez pedig annál előbb fog meg történni, minél több cselekvő erőt fejtend ki; — nem fog kételkedni, hogy a' haladás' túlzó gyorsaságának legsikeresebb mérséklőjét csupán a' minél kifejtettebb nemzeti értelmességben találhatni fel, és ezt minél inkább kifejleszteni dicsőségének tartandja. Előre törvények által akarni korlátozni a' jövődó' haladásait, hasztalan igyekezet; mert a' törvényeket magunk hozzuk és töröljük el, de a' nemzeti értelmességet, ha egyszer létezik, egy pennavonással eltörölni nem lehet. Alkotmányos országban, kivált a' hol helyhatósági tanácskozó rendszer tartja életben az alkotmányt, nélkülözni akarni a' leghatásosabb emeltyüt a' sajtói vitatást, annyit tenni, mint megörökíteni akarni a' félszeg-

séget és egyoldalúságot, mind törvényhozási mind közigazgatási működéseinkben. A' négy fal közé szorított nyilvánosságot, hosszú tapasztalás elégtelennek bizonyítá hazánkban, és hasznait a' testületi szellem, meg párt és magán érdekek igen kis mértékre tudták leszállítani. Ugyan illy veszedelmeknek van a' sajtó is alávetve, de a' lényeges különbség abban van, hogy itt nyitva áll a' munkássági kör minden értelmiségeknek, míg amott csak néhányakra van szorítva — hogy itt nagyobb valószínűséggel lehet arra számolni, mikép hideg megfontolásnak higgadtabb keblek ellenében alkalom adatik nyilvánulni — hogy végre a' fennálló szólásszabadsága' kinövéseinek, azon bajoknak, mellyeket pillanati felhevülés okozhat, az előleges, az az sajtói vitatásban ellensúlyára és mértéklőjére lehet találni.

A' szabadabb mozgásnak ereszett sajtó, bizonytalan irányban fog eleinte tántorogni, kapkodni fog ollyasok után, mik vagy igen messze vagynak még, vagy éppen el nem érhetők; mint a' gyermek, kinek a' távolságokról és ön erejéről fogalma nincs, minden után a' mit lát, nyújtja kezeit, és ha el nem érheti siránkozik vagy bosszonkodik. De a' gyermekből férjfi lesz, biztos léptekkel járó, önerejét ismerő, de azt nem túlbecsülő, a' tárgyakat komoly és magasabb szempontokból fontolgató, és nem gyermeki vágyak után induló. Nincs azonban férjfi, ki önlábain járni,

bukdosás nélkül megtalnált volna. Allapítsuk tehát meg azt, mit Hugo Victor szépen nevez „a szabad gondolat' királyi méltóságának,“ (la dignité royale de la pensée libre) és engedjük, hogy nyilatkozhassek a' sajtó által is — engedjük, hogy bukdoassék, ha azt akarjuk, hogy járnai megtanuljon. Fen fognak állhatni ezen új méltóság mellett mind azon régi társasági felsőségek, mellyek a' közállomány' javára vagynak, mert ne feledjük, a' mit egy híres író jól mondott a' monarchiáról és a' mi egyéb szerkezetekre is reá illik: „a' nevek' imádása megszűnt, a' monarchia nem vallás többé, formája a' politikai szerkezetnek, melly elébbvaló minden egyébnél, mert jobban bele hozza a' rendet a' szabadságba.“*)

A' mi különösen a' magyar Nemességet illeti, ő és nem más tüzte ki a' haladás' lobogóját, szükség tehát, hogy azt elől ő vigye. Illy állásban tisztán és mindenoldalúlag kell helyzetét felfognia, ismernie kell frigyeseit, ismernie elleneit, ismernie azon indulatokat, mellyek ellene törnek, hogy megtudja itélai az ellentállás' mértékét és azon eszközöket, mellyekre szüksége van, hogy magát elsüllyesztetni ne engedje. A' süllyedéshez

*) Le culte des noms est aboli; la monarchie n'est plus une religion, c'est une forme politique préférable a toute autre parcequ'elle fait mieux entrer l'ordre dans la liberté. Chateaubriand.

azon úszó van legközelebb, ki önereje felett kétségbe esni kezd, és az legméltóbb reá, ki önerejét méltányolni elég hátorsággal, nem bír — ellenben „a' legjobb pánczél egy olly mejj, melly meztelenül szegűlni az ellenség elibe, nem retteg.“*)

Míg a' magyar nemesi rend, nem a' haza többi osztályai' érdekeinek romjára fogja önhatalmát és virágzását építeni akarni, hanem lobogójára ezen jelszó lesz írva: „erős királyiszek, erős nemesség, erős polgárrend, erős földmivelő osztály“ míg ez lesz lobogóján és ezen irányban fog mozogni is, addig nincs oka a' szabad vitatástól irtozni. A' tett' ellenében a' szó pusztán hangzik el, és mi túl élte magát a' magyar alkotmányban, mi közhaszonnal fenn nem tartható többé, azt nem vitatás, de az üdö, a' dolgok' természete, a' körülmények' hatalma, az ilyenekben rejtező rothadás és elavultság fogják megdönteni.

Századokon keresztül egyedül maga bírt a' kiváltságos osztály magyarhonban az ország' dolgaira befolyással; kezében volt a' hatalom, de kérdem: használta e azt mindég úgy, mint kellett volna, és gyakran e volt ezt képes tenni? Most egyszerre rézs nyílik az üdök' hosszú során keresztül felhalmozódott megalégedetlenségnek nyil-

*) Le meilleur bouclier est une poitrine, qui ne craint pas de se montrer découverte à l'ennemi. Chateaubriand.

vánúlhatni, a' burokban tartott irigységnek, melylyet a' hatalomból kizárt érezni szokott, kitörhetni, mi csuda tehát, ha a' vitatás keserű és ingerült, ha a' szenvedélyek is megjelennek a' csatatéren? mi csuda, ha gyakran nem tudunk igazságosok, de még méltányosok sem lenni egymás iránt? lehet e csudálni, hogy kifejtettebb nemzeteknél már rég elenyészett áltanok és rozszül megemésztett jelszavak, szabadelműség' színe alatt kedvökre próbálkoznak? hiszen hol van erre több alkalom mint épen nálunk?

De a' veszedelem nem ezekben fekszik, hanem abban, hogy a' régi építmények roskadoznak, az újaknak pedig még alapjuk nincs letéve; hogy a' mozgalom sebesebben halad, mint terjed az értelmesség; hogy azon factorok' egyike, melylyekből a' jövő alakul veszteglésben van; — hogy a' százados tespedés' nyomait egyszerre akar-nánk eltörölni; — a' veszedelem abban van, hogy szokássá kezd válni nem tisztelni a' f e n á l l ó t, és így az, mi fenálland, sem számolhat állandóságra; hogy nemzeti munkásságunk' sikerei biztosítva nincsenek, és eként a' természet- és sor szerinti fejlődés' feltételei hiány-zanak; — és elvégre, hogy a' szabadság' és rend' eszméi, n e m e g y e n l ő e n mély gyökereket vernek.

Azonban legyünk méltányosok, és vessünk egy pillanatot a' magyar' lefolyt életére. Százados

polgári és vallásbeli háború, örökös küzdés az alkotmány és nemzetiség mellett, egyetértés soha, meg hasonlás mindég, a 'nemzetélet' rovására provinciális életet, cselekvő erő' rovására az ellentállót fejtették ki, az öszvevágó munkálkodás helyett szétágozót tettek a' magyarnak szokásává, és az egy nemzeti akarat' hatalmának fogalma isméretlen maradt előtte.

Valamint jelen nyavalyáink' okait a' múltban találjuk fel, úgy a' jövőendő egészségesebb állapotot a' jelen betegségek' orvoslásának kell megelőzni. Valamint minden nyavalyáuk gyógyítását azon kell kezdeni, hogy kimutattassanak azok, mellyek szülték a' betegséget, és a' beteg tudja, mit kell kerülnie, úgy a' lábadozó magyarnál legelső szükség fogalmainak megigazítása, ez pedig vitatás nélkül el nem érhető.

Igen jól tudom, hogy jelenleg népszerűlenebb gondolat nincs annál, melly a' végrehajtó hatalom' erősítését a' megyeinek pedig szűkebb korlátok közé szorítását javasolja. De ha felgondolom azon oscillációkat, mellyeket a' magyar' véleményen aránylag rövid üdő alatt, más kérdésekre nézve, észrevenni lehet, igen alapos reményem van, hogy ezen gondolat is meg fog még egykor éljeneztetni. 1832-ben mindennek, ki nem akarta népszerűségét kockáztatni, az apró kilenched' eltörléséhez tapsolni kellett; most már pedig ez nem szükséges, hanem a' „szabadszék” esz-

méjéhez, mint universale remediumhoz kell tapsolni, különben nincs népszerűség. És így fogják egymást felváltani sziszegés és taps mind addig, míg végvalahára azok is, qui jurant in verba magistri, megtanulandják a' külszint a' belbecstől, a' jelszavak' kongását belérteköktől megkülönböztetni és az üveg fenekére nézni egy kissé. Csak egynéhány universale remediumnak kikürtölt jelszó még, és csak egynéhányszor meghíúsított várakozások és csekély sikerek még, és vége lesz a' jól kongó jelszavak' uralkodásának, és bélátandja mindenki, hogy valamint az orvosi, úgy az országlási tudományban, universale remediumokat csak kontárok szoktak ajánlani.

Enmagamat illetőleg, azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy nincs népszerűségem, melylyet kockáztathatnék, és ha volna is, nincs elegendő hiúságom, hogy azt megtartani kívánjam. Véleményem' szabad kinondásához e' szerint legkisebb önmegtagadás sem kívántatik. E' felett, azon rövid üdő alatt, mellyet átéltem, sok illusion estem keresztül, és mind az aura popularis' változékonyságának, mind public caractereink' ingadozóságának, annyiszor voltam már tauúja, és annyiszor láttam, mikép a' tapsot csakhamar sziszegés váltá fel és megfordítva, hogy sem az egyik sem a' másiknak nagy becsset nem tulajdoníthatok, és ha nem vagyok is Chamfort' véleményén, ki elég merész volt azt kérdeni: „combien

de sots faut-il pour faire un public?“ de illyes valamit, sokkal tisztességesebben ugyan, magam is hiszek. És ez oka, miért nem gondolva vele, ha a' divatba jönni kezdő gyanúsításokhoz képest sárgafekete fonalosnak fogok is tartatni, nyiltan kimondom véleményemet.

Azt hiszem, az alkotmányos monarchiai élet' vidorsága attól függ, hogy a' státushatalmak' mind-egyike erőteljesen mozogjon azon irányban, mellyet neki az alkotmány kimutatott. Így tehát minden kormánynak, mellynek alkotmányilag kezdeményi joga (initiatívája) van a' törvények' javallásában, feladásaihoz tartozik, ezen jogával egész kiterjedésében élni; az az, a' mozgalmat vezetni, mit elmulasztani azért káros, mert minden politikai formának, és így a' monarchiának is, jövődjöje azon véleményben fekszik, mellyet az illy forma alatt élők felőle táplálnak, ezen vélemény pedig azon sikerektől lényegesen függ, mellyeket az illy formák által elérni lehet.

Azokkal nem tartok tehát, kik azt vélik, hogy nálunk a' kormánynak nincs más feladása, mint nem hátrálni a' mozgalmat, és azt magára hagyni. Sőt az illyen cselekvésmódot alkotmányos monarchiában politikai balfogásnak és szerencsétlenségnek tartom.

Nyiltan kimondom, hogy a' végrehajtó hatalom' gyengeségét, igen nagy részben ezen kezdeményi jog' nem használásának, az elkövetett

törvényhozásbeli balfogásokat pedig, részint a' megelőző gyökeres sajtói megvitatás' hiányának — (emlékezzünk meg, hogy például az urbérről, melly milliók sorsát érdeklí 1828. és 1832. közt úgy szólvan semmi sem iratott)— részint magának a' törvényhozás' mechanismusa' hibájának tulajdonitom, ez utóbbiakat pedig legfőképen, a' pótló utasításbeli jog' minden józan mértéket meghaladó használatában keresem. Megvallom őszintén, hogy az utasításoknak sem in theoria barátja nem vagyok, mert azokat a' képviseleti alkotmány' eszméjével ellenkezésben látom, sem in praxi, úgy kivált mint most kezeltetnek; benők a' követ ellen elegendő biztosítást nem talállok, és ezt a' közvélemény' éberségében, az országgyűlési működések sajtó' által közzé tételében keresem, a' közérdek' biztosítását pedig a' választottnak tiszta jellemében és értelmességében, egyszersmind azon képességben és lelkiisméretességben vélem sarkallani, mellyel a' választó testületek ezen tulajdonokat megbirálni tudják és akarják.

Nyíltan kimondom továbbá, miszerint mindenekelőtt nemzetiségünk' biztosítása lévén feladásunk, ezen célhoz csupán a' honi nyelv terjesztése által nem fogunk eljutni, ha nemzeti egységünket, politikailag értve, az az, a' törvények' organuma által kifejezett nemzeti akarat' hatalmát, meg nem állapítjuk. Azt vélem, hogy a' nemzeti

akarat' sikerei jelenleg biztosítva nincsenek, és így nemzetiségünk sem áll erős lábon. Kimondom hitemet, miszerint még ez így marad, nagyobb-szerű valódi előmenetel nem remélhető, mert azon energia és önbizodalom, melly ollyasminek, a' mi nagy és derék, végbeviteléhez szükséges, mind addig hiányzani fog a' nemzetben, míg nem bírand azon öntudattal, hogy akaratjának teljesezni kell.

Azt hiszem, hogy miután alkotmányos monarchiában élünk és akarunk maradni egy részről, más részről pedig szerencsések vagyunk helyzetőségi régi szerkezettel bírni, ez utóbbinak, a' monarchia' eszméjével, melly lényegesen abban fekszik: „sikert szerezni a' nemzeti akarat' *) kifejezőjinek“ szükség öszvehangzásban hozatni. — Kimondom nyíltan, hogy a' központi végrehajtó hatalmat, a' megyei és városi testületek ellenében tettelesebb befolyást kifejteni és sikeresebb ellenörködést gyakorlani, látni szeretném. De ehez reménységem nincs, míg annak szükségét magunk nem fogjuk általlátni, és míg törvények által a' központi végrehajtó hatalmat erősíteni egy részről, más részről pedig a' municipalis szerkezeteket szabályozni és a' törvényt be az

*) Ezt alkotmányos értelemben veszem mindég, és alatta a' királyi szék' és ország' törvényes úton kifejezett szándékát foglalom.

életbe vivők' felelőségét, organisálni nem fogjuk. —

Azt gondolom, hogy valamint akkor mikor a' régi alkotmány felülről ostromoltatott, a' korlátozó ellenőrségnek, a' megakasztó erőnek alul kellett működnie; úgy most midőn a' régi alkotmány alulról ostromoltatik, a' korlátozó ellenőrségnek, nagyobb erőben mint ez előtt, felül kell léteznie. Nem tagadom, hogy a' központosításnak (centralisation) franczia szellemben pártolója nem vagyok; mert jól értem hogy a' hol 10 ember akar 10 millio ember' számára mindenről gondolkozni és gondoskodni, ez csak silányul történhetik; — de más részről az ollyan helyhatósági institutiókat, mellyek minden hatalmat absorbeálhatnak, és magokat a' törvényektől is függetlenekké tehetik, elébb utóbb a' valódi szabadság' veszedelmeinek, és a' valódi haladás' gátjainak tartom.

Kimondom nyiltan, miszerint a' közigazgatásbeli működések' nyilvánosságát, és a' sajtónak ezek feletti ellenőrködését, alkotmányi élet' legelső szükségei közé számítom, de elegendőknek azért nem tartom, mert véleményem szerint, minden országglási rendszernek úgy kell organisálva lenni, hogy a' mozgató erő' nagy megfeszítése nélkül, mozgásban maradjon a' gépely, különben azon húr, mellyet folyvást igen feszítünk, vagy elgyengül vagy elpattan, a' választott és vá-

lasztó közötti viszonyok, a' párt- meg magányérdekek és a' testületi szellem pedig, a' nyilvánosság' és sajtó' hatását könnyen paralizálhatják.

Megvallom őszintén hogy a' monarchiát jó állapotnak csak úgy tartom, ha erős egy részről, és más részről nem csupán írott törvények, hanem azon szellem és szeretet által, mikkel a' nemzet' jogaihoz ragaszkodik, és azon elszánás által, mellyel azokat védeni képes, vagyon korlátozva; elismerem hogy ezen utóbbi szempontot tekintve, nyugodtak lehetünk, de erős monarchiával, mellyre igen nagy szükségünk van, nem bíranduk mind addig, míg el nem ismerendjük, hogy egy olly végrehajtó hatalom, mellytől azon eszközök, mellyeket neki használnia kell, nem függenek, rendeltetésének nem felelhet meg, ha csak azon ellenőrség, mellyet gyakorlania lehet, a' mostaninál sokkal sikeresebbé nem tétetik, és ha csak azon ellenőrség, mellyet szabad gyakorlania, a' mostaninál sokkal sikeresebben nem gyakoroltatik.

Mind ezeket már öszvefogva, szomorúan vallom meg, hogy a' felebbieket és a' véleménynek foederalisticai hajlamát tekintve, állapotaink jövődjét kecsagetőnek nem tartom, és az okokat, mellyek miatt már diadalt kiálthatnánk, csupán azért, mert hoztunk néhány jó törvényt, mellynek egy része papiroson marad, és mert országgyűlés' végén kormány és nemzet között

meglehetősen egyetértés uralkodott, és mert azóta szabadabban írhatunk, által épen nem látom.

Az itt következő XII levelek jobbára anyagi érdekeket tárgyalnak. Hogy épen ezeket választám, oka nem csupán azon nagy fontosság, melylyel bírnak, nem csak kétségkívüli korszerűsége az ilyenekről vitatkozásoknak, de azon erős meggyőződése is, hogy előmozdításuk a' legbiztosabb út, egy közigazgatási reform, mit ezen szóval „Rend“ fejezek ki, szükségére irányozni a' véleményt, mert az ipar' minden ágai csak „Rend“ árnyékában vergődhetvén magasabb kifejlésre; hogy ezen igazság elismerve legyen, nincs semmire olly szükség, mint az anyagi érdekek' pártolására ösztönözni a' gondolkozókat. Azon csekély sikerek, mellyek minden illy nemű probatételeket követni szoktak, ha a' „Rend“ jótékony befolyása hozzájuk nem járul, az emberek' haszonvágját is érintik, és így elméleti vitatásoknál hatalmasabb ingerül szolgálnak a' hiányok' potlására.

A' mi a' kereskedést illeti, a' Bankot és közlekedési eszközöket emeltem ki különösen, mint a' mellyeknek most nagyobb fontosságot tulajdonítok, mint a' magyar kiviteli kereskedés akadályai' emlegetésének. Külkereskedésünk' emelkedését a' jelenleginél sokkal nagyobb természetstől

várom, ezt pedig tetemesb befogyasztás feltételezi, mi ismét a' belközlekedési eszközök' lehetőségig biztos, gyors és jutalmas állapotjától függ igen nagy részben. Ezekre irányozni tehát a' figyelmet, tartám legczélszerűbbnek, mint mellőzhetlen előzményeire a' későbbi teendőségeknek. E' felett úgy vélekedtem, hogy a' vámoknak és egész ausztriai vámrendszernek, melyekben honfiam' igen nagy része, kereskedésünk' csekélységének egyedüli okát gondolja feltalálni, nálamnál sokkal hatalmasabb ellenzői léteznek, a' század' státus gazdasági eszméjiben, Europa' politikai, a' birodalom' pénzügyi helyzetében, és a' csempészetben (Schmuggel). Ezek és több mások a' mi frigyeseink, és bévárhatjuk munkásságuk' sikerét. Azon néhány különben is nem új erősségnek, melyet Smith Ádamból, és azon újnak, melyet Liszt Friedrich' teoriájából előhozhatnánk, emlegetését, veszély nélkül halaszthatjuk akkorra, mikor már jó rakás vízi és száraz utat építettünk. Addig a' vitatáshoz is jobban elkészülhetünk. Jelenleg nincs semmire nagyobb szükségünk, mint természetni és kiállítani mindenből minél többet és jobbat, és azt eszközteni, hogy minden időben és jutalmasan oda vihessük, a' hol eladhatjuk. Ha mindég elméleti és törvényes oldalát fontolgatjuk kereskedésünknek inkább mint a' gyakorlatit, ha elégnék tartjuk panaszkodni azon vám ellen, melly az ausztriai vonalon ökreinkre

vetve van, de más részről semmit sem teszünk, hogy például eladó búzánk csekélyebb költséggel és tökéletes biztossággal juthasson Triestbe vagy Fiumébe, úgy hiába fogja Sir Robert Peel az angol gabna törvényeket módosítani, — (mert én úgy hiszem, hogy valamint a' Catholicusokat a' Tory-k emancipálták, úgy a' gabona törvényeket is ők fogják kénytelenségből módosítani) — sem ez sem más kedvező fordulat nekünk gyümölcsözni nem fog; búzánk a' szebbnél szebb felírások mellett még is meg fog magtárainkban dohosodni, ha egynéhány jó esztendő jön közbe, ökrünk pedig fog e néhány krajczárral kevesebb vámot fizetni, azt még az Isten tudja.

Ideje valóban, hogy jobban figyelmezzünk a' külföldre. Azon van az egész iparúzó világ, hogy mindennemű árúczikk' szállítási költségei a' lehető legkisebb fokra szállíttassanak. Nálunk e' célra a' semminél csak igen kevéssel történik több. Meg van ugyan hozva a' 1832—6. XXV-dik czikk a' vasutakról, és ezzel némelyek' véleménye szerint már minden meg van téve. De ez nem így van, mert az 5 évi tapasztalás mit mutat? Egy felakadáshoz közel álló vállalatot (posony-nagyszombati vasút) úgy látszik tehát, hogy még e' tekintetben is temérdek tenni való van meg fen. Ezen sok között első sorban áll véleményem szerint, újabb megvitatása a' következő kérdésnek: valljon t. i. a' honunkban sajnosan

tapasztalt tőke' hiány és azon szenvedő helyzet mellett, mellyben az egész világ' pénzügyei sínlenek, nem kellene e nekünk magyaroknak mind száraz (vas) mind vízi (folyó és csatorna) utak tekintetében elhagynunk a' tiszta egyesületi rendszert, és miután csak igen kevés közlekedési vállalat van honunkban, melly jó jövedelemmel bízhatna, és így külföldi tőkésre sem lehetne valószínűleg a' felebbi uton számítani, nem kellene e' nemzeti fontosságú munkálatoknál, vagy az egyesületek által illyekbe fektetendő tőkék' illendő kamatjait biztosítani, vagy pedig egynémellyikét országos erővel vinni végbe? Ez véleményem szerint napirenden van, valamint a' kőutak' kiáltal és mikép építéséről és fenntartásáról vitakozás is, mert kőutak a' gyorsított közlekedések' mellözhetlen alapjai, és már azért is felette nagy tekintetet érdemlenek, mert azok a' közlekedésnek legáltalánosabban és legtöbbször által használt eszközöket fogják még igen soká, és talán mindég képezni.

Belközlekedéseinket tegyük tehát minél jobb karba. Hárítsuk el azon főakadályt, melly miatt minden e' tárgybeli általános és összehangzó előmenetel lehetetlen, t. i. a' nemesi rend mentességét a' közlekedési eszközök' fenntartására és létesítésére szükséges terhektől, és nem sejdített lökést adandunk jólétünk' kifejlődésének. A' mi még kevéssel ez előtt lehetetlen volt, az most

ezen három egymint: vas, kő és vízpályák' kellő tőkélybeli combinációja által lehető, t. i. a' geographiai helyzet' mostohaságának nagyrészbeni megszüntetése. A' gőzerő és a' vállalkozási szellem megrövidítik a' távolságokat és az emberek közti érintkezéseket olly arányban könnyítik, millyet hajdan sejdíteni sem lehetett. A' belközlekedések' könnyítése által halad az anyagi jólét' mezején óriási léptekkel Északamerika — ez a' Brittek' gazdagságának és hatalmának legfőbb emeltyűje; mert roppant kiviteli kereskedésük, roppant természetesen és kiállításon alapszik, ez pedig roppant belfogyasztást feltételez, mi nagyszerű belkereskedéstől, ez pedig tökéletesített közlekedési eszközöktől elválaszthatatlan. A' kis Holland és Belgium fennállhatnának e mai állapotjukban, függetlenségüket fenntartani képesek volnának e virágzó iparjuk nélkül, ez pedig eljutott volna e azon pontra, hol ma látjuk, ha tökéletesített közlekedési eszközeik nem léteznek? —

De nem újak ezen igazságok; már a' közép-korban a' virágzó gyáripárt üzö Brabant és Flandria, a' világkereskedést kezelö olaszköztársaságok tudták, és a' Chinaiak már sokkal elébb értették a' könnyített belközlekedések' jótékonyosságát, és utakat, csatornákat építettek. Ezek a' földmivelés' felvirágzására hatván üdvösen mindenek felett, meggazdagították a' népet és képessé tet-

ték, hogy tőkét gyárokra és kereskedésre fordíthasson; lehetővé tették ez által, hogy a' gyártó és kézműves népeesség olcsó élelemszereit biztosan otthon kaphassa, a' földmivelő pedig a' gyártott szükséges czikkeket a' honi gyártótól vehesse; egy szóval mind a' föld mind az ipar természetjeinek belvásárt és belkelendőséget biztosítani és szerezni igyekeztek mindenek előtt. És a' mit mások már a' 13-dik században általláttak, azt mi a' 19-ben felfogni nem tudnánk?

Minden nemzeteknél a' polgárisodás' első stádiuma a' földmivelés volt, és nincs nemzet, melly egyszerre lett volna gyártóvá. Mi magyarok még csak az első stádiumnál vagyunk, általmehetünk üdövel a' másodikba t. i. lehetünk földmivelő és egyszersmind gyártó nemzet, de mielőtt ez megtörténhetnék földmivelésünket kell minél inkább kifejtenünk; egy vagyonos és erős földmivelő néposztályt kell alkotnunk, mellynek legyen értéke, majd ha gyáraink lesznek, készítményeiket megvenni, és módja termékeit a' gyárosnak eladni, egy szóval belvásárt, belkelendőséget kell szerezniünk és illetőleg biztosítanunk, mind meglévő mind leendő természetjeinknek.

Azon nemzetek' jóléte számolhat főképen állandóságra, mellyeknél a' kereskedés legnagyobb részben belfogyasztásra alapul, mert a' kiviteli kereskedést háborúk és vámrendszerek vajmi könnyen megsemmisíthetik. Nem fognánk fel sem

emberi sem nemzeti rendeltetésünket, ha nem azt tűznénk ki végcélul magunknak, az ipar' és tudás' minden ágaiiban és nemeiben a' tőkély' minél magasb fokára vergődni; mert hazánk nagy, meg van áldva a' természet' legkülönfélébb ajándékival, számtalan szunnyadozó productiv erőt, a' jólét' és hatalom' tömérdek bedugult forrásait rejti magában, szabad alkotmánynyal birunk, és csak tőlünk függ, hogy nemzetiségünk' fenmaradását és önállóságát biztosítván, polgári szerkezetünket kifejtvén és javítván, az egy nemzeti akarat és abból eredő nemzeti erő' védpaizsa alatt, a' virágzás' bőv özönét csergedeztessük ezen áldott jó anyára, a' hazára. De kérdem nem gyermek álmai e ezek, mennyiben anyagi érdekekről van itt szó, ha a' nemzeti productiv erőket nemzeti célok felé nem pontosítjuk? ha a' jólét' első feltételeivel nem birunk, ha annak melőzhetlen segéd eszközeit meg nem szerezzük? nem gyermek álmai e, míg virágzó földmivelésünk nincs?

Jelenleg nyers termékeink vagynak csupán, mellyek tömegjökhöz és súlyokhoz képest olcsók és így a' magas fuvarbért meg nem bírják. Ha ezeket akár itthon elfogyasztani, akár feleslegünket külföldre vinni akarjuk, — a' min addig míg természetnyeinkeket itthon elfogyasztani képesek nem vagyunk, csakugyan igyekeznünk kell, — alkalmasakká kell tennünk magunkat, hogy vagy

ithon fogyasztassuk el, vagy más nemzetekkel a' versenyt kiállhassuk, de mind az egyikben, mind a' másikban hátrálva vagyunk, valámíg a' szállítást nem olcsítjuk, nem biztosítjuk és mindenünnen mindenhova lehetővé nem tesszük.

A' közlekédési eszközök' javítása tehát, nemzeti szempontból tekintve, és tömegben, az az, a' kő, vas és vízpályákra öszves tekintettel fölfogva, ez most a' teendők között első sorban áll, ez most a' fő, a' minden mások felett előleges feladás.

Ezzel bérekeszthetném ezen úgy is hosszúra terjedt bévezetést, ha a' magyar literatura' legújabb jelenetei nem támasztanak bennem azon vágyat, néhány általános észrevétellel a' magyar politikáról válni meg az olvasótól. Magokban foglalandják ezek azon vezérgondolatot, melly mind a' jelen békés agitációnak forrásául szolgált, mind azon további izgatásoknak alapja leend, mellyekkel talán még az olvasónak, ha egykor a' falusi pipás nemes embernek ismét illy kevés szénája és buzája terem, alkalmatlankodni bátor leszek.

Minden bajaink' alapokának a' gyengeséget tartom. Ez négy irányban mutatkozik — a' végrehajtó hatalom', a' nemesség', a' polgárrend' és a' földmivelő osztály' gyengeségeiben. Gyenge a' végrehajtó hatalom, részint collegialis szervezete

miatt, részint mert a' törvények munkásságának elegendő hathatóságot nem tulajdonítanak, de főleg, mert a' javítási mozgalomnak irányt nem ő ad, és így a' közvéleményben azon támaszokra nem talál, mellyekre szüksége van. A' nemesség gyenge, mert a' végrehajtó hatalom' bizodalma nem bírja egy részről, más részről önmagával sem értvén egyet, előjogai miatt a' többi osztályok' irigységének van kitéve, és ezek benne elnyomójakat szemlélik. A' polgárrend gyenge, részint mert törvényhozásbeli befolyása nincs, és így azon jelentőség, mellyel valóban bír, még kérdésbe vonatik, részint mert belszerkezetének hiányai kifejlődését ipari és társasági tekintetben akadályozzák, de főleg mert feladását, a' mi nem más, mint: a' műveltséget nemzetisíteni, még nem fogta fel. A' földmivelő osztály gyenge, részint mert az értelmi kifejllettség' alacsony fokán áll, részint mert ipari és vagyonbeli felvergődését sok akadály hátrálja.

A' feladás tehát mi? Nem más mint ezen négyes gyengeségek' helyére négyes erőt állítani, vagy más szavakkal, az egyik factor' erejét nem a' másik' gyengeségéből következtetni, hanem erőt erőre építeni.

Ezen feladás' megfejtéséhez minden nemzetek, csak a' kifejtés' hármasság nemeinek egy üdöben és összehangzásban történt alkalmazása által jutottak el, nemzeti, értelmi és ipari kifejtés által.

A' nemzeti alatt értem a' polgári alkotmány' és honi nyelv' biztosítását és szeretetét, az egy nemzeti akarat' és nemzeti egység' hatalmának fogalmát, a' nemzeti munkásság' eszközeinek — törvényeknek — tiszteletét, egy szóval a' nemzeti individualitás' eleven érzetének táplálását és meggyökereztetését a' hazafiak' keblében.

Értelmi alatt azon törekvést foglalom, hogy az értelmiségnek minél nagyobb summája létezzen a' nemzetben, lehetőségig jól elosztva az egyének között.

Ipari kifejtésnek pedig azon irányt veszem, mellynél fogva az anyagi érdekek és szorgalom, a' személy' és vagyon' biztosságán felül, nemzeti ápolásra találnak, és azon akadályok, mellyek virágzásukat gátolják, elhárítatnak, azon eszközök pedig, mellyek előmozdíthatják, megszereztetnek.

Azon olvasót, ki velem egyetért a' négyes gyengeségek iránt, kérem, engedje, hogy vele részletekbe bocsájtkozzam.

Nemzeti kifejtés' tekintetében, a' honi nyelv az egyedül, melly körül nagyobb szerű haladás észrevehető. De a' nemzeti munkásság' sikerei még biztosítva nincsenek, mert a' végrehajtó hatalom még erősítve, a' municipalis pedig szabályozva nincs, — az alkotmány' megszerettetésére lépés még nem történt, mert a' nemességnek természetesebb állás a' többi osztályok ellenében,

sem a' polgárrendnek azon befolyás, mellyet joggal igényel, törvényhozásunkba még nem adatott meg, és bár a' földmivelő osztály nyert is törvénynyel biztosított állást, de sem az önállóság' sem az értelmi kifejltség' azon fokára nem emeltetett, mellyeknél fogva politikai jogok' gyakorlására alkalmasnak igazsággal állíthatatnék. Értelmi kifejtést illetőleg, hasonlólag észrevehetők az előlépések, és az értelmesség terjedelemre nézve haladt, de mélység' és alaposág' tekintetében, tömérdek tenni való van még hátra. Ipari kifejtés körül, az egyesületi szellem' megkísértése, a' hitel' helyesb meg állapítására irányzott próbatételek, a' földmivelési foglalatosságok' nagyobb megkedvelése által, történtek előlépések, vagyis inkább előkészületek, a' későbbieket könnyítendőek. És ez véleményem szerint a' jelen helyzet. —

Már most ha ezen helyzetet a' feladással vesszük egybe, az az, a' jelent a' kívánt jövővel, előttünk fekszik azon vezérgondolat, melly csekély véleményemben a' magyar politika' kiindulási pontját képezi, t. i. a' nemzeti individualitás' eleven érzetét táplálni, meggyökereztetni, magasítani és nemesbíteni a' hazafiak' keblében, értelmileg és iparilag kifejteni a' nemzetet. Befoglaltatik ezen háromban, a' nemzeti test' említett négy tagja' erősítésének mellözhetlen szükségé. —

Ismervén erőm' csekélységét, ezen tömérdek feladások közül néhány tárgyat ragadva ki, igyekeztem fontolgatni azon módokat, mellyek mind a' kiváltságolt és polgári, mind a' földmivelő osztaly' erősítését egy részben előmozdíthatnák. — Örökváltság, az az végszámolás földes úr és jobbágy között az igazság' alapján, házi pénztár, az az, természetesebb mert igazságosabb viszony a' nemzet' két fontos osztályai között, hitel és közlekedési eszközök, az az, anyagi jólét' emeltyűji az egésznek — azt tartom olly kérdések, mellyeknek munkát szentelni méltó volt.

Nem marad egyéb hátra mint letenni a' tolat, és a' vezérgondolat' többi részeiről is gondolkodni, és egykor talán az olvasónak bővebben alkalmatlankodni. Nem kétlem, hogy annak találand akkor is az olvasó a' ki most vagyok, és a' ki jelszavamul választám: erőt erőre. Akkor is csak álhazafiaknak tartandom, kik a' nemzeti test' akármellyik tagjának, erőt egy másik tag rovására adni kívánnak, és akkor is azon szerencsés helyzetben leszek, mellyben most vagyok, t. i. meggyőződésemet követve, sem többet sem kevesebbet mint a' mit igaznak tartok, hogy jobb vagy baloldalon tessék, mondanom nem lesz szükséges.

November 1-sőjén 1841.

I. L e v é l.

Januarius, 1839.

Érdemtéljes Szerkesztő Ur! Kegyed' ikerlapjait megjelenésök óta nagy részvéttel olvasom. Nem a' „programma“, nem a' kifejlett irány és czél okozák azon éber figyelmet, mellyel azokat kísérem, hanem a' jelenet' különössége és ujdonsága. Magyar hirlap, melly political hitvallással, „programmával“, kezdi meg pályáját, ez volt reám nézve igen érdekes. Voltak, úgy hallom, kiket ezen jelszócskák „előhaladás, szabadság“ elijesztettek Kegyed' ikerlapjaitól — másokat ellenben ama' salvificatoria clausulák „törvényes, lépcsőnkinti, meggondolt's a't.“ némileg megnyugtattak. Mondják azt is, hogy némellyek Kegyedet veszedelmes újtónak, lapjait meggondolatlan haladásnak tarták. Ezen utóbbiaknak talán annyiban igazok van, hogy Kegyed a' magyar időszaki literaturában valóban „reformer“ — habár nem radicalis, mi talán ezen esetben kívánatos volna — valamint nem fogja ellenzeni Kegyed, ha a' clausulákra nézve conservativ-nek

nevezem, mert azokkal már apáink is igen szeret-
tek élni. Mi magamat illet, nem tartozván sem
párthoz, sem felekezethez; minthogy csak hideg-
vérű nézője vagyok a' nem rég honunkban szín-
padra került tragi-comoediáknak, engemet a'
kegyed' programmája nyugalmamban egyáltalá-
ban nem zavart meg. Non quis, sed quid? én
ezzel tartok, 's véleményimet előre lekötni nem
szeretvén, szabadon ohajtottam azokat megtartani,
hogy józan okok' hozzájárultával azok meggyőző-
déssé erősödvé, a' hol 's mikor kell, ezen for-
mában léphessenek fel. Pártatlan, több oldalú,
és az illedelem' korlátai között szabad vitatásnak poli-
ticai tárgyak felett, igen meleg kedvelője vagyok, 's
azt mindenben és mindenhol szükségesnek, alkotmá-
nyos országban pedig úgy annyira nélkülözhetlen-
nek tartom, hogy annak hiánya vagy tökéletlen-
sége szüli szerintem a' legnagyobb bajokat.

Véleményem szerint kibékítő és engesztelő
irányú hírlap volna korszerinti és szükséges honunk-
ban. Kiszámíthatlan azon jó, mellyet illy irány
mellett szülne a' több oldalú és az illedelem' hatá-
rai között teljesen szabad meghányása honi tár-
gyainknak. Nálunk majdnem mindennek, mi akár
törvényhozásban akár más ágában a' nemzeti élet-
nek nem helyesen történik, majdnem egyedüli
szülője a' félszegség és egyoldalúság. Csak egy
példát hozok fel. A' mult országgyűlés előtt vagy
épen senki vagy igen kevés irt a' tagosztályról.

Mióta arról törvény van, ezen kérdés az időszaki sajtó' utján jóformán meghányatott — mi ha elébb történik, némi hiány, mellyen a' jövendőnek segíteni kell, elkerületett volna. Mellyek nálunk ugyis vitatás' utján döntetnek el, azokban az időszaki sajtónak szabadabb röpülést és tágasb mezőt engedni, bizonyosan nem volna ártalmas. Azonban ez is nehézségekkel van összekötve ott, hol a' különböző véleményűek iránti türelem — csak hosszas és jó politicalai nevelés' szüleménye — még maiglan a' ritkaságok' sorába tartozik. Mert meg kell vallanunk, e' részben is még sok balitélet-és valódi gyengeségbe vagyunk bonyolódva. De ezeknek sem lehet sikeresebben ható orvosságot gondolni a' nyilvános és szabad vitatásnál.

A' Hirnöknek azért örvendék 's üdvözlém megjelenését, mert észrevettem, mikint ez az első magyar hírlap régóta, mellynek szerencse jutott, tágasb körben mozoghatni. Ez már magában előhaladás, vagy talán első lépés arra, hogy a' mi most kivétel, utóbb általános szabályyá váljék. *) E' tekintetben kegyed' és a' Hirnök' érdeimei tagadhatlanok. De más részről igaz marad, hogy a' Hirnök párti lap vala, 's kérdés, annak kell e ezentul is maradnia? miután azon frigy' hatalma rövid élet után márig eltemettetett, 's ke-

*) Ez úgy látszik már megtörtént, mint a' folyó évi magyar hírlapok bizonyítják.

gyed által 1838. Századunk' 104 dik számában el is parentáltatott. Nem tudom, Kegyed e' tárgyban mikép gondolkozik. Részemről azt hiszem, a' hatás, mellyet a' közvéleményre gyakorolhat, üdvösebb volna, ha az lenni megszűnnék.

Még egyre figyelmeztetem Kegyedet. Nincs, ki ismervén kormányunk' törvényszerűségét, abban kétkednék, hogy az országgyűlés közelget. A' mennyire elágaznak a' vélemények, remények és félelmek annak menetele- és sikeréről, épen olyan köz az ohajtás: arról, mi ott történik, párti színt nem viselő közlések által folyvást értesítettini. Sokan vélik, hogy ezen szerencse Kegyednek fog jutni osztalékul. Ez valóban szép feladás volna és nagy mértékben alkalmas, a' divatozó félszegen és egyoldalúságon segíteni. De kérdés, párti lap párti szín nélkül ellehet e?

Miután az országgyűlést penditettem meg, hitelt fog adni nekem Kegyed, ha azt mondom, hogy annak megindulását feszített figyelemmel várja minden gondolkozó. — Nincs kétség, hogy a' tulságok' korszakán jóformán keresztülestünk, 's a' vélemények' forrolázás pezsgését és nem annyira békés surlódásait mint ellenséges összeütközéseit, nyugottab és érettebb eszmélet váltja most fel. A' mult néhány évek nevezetesek fognak mindig maradni a' magyar hon' történeteiben. Azokat méltányolván, nem kell feledni, hogy a' lényeges politicalai újítás- vagy változtatásokat megelőzni

és követni szokta egy neme az izgatottságnak, felhevülésnek és nyugtalanságnak, melly olykor idétlen alakban tűnik elő. Egy 3½ évig tartó országgyűlés előmozdítja az efféle kitöréseket, mert nálunk a' pozsonyi országgyűlésen kívül még 52 csatatéren van a' politicalai küzdéseknek. A' 3½ évig szembenállott vélemények megörökíteni és folytatni akarnák a' küzdést, mert már szokássá vált, és pedig azon ingerültséggel, melly hosszas politicalai viták' multhatlan következése. Valamint tagadhatlan, hogy az illy hosszas országgyűlés megromtja azt, mit a' franczia „esprit public“—nek nevez 's én magyarul kifejezni helyesen nem tudok: úgy igaz más részről, hogy az illy állapot vagy közelgő nyavalyának jelensége, vagy néha egy ilyennek szülője; — azonban hol a' társaság organismusa még ép, erőteljes és rugósságát bíró, ott az efféle kinövések nagy nehézség nélkül hárrítatnak el. Nálunk a' kiállott crisisnek jó következései is voltak; mert nem csak ez által menekedtünk meg a' közelgő nyavalyától, hanem növekedett is a' józanul haladni akaró alkotmányszerűek' száma a' tulságosak' kicsapongásai által, és tetteleges tapasztalás által meg van már most mutatva, hogy a' tulságok nálunk idő, körülmény, közvélemény 's nemzeti character elleniek, és vajmi silány 's kurta sikerre tarthatnak számot. Hozzájárul ezen haszonhoz még némelly bitortlott politicalai reputatio' kiesmerése 's már most kellő mé-

tánylása. — — — A tanulság, melly mindezekből meríthető, üdvös és maradandó. Jelenben némileg reactio' korszakát éljük — de csupán túlságok ellen van az irányozva. Nem hiszem, hogy bármelly felekezeten találkoznék józan férjfiu, ki a' nemhaladásnak vagy visszalépéseknek lenne barátja. Köz és mélyen gyökerezett azon meggyőződés, hogy a' szükséges javítások' ösvényén férjfiás érettséggel és meggondolással előhaladni kell. Illy állapotban fogja találni a' jövő országgyűlés a' közvéleményt, 's lehetetlen, hogy ennek kedvező befolyását ne érezze. Ezen eszmélő véleménynek irányt adni, azt üdvös és józan czél felé pontosítani, ez a' mostani pillanat' magas feladása — mellynek megfejtetni csak magasról lehet. Senki se hizelegjen azzal magának, mintha minden kedvetlen húrok' megpendülését el lehetne kerülni — de ezek nem fogják az egésznek harmoniáját tartósan megzavarni, ha ugyan meg lesz adva az irány, 's az ajánlkozó alkalom férjfiásan megragadva, vezérteni a' mozgalmat és nem követni. Ez annál szükségesebb, minél bizonyosabb az, hogy a' vélt jó' el nem érhetése miatt senki sem fogja már az elérhető jól feláldozni. Igen tágas ezen mező, 's a' „teendők“ sokaságának egészen új abc-jét kellene feltalálni, mert bajosan látom által, azoknak a' 24 betű mikint feleljen meg. Annyi bizonyos, hogy a' többek között a' legszükségesebb és sürgetősebb tárgyak érdem-

lenek elsőséget. Sajnos volna tehát, ha a' mult idők' nyomán sok idő fordíthatnék meddő vitatásokra, mellyeknek előreláthatólag nem lehet sikerök. Kommt Zeit, kommt Rath, mond a' német közmondás; más részről azonban nem ártana, ha azon vitatások' oka lehetőségig megszüntetnék. Hiszik sokan, hogy a' jövő országgyűlés nem kerülheti el, az urbéri tárgy felett tanácskozni; mások azt hiszik: büntetőtörvénykönyv, hypothecarius rendszer, nemzeti bank, közösülési módok' országos rendezése 's több ilyenek fognának szőnyegre kerülni. Én ezeket nem tudom, de annyit hiszek, hogy ezek vagy most vagy később bizonyosan országos tanácskozás' tárgyai lesznek. Magam is olvastam egyetmást 's gondolkoztam az ilyenekről, azon kérdést téve magamnak gyakran, nem lehetne e némelly idegen földben termelt magot hazánkban acclimatisálni, csiráztatni 's végre gyümölcsöztetni? Bocsánatot tehát, ha azok közül némellyeket kegyeddeli beszélgetéseim' tárgyaivá teendek, de csak úgy, ha reményem leend hogy az olvasó egy falusi pipás nemesembernek okoskodásait békével hallgatandja végig, 's miattok álomba nem szenderülend. Addig is, mig kegyed ebbeli kétségimet eloszlatná, fogadja szives üdvözlésimet.

II. L e v é l.

Martius, 1839.

Olvasta e kegyed a' pesti *Társalkodó*' folyó évi 12-dik számát, melly az *Athenaeum* után egy czikelyt közöl „az új urbéri törvényekről“? Ha nem, legyen elég azt megjegyezni, hogy abban a' mult országgyűlés' ezen legfontosabb munkálata felől hallatszó panaszok, orvoslási módjaikkal együtt röviden érdekeltetnek. Nem lehet tagadni azon czikely szerint, hogy ama' törvények sokaknak nem tetszenek. Ez tökéletesen igaz, sőt eddigi tapasztalásom szerint, bátor volnék ezen nemtetszést még szélesebb értelemben venni. Azonban velem együtt örömet fogja minden részrehajlatlan azon vallomást tenni, hogy illy kitünő fontosságú és messze kiható törvények' koráról és czélszerűségéről akarván itélni, azokat nem csupán a' gyakran történetes, többnyire személyes érdekből eredő és így elfogult tetszés- vagy nemtetszésre figyelve, hanem magasabb és általánosabb szempontokból illő tekinteni. Mert azon körülmény

még magában nem határoz, hogy valamely törvény az illető feleket ki nem elégíti, tudjuk, ugyanis, a' vélemények' és érdekek' sokféleségei mellett, mennyire eltávoznak gyakran a' követelések 's kívánatok a' mérséklet' és méltányosság' elveitől. A' fő kérdés talán nem más, midőn törvényről ítélünk, mint az: valljon a' fenálló körülmények között és előzmények mellett, jobbat lehetett e alkotni? Ha urbéri törvényeink' hiányait emeljük ki, ezen kérdést szem elől nem kell elveszteni, és nem kell feledni az akadályokat, mellyek meg nem engedék, hogy minden kívánatnak meg legyen feelve, sem a' feladásnak számos nagyszerű és magában annak természetében fekvő nehézségeit. Csak így fogunk igazságosan ítélhetni, és csak akkor, ha ezen szerintem a' jelen esetben eldöntő kérdésre: valljon a' mostani században és körülményekben az elterjedt politicalai és nemzeti gazdaság — tudományi elvek mellett, — kivált pedig azon tettleges emelkedés után, melly a' legközelebbi korban az ipar' minden ágait és így a' földművelést is meghatván, azokat szebb virágzás és dúsabb gyümölcsözés felé vezérli — urbéri viszonyokról miden józan 's méltányos kívánatoknak megfelelő, a' fenálló viszonyokat illő tekintetre méltató 's az illető feleket kielégítő törvényt alkotni lehetséges e? ha mondám ezen eldöntő vezérkérdésre, melly tudtomra se téve, se kel-

lőleg megvitatva és fejtve még eddig nincs, igenlő feleletet nyertünk.

A' legújabb urbéri törvényeket úgy lehet tekinteni, mint a' fenebb érintett feladások' megfejtésére irányzott próbatételt. Az egész törvényhozás' méstersége csak illyesek körül forog. Tökéletességet követelni, joga tehát ennek annál kevésbbé lehet, minél igazabb mind az, hogy nagyobb soha még magyar törvényhozás előtt meg nem fordult, mind pedig hogy nem egészen 5 évig tartó tapasztalás szerint, hiányok mutatkoznak. A' próbatételeket folytatni, pótolni, kiegészíteni, javítani, alkotmányos országban törvényhozás' útján lehet és kell. De ezen igen sok függ az elvektől, mellyekből kiindulunk, egy vagy sok oldalúak e? általánosok e vagy nem? merő theorián épülök vagy gyakorlatból is merítvék e? Sok függ továbbá a' szellemtől, melly a' fenforgó tárgy feletti tanácskozásokat vezérli — javító vagy újító (*esprit d'amélioration ou d'innovation*) szellem e a' divatózó? Ha valamely törvény' irányát tekintjük, azt fogjuk tapasztalni, hogy ez az uralkodott szellem' és követelt vezérelvek' bélyegét fogja magán hordozni. Így van ez a' legújabb urbériekkel is. Mi a' gyakorlati alkalmazást illeti, abban legtöbb a' törvényhozói és közigazgatási szempotok' elkülönözésétől és össze nem zavarásától függ. Az első a' törvényhozó' céljáról, a' második a' törvény' szavaira való tekintetet foglalja

magában. Gyakorlati alkalmazásban és következményei' méltánylásában csak az utóbbiról lehet szó, ha a' törvényhozást a' közigazgatással, a' czélt az eszközökkel összezavarni nem akarjuk. Véleményem szerint sokkal érdekesebb volna, ha hely és körülmény engednék, az új urbéri törvények-'s ealdigi következményeiknek vizsgálata, ezen kérdések' 's nézetek' szemmeltartása mellett, mint egy névtelen német iró' (Das Urbarial-Gesetz des letzten ungarischen Reichstages etc. Leipzig bei Volkmar 1838.) azon véleményének megbizonyítása, valljon „ezen törvények által a' magyar paraszt olly állapotba tétetett e törvényi tekintetben, hogy nincs oka más országi parasztok állapotját irigyleni.“ Nem nehéz volna megutatni, hogy némelly országban, kivált némethoniakban*), az adózások' és szolgálatok' olly különféle nemei és olly nagy számmal léteznek, millyeket é; megnyit nálunk sem a' régi sem az újabb rendszer alatt találni nem lehet; azonban az illyesek' fejtegetése igen hosszas, unalmas és ámbár tanulságos, de kevés gyakorlati haszonnal volna mind a' mellett is összekötvé, mert minden országban különböztvén a' körülmények, mellyek' méltánylása szolgálhatna itt az összehasonlítás' egyedüli segéd-eszközéül, az analogiák' feltalálása lehetetlen. De

* Lásd National Oeconom. 1835. XII. 1836. V. VII. XI. füzet.

nem is ez a' kérdés, midőn urbéri törvényeinkről van szó, hanem az, megfelelnek e azok legközelebbi czéljoknak? melly nem lehet más, mint a' földesur' és jobbágy' viszonyos jogait úgy meghatározni törvények által, hogy ezek a' felállított korlátok között szabadon gyakorolathassanak, és úgy megszabni a' viszonyos kötelességeket, hogy azok pontosan teljesíttethessenek, végre mind a' jogok' gyakorlatát mind a' kötelességek' teljesítését a' szükséges garantiákkal ellátni. Az tehát az első kérdés: ezen czélnak meg van e felelve? a' második pedig: ama' távolabbi, tudniillik a' földművelő néposztály' erkölcsi és anyagi jóllétének emelése, ezáltal előmozdítva van e?

Az elsőre nem igen lehet máskép mint tagadólag, az utóbbira legtanácsosabb még most épen nem felelni, mert a tapasztalás, mellynek itt egyedüli alapúl kell szolgálni, még rövid, és így bizonyos eredményeket még nem nyújthat. Ezen tagadó felelet alatt senki sem érti azt, hogy épen nincs; hanem csak azt, hogy nem elegendőképen van a' czélnak megfelelve.

A' homályosság, kétértelműség, gyakorlati alkalmazás nehéz — sőt olykor lehetetlenségén kívül (melly esetben az említett Társalkodó' cikkelye, ott hol törvénynek határozni kell, szomorúnak nevezhető expediens gyanánt az egyességet ajánlja) — sok panasz hallatszik még, egy részről az engedmények', más részről a' garantiák' sike-

retlensége, a' perek' 's ez által költségek' telemes megszaporodása, az újabb rendszer mellett az elébbinél számosabb productiv-erő' fecsérzése, az elharapózó engedetlenség' 's kihágások' zabolázásának nehézségei 's ebből eredő erkölcstelenség 'stb. eff. felől. Az illyes panaszok gyakran nagyítva adatnak elő, de némi igazság- 's alaposságot nem lehet tőlök megtagadni. Sokaktól hallottam azon véleményt is, hogy a' kérdéses törvények kitüzött céljaik közül csak ezen kettőt érték el: a' földesuri önkény' korlátozását és az adó' alapja' biztosítását — de az elsőnek helyére jobbágyi és birói önkény léptek, az utóbbi eredmény pedig a' nemesi birtoknak az elébbinél nagyobb habozását kövélkeztette. *) Helyesek és közönségesek e ezen vélemények, annak fejtegetése több helyet és időt kívánna, mint a' mennyit kegyed és én nekem engedünk, de e' felett a' jövő országgyűlésig, hol a' közvélemény törvényes uton fogja magát e' tárgyban kijelenteni, ezt bajos is volna előre meghatározni.

Én azt hiszem; ha a' jövő országgyűlés előtt fel lesznek fedezve a' hiányok, az rajtok valamennyire segíthet, és fog is segíteni; azonban

*) Nem sokkal méltányosabban ítélt urbéri törvényeink felett egy agg Táblabíró midőn azt állítá, hogy azoknak véleje ebben pontosúl: a' kinek pénze van vehet, a' kinek esze van, lehet.

azon orvoslás, melyet a' jelen körülményekben várni lehet, tartósságra számolhat e és az egészre üdvös hatású lehet e? arról szabad kételkedni. Mindazon problémák között, melyeket honi törvényhozásunknak kell megfejteni, úgy vélem egyetlen környeznek annyi és olly különféle nehézségek mint az urbérit. 'S ennek talán ezen két fő oka van: első, mert ez mindenek felett össze van szöve, főleg távolabbi következéseiben, az egész alkotmányos rendszerrel; második, mert minél inkább szaporodik a' népesség, terjed a' század' szelleme — mit akadályozni sikertelen törekvés — minél inkább gyarapodik a' műveltség 's emelkedik az ipar, az illető érdekek' összeütközése annál nagyobb 's a' kiegyenlítés annál bajosabb; ki nem látja, hogy az, mi e' tárgyban nem rég történt, csak kezdet, 's a' létező nehézségek és szövevényességek mellett alig lesz ezentúl országgyűlés, melly e' tárggyal ne foglalatoskodnék? A' vezérelvek' 's divatozó szellem' különbözőségeihez képest, melyekre az akkori idő-körülményeknek nagy befolyásuk leend, különbözni mindig, 's végre habozóvá fog válni az e' tárgybeli törvényhozás, mi sajnos állapot lesz ugyan, de véleményem szerint bajosan elkerülhető. Pessimismustól távol vagyok, és kivált azon hiedelemtől, mintha annak már nem volna orvossága; sőt tudom, hogy van, és reménylem, maga idejében elő fog vétetni, mert napról napra inkább el fog

terjedni, és addig már meggyökerezni azon meggyőződés, miképen azok után, mellyek történtek, időmulasztástól várni valamit, merő csalódás. Bizonyosan nincs távol azon időpont, midőn azon általam érintett eldöntő kérdés' vitatása lesz a' napi renden. És én ezen időpontot szerencsésnek fogom tartani, ha ugyan ezen vitatás javító és nem újító szellemben, gyakorlati országtudományi, nem merő abstract elveket szemé előtt tartva, fog történni. Egy pillanatig sem kétlem, hogy így folytatva, annak eredménye nem lehet más, mint azon meggyőződés, miszerint a' jövő törvényhozásoké azon feladat, a' földesurat illető jobbgügyi tartozások' megváltását nem csupán megengedni, hanem előkészíteni, lehetővé tenni, 's végre a' mint az egészre nézve leghasznosabbban és legigazságosabbban lehet, törvény által eszközlésbe is venni. Addig ezen nagy fontosságú tárgyat minden oldalról felvilágosítani a' sajtó' szerepe és tisztje, minek hogy az megfeleljen, annál kívánatosb, minél világosabb, ehhez mennyi sok előzmény kívántatik, 's azzal milly sok más kérdés van kapcsolatban, mellyek nélkül ama' végintézkévénytől (final measure) sikert várni nem lehet. Reményljük, hogy számos és nálamnál ahoz értőbb férfiak fognak e' tárgyak körül kimerítőleg felszólalni. A falusi pipás nemes nem mer ezen szerepben fellépni, az övé nem más, mint ollykor egy két futó gondolatot közleni, örvendeni mindig a' má-

soktól nyert tanulságnak, azt megtakarítani, és talán egykor közhaszonra fordítani. — De legyen most ennyi elég — car tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux. Jövő levelemben, ha az olvasó 's kegyed e' száraz tárgyat még megí[nem] unták, két külországi, nem csak javasolt, de életbe lépett urbéri érdekű törvényt fogok közle-
ni, 's néhány észrevételekkel kísérni.

III. L e v é l.

April, 1839.

Mult levelemben tett ígéretem szerint közlök kegyeddel néhány urbéri érdekű törvényeket, mellyek Württembergben hozattak. A' württembergi országgyűlésnek a' királyi kormány e' tárgyban három törvényjavaslatot terjesztett elébe 1833-ban, azonban az itt főbb vonalakban következő törvények csak 1836-ban keletkeztek. A' magyar és württembergi törvényhozások tehát rokon tárgyakról ugyanazon időben tanácskoztak és hoztak törvényeket. Mindkettőnek nagyszerű feladat volt kitűzve. A' két működés közt némileg analogia is mutatkozik, mert mind itt mind amott törvény alkottatott olly tárgyról, mellyet az országigazgatás kormányi rendeletek által már azelőtt szabályozott. Épen olyan provisorium volt nálunk a' Maria-Theresia alatt behozott kegyelmes urbér, mint Württembergben az 1817-ben novemb. 18-kán költ királyi rendelet (edictum), melly a' jobbágyi tartozások' megválthatását mint elvet és a' szemé-

lyes szolgaság' (Leibeigenschaft) következményei eltörlesztését kimondotta. Mind itt mind amott ezen ideigleni intézmények tetteges életbe léptek és viszonyokat, érdekeket támasztottak, melyekre tekintettel lenni sehol sem vala elkerülhető. Ugyanazon főök' hatására kell mindkét esetben ismernünk, melly nem más mint azon világtörténeti factum, hogy a' feudalismus' maradványai vagy ahoz hasonló és rokon intézmények az újabb kor' művelődése 's az idő' kívánatai elől máris távozni kénytelenek voltak, vagy a' hol ez még meg nem történt, az alap le van téve. A' württembergi törvényt mintegy végszónak, a' mieinket bevezetésnek nevezhetni; de mindkettő ugyanazon munka' kiegészítő részét képezi, ugyanazon nemű építkezés' anyagja mindkettő, csak hogy amaz zár-, ez alapkö, mellyet tökéletesebben kifaragni a' jövőendő kor' feladásai közé tartozik.

Az érintett 1836-iki württembergi törvények közül az octob. 27-kei bizonyos régiebb adózásokról szól. *) Ezek kétfélék: 1) vagy olyanok, melyek az országos adóval egytermészetűek és azzal

*) Például csak néhányat említek itt credeti nyelven ezek közül: Beeden, Lichtmeszsteuer, Martiniststeuer, Karrensteuer, Weinststeuer, Waldsteuer, Steuerkorn, Steuergült, Beedfrucht, Beedwein, Beedgeld, Aufwechsel, Türkensteuer, Mannsteuer, Vogtgeld, Vogtgulden, Vogtfrüchte, Schutzgeld.

a) együtt, vagy b) a' helyett, de más név alatt, szedettek be; 2) vagy olyanok, mellyek földesuri rendőr- és ítélő- hatóság' következményei. Az első rendűek (1) közül az a) alattiak az esztendei tartozás' tizszeres értékében megválthatók; a' b) alattiak egészen megszüntetnek, és helyökre az országos adó lép. A' másod rendű adózások (2) szinte két részre vagynak osztva, mellyek részint az országos pénztár által adandó kárpótlás mellett megszüntetnek, részint az illetők által megválthatóknak jelentetnek ki. Az első osztály alá soroztatnak azok, mellyek kézi mesterségeken, községi hivatalokon, marhabirtokon 'stb. nyugodván, földesuri ítélő- és rendőr-hatóság' következményei; a' második osztály alá pedig azok, mellyekkel a) egész községek' lakosai, vagy b) épületek tartoznak. Az a) alattiak az esztendei tartozás' 10-szeres, a' b) alattiak pedig 16-szoros értékében megválthatók. Az esztendei tartozás' mennyiségének mérlegéül a' megváltást megelőző év szolgál; ha változékony a' tartozás, a' megelőző 10 évi közép-mennyiség. Ha az érdeklött tartozásoknak külön-

Schirmfrucht — továbbá Gewerbsziuse, Ruggsrichs - Abgaben, Marschallenpfund, Markt Zoll, Kaufhabergeld, Schmalzgült, Rindergeld, 'stb. — továbbá Alzung, Speisung, Futterhühner, Jurisdictionshühner, Muthhaber, Erntekorn, Kühemiete, Hausgenossengeld, Rauchgeld, Hcerdgeld, Hofstattziuse, Zolldinkel, Zollhaber, Pflugstkase 'stb.

féle nemci fordulnak elő ugyanazon helyen, azok egyenkint is megválthatók, 's ha azon adózás' $\frac{2}{3}$ -ával kötelezettek a' megváltást kívánják, arra a' többiek is reáállani tartoznak. A' megváltás el lévén határozva, annak eszközlése a' helybeli előljáróság' kötelessége. Ha a' főnebbi adózások között olyanok találtnak, mellyekkel a' földesur' részéről viszonaadózás van összekötve, úgy hogy egyik csak a' másik' következésül történik, ezen esetben az egyiknek értéke a' másikkól lerovatik és csak a' fenmaradó summa vétetik kármentesítés' és megváltás' alapjául. Ha a' viszonaadózás (Gegenleistung) értéke több az adózásénál, ugy ezen többet a' földesur ugyanazon elvek szerint megválthatja. — A' földesurak' kármentesítése következőleg történik: az évenkinti adózási illetőség' értéke, ha 5. ftal fel nem ér, 20-al — ha 5. ftal felér vagy annál több, $22\frac{1}{2}$ -el sokszoroztatván, tőkésítetik. Ezen tőkét kapják egyenesen az országos pénztárból a' földesurak, a' viszonaadózások' tőkésített értékének lehuzása után, mind a' megszüntetett mind a' megváltható adózásokért. Ebből világos, hogy az országos pénztár vagyis az adófizetők' egész összesége is járul a' kérdéses kármentesítés' terheihez. Az adózók által vissza fizetendő megváltási tőkék, mellyekről felebb volt szó, a' kormány által szedetnek be az illetőktől 4% kamatjaikkal együtt. Ha a' megváltók kívánják, azon tőkék kisebb, legalább 40ftnyi sum-

mákra és 10 évet meg nem haladó részfizetésckre osztatnak fel, és 4 % kamattal együtt az illető országos pénztárakba a' szerint fizettetnek be. — A' mi a' megszüntetés- vagy megváltásbeli eljárást illeti, a' törvény meghatározza az adózások között előforduló természetmennyek' (élet, széna, szalma, vaj, csirke 'stb.) árát, és az adózások' értéke a' szerint határozatlik meg. Hat hónappal a' törvény' kihirdetése után az illető előjáróságok tartoznak a' megszüntetett vagy megváltható adózások' jegyzékével készen lenni. Ha az illető felek a' törvény' alkalmazása iránt egy értelemben nincsenek, az illető előjáróság (Oberamt) a' barátságos egyességet tartozik megpróbálni, melly ha nem sikerül, az írományok a' kerületi kormánynak (Kreisregierung) elintézés végett átküldetnek. Ez dönti el a' tárgyat, fenhagyván a' rendes törvényszékeknek a' jogi kérdések' elítélését. A' kerületi kormány' határozata ellen, 45 nap alatt, kétrendbeli folyamodási ut áll nyitva: első egy 5 tagból álló központi biztossághoz, melly a' bel- és pénzügyi ministeriumok' két, továbbá az igazság-ministerium' három birói hivatalt viselő tagjaiból van szerkesztve. Második és utolsó folyamodási ut a' királyi titkos tanácshoz, de ehhez csak azon esetben, ha a' kerületi kormány' határozata a' központi biztosság által változtatást szenvedett. Mind a' földesurnak mind az adózóknak a' törvény' kihirdetésétől számított három esztendeig szabad azon adó-

zásokra nézve, mellyek véleményök szerint ezen törvény alá tartoznak, de a' készített jegyzékből kimaradtak, a' törvény' alkalmazását kívánni. Az ilyen panaszok az épen most említett uton és hatóságok által intéztetnek el. — A' törvény' megjelenésekor folyamatban lévő e' tárgybeli perekben az illető törvényszékek a' felek közti egyességet tartoznak megpróbálni, melly ha nem sikerül, a' kérdés ítélet által döntetik el — a' földesurak' joga az ezen idő alatt, míg a' megváltás' ezen akadályra fenállot, meggyült tartozásokhoz (restantiákhoz) világosan fenhagyatván. A' melly esetben a' földesur fideicommissum' birtokosa, a' megszüntetett vagy megváltott adózásokért kapott tőkét a' fideicommissum' javára tartozik fordítani.

A' második, 1836-diki october' 28-ki törvény, az uri-munkák' (robot, Frohn) megváltásáról szól. Legelől kimondatik ezen elv: minden uri-munka, melly nem országos, egyházi, iskolai vagy községi czélokra van szánva, a' vele tartozók' kívánságára megváltható. Minden uri-munka vagy annak surrogatuma, mihelyt megbizonyítva nincs, hogy az bizonyos földtelkeken vagy épületeken mint teher nyugszik, és a' birtokosra személyes viszony' tekintete nélkül általmegy, személyes tartozásnak tekintetik. Ha a' földesur az őt illető munka' határozott mennyiségét meg tudja bizonyítani, vagy ez a' vele tartozók által régtől fogva elismerve van, az uri-munka' esztendei ér-

tékének kiszámításában alapul ezen mennyiség vétetik. Hogy ha 30 év óta a kimutatott mennyiség-nél kisebb tartozás jött gyakorlathoz, és ez a földesur megkevesbült szükségében vette eredetét, a kiszámítás alapjául a valódi telt munka 30 évi középmenyisége szolgál, valamint azon esetben is, ha a földesur az őt illető munka mennyiségét határozottan kimutatni nem tudná. Ha a kiszámítás alapjául veendő időszakban per folyt az uri-munka iránt, és ennek gyakorlata az alatt félbenszakadt, ezen időszak a kiszámításból kihagyatik, és a megelőző időszak által pótolatik ki. Az uri-munka pénzbeli értéke, ha elmulasztás esetére az bevett szokás vagy egyesség által megszabva nem volna, a következő módon állapítatik meg: 1) Az olyan uri-munkák értéke, melyek különbféle tárgyakhoz alkalmazva, egy bizonyos feladat bevégezésében állanak, a helybeli napi- és szekérbérhez képest, azon árban, melly az illy munka pénzért megtételére szükséges, határoztatik, de a találtatott summából azon esetre: a) ha a siker a munka-teljesítés minőségétől függ, szekeresmunkáknál $\frac{1}{3}$, kézimunkáknál $\frac{2}{3}$ lerovatik; azon esetre pedig: b) ha a siker a munka-teljesítés minőségétől független, például fa, bor, deszka, kilenczed-fuvarok, meghatározott ölek, hordók, darabok stb. szerint, az illyeneknél a leróvásnak helye nincs. 2) Olyan uri-munkák értéke, mellyek óra-, nap- vagy szekérszám szerint vagy

nak kiszabva, szinte az 1-ső pont alatt meghatározott árak szerint határozatlik, de a' találtatott summából a) szekeres munkánál $\frac{1}{5}$, b) kézi munkáúál $\frac{1}{4}$ lerovatik. Meghatározza a' törvény az uri-munka helyett gyakorlatban lévő természetményi adózások' árát, valamint a' viszontartozásokét — ezen utóbbiak' értéke az uri-munkáéból lerovandò. A' mi a' megváltást illeti, a' természetben teljesített mind személyes mind föld vagy épület utáni munkákért, azoknak esztendei értékét huszszal sokszorozva 's így tőkésítve egyenesen az országos pénztárból kapják a' földesurak mint kármentesítést, és pedig azon esztendő' elején, mellyben az urimunka legelőször nem teljesítetik. Az urimunkák' surrogatumiért, vagyis azon pénz- és természetményi adózásokért, mellyek uri-munkák helyett vagynak gyakorlatban, a' földesurak, ha a' tartozás 3 frtot vagy többet tesz, $22\frac{1}{2}$ -el ha pedig 3 frtnál kevesebbet, 20-al sokszorozva kapják a' tőkésített kármentesítést egyenesen az országos pénztárból. Mindezen tőkék' egy részét tartoznak a' megváltók 4 °|_o kamattal együtt részletes fizetéseken és bizonyos, de 10-nél nem több esztendők alatt visszatéríteni az országos pénztárnak. A' kik a' törvény' kihirdetésétől fogva számított három esztendő alatt megváltási szándékjokat ki nem jelentették, azontul az országos pénztár' fonebb említett segedelmére többé nem számolhatnak. Személyes tartozásoknál csak egész községek' vagy

községreszek' (Gemeindeparzellen) számára kíván-
tathatik a' megváltás, — melly iránt az illető köz-
ségi-elöljárók előtt szavazatnak kell történni. Ek-
kor egyszerű többség (absolute Mehrheit) határoz
ugyan, de csak akkor, miután az uri-munkával
tartozók' $\frac{2}{3}$ -da szavazott. Föld és épület utáni egy-
nemű tartozások' megváltása csak a' vele tarto-
zók' özszesége által kívántathatik. Harmadik sze-
mélyek' jogai (jura tertii) az uri-munkák-vagy azok'
surrogatumaihoz egész kiterjedésökben a' kármen-
tesítési tőkékre mennek által. A' mi a' megváltási el-
járást illeti, az nagyobbára az elébbi (oct. 27-ki) tör-
vényben megszabotthoz hasonló, azon hozzáadással,
hogy itt egy új hatóság állítatik fel. Ez egy értébecs-
lő biztosság, melly 5 ahhoz értő jóhirű és a' kérdé-
ses tárgyban nem érdeklett honi férjfiakból áll.
Ezen biztossághoz a' megváltók és pénzügyi mi-
nisterium külön egy, a' földesur két tagot, ötö-
diket a' kerületi-rendőrhivatal (Bezirks-Polizeiamt)
neveznek. Ha 30 nap alatt a' hivatalos felszólítás
után egyik vagy másik rész választást illy tagra
nézve nem tett, a' kinevezési jog a' most érin-
tett hivatalra megy által. A' kinevezettek ellen sza-
bad tenni 30 napig kifogásokat, mellyek felett u-
gyanezen hivatal ítél. A' biztossági tagok akár-
mellyik fél' kívánságára esküt tenni kötelesek. Ha
a' biztosság által végbevitt értébecslés ellen a' fe-
lek 30 nap alatt kifogást nem tettek, az erőssé vá-
lik; ha tettek, új becslésnek kell történni. E' vég-

re a' biztossághoz a' megváltók és pénzügy-ministerium további egy, a' földesur további két tagot neveznek. Az így megszorított biztosság' határozata ellen további folyamodásnak helye nincs. Értékbecslési kérdéseknél ha az egyes tagok' számításai különböznek, a' mindnyájokból kerekedő közép szám képezi a' biztosság' határozatát. Ha a' becslő-biztosság magát constituálta, a' megváltástól többé nem léphetnek vissza, a' kik kívánták. Az ilyen biztosság okozta költségek a' megváltást kívánókat terhelik némelly megszorításokkal. Fideicommissumok' birtokosaira nézve ugyanaz áll itt is, mi az elébbi törvényben mondva volt.

Következik a' 3-ik törvény, 1836-diki oct. 29-ről, a' személyes szolgaság' eltörlesztése miatt adandó kármentesítésre nézve. Csekély módosításokkal ugyanazon elvekből indul ezen törvény mint a' két elébbi. A' földesurak az eltörölt személyes szolgaságból folyó tartozásokért, azok' esztendei értékének 20-al sokszorozott tőkájével egészen az országos pénztárból és a' nélkül hogy ezen terhet a' fölmentettek egyenesen viselnék, kármentesíttetnek. Az 1817-dik nov. 18-ki királyi rendelet' következtül 1818-tól 1836-ig elmulasztott tartozások' megvételéhez joguk fenmarad a' földesuraknak. — Azonban ennyi most elég ezekről. Legyen szabad ezen kivonatokat néhány általános észrevétellel berekeszteni.

A' mostani kor' és művelődés' kívánatait mi-kép kell és lehet az igazsággal, méltányossággal és a' tulajdont illető tekintetekkel összehangzásba hozni, arra nézve itt egy igen szép példa áll előttünk. Ezen törvényeket figyelmesen vizsgálván, úgy látszik, azokat három fő charactervonal bélyegzi: 1) A' kármentesítés' vezérelve bennök általános alkalmazásra talál. 2) A' megváltás nagyobbára kényszerítés nélküli ugyan, de úgy rendezett, hogy kívánatos legyen. 3) A' kármentesítés' terhében az egész nemzet' összesége részesül. Ha összehasonlítjuk legujabb törvényeinkkel, két fő különbséget veszünk észre: 1) A' mi törvényeinkben a' kármentesítés nem vezérelv. 2) A' megválthatás' szabadsága ki van ugyan mondva, de annak lehetővé vagy kívánatossá tételére részletes rendelkezés nincs. És ezen két különbség az véleményem szerint, mellynek megszüntetése lesz jövendőben a' feladat — mellyet nagy mértékben fog könnyíteni azon reánk nézve kedvező körülmény, hogy nálunk a' földesur és jobbágy közti viszonyok sokkal inkább mint máshol határozottak, egyformák és egyszerűek. Azonban azt mondhatná valaki: „ez mind igaz de a' jobbágnak pénze nincs, mellyel magát megválthatná; országos pénztárunk nincs olyan, melly segedelmet nyújthatna.“ Az tehát a' kérdés: ezen ellenvetések olyanok e mellyek a' teendők' utját tökéletesen elzárják? A' mi az elsőt illeti, ez részint tetteleg meg van több esetben

czáfolva, mert megváltások több helyeken valóban történtek és történnek, részint megczáfoltatik azáltal, ha meggondoljuk, hogy valamint egy részről igen gyakran csak a' jobbágytól függ, hogy több pénze legyen, és a' törvényhozástól, hogy abból, a' mije van, többje maradjon, úgy más részről hatalmasabb ingert feszítettebb szorgalomra a' megváltásnál fel nem találhatni. Ehhez járul még, hogy a' megváltásbeli módok' célirányos rendezése által igen nagyon lehet azt könnyíteni. Így például a' földesurak' részletes és lépcsőnkinti kármentesítése összekötve a' jobbágyi tartozásoknak ugyanazon arányban lépcsőnkinti megszűnésével, és így különbözőleg a' württembergi rendszertől, hol ezek egyszerre történnek, nem csak mód nélkül könnyítené a' megváltást; mert így évről évre kisebb teher maradván a' jobbágyon, a' fenmaradtak' viselésére mindinkább és inkább képessé tétetnék, hanem egyszersmind ezáltal kerülnének el a' honi földmivelés' és ipar' igen tetemes részét fenyegető ama' zavarodások, mellyek egy megszokott rendszernek rögtöni fölcserélését más szokatlannal, mulhatalanul kísérik. A' mi a' másik ellenvetést illeti, annak jelenben igazságát elismerem, de hiszem és vallom, hogy egy 10 millió ermberről álló nemzetnek módjában van szükséges erővel biró országos pénztárt alkotni. „Mikép és milyen erejűt?“ ez tehát a' kérdés. Ezekbe kimerítőleg bocsátkozni túl terjed ezen levél' ha-

tárain; maradjunk tehát a' felületen. De még így is szükséges kegyedhez egy kérdést intéznem: „Egyet ért e kegyed velem, ha azt mondom, hogy a' magyar nemességnek az eddig egészen a' jobbágyság által viselt és mindinkább növekedő megyei házi-pénztár' terheiben igazság szerint részesülni kellene?“ Ha máskép vélekedik kegyed, ugy kérem, győzzön meg engem az ellenkezőről; ha pedig egy értelemben vagyunk, ugy ezen további kérdés támad: Nem lehetne e majdan az ekkép megkönnyített jobbágyság' illetőleg megsaporodott pénzbeli erejét arra használni, hogy abból — a' mennyiben azt önerejével ő egyszerre nem tehetné — egy bizonyos idő alatt országos kármentesítési pénztár alapíttassék, 's a' földesur a' lépcsőnkint megszűnő tartozásokért ugyanazon arányban ebből kármentesíttessék?“ Kérem kegyedet, gondolkozzék ezen kérdés felett, én gondolkoztam 's nem késem reá igennel felelni. Nálunk, hol hivatalos adatok hiányzanak vagy csak tökéletlenül tudatnak, megközelítőleg is bajos a' jobbági tartozások' összes mennyiségéhez hozzávetni. A' megyei házipénztárak' terheinek összeségét inkább meg lehetne ismerni, ha az e' tárgyban meglévő hivatalos adatokat használni lehetne. Ezekről öt évvel ezelőtt következőt hallottam: Minden megyei házipénztárak akkor összesen tettek körülbelől 3 millió pengő-ftot, *) bele értvén Horvát- és

*) Azolta végire járván a' dolognak értésemre van, hogy

Tótországot, de kizárván a' XVI szepesi várost, szabad kerületeket, királyi városokat és tenger-melléket. Azon summából, kerek számokban esett:

Tisztviselőkre	570,000	fr. e. p.
Szolgákra	400,000	„ „
Deperditákra	389,000	„ „
Tiszviselők' hivatalos utjaira	382,000	„ „
Elegy kiadásokra	317,000	„ „
Napi-bérekre	160,000	„ „
Adózók' előrefizetéseinek be- tudására	128,000	„ „
Szolgák' ruházatára, fegyve- reire	127,000	„ „
Utakra, hidakra	125,000	„ „
Fogházakra	116,000	„ „
Köz épületekre 's azok' fen- tartására	105,000	„ „
Történetes károk' pótlására .	67,000	„ „
Írószerekre	54,000	„ „

a' közlött 1834-ki összes házi-pénztári állapot a' való-
sággal egyez. Okom van hinni, hogy a' következő
adatok is igazak: az 18³⁴/₁₀dik évre az előleges felvété-
sek szerint az összes házi pénztárak 3,071,850 fra
pengőben voltak számítva: a' valóságos kiadás pe-
dig 183⁷/₈-ki katonai esztendőben 3,100,000 ftnál va-
lamivel több volt, mindig csak a' megyéket értve,
a' szabad kerületeket, királyi és szepesi városokat,
és tenger-melléket pedig kizárva.

Be nem szedhető adókra	19,000	fr. e. p.
Tőkék' lefaragására	13,000	„ „
Árvákra és özvegyekre	10,000	„ „
Kamatokra	3,500	„ „

Összesen 2,985,500 fr. e. p.

Ezen summákat, mellyek azóta bizonyosan szaporodtak, csak azért tettem ide, hogy meglátszassék, miképen, ha a' nemesség viselné a' házi-pénztár' egy részét, tetemes megváltási czélokra fordítható pénzmennyiség fogna fenmaradni. — Meglehet, hogy e' tárgybeli véleményeim merő csalódások és ábrándozások. Legyen bár, — de a' tárgy maga roppant fontosságú, és bizonyosan egy sincs, melly minden gondolkozó hazafi figyelmét nagyobb mértékben érdemlené meg; — czélom nem volt egyéb, mint azt ébreszteni.

IV. Levél.

Majusban, 1839.

Érdemtéljes szerkesztő ur! Mult levelem óta kicsi hiján bajba ejtett találkozásom egyik ismerősömmel, egy in partibus Casinóban. Beléptemkor épen aprilben irt és Századunkban álló levelemet olvasá ismerősöm. Tudva van kegyed előtt gyengém, miszerint „az anonymitás' leple álól nem merészlek kibújni,“ és így képzelheti hüledezésemet. Ezt azonban nem vevé észre az olvasó, mivel a' szokott üdvözlések után beszédbe eredvén, köztünk darab üdeig folyt párbeszéd, — melyet ime közlök. Látni fogja ebből kegyed, miképen én magam (y) tettem ellenvetéseket, hogy a' lepel még sűrűbb és sötétebb legyen.

Y. Van e valami a' Hirnökben?

A. Nem sok érdekes, — országgyűlés hirdetik junius' 2-kára. Századunkba van egy cikkely uri munkák' megváltását pártoló. Már készen vagyok vele, — nem fog e tetszeni?

Y. Köszönöm, már olvastam. Van benne néhány türehető gondolat, de üdöelőtti az egész.

A. Én az ellenkezőt hiszem, 's már régen ki is mondtam. Az urbéri bajoknak csak ez utolsó és gyökeres orvosságuk — melyet legjobb volna akkor alkalmazni, midőn még nem késő.

Y. Ez majd csak akkor lehet napi renden, midőn az egész ország urbéřileg szabályozva lesz, — ez pedig még eltart 50—100 vagy talán több esztendőig.

A. Isten mentsen attól, hogy addig ne tudna a' törvényhozás módokat találni ennek siettetésére.

Y. Bajosan, — mert kérdés: tanácsos volna e ezen tömérdek urbéri szabályozásnak, melly gyakran a' fenálló viszonyokat egészen megváltoztatja, 's valódi birtokrevolútiót foglal magában, gyorsabban történni?

A. Gyors haladás és elkésés között van közép út, ezt kell választani. Megvallom, hogy ezen esetben az utolsót az elsőnél sok tekintetből veszedelmesebbnek tartanám.

Y. Véleményem szerint nem kellene minden lépten illy nagy változtatásokat tenni. Világosítani, javítani kell az urbéri törvényeket, — de most nem menni tovább, 's az időre bízni a' többit.

A. Nincs könnyebb, mint az időre bízni a' többit, de még sokkal kényelmesebb, összetett karokkal várni a' földmívelési ipar' és nemzeti jólét' virágzását.

Y. Ezekhez más is kívántatik mint megváltási törvények.

A. Kétségtelenül, — de bizonyosan ezek mozdítják főleg a' többi teendőket elő, — ezek érdemlenek tehát elsőséget.

Y. Valljon ha megváltatnék mindennemű uralmi munka az egész hazában, nem maradna e nagy része a' szántóföldeknek, munkáló kezek' hiánya miatt parlagon? A' népesség az ország' nagy részében a' kiterjedéshez képest csekély. A' munkást-keresők' tetemes megszorodása felrugtatná a' napi bért, melly többnyire úgy sincs arányban a' termékek' árával.

A. Én ettől épen nem tartok, mert a' munkákeresők' száma is ugyanazon arányban szaporodnék, 's azon munka, melly most a' földesuré, a' jobbhagy' szabad rendelkezése alá tartozván azontúl, és ő ura lévén üdejének, munkáját annak, kinek szüksége vagyon reá, bérelhetné teljesen szabadon ki — mire, minthogy sűrűn és rendszeresen ajánlkoznék az alkalom, úgy hiszem, ritkán hiányzanék részéről az akarat. Nem zavartatnék tehát meg a' munkást- és munkát keresők közötti egyensúly, melly a' napibér' szabályozására nagy befolyással van.

Y. Meglehet a' népes vidékeken, de másképp volna az bizonyosan ott, hol a' népesség csekély, a' földbirtok pedig terjedelmes.

A. Igenis, ha a' megváltás egyszerre történék. A' fogyasztás bizonyosan szaporodnék a' kereset-módok' öregbedése által. Melly haszonhoz ha hozzá gondoljuk még azon tömérdek productiv erő' kimélését, mellynek legalább $\frac{2}{3}$ része a' mostani rendszer alatt veszendőbe megy, — ha megemlékezünk azon hasonlíthatlanúl tetemesb sikerekre, mellyek szabad munkának, ellentétben a' kényszerítettel, mindenütt eredményei szoktak lenni: úgy a' régi rendszer mellett mi okon maradnánk, és a' nemzeti jólét' kifejlődésének egyik fő akadályát miért ne hárítanók el, nem tudom általlátni. — Én igen helyeslem azon gondolatot, hogy a' megváltás lépcsőnkint menjen végbe. Azalatt az új körülményekhez alkalmazott gazdasági és munka-rendszereket állítana elő a' szükség, sőt igen lihető, hogy az ország' sűrűbben népesített részeiből az ajánlkozó keresetmódoktól indítatva, oda szivárogná a' felesleg, hol a' népesedés a' terjedelemez képest csekély, és a' szükségnek kellőleg most sem felel meg. Így szünhetne meg idővel a' népesedés közti aránytalanság, mellynek káros voltát az egészre nem fogja kegyed tagadni.

Y. *Pia desideria*. De nyomos kétségeim vagnak kivihetőségök és hasznok iránt. — Egyébkint is merő csalódáson alapúl ezen megváltási gondolat. A' nemesség vállaira vévén a' házi pénztár' egy részét, mellyet eddig épen nem viselt, mikor egyszer vége volna a' lépcsőnkinti megváltásnak,

's a' földesur számolna magával, azt venné észre, hogy ő tulajdonképen oda ajándékozta jobbágyának minden tartozásait, vagyis inkább a' maga pénzével váltotta azokat meg. E' felett hogy kivihetetlen is ezen egész ábrándozás, az a' legfelszínesb számításból is kitetszik. Tegyük az egész országbeli megyei házi pénzlárakat (kizárván a' deperditákat, mellyek a' nemességet nem illetik) kerek számban 3 millió pengő forintra. Ha ennek $\frac{2}{3}$ részét a' nemesség viselné, ez tenne esztendei 2 millió flot. Már most tegyük az urbéri egész telkeket az egész hazában 600 ezerre — a' mi a' folyamatban lévő és leendő urbéri szabályozásokat tekintve nem sok — az ettől járó szekeres napszámokat kereken 30 millióra, ezek' értékét gyenge számításal esztendei 12 millió pengő forintra; tegyük továbbá az egész országbeli házas zselléreket 1 millió 200 ezerre, és az általok szolgált kézi napszámokat kereken 20 millióra, ezek' értékét pedig esztendei 3 millió ftra pengőben, — világos, hogy 6 % vévén kamatlábul, ez 250 millió pengő forint tőkének felel meg. Es így az uri munkák' megváltása 250 millió pengő forintot kívánna meg és egy pár száz esztendőt.

A. Lehető — de máskép áll a' dolog, ha az lépcsőnkint történik, és e' végere kárpótlási pénztár alapíttatik. Ezen kis papirostra jegyeztem fel hitetlen számításimat, kérem, tessék bele tekinteni. Tegyük fel példának okáért, hogy 72 esztendőn

keresztül ezen pénztárhoz minden urbéri egész telkes járulna évenként csak 2 ftal pengőben, és így összesen 1 millió 200 ezerrel (egy fél vagy $\frac{1}{4}$ rész telket bírók ugyanazon arány szerint), minden házas zsellér 45 krral, és így összesen 900 ezerrel, ezen pénztár évenként — 100 ezer ftot elmaradásokra és kezelési költségekre kihagyván — 2 millió pengő ft. tiszta jövedelemmel bírna. Ha ezen pénztárnak kötelessége volna ezen évenként kapott 2 millió ftot 5% kamatra kiadni, vagy gyorsabb pénzzé-tehetés' tekintetéből annyit jövedelmező status-kötelezvényekbe fektetni, és a' kamatokat is évenként tőkésíteni, a' 18-ik esztendő' végével már 50 millió pengő ft. tőkével bírna ezen pénztár, mellynek 5% kamatja 2,500,000 ftot tesz, és ha ehhez az esztendei kárpótlási adót 2 millióval hozzáteszszük, ezen pénztár évenként 4,500,000 ft-ól pengőben rendelkezhenék a' 19-ik év' kezdetétől fogva. Ekkor el lehetne kezdeni a' megváltási operatiót, és azt mondani ki törvényben: ezen esztendő'től fogva 54 esztendeig, minden esztendőben minden egész telkes jobbágy' esztendei uri munkája (melly most 52 napszámot és az eltörölt hosszúfuvar helyett 2 napszámot = 54-et tesz) kevesedni fog egy napszámmal — minden házas zsellér' tartozása (= 18) ugyanazon idő alatt minden 3-dik esztendőben egy napszámmal, és így az 55-ik esztendőben sem az egyik sem a' másik uri munkával nem fog tartozni töb-

bé. Ellenben a' kárpótló pénztár a' 19-ik esztendő-től kezdve minden év' kezdetén az azon évben megszünő uri munkák' értékét 16-or sokszorozva kifizetné az illető földesuraknak. Példának okáért 30 millió szekeres napszám-ból megszünne évenkint körülbelül 550 ezer napszám, az ennek megfelelő érték tesz 220,000 pftot, ez pedig 16-szorosan tőkésítve körülbelül 3 millió 500 ezeret — kézi napszám megszünne a' 20 millióból minden 3-ik évben 1,200,000 körül, minek értéke — csak kerek számokat vévén mind itt mind egyebütt fel, 170 ezer ftot, ez pedig 16-szorosan tőkésítve 2,700,000 ftot tesz. Ebből tehát látja kegyed, hogy a' nemesség, melly összesen csak 2,000,000 ftot pengőben fizetne a' házi pénztárakba, nem a' maga pénzével váltaná meg az öt illető uri munkákat, mert kárpótlásokból sokkal többet kapna évenkint. A' jobbágy pedig 72 éven keresztül fizetvén csupán esztendei 2 millió ftot 144 millióval váltaná meg — egy fillér kölcsönvétel nélkül — azt, mi legalsóbb számítással 250 milliót ér. Kettőt elfelejtettem megjegyezni, először, hogy az 50 millió tőke' kikerítésében a' kamatok' tőkésítése csak egész évenkint vétetett fel, és így ha az félévenkint történék, nagyobb summa állana elő; másodsor, hogy ezen intézmény' foganatba-vételekor fen kellene hagyni a' vagyonosb jobbágyhelységeknek azon szabadságot, hogy a' 2 ft. és illetőleg 45 kr. minimumokat két- vagy többszörösen is fizethessék,

melly esetben bizonyos kiszámítás szerint az uri munkák' megszünése is az ilyen helyekre nézve gyorsított arányban mehetne elő.

Y. Nincs a' 144 millióba beleszámítva annak kamatja — de más bökkenőket is látok ; 18 esztendeig fizetné a' nemesség a' házi pénztárt a' nélkül hogy egy fillér kárpótlást látna. Azonkívül kegyed 3 millió 500 ezerről és 2,700,000 ftokról beszél — ez 6 millió kétszázezer, azonban a' kárpótlási pénztár csak 4 millió 500 ezerről rendelkezhetik évenként — itt tehát a' hiány egy millió hétszázezer.

A. A' 144 millió' kamatja nem jöhet tekintetbe, mert most sem kap a' jobbágy attól kamatot, a' mit a' házi pénztárba fizet. Igaz ugyan, hogy a' nemesség 18 esztendeig a' 2 milliót fizetné, a' kárpótlást pedig csak a' 19-dikben kezdené kapni; — de ezzel csak egy rég elmulasztott kötelességét teljesítené, és ezen veszteség kiegyenlítődne egy olly haszonvételt helyett kapandó igazságos kárpótlás által, melly haszonvétel a' dolgok' természeténél fogva mindinkább és inkább alább fog szállani. Egyébiránt ezen úgy is lehetne segíteni, hogy a' jobbágy az esztendei kárpótlást mindjárt az ebbeli törvény után elkezdené fizetni, a' nemesség pedig csak a' 19-dik évtől fogva részesülne a' házi pénztár' terheiben; de ennek kivihetősége iránt sok kétségeim vagynak. Az magában értetődik hogy ezen teherviselésben a' puszták és egyéb

nemesi birtok különböző tekintet alá jömmének. A' mi pedig a' hiányt illeti, az nem valódi, mert csupán minden 3-dik esztendőben szünnén meg 1,200,000 kézi napszám, a' 2 millió 700 ezer ftnak csak $\frac{1}{3}$ -ada képezi az esztendei szükségét vagyis 900 ezer ftot, — a' mi a' 3 millió 500 ezerhez adatván, 4 millió 400 ezret tesz. A' pénztár pedig évenként többről rendelkezhetik.

Y. De hát a' 72 év után az 50 millió tőkével mi történnék?

A. Minthogy a' megszűnő munkák' értékének becslésében azt igen csekélyül, azonkívül pedig 6% vett fel kegyed kamatlábul — és így vélelmem szerint itt legalább 1%-tel kelletinél többet, ott pedig 25%-el kevesebbet — előre látható lévén, hogy a' dolgok' természetes folyamatja szerint a' kamatláb hazánkban nem sokára csökkenni fog, és így a' földes urak a' kapott kárpótlást 6%-tel nem fogják kamatoztathatni, és így veszíteni lesznek kénytelenek, ennél fogva az igazság azt kívánja, hogy ezen milliók is kiegyenlítő végkárpótlás gyanánt, a' nemességet illessék.

Y. De mikép fogja kegyed az 50 millió tőkét biztos helyre kiadni és rendesen kamatoltatni hazánkban, hol mindkettő annyi nehézséggel van összekötve? Status-kötelezvényekbe pedig, melyeknek álláspontja napról napra változik 's politikai körülményektől függ valódi értékek is, a' sze-

gény magyar földműves' keresményét, megvallo-
soha sem fektetném.

A. Változtassuk jobbra hiteltörvényeinket, hoz-
zunk be hypothecai rendszert, szigorú pénztári
igazgatást és kezelést; és egy perczig sem kétlem,
hogy ezen 50 milliónak a' hazában is találkoznék
teljesen biztos helye; — sőt szabad legyen azt is re-
ménylenem, hogy ez a' kamatlábnak általános le-
szállását 5%-re húzná maga után.

Y. De ha később a' kamatláb 4%-re vagy 3%-re
le szálván, a' kárpótlási pénztárnak 5%-re kiadott
tőkéi felmondattván, visszafizettetnének, akkor a'
hiányt miből fizetnök?

A. Nincs reménységem hozzá, hogy hazánk-
ban a' kamatláb ezen idő alatt illy tetemesen fog
csökkenni. Azonban ezen örvendetes jelenet egy
a' mostaninál sokkal nagyobb és általánosabb jó-
lét' következése lehetne csak, melly esetben min-
den veszedelem nélkül lehetne a' kárpótlási adót
egynéhány krral feljebb rugtatni.

Y. Még egy nehézséget engedjen kegyed elő-
adnom, ugyis nem mulathatok mártovább. Tudja
kegyed, hogy a' mostani gyakorlat szerint a' hadi
pénztárba többnyire felesen tartozik a' jobbágy,
ellenben a' háziba ritkán vagy kevéssel. Ha pénzt
hoz adója' lefaragására, ez, a' kiadások sürgető-
sek és elkerülhetlenek levén, a' házi penztár' ja-
vára iratik legnagyobb részben. A' kormány ezt
tudja, de elnézi, mert ha különben cselekednék,

a' megyei közigazgatás gyakran pénz' nemléte miatt felakadna. Már most az a' kérdés, elnézné e azt akkor is, hogy a' házi és kárpótlási adók előlegesen és a' hadi pénztár' hátramaradásával szedessenek be, ha azok' egy része földesuri kármentesítésre fordíthatnák?

A. Ezt nem lehetne igazságosan kívánni — de nem is volna szükség az elnézésre, mert ezen esetek nem fordulnának többé elő. Ezen kárpótlási adó a' többtől egészen elkülönözve szedetnék be és kezeltetnék. Nem gondolnám, hogy azon egy pár forintok és egynéhány krok, mellyeket az urbéri jobbágy a' kárpótlási pénztárba fizetne, csökkenthetnék tehetségét. Sőt mind az urbéri mind a' nem ilyen jobbágyok egyéb terheit azontúl könnyebben viselnék, mert a' nemesség által fizetendő 2 millió pengő forint tiszta nyereség az egész jobbágyságra nézve, melly addig a' házi pénztár' terheit egészen maga viselte, midőn azontúl csak egy harmadát fizetné. Ezen nyereségből minden jobbágy' zsebében maradna egy bizonyos rész. Példának okáért egy megyének házi pénztára tesz 60,000 ftot. Ebből esnék a' nemességre $\frac{2}{3} = 40,000$ ft., a' jobbágyságra $\frac{1}{3} = 20,000$ ft. Így tehát 40 ezer forint marad a' jobbágy' zsebeiben. Ha volt addig 20 ezer rovat, és egy rovatra esett 3 ft., azontúl egy rovatra csak egy ft. fogna esni. Az egész országbeli jobbágyság' tehetsége tehát esztendei 2 millió fttal öregbednék

és így a' kormány az adó' pontos bejöheteése iránt, sokkal inkább mint jelenleg, biztosítva volna. Ha ehhez a' porták' még bővebb kiigazítása, szigorúbb pénztárkezelési, célirányosabb adóbehajtási és igazságosabb adókivetési rendszabások járulnának, a' visszaélések' minden nemei pedig lehetőségig kiirtatnának, nincs kétségem, hogy a' jobbhagy mindenféle adóbeli tartozásának meg tudna felelni. Csekély és a' leghelyesebb kezelésnél is el nem kerülhető hátramaradásokról nem is szólok, — quia Praetor minima non curat.

Y. Sok szerencsét mindezen tervekhez. — Csak egyre kérem kegyedet: vegye reá a' magyar nemességet a' házi pénztár' terheiben részesülésre. Erre adok 72 esztendőt — s ha még akkor élek, levezem kegyed előtt kalapomat.

A. Alázatos szolgája.

Ezzel köszönnén beszélő társamnak, eltávoztam. E' párbeszéd közben örömmel vettem észre, hogy beszélő társam e' fontos tárgy felett gondolkodik — sajnálattal, hogy elválásomkor hozzá intézett kéresemre mit sem ígért. — Relata retuli. Egy szót sem tettem hozzá. De hiszen ezt nem is szükség állítanom. Ismeri kegyed a' falusi pipás nemesembert. Ő terveket nem készít.

V. L e v é l.

Augustusban, 1839.

Miután már elindítottam kegyedhez leveletem, jött kezembe Századunk' 56-dik száma, mellyben rövid feleletre méltatja IV-dik számú leveletem t. Sohár Jozsef táblabíró ur. Ámbár ezen nyilatkozása a' felelőnek: „mivel a' tőle kiadott tervet helyben nem hagyhatom, azért annak részleteibe sem akarok avatkozni“ talán felmenthetne attól, hogy ezen levelemmel terheljem kegyedet, minazáltal néhány felvilágosító jegyzetet, a' megváltási ügy' érdekében, szükségesnek tartok. Legelől is nem látszott a' felelő ur arra figyelmezni, hogy midőn azon levélben a' házi pénztár' $\frac{2}{3}$ -ának a' nemesség által leendő fizetése jött szóba, ez, valamint egyéb számítások is, csak példaul és nem máskép hozatott fel — nem volt és nem is lehetett ott az adózás' kulcsáról szó, minek igazságos meghatározásához több adat kívántatik, mint a' mennyivel akár a' felelő ur, akár beszélő társam és én magam, ez idő szerint bővelkedünk. Hypothesisekre vagnak

az említett számítások építve, és így azoknak természetesen változni kellene, ha valódi más kulcs dolgoztatnék ki, és lépne életbe — de, mint tőle értettem, ezzel beszélő társam keveset gondolna, mert $2 \times 2 = 4$ marad mindenkor, csak az elvet, tudniillik, a' magyar nemes' részesülését a' házi pénztár' terheiben, nyerhesse meg. Erre nézve azonban igen kevés reménységem van, hogy felelő ur és A. valaha egyetértsenek, mert a' hasonértelem' közös alapja hiányzik közöttük. A' felelő nem tartja a' nemest erre kötelelesnek. A. pedig azt hiszi, hogy ha ma vállaira venné a' nemesség ezen teher' egy részét, ezzel csak egy rég elmulasztott kötelességét teljesítené. A' felelő azt hiszi, hogy „az urbéri telkek' kiosztásakor, már ezen teher a' jobbságra háramolván, a' többi közt beszámítva vagyon“ melly kiosztásról és beszámításról, úgy látszik beszélő társam mit sem tudott, és megvalom, hogy ez előttem is mind a' mai napig ismeretlen volt. Itt úgy látszik, a' felelő a' hadi adót a' házival némileg összezavarja. A' felelő azt tartja: „a' magyar nemességnek kötelessége hazáját és királyát fegyverrel és vérével védeni“; ezt beszélő társam nem tagadta, de azt hiszi, hogy nem csupán vérével és fegyverrel, tehát háboruban, hanem békeségben is tartozik a' nemes hazáját védeni és fentartani — azt hiszi, hogy a' nemes a' megyei igazgatás' mindazon költségeiben — a' katonatartásból eredőket kivéve — mellyek a' hon'

minden polgárjának egyiránt szükséges közbátor-
ság' és rend' fentartására megkivántatnak, 's mu-
hatatlan föltételei egy rendes igazgatásnak és csu-
pán ilyen mellett lehető anyagi és erkölcsi hala-
dásnak, részesülni tartozik; — azt hiszi végre
hogy kötelessége a' nemességnek, az ön szabad-
ságait, és alkotmányát életben tartó megyei szer-
kezet' nem csupán jótételeiben, de költségeiben is ré-
szesülni. Ha nem csalatkozom, jól tudta beszélő tár-
sam A., mikint e' tárgyban törvényes kötelessé-
gekről még szó nem lehet, de azt hitte alkalmasint,
hogy vagynak igazságon és méltányosságon alapuló,
és így régi erkölcsi köteleztetések is, mellyeket
midőn elkezdünk teljesíteni, csak olyat kezdünk
meg, mit régen elmulasztottunk. Felelő ur azt hiszi,
hogy „ha ezen kötelességét“ (véres és fegyveres vé-
lem) „a' felszólításra elmulasztaná, akkor lehetne
hereméhnek és pipás nemesembernek nevezni, de
a' nélkül azt mondani, megvető gúny.“ Itt beszé-
lő társamat, ki — megnyugtatásul legyen mondva
— jámbor és sokban conservatív földművelő, igen
méltatlanul látszik gyanusítani a' felelő. Sehol sem
lehet szavaiban a' „gúnyt“ feltalálni. Ő a' nemest
méhnek — igen helyes okokból — annál keveseb-
bé hereméhnek, vagy pipás nemesembernek, nem
nevezte. Enmagamat (=y) neveztem én eddig —
igen helyes okokból — pipás nemesembernek, mit
ha a' felelő ur nem kíván ellenzeni, ezután is ten-
ni fogok, azon szükségessé vált világos óvással a-

zonban, hogy ezzel legtávolabbról sem szándékom magam iránt „megvető gúnyt“ kifejezni. — Ám- bár nem akart a' felelő a' „kiadott terv“ részle- teibe bocsátkozni, mind a' mellett is bele bocsát- kozott, de csak annak bizonyságául, hogy beszé- lő társamat egészen félreértette. Az 50 év alatt 20 forintonként visszafizetendő 1000 ftról húzott pél- da nem illik ez esetre, mert beszélő társam' terve szerint, az uri munkáknak nem egy évi értéke, hanem az egy évi értéknek megfelelő tőke, adat- nék a' nemességnek az uri munkák' kárpótlásaul részenként, bizonyos idő' leforgása alatt — az uri munkák pedig csak azon arányban és mennyiség- ben szünnének meg, mellyekben a' megváltási tő- ke a' nemesség' kezébe ment, végképen pedig csak akkor, midőn az egész kárpótlási működés befe- jezve volna. De szükség itt egy kissé az egyszer- egyhez folyamadnunk. Ha az a' kérdés, valamely értéknek 6% kamatláb mellett, micsoda tőke felel meg? ezt ugy lehet kitudni, ha azon értéket 16 $\frac{1}{2}$ - szer sokszorozzuk. Például valakinek vagyon egy pusztája, melly legjobb gazdálkodás mellett éven- kint 1000 ftot hoz be, ennek 6% kamatláb mellett 16,666 fr. 40 kr. felel meg. Beszélő társam az uri munkák' értékét, talán a' kerekszám' kedvéért, csak 16-szor sokszorozva kívánná tőkévé emelni, 54 részre osztani és minden évben egy részt kész pénz- ben a' nemességnek kifizettetni — csak azon mun-

kát, a' mellynek megfelelő tőkét a' nemesség már megkapta, megszüntetni javasolván. De legjobb lesz felvilágosító példát a' felelő által felhozott azon ellenvetésre alkalmazni, melly így hangzik: „ha most p. o. valakinek 100 jobbágytelke vagyon, 's az érte járandó váltságot kezébe lefizetnék, annak most lenne egy kis ideig mit költeni, de hát maradéka nem jutna e koldusbotra?“ Tegyük fel, hogy valakinek 100 urbéri telkesjobbágya vagyon. Ezek szolgálnak törvény szerint évenként 5400 szekeres napszámot. Egy napszámnak, beszélő társam A., igen csekély számítással, értékét csak 1 ftra vált. tévén, ezen 5400 napszám tenne 5400 ftot. Ha ezt 16-szor sokszorozzuk, ezt tesz 86,400 ftot. A' 100 telek' birtokosának tehát összesen kellene kapni, uri munkabeli kárpótlásul, 86,400 ftot. Ez a' következő módon történik: állapítsuk meg, de itt csak például, azon elvet, hogy ezen tőkének 54 év alatt ki kell fizettetni, és oszszuk meg azt 54 el, vagyis $^{6100}_{34} = 1600$, és így évenként kapna a' 100 telkes jobbágygyal biró földesur váltság' fejében 1600, ftot és egyszáz napszámmal évenként kevesebbet, vagy is 1-ső évben kapna a' kárpótlási pénztárból 1600 ft., jobbágyaitól pedig 5300 napszámot, 2-ik évben 1600 ftot és 5200 napszámot, és így folyvást tovább mindaddig, míg az első fizetéstől számított 55-ik év elején, sem a' földesur részletes kárpótlást többé nem kapna, sem a' jobbágy uri

munkával nem tartoznék. Már most azt kérdem, az ilyen kárpótlás mellett lehet e koldusbotra jutásról szólni? és nem volna e felelő ur' azon kívánságának is elég téve „hogya évenként legyen miből napszámosokat fogadni és fizetni“? A' jó gazda bizonyosan tőkésitené évenként a' kapott kárpótlást, és az évenként szaporodó tőkének csak kamatját fordítaná gazdasága' folytatására — a' rossz gazda ellenben alkalmasint elköltené a' tőkét is, azzal vigasztalván talán magát: több veszett Buda alatt; de ezt más főleg olly rendelkezésekkel lehetne valamennyire megelőzni, mellyek a' kárpótlási summák' biztos tőkésítését és kamatoltatását könnyíténék, mert sem a' felelő' azon terve, hogy „a' jobbágyságnál kellene hagyni a' tőkét“ és „a' földesurak akárkitől nyerjék a' kiváltsági summa' kamatját“ ezen nem segítene, a' rossz gazdák épen úgy hasztalanul elkölthetvén ezen kamatot mint magát a' tőkét; — sem pedig a' törvényhozás azt, hogy egyesek jó vagy rossz gazdák, takarékosok vagy pazérlók legyenek, nem eszközölheti. — Ennyit kívántam némi felvilágosításul megjegyezni, szíves üdvözlétemet küldvén, a' magyar hon' közepe' környékéről annak széléhez, nemes Vas vármegyébe t. S o h á r József táblabíró urnak. Többet előadni nem tudom szükségesnek fog e tartani beszélő társam? de alig hiszem, mert aunyira commodus fraternek ismertem ed-

dig, hogy őt azon — köztünk legyen mondva, reá
nem alkalmazható, de ellene irányzott — feleba-
ráti leczkécske: mintha ő könnyen akarna más
ember' jobbágyai iránt rendelkezni, nem igen
fogja felizgatni. —

Első Függelek.

ÖRÖKVÁLTSÁG.

„Die Weltgeschichte ist ein ewiger Übergang vom Alten zum Neuen“, mond egy jeles német író. A' jóknak mind két részen, azon t. i. melly a' régít védi, és azon melly az újat kívánja, feladásuk abban áll: megakadályozni, hogy ezen általmenetel közben a' mi jó, a' mi igazság van a' régiben, vele együtt ne enyészszzen el, mert az új is tartós alapokra csak úgy leend letéve, állandóságot magának csak úgy ígérhet, általánosan áldást hozó sikereket csak úgy szülhet, ha igazság volt talpköve, ha a' társaságos élet' ezen fő feltételén nem kívül, de benne vette eredetét. Azon törvényhozó, ki nem ezen meczőre helyezte magát, csak azon önkényt, mellyel őt a' pillanat' kedvezése felruházta, fogja gyakorlani, de jogszerűt alkotni nem fog.

Nem ide tartozik vizsgálni, a' magyar földmives' tartozásai földes ura ellenében, a' feuda-

lismus maradványai vagy ezzel rokonok e, vagy pedig a' földműves és ura között fennállott oltalmi viszony, vagy magán szerződés volt e azoknak forrása? Az ilyen vizsgálódásnak bármily fontos lehet is tudományi és történetirási szempontból eredménye, nem kell elhatározólag hatni a' törvényhozóra, mert neki a' positiv jog' mezejére kell állani, és azon mint munkásságának egyetlen feltételén magát kívül gondolnia, nem lehet. Annyi bizonyos, hogy az említett tartozások, a' fenálló és teljes erejében lévő köz- és magán jog szerint, a' földes úr' igaz tulajdonai, melyet százados használat szentesít és a' törvények elismernek és oltalmaznak. Elég ennyi a' törvényhozónak, hogy kimondja, mikép ezen tartozásoktól, a' földműves nem máskép, mint a' földes úr' kielégítése mellett, válthatja magát meg. Ezt tette 1840-diki törvényhozásunk, midőn az erre vonatkozó cikket alkotta.

Még mielőtt az létre jött, irtam a' jelen függelékét megelőző II-dik, III-dik, IV-dik és V-dik levelet. Hirlapi mezőre, talán én a' legelsőkhöz vivém a' megváltási kérdést; miután most már felette mind zöldsasztalok mellett, mind sajtó útján megeredt a' vitatás, szabad legyen nekem is újra visszatérnem ezen tárgyra, és a' közlélet nézeteket jogszerűség' és kivihetőség' szempontjából vizsgálnom.

Az 1840. 99-dik számú Társalkodóban hosszasan és alaposan fejtegeti egy értekező azon erősségeket, mellyek a tulajdon' szentsége mellett, kényszerített tulajdon' általengedés ellen harcolnak, — a' Pesti Hirlap folyó évi 10-dik számában Tetétleni a' kérdésnek jogszerűségi oldalán könnyedén általcsuszsza, — Berenczey a' 33-dik számban azt épen olly kevés figyelemre méltatja, — ifjabb Bezerédy István a' 49-dik számban a' kérdésnek csupán hasznait fontolgatja, a' Pesti Hirlap' 13-dik számu vezércikkje pedig a' teendők' halasztásának veszedelmeit mutogatja.

Nézetem szerint kár volt a' Társalkodóban, abstract jog elvek' mezejére vinni e' kérdést, kár volt a' Hirlapban csupán hasznossági elvek körül forgolódni, mert az sem az elsőre nem tartozik, sem kirekesztőleg a' másodikra, hanem egy harmadikra is, t. i. a' positiv jog' mezejére.

Ez mit tart? A' magyar törvényhozás a' nemesség' földjének egy részét, mellyet a' paraszt mível, közadó' alapjául kijelelte, és a' hon' védelmére szükséges állandó katonaság' fenntartására megkivántató költségeket, ezekből fedezteti. Ebből magából következik, hogy a' törvényhozásnak gondoskodnia kellett egyszersmind arról, miszerint a' közadó' alapján lakó paraszt' adósfizetési képessége, biztosítva legyen. Biztosítva pedig nem lenne, ha azon alapon, mellyen közterhek nyugosznak, magánterhek a' végtelenig megsza-

porodhatnának, vagy más szavakkal, ha a' jobbágy' tartozásai földes ura iránt az illető felek közötti szabad egyezésre hagyva, az az meghatározva nem volnának. Innen következett a' törvényhozásra azon szükség, a' közadó alapján lakó jobbágy' tartozásainak maximumát meghatározni. Az úrbéri viszonyok, az az a' földes úr' és jobbágy' egymásiránti tartozásaik törvények által vagynak tehát meghatározva, melly törvényeket a' gyakorlat szentesít. Ezen törvények az országgyűlésen alkottattak, mellyen az úrbéri jogokkal bírók' özsvesége képviselve van. Midőn tehát a' törvényhozás a' jobbágyi tartozások' maximumát törvényben kimondta, jogszerű hatalmat gyakorlott és törvényhozói köteleiséget teljesített. Ha ezen maximumot az adózások' esztendei mennyiségében és többféle nemeiben, például pénzben, munkában és szalmás életben, mint most van, meghatározhatta, joga lett volna azt már akkor, és joga van most is, az adózás' csupán egy nemében például pénzben, vagy az adózást általános mennyiségben az az tőkében, meghatározni és illetőleg arra változtatni. A' törvényhozás' olyan lépése tehát, melly az esztendei tartozásnak megfelelő tőke' kitudására törvényes módokat határozna meg, és ezen tőke' mimódoni lefizetését szabályozná, semmi jogelvbe sem ütköznék, és így a' felállított elv' miképeni kivitelének lehető módjai, nem jogi, hanem törvény-

hozási előrelátás', megfontolás', szóval bölcsesség' szempontjaiból latolandók. A' ki az ilyen törvényt jogszerűtlenül kötelezőnek tartja, annak az egész úrbéri törvényhozást jogszerűtlennek kellene tartania, illyet pedig állítani képtelenség.

Általmegyek a' kivihetőségre. Emlékezetbe kell hoznom azon ohajtást, mellyett felebb kifejeztem, tudniillik, hogy a' megváltás a' földműves' önerejével történjék, miből következik, hogy törvényhozói rendszabályok által csak lépcsönként, és nem egyszerre eszközölthetők.

Nézzük elébb miért lépcsönként? Azért, mert máskép kivihetetlen, mert az úrbéri tartozásoknak megfelelő tőke olly roppant pénzösszev, mellyet kölcsön, bank, papiros készítés, vagy más finandialis csudatétel által rögtön és egyszerre előteremteni akarni, nem egyéb mint képtelenség. De hogy ezt megmutassam, szükség azon alapokat, mellyekre Tetétleni számolásait építette, egy kissé bővebben vizsgálnom.

Tetétleni azt mondja: az örökváltsági pénztárba tegyünk bele 90 millio p. frot bankjegyekben, tulajdon magunk által készítettekben, a' földes úrat ezzel egyszerre fizessük ki, a' jobbágygal pedig 30 éven keresztül fizetessük minden évben tőkésített tartozásának egy harminczad részét, ezzel a' forgásba tett jegynek egy harminczad részét váltsuk be, és így 30 év alatt a' bankjegy is mind be lesz váltva, a' földes úr is tőkéletesen

kármentesítve, és a' jobbágy is tökéletesen ment urbéri és megváltási telertől. Ha nem csatlakozom, ezen számítás minden egyéb, csak nem számítás. Mert kérdem mindenek előtt, az, hogy 90 millio volna szükséges, micsoda adatokra van építve? Tetélni maga egy egész telek utáni tartozásoknak megfelelő tőkét 986 fira pengőben, a' zsellér tartozásainak megfelelőt pedig 107 fira számítja pengőben. Ha csak például hozatott fel, a' mit hiszek, a' 90 millio; úgy kerek szám kedvéért az egész teleknek megfelelő tőkét 1000 fira tévén ez 90,000 egész telek tőkét képviselné, a' zsellérekre pedig nem maradna semmi. De kérdem, ez megfelel e a' valóságnak, és nem sokkal több urbéri egész telek van e, mint 90 ezer? és ha csak még fél annyi van is, nem 135 millio bankjegy volna e már szükséges? — és ha csak 400,000 zsellér van is, erre ismét nem kellene e, kerekszám kedvéért a' tartozások tőkét 100 fira tévén, 40 millio bankjegy, melly két öszveg nem egy kis 175 milliónyi öszvegecskét tenne e? De tegyük fel, hogy nem például hanem adatokra építve hozatott fel a' 90 millio, tegyük fel, hogy nincs több mint 60 ezer egész telek, és erre kell 60 millio, és nincs több mint 300 ezer zsellér és erre kell 30 millio, öszvesen 90 millio; kérdem, ha egyszerre ezt bankjegyekben betennénk a' pénztárba, reménylhetjük e, hogy másnap reggelig 270 millio huszasra által fog változ-

ni? vagy ha kiveszszük a' pénztárból és a' magyar földes uraknak markokba szorítjuk, reménylhetjük e, hogy már másnap reggel egy ilyen öt forintos bankjegyért 15 huszast fogunk kapni? mert 90 millióval szaporítani egyszerre a' forgópénz mennyiségét, nem annyit tesz e ez, mint azon arányt, melly a' tárgyak' vásári ára és forgóság' mennyisége között létezik, tetemesen megzavarni? és a' forgó pénz nem lévén többé arányban a' tárgyak cserebecséhez, nem következnek e be természet szerint azon eset, hogy vagy mindennek vásári ára tetemesen felrugna, és így az úgy nevezett teljes kármentesítés már ez által illusióvá válnék, vagy pedig az általános kereskedési viszonyoknál fogva, a' tárgyak' vásári ára normalis fokán felül magát nem tarthatván fel, nem kellene e természetesen a' 90 millió bankjegynek névbecséből (Nennwerth) tetemesen veszíteni? ez pedig a' tőkéletes kármentesítést nemde a' „nesze semmi fogd meg jól“ operatiók' sorába helyezné? Erről senki sem kételkedhetik, a' ki a' pénznek és különösen a' papiros pénznek természete felett gondolkodott. De a' ki kételkednék factumokra figyelmezzon.

A' tapasztalás mindenütt azt bizonyította, hogy a' hol papiros pénz vagy bankjegy, a' közhatalom szükségét meghaladó vagy egyszerre nagy mennyiségben tétetett forgásba, annak névbecséből mindenütt veszíteni kellett. Így Ausztria-

ban az 1811-ki patens előtt 1060 millio forint volt régi bankókban forgásban, és mi következett? Ezen papiros' becsének alászállása, úgy annyira, hogy voltak üdők, midőn a' papiros és ezüst között az arány úgy állott mint 100: 5. Az 1060 millio régi bankó a' patens által 212 millióra az az névbecsének $\frac{1}{5}$ részére leszállítván, és ezen summa erejéig úgy nevezett Einlösungs-Scheine adatván ki, később a' háború' szükségei miatt, úgy nevezett Anticipations-Scheine tettek forgásba és 1816-ban ezen kettős papirospénz' összege 650 millio volt *). Ezen 650 millio, olasz országot kivéve, az egész birodalomban elvult osztva, és ha az akkori pénzértéket tekintjük, 90 millio pengő forintnál nem sokkal ért többet, és még is ezen papiros mind addig becstelen maradt, még annak nagy része, különböző kormányi intézkedések által, a' forgásból ki nem emeltetett.

Francia országban kivált a' Convent' és Directorium' ideojében, tömérdek papiros pénz volt forgásban, de ki az, ki az elhiresült elébb „Assignats“ később „Mandats“ nevezet alatt ki bocsájtott papiros darabokról ne tudná, hogy azoknak úgy szólván semmi becsők sem volt végtére? Thiers (Histoire de la revolution Francaise

*) Lásd: Schriften von Friedrich v. Gencz. V. Theil. Seite 56.

Tom. VIII. 87. 105.) szerint, 1795-ben 20 ezer millio franknyi volt forgásban 1796-ban pedig 46 ezer millio franknyi, mellynek valódi értékét nem számítja Thiers sokkal többre, mint 200 millio frankra.

Az „Allgemeine Zeitung“ szerint, 27-dik juniusban 1841 az angol magán- és részvény-bankoknak öszvesen majdnem 10 és fél millio font sterlingnyi jegyei voltak forgásban, az angol banknak (Bank of England) pedig 5-dik juliusban 1841-ben nem egészen 17 millio font s'eringnyi jegyei forogtak. Ezen két öszveg a mi pénzüink szerint 270 millio forintot pengőben tesz körül belől. Ez a' dús, gazdag, a' világkereskedést kezében tartó Britanniában a' papir-forgóság.

Milly finanziaális zavarokhoz vezet a' közönség' szükségein, és a' pengő pénz' arányán túl megsaporított papiros pénz vagy bankjegy, azt napjainkban Éjszakamerika' példája tanusítja.

Es illy példák, de magának a' pénzforgás' természetének megértése után, 90 millio pengő forintnak, egyszerre, bankjegyekben, az illy szegény országban mint honunk, a' forgásba belelökését lehet e józanúl javasolni?

De azt mondhatná valaki; „az ausztriai és francia papiros pénznek nem volt illyen hypothekájuk, mint ezen „Tételeni papirosoknak“ volna, mert ezeknek az egész magyar földműves osztály' öszves vagyona és iparja szolgálna alap-

jául, e' felett a' papirosok' kiemelése a' forgásból már előre meg lévén határozva, azoknak annyival inkább kellene hitelüknek lenni, mert minden közpénztárakban és minden egyesek által elfognának fogadtatni ezen bankjegyek? Mintha bizony az, ki eddig öt forinton két pár csizmát vett, de ezentúl csak egyet vehet, a' másik csizma miatt, a' 9 millio ember' iparát perbe idézhetné. A' franczia Assignatra nem volt e reá írva: „hypothèque sur les Domaines nationaux“ és ezen nemzeti jószágok nem értek e meg valóban több ezer milliókat? a' Convent nem szabott e halálos büntetést azokra, kik Assignátokat elfogadni nem akarnak? és még is mi volt a' következés? Elfogadták az igaz, de egy palaczk pezsgő 500 frankba került.

A' hypotheka, mellyen ezen tervezett papirosok nyugodnának gyönyörű, de azért a' papiros még is a' legroszabb. Mert ugyan mire is alapúl azon valószínűség, hogy ezen jegyeket a' közönség elfogná fogadni? Azon, hogy minden egyesek és közpénztárak tartoznának elfogadni? De kérdem, ki áll nekem azért jót, hogy az egyesek elfogják fogadni? Ki mutat nekem példát, hogy a' papiros pénzt kényszerített forgásban névbecsében meg lehet tartani? Az angol bank, ezen hatalmas és jól kezelt intézet, nem volt e 1797-ben felmentve attól, hogy jegyeit készpénzre felváltani tartozzék? ez nem volt e

kényszerített forgás? és ezen határozatot nem támogatja e az angol közlélek azzal, hogy a' londoni kereskedők mind lekötelezték magokat ezen bankjegyeknek névbecsökbeni elfogadására? és még is volt üdö midőn az angol bank jegyei 13% és még többet is veszítettek névbecsökből. De hiszen ezen „Tetétleni papirosok“ nem is volnának bankjegyek, mert bankjegy képviselője a' pengő pénznek, és kívánságra pengőre váltandó a' kibocsájtó által, hanem azok valódi papiros pénz, az az kényszerített forgású helyettesei volnának a' pengő pénznek. De ha 90 millio fort. olyan bankjegy, melly minden órán ezüstre felváltható, egyszerre a' forgásba belökke képtelenség, úgy 90 millió fort. papiros pénz, mellynek kényszerített forgása lenne, nálunk a' képtelenségek' képtelensége *). Mert úgy hiszem, nem akarjuk magunkat hermetice elzárni, az egész világgal és az örökös tartományokkal kereskedési viszonyokban akarunk maradni, de mi-

*) „Tetétleni“ álnév alatt sokan Farkas Károly urat sejtik, mint ezt a' hirlapokban olvastam. Ha ez igaz, úgy felette sajuálom, hogy egy olly férjfu, kit ismerni szerencsém van, és kit becsülhetni örömmre szolgál, volt épen az, kinek tervét kímélet nélkül bonczolgatni, a' megváltási ügy' jövődjének érdekében, szükségesnek kelle tartanom.

kép lehet reménylenünk, hogy az örökös tartományokban ezen papirosokat kész pénz gyanánt elfogadnák? Hiszen mind ott, mind itt, mind mindenütt bankjegyet csak azért és addig fogadnak el névbecsében, míg azt hiszik, hogy annyi ezüst vagy arany pénzre fel lehet váltani, mint a' mennyit képvisel. A' bécsi 5 forintot bankjegyet, csak azért és addig fogadja el mindenki 15 huszas helyett, mert azt hiszi, hogy kaphat érte 15 huszast. De ha ezen örökváltási papirosok aranyra és ezüstre felválthatók nem volnának, ugyan remélhetjük e, hogy a' bécsi bankjegyek mellett, mellyek ezüstre felválthatók, csak egy óráig is meg tudnának forgásban névbecsökben maradni? nemde a' közönség azon jegyekhez inkább ragaszkodnék, mellyeket szükség esetében pengőre fel lehet váltani? és nemde ezen elsőség, melly a' bécsi bankjegynek adatnék, már első órában azt eszközlené, hogy az örökváltási papiros iránt bizodalmatlanság keletkezzék és senki névbecsében elfogadni ne akarja? Igen, de a' közpénztárak tartoznának elfogadni, felelend Tetétleni. Köszönöm a' közpénztárak' nevében, de mit fognának ők olyan papirossal csinálni, melly a' közönség' bizodalmatát nem bírhatja? az egyesekkel pedig mit teszünk, ha még is nem akarnák elfogadni? Hát ha a' brünni posztógyáros a' pesti posztókereskedőnek azt találná írni: Uram, az úr nekem Józsefnapra 3000 pengő forinttal

tartozik, de kérem, nekem pengő pénzben vagy bécsi bankjegyekben küldje, mert a' „Tetélieni papirosokat“ Brünmben nem használhatom. Ugyan mit csinálna a' pesti kereskedő? Örök váltásági papirosokon pengő pénzt vagy bécsi bankjegyeket kellene neki nagy agio mellett vásárolni, hogy tartozását fedezhesse.

De erre is készen a' magyar financierek feleletje: „mi a' bécsi bank' jegyet kész pénz gyanánt efogadjuk, melly banknak körülményeit közülünk csak kevés ismeri *) és így viszonyosságnál fogva követelhetjük, hogy a' mi „országos bankjegyeinket“, mellyek olly tetemes földbirtokra és 9 millio ember' iparára vannak alapítva, a' melly „minden arany és ezüst rudaknál szilárdabb“, vissza ne utasítsák.“ Ezt fogják mondani a' magyar financierek, de a' német szomszédok erre azt fogják felelni: uraim, mi az urak' tetemes földbirtokát, és a' 9 millio ember' iparát szívünkéből tiszteljük, de nekünk ollyan pénz kell, melly helyett szükség esetében ezüstöt v. aranyat lehessen kapni, mert ha mi például Majlandból selymet hoztunk, és az árát majlandi Bécsben vett, vagy másféle váltóval nem fedezhetjük, aranyat vagy ezüs-

*) Sajnálom ha ez így van, de a' kinek ismerni kedve volna, utasítom Gencz Friedrich felebb idézett munkáira, az 1817-ben megjelent Bankpátensre, és az 1840-iki Actionärben megjelent Bankszabályokra, (Statuten).

töt kénytelenek vagyunk küldeni és az urak' szilárd földbirtokát és tetemes iparát nem küldhetjük ki, mert engedelemmel legyen mondva, a' világ ezeket nem tartja általános érték' kiegyenlítőnek. De még erre is kész a' magyar financz emberek' válasza: a' kormány a' haladás' pályáján megindult, és így teljes reménységünk van, hogy a' mi papirosaink' elfogadását az örökös tartományokban eszközölni fogja. Valóban? és miért nem tudta az önmaga által kibocsájtott papiros pénznél eszközölni, hogy azt a' közönség névbeesében elfogadja? miért nem tudta megakadályozni, hogy papiros pénze 90% veszítsen? és a' papiros pénzen nem volt e rajta, hogy minden közpénztárakba elfogadódik? és hogy minden magán szerződéseken is divatos legyen, nem léteztek e különféle, az örökös tartományokban törvényes erővel bíró, kormányi rendeletek? És még is a' papiros pénz napról napra vesztett becséből, mert a' közönség érezte, hogy több van kibocsájtva, mint a' mennyit a' forgás absorbeálhat, és tudta hogy a' forgó papirospénz, a' pengőhöz arányban nincs.

Engedjük azonban, hogy a' magyar financzerek egy új hypothesisal állhassanak elő. Mondhassák p. o. ezt: a' kormány a' haladás' pályáján megindult, és így reménylhetjük, hogy a' mi örök-váltási papirosainkat, épen úgy fel fogja pénztáraiban huszasokra váltatni, mint a' hogy most

a' bécsi bank jegyeit felváltatja' és ez által a' mi papirosainknak hitelt fog szerezni. A' reménység áldott egy portéka, de egyszersmind felette csálóka. Nékem, meg vallom legkissebb valószínűség sem mutatkozik, hogy a' kormány ezen veszedelmes operációba ereszkednék. Mert ugyan hol is venné ezen temérdek huszast? De ha az égből manna gyanánt húlna is az le, nem volna e kitéve azon veszedelemnek, hogy egy olly papirossal melly a' közönség' bizodalját sokasága miatt sem bírhatja, mindenki egyenesen a' felváltó pénztárba menne és azt ott hagyván, huszasokat vinne el helyette? És a' kormány azután ezen 9 millió ember' iparát szilárdul nyugvó papirossal mit csinálna? Nem volna e kénytelen azt még szilárdabul a' láda fenekén nyugodni engedni?

Jól van, felelend utolsó sáncaiba szorított magyar financierem, úgy hát állítsunk mi országos felváltó pénztárokat, mellyek ezen bankjegyeket huszasokra felváltsák. De kérem hol vesszük a' huszasokat? És pedig nem egypár millió, hanem igen sok millió kell, mert a' bankoknál általános tapasztalás az, hogy a' kibocsájtott jegyek' egy nagy részének vert pénzben, vagy veretlen nemes érczekben, jelen kell lenni a' pénztárban, hogy a' jegyeknek névbecse fenntartathassék, és legrosszabb esetben is felakadás ne legyen. Pedig bankoknál a' kibocsájtott jegyek' egy nagy része fedezve van kereskedői váltó levelekkel, zálogba

adott drágaságokkal 'sa't. Az országos felváltó pénztárnál ez nem foglalna helyet, és így még több pengőre volna szükség. És ezt honnan vennénk? költsön? de akkor a' kamatot miből fizetnénk? és ha minden huszasunkat eltalálnák vinni, és helyébe a' talán 70—80% vesztő papiros maradna pénztárainkban, a' tőkét honnan fizetnők?

Azt tartom elég ennyi annak megmutatására, hogy bankjegyet forgásban névbecsében megtartani, kényszerítő eszközökkel nem lehet, hogy bankjegyek' hitelének egészen más forrásból kell származni. A' ki ezt nem hiszi, tegye az angol, a' francia, az ausztriai papirospénzt tanulmányainak tárgyává és azután kételkedjék, de egyszerismind mutassa meg, hogy a' magyar papirosnak más természete lenne, mint volt más nemzetek' papiros pénzének. A' nemzetek közti kereskedelem (der internationale Handel) azt hozza magával, hogy egy olly általános érték' kiegyenlítő (Werthausgleichungs-Medium) létezzék, melly minden művelt nemzeteknél becsesnek tartatik. Valamíg a' civilisált nemzetek között, a' nemes érczek fognak lenni az általános érték' kiegyenlítők: mind addig bankjegynek érczre kell basirozva lenni, mind addig a' közönség biztosság' tekintetében mindég elsőseget fog adni a' p. pénznek, és bizodalomára csak azon bankjegyet fogja és csak addig méltatni, meddig azt liheti, hogy az helyes arányban van a' pengő pénzzel. Ezen helyes aránynak

in praxi más próbaköve nincs, mint az aranyra és ezüstre felváltásnak kötelessége, és ez korlátozza egyszersmind a' bankjegyet kibocsájtót hogy csak mérsékelt mennyiségűt bocsájthasson ki. Azon londoni kereskedő, ki Hamburgból bázát hozat, annak árát a' londoni pénzcsernokon (Börse) vásárlott hamburgi vagy más ott használható váltókkal fogja fedezni, míg ilyen váltók kaphatók; de ha nem kapható annyi a' mennyi kell, ezen hiányt pénzzel vagy nemes érczezel tartozik pótolni. Ő tehát kiveszen szekrényéből angol bankjegyeket, megyen a' bankba, ott érettük aranyrudakat adat magának, és azokat küldi a' hamburgi kereskedőnek, ez pedig viszi a' pénzverő házba és ott pénzt veret belőlök. Nélkülözhetlen tehát az arany és ezüst rúd, és a' mi 9 millió emberünk' földbirtoka és iparja épen olly kevésé elegendők, mint a' 26 millió Angol' a' mienknél sokkal nagyobb iparja és becsesebb földbirtoka.

Papiros pénznél vagy országos bankjegyeknél, melyet mindenki elfogadni, pengőre felváltani pedig senki sem tartozik, a' bizodalom' és hitel' első feltétele hiányzik, t. i. annak tudása, hogy az helyes arányban van, a' forgásba lévő általános értékiegyenlítővel, a' nemes érczekkel. De megnyit nem lehet ezen bizodalomra számolni, ha a' közönség a' papiros első megjelenésekor észre veszi, hogy az sokasága által a' tárgyak' vásári árát felrugtatja, ekként a' kereskedési viszonyokat meg-

zavarja és azt eszközli, hogy ezen papiros rögtön kénytelen legyen magát a' tárgyak' becséhez, melyet országosan nem lehet meghatározni, és a' melly az általános kereskedési viszonyoktól függ, alkalmaztatni, az az, névbecséből veszíteni. Mert ki fog azon kételkedhetni, hogy, ha p. o. most Magyarországon 90 millió pengő forint van forgásban, és ahoz egyszerre még 90 millió jönne, minden portéka' árának fel kellene nagyon hágni? És ki nem látja által, hogy a' portékák' vásári ára, nem csupán attól függ, hogy nálunk azok miképen kelnek? Már ha, teszem, Mosonyban egy mérő búza 5 ft volna, de Bécsben csak 2 ft 40 xrt adnának érte, ez nem annyit tesz e, mint, hogy a' mi 5 ftunk csak 2 ft 40 xrt ér, vagy is a' mi 15 huszasunk csak 8 huszast?

Nincs könnyebb mint bankjegyet kibocsájtani, mert ehhez nem kell egyéb, mint egy bankjegygépjártó gőzgépely, melly felette nagy gyorsasággal dolgozik, de a' feladás az, olly bankjegyet tenni forgásba, melly minden hihetőségek szerint névbecsében foroghasson, és ez által a' pénzbeli érintkezések' előmozdítója és nem megzavarója legyen. Ollyan törvény hozás vagy kormány, melly e' tekintelben könnyelműleg lépne fel, és nem a' legszigorúbb előrelátás által vezérelténé magát, a' gondjára bizott nemzet iránti legszentebb kötelességeit sérténé meg.

Megmutattam azt hiszem, hogy a' jobbágyi tartozások' megváltását papiros pénzzel vagy bankjegyekkel egyszerre eszközölni akarni, nem volna egyéb, mint egy „nesze semmi, fogdmeg jól“ operatio. Okoskodásaimat csak a' Tetétleni által felhozott 90 millióra építettem, de mennyire erősebben állanak azok, ha meggondoljuk, hogy nem 90 millio ftnyi bankjegyre, hanem sokkal többre volna szükség. Mert hivatalos adatok szerint már Mária Therezia' üdejében 217,000 telek létezett urbéri kézen, az 1832-iki országgyűlés előtt pedig már 400,000. Ha az újabb törvények, a' folyó és folyamatban leendő rendbeszedő perek' következtetésében, csak 100,000-re teszszük is a' szaporaságot, úgy már 500,000 lesz az úrbéri telkek' száma. Ha nem akarjuk is azt feltenni, hogy ez mind egész telek, és ha azt teszszük is fel, hogy ez egyre másra csak 125,000 egész telekkel ér fel, az ettől járó tartozások' tőkéje Tetétleni' számítása szerint $986 \times 125,000 = 123,250,000$ ft pengő. Már ha a' zselléreket csak 500,000-re teszszük, ugyanannak számítása szerint arra ismét kellene: $107 \times 500,000 = 53,500,000$ ft pengő. Ezen két summácska együtt tesz 181,000,000 pengő forintotskát. De ha azt akarjuk is feltenni, hogy Tetétleni' számítása tulzó és egyre másra egy egész telek' tőkéje csak 500 forint, még így is a' zsellérekkel együtt 120 milliónál több volna szükséges. Így tehát nem kevesebbet mint 181,000,000,

vagy legalább is 120,000,000, pipát gyűjthetnánk meg egyszerre, a' mellynek füstje egy mégsoha sem tapasztalt setétséget okozna kétségkívül — mert szabad legyen nekem a' tervezett örök-váltásági jegyeket, a' diák világ' üdejében fidibusnak nevezett, most pedig már pipgyúnak nevezhető papiros darabokhoz hasonlítanom.

És mind e' mellett ezen szerencsétlen tervet, nem tudom már ki, de gondolom a' Pesti Hírlapban, azzal ajánlja, hogy ezen bankjegyeknek külföldön is volna kelendőségök! Ó meg sértett külföld! És még is, nem tudom mellyik megye, az ilyen tervet tanácskozásainak tárgyává teszi, sőt ha igaz mit a' Hírlapok írnak, el is fogadja! Ó sajnálandó municipium!

Berenczeynek a' 33-ik számú P. hírlapban keble áthévül midőn Tetétleni' gyönyörű tervét olvassa — és sajnálva pillant öregeinkre, kikkel elhítenni nem lehet, mikép az egész világon nem léteznek biztossabb és erősebb alapra kibocsájtott bankjegyek, mint ama „Tetétleni papirosok.“ Fogarassy az 51-dik számú Hírlapban, bankügyek körül, méltudományának csalhatatlan jeleit adni, és későbbi remekműveire ezen mezőn a' közönséget, nehogy az meglepettessék, előkészíteni ohajtván, azt állítja, hogy Tetétleni' terve alapján helyes bankelveken nyugszik és 10 millió polgárt mentene meg az urbéri „nyügöktől“, miből egyszersmind az is kiviláglik, hogy a' mi financz embe-

reink, nem csak a' forgópénzt de a' népességet is pennavonásokkal tudják szaporítani. Mind ket-
tő Tetétleni' tervén lovagolván, és ennek számí-
tásait vévén alapúl, világos, hogy az alap özveros-
kadásával, az építménynek is özve kell dölni.
Berenczey a' Tetétleni által ajánlott 30 évet so-
kalja, és csak 18 évig akar a' jobbágygyal éven-
kint 3 milliót fizettetni, ezt kamatra kiadni, és ka-
matot kamatra halmozván, 12-ik évben már készen
van 50 millió, és a' 13-ikban ennek intereséből lehet
évenkint a' kibocsájtott 90 mil. $\frac{1}{2}$ részét amortisál-
ni. De nem veszi észre sem azt, hogy 90 milliót egy-
szerre kibocsájtani nem lehet, sem azt, hogy ha lehet-
ne is, azon 3 millió, mellyet évenként a' jobbágy
fizetne, legnagyobb részben ezen „Tetétleni papi-
rosban“ fizettetnék, és ha ezt ismét kiadnánk ka-
matra, ezen kamat is legnagyobb részben ebből
állana, és midőn a' 13-ik esztendőben az amor-
tisálást elkezdenők „Tetétleni papirossal“ kellene
ugyan ilyen papirost amortisálni — vagy ha meg-
égetnők is évenként azt, mi a' 15-ik éventül „Tetét-
leni papirosokban“ kamat fejében be kerül, a'
tervezőnek elébb meg kellene mutatni, hogy egy
olly papirostól, melly minden hihetőségek sze-
rint semmit sem ér, képes az adós kamatokat fi-
zetni. Fogarassy még tovább megy és azt hiszi,
hogy Berenczey jó helyen tapogatózik, ő maga
(Fogarassy) pedig következőleg remekel: a' job-
bágyság által évenként befizendő summa, a' meny-

nyiben nem igaz értékű pénzben adatott be, ilyenre váltassék, a' letett aranyról és ezüstről újabb bankjegyek bocsájtassanak és kamatra adassanak ki, és a' jobbágyok helyett a' földes urak részére kibocsájtott bankjegyek csak ezen kamatokkal váltassanak bé amortisálás végett. Így tehát az örökváltsági pénztár, azon 3 millióból, mellyet fizet a' jobbágy évenként, a' mi nem lesz aranyban és ezüstben, azt aranyra és ezüstre fel fogja váltani, vagy érette fekvő vagyont, házat, gyárt vásárolni. Csakhogy nem mondja meg a' tervező, hogy a' mi „Tetétleni papirosokban“ a' jobbágy által befizetődik, azt ki fogja felváltani akarni, és ezzel a' papirossal miféle fekvő vagyont fog lehetni vásárolni? Megtörténvén ezen felváltás, a' tervező szerint az örökváltsági pénztár azon summa erejéig ismét bankjegyeket fog készíteni és ezeket kamatra kiadni, és ezen kamatokkal és a' fekvő vagyon jövedelmeivel a' forgásba tett Tetétleni papirosokat amortisálni — egyszóval, papirost papirosra fog halmozni és a' dolognak az lesz még is végeredménye, hogy 30 év múlva közel 100 millió marad, arany és ezüst értékben a' nemzet^{re} rendelkezése alatt, mellynek kamatjából utat készíteni, csatornákat ásni, tavakat szárítani, homokot beültetni lehet, sőt talán az adó is tökéletesen megszűnik — egyszóval készen az Eldorado, és csak holdog emlékezetű Pangloss hibázik, ki így kiáltson fel: Uram! ez a' lehető legjobb világ!

De nem mondja meg a' tervező, hogy másnap miután a' „Tetétleni papiros“ kibocsájtatott, egy pengő huszasért hány darab „Tetétleni“ öt forintost fog kelleni adni, és így nem lehet tudni, hogy azon 3 millióból, mellynek nagyobb része „Tetétleni“ forintosokban fizettetnék be, hány bajuszkenőcs gyárt, hány négyszegől homok buczkót, és hány kártyaházat fog lehetni vásárolni, nem lehet tudni tehát, hogy ezen „fekvő“ vagyionra hány darab „Fogarassy“ bankjegyet fog lehetni kibocsájtani és így az sem világos, valljon a' „Tetétleni“ bankjegyek' irígylendő birtokosai, fogják e élvezhetni azon gyönyörűséget, miszerint cserébe „Fogarassy“ bankjegyek fogják marikaikat csiklándoztatni, sem az nincs megfejtve, hogy ezen papiros-áradás közben, nem fog e minden arany és ezüst ezen hazából tökéletesen kiúszni, és így a' 30 év múlva leendő 100 millio arany és ezüst érték helyett, nem fog e homok, kártyaház és bajuszkenőcs értékben a' nemzet' irígylendő rendelkezése alatt maradni?

Valóban, hogy a' finanszialis csuda-tételek tetőpontjokat elérijék, Tetétleninek Berenczeyre, ennek pedig Fogarassyra volt szüksége. Finis coronat opus! Ez utóbbi a' jövendőről jósolja, hogy ez „korunkat áldani vagy vádolni fogja érdemünk szerint.“ Minek várnánk illy sokáig? elmondhatjuk már most, hogy azon három magyar financier, kihez itt szerencsém vala, a' finanszialis

képtelenségek' terjedelmes birodalmában hallatlan vitézséggel hadarászott és nem hervadó babérokat aratott.

Hátra volna még a kölcsön és adó. Az urbéri tartozások' törvényhozási úton kölcsön által lehető megszüntetésének, ellent áll a szükséges tőke' tömérdeksége. Mert hogy az ország, akár csupán az urbériséget, akár a nemesi vagyont is hypothekául adván, 100—200 vagy több milliókat felkölcsönözzön, azt józanul senki sem fogja tanácsolhatni. A' mi az adót illeti, úgy tartom senki sem fogja tagadhatni, hogy a' magyar földműves olyan nagy summákat, mint a' melyek az egyszerű megváltásra szükségesek, kiállítani nem képes — ezen mód tehát ha ajánlható is, de kivihető csak a' lépcsőnkénti megváltás' feltétele mellett lehet.

De talán, mielőtt örökváltsági terveket adnánk elő, azt kellene megfontolni, valljon mi csoda józan okok ajánlják, hogy a' következő törvényhozások tovább menjenek, mint ment a' 1839—40-ki, és ha ajánlják, mi módon lehetne a' megváltást törvényhozói úton előmozdítani? Az ilyen vizsgálódás közber, úgy hiszem czél szerű, minden eldöntőleg fellépő axiomákat el-mellőzni és csak azon elvek' felderítésén igye-

kezni, mellyek egy józan törvényhozást lépéseiben vezérelhetik.

„Nyügnek“ „bilincsnek“ nevezetik a magyar jobbágy' urbéri állapotja. Ez már magában fonák irányt ad az eszméknek, mert nyugöt, bilincset mindenki sietve és az igazság meg körülményekre tekintet nélkül, szeret lerázni. De ellenkezik az ilyen kifejezés az igazsággal és valósággal is. Mert kérdem, boldogabb volna e a magyar jobbágy' állapotja, ha p. o. a' nemesség önmaga fizette volna a' hadi adót, de a' jobbágykézen lévő föld' sajátági jogát, nem *fictione juris*, hanem valóban külöubség nélkül fentartotta volna? boldogabb volna e az urbéri jobbágy, ha tartozásai törvények által nem volnának meghatározva, és ezen tartozások könnyebben viselhetők volnának e, ha csupán pénzben, vagy csupán életben, és nem mint most vegyesen, azokban és egyszersmind munkában volnának megszabva? Kérdem, a' földművelési ipar' eddigi állapotját, pénztelenségünket, a' jobbágy kézen lévő földnek az ország' különb részeihez képest, gyakran rossz minéműségét, a' kereset' módok' hiányát tekintvén, nem a' most divatozó újadózási rendszer e, kevés kivétellel, a' jobbágyra nézve legkedvezőbb és legkönnyebben viselhető? a' törvényhozás tehát midőn ezen tartozásokat úgy a' mint most vagynak, ellátározta, nem csak lekedett e a' jobbágy' érdekében? és midőn a'

jobbágyot mind birtokában mind személy viszonyaiban a' földes úr ellenében biztosította, nem cselkedett e emberileg és bölcsen? És kérdem, azok, kik a' törvényes kötelességeket „nyügnék“, a' jobbágy' adóztatásának fenálló körülményeinkben legkedvezőbb módját „bilincsnék“ nevezik, öszvehasználták e a' magyar jobbágy' urbéri állapotját és tartozásait más országokbeli jobbágyok' tartozásaival? Jobban szeretnék e, ha a' magyar jobbágy mind olyan volna, mint az angol és irlandi *) földműves' nagy része, az az: pusztá haszonbérlő (tenant at will), ki többnyire egy esztendőre van fogadva, és kit a' földbirtokos, mikor neki tetszik, földön futóvá tehet? Jobban szeretnék e azok, kik a' magyar jobbágy'nak országos és megyei dolgokra üdövel befolyást akarnak engedni, ha itt is mint Angliában és Irlandban a' véleménye ellen szavazó bérlőt földes ura a' bérlésből kiüthetné?

A' földművelő' osztály háláját érdemli tehát meg a' magyar törvényhozás, hogy az urbéri jobbágyságot birtokában és személyében biztosította, hogy tartozásait törvények által meghatározta. Ezen hálát nem fogja tudom a' magyar

*) Az angol és irlandi földművelési állapotok iránt lásd: Vom Ackerbaue in Irland und Grossbritannien, aus den amtlichen Untersuchungen des Parlaments. Wien, bei Gerold. 2 Theile. 1840.

törvényhozástól a' magyar jobbágy megtagadni, habár azok, kik az ő nevében és helyett szólani önmagokat felhatalmazták, nyügnök nevezzék is azt, mi reá nézve valódi jótétemény. De ebből nem következik, hogy a' törvényhozás egy helyben maradjon, hogy ne tartsa kötelességének fontolóra venni a' fenálló adóztatási rendszert; és megvizsgálni valljon az a' földmivelési ipar' jelen állapotjában nem kíván e módosítást, valljon nem kívánják e meg a' megváltozott körülmények, hogy az adózás más formát vegyen magára? nem következik, hogy a' törvényhozás ne igyekezzék a' földmivelő osztályt erősíteni és eszközölni, hogy ez az önállóság' és értelmesség' azon fokára emelkedhessék, mellyen a' közrend és alkotmány benne izmos támaszokra és csalhatatlan kezességekre találhassanak. Azonban midőn a' törvényhozás illyeket fontolgat, nem lehet neki annak a' mi fenáll, öszvehasonlítását azzal mi a' létező körülményekben lehető, elmellőzni, — nem lehet és nem kell neki magát valamely abstract elv és általános jelszó p. o. szabad föld és azon eredmények által vezéreltetni, mellyeket élénk képzelő tehetségű emberek az illyenektől várnak, hanem kötelességében áll a' fenálló régi és lehető új rendszerek' jó és rossz oldalait latolni; egymással öszvehasonlítani és a' nagyobb jót és kisebb rosszat választani, főleg pedig jövő önhatását biztosítani, a' mi bizonyosan kockáztatva

volna, ha kitetszenék, hogy a' törvényhozás csatlódásokra építette működéseit. Ezek elkerülhetetlenek véleményem szerint, mihelyt valamely eszmétől ollyat várunk, mi lényegesen nem eszmében, hanem anyagi állapotokban és hatásokban fekszik. Így például azon hiedelemnek, hogy szabad föld, az az ollyan, melly művelőjének tulajdona és földes úri viszonyban nem áll többé, már eo ipso jobban műveltetik, csalahatatlannul tévutakra kell vezetni, azon egyszerű okból, mert nem igaz. Hiszen tekintsük csak hazánkat, hány nemesi birtokot, melly szabad, semmiféle adót nem fizet, és saját erővel munkáltatik, fogunk találni, melly rosszabbul műveltetik, mint a' jobbágy' kézen lévő föld, melly földesuri és országos adót fizet? hány bérlőt fogunk találni, ki jobban műveli földjét mint a' tulajdonos művelte? Nézzük a' szabad földü hajdút, és a' földes úri hatóság alatti jobbágyokat, ki műveli jobban földjét a' szabadföldü szoboszlói hajdu, vagy a' szamtár-megyei vállasi urbéri jobbágy? De ha a' külföldöt tekintjük, meg van e bizonyítva, hogy azou bérlő, ki Angliában egy holdtól 20—25 pengő forint esztendei bért fizet, rosszabbul műveli földjét, mint ha annak tulajdonosa volna? Gróf Larisch Osztrák-Siléziában 14 ezer hold majorsági birtokától 60 ezer váltóforint adót fizet és így egy holdtól majdnem annyit fizet adóban, mint a' mennyit nálunk az ország' nagy

részében egy holdtól haszonbérben adnak, azon kívül egyedül pálinka-adóban évenként 250,000 ftot fizet. Ez szabadföld e vagy nem? — Egyre megy szerintem, a' kérdés csak, az mikép műveltetik? Évenként terem 164 ezer mázsa széna, 172 ezer mázsa szalma, 17 ezer mérő repce, 125 ezer mázsa répa, 355 ezer mérő burgonya, 44 ezer mérő őszi, 70 ezer mérő tavasz élet — tartatik 784 ló, 516 jármos ökör, 869 tehén, 41,000 birka. — (Lásd: Die deutsche rationelle Landwirthschaft in der Praxis; v. J. G. Elsner, 1841.)

Azon törvényhozás, melly a' szabadföld' eszméjétől vezéreltetné magát, és akár azt hinné, hogy a' földművelési ipar' alacsony állását hazánkban ezen eszmének „varázs“ ereje fogja jobbra változtatni, akár pedig valamely egyes törvényhozói vagy administratív rendszabálytól földművelés körül valami rendkívüli eredményeket várna, az csalódásokra építené működését, és csak a' földművelői ipar' és foglalatosságok' természetével való ismeretlenségét árulná el. Mert hiszen a' mostani állapot és annak rosz oldalai, igen sok és hosszasan közre hatott okoknak következése, egyes ok' hatásának megszüntetése tehát az egész állapotot egyszerre meg nem változtathatja. Ellenkezőleg első tekintetre bé kell látni a' törvényhozásnak, hogy a' földművelés épen úgy kereset mód lévén, mint más akármely, az, hogy va-

laki kisebb vagy nagyobb haszonnal űzze ezen keresetmódot, az iparüző tőkájától, személyességétől, ügyességétől, ismereteitől, szorgalmától és számtalan egyéb kedvező és nem kedvező körülményektől függ és nem a 'szabadföld' eszméjétől, mellynek ha megfontoljuk kivált, hogy a' föld művelt nemzeteknél mindenütt egy vagy más nemével az adózásnak meg van terhelve, és így teljesen sehol sem szabad, és még is sok helyett igen jól műveltetik, ámbár nagyon meg van terhelve, legkisebb értelme és törvényhozási jelentősége épen nincs. A' burgonya' és takarmányfüvek' divatba jövése nagyobb hatást gyakorlott a' földművelés' javulására hazánkban, mint akármiféle abstract elv vagy jámbor óhajtás valaha gyakorolhat. Szomorú állapotnak tartanám tehát, ha a' magyar törvényhozás eltévesztett előzményekből indulva, és annak, mi a' szorgalomra vezető ingerek között mint egyes factor létezik, t. i. a' tulajdon' szerzhetés' lehetősége, kelletnél nagyobb fontosságot tulajdonítva, olly reményeket támasztana, mellyeknek multhatatlanul meg kellene hiúsíttatniok.

Én azonban azt hiszem, hogy a' magyar törvényhozás nem illyekkel fog bajlódni, hanem azt fogja vizsgálni, hogy a' földművelési ipar' és az ország' öszves gazdasági állapotja fontolóra vétetvén, nem szükség e az 1839-diki törvény által megengedett örökváltságot törvényhozái rend-

szabályok által elésegíteni? Nem fogja ezen vizsgálat közben a' törvényhozás' figyelmét elkerülhetni, hogy a' pusztá engedelemnek 3 év alatt sikere alig volt, és kénytelen lesz ezen jelenet' okait kifürkészni. Miután ebbe ereszkedett, magát a' kérdést t. i. kell e valamit tenni? szükség lesz eldöntenie.

Véleményem szerint nem lehet ugyan tagadni, hogy a' magyar földművelés az utolsó üdökben az urbéri munka' divatozása mellett is tett nagy előlépéseket, és hogy az örökös tartományokban, hol szinte még divatozik urbér, szinte nagy előlépésekkel halad. De más részről az is igaz, hogy most elválasztó ponthoz közelítünk, mind földes urak, kik a' régi háromtagú gazdálkodásból lassanként a' több tagúba és takarmányozóba megyünk által, célirányosabb kezelést megtanúlni, és ekkép a' rendelkezésünk alatti munka' minél jobb és szabadabb használásának szükségét mindinkább érezni kezdjük; mind jobbagy, ki részint a' megengedett tagosztály', részint helyesebb gazdasági elvek' terjedésénél fogva, de a' szükség által is kényszerítve, az ugart lassanként ki fogja küszöbölni és így önüdeje' és ereje' szabad használásának szükségét mind inkább érezni. A' mostani rendszer mind kettőnket korlátoz, üdönk' és erőnk', és így tőkénk' belátásunk szerinti használatában. És az illető érdekeknek ezen öszveütkezésé annál érezhetőbb lesz, minél

inkább fog a' földművelési ipar gyarapodni, és minél kevésbé fogják azon eredmények, mellyeket urbéri munkával elérni lehet, azokkal a' versenyt kiállhatni, mellyeket szabad és így czélszerűbben alkalmazható munka következtethet. A' törvényhozástól, — melly abban hibázott főleg, hogy midőn egy jognak gyakorlatát szabályoznia kellett, ez elleni idegenkedését kimutatta, azt nehezítette, és ekkép az eszméknek urbérjog elleni irányt adott, és mind ezeket épen akkor cselekedte, midőn az emelkedni kezdő földművelés könnyítéseket és nem akadályokat kívánt, — a' törvényhozástól mondom, híjába fog orvoslást várni a' földes úr, híjába fogja reményleni, hogy ez az urbéri munka' jobb és czélszerűbb használhatását törvényekkel eszközteni fogja. Az uralkodó eszmék nem fogják ezt a' törvényhozásnak megengedni, mert azon általános hiedelem, melly az urbéri munkát rosznak tartja, és csupán gyökeres orvoslástól vár valamit, mind inkább hatni fog magára a' törvényhozásra. Napról napra világosabban kifogja tüntetni a' tapasztalás, mikép a' munkában teljesített föld-haszonbér az okszerű földművelés követeléseinek a' dolog' természeténél fogva nem felelhet meg, mert azon bérlő, ki napszám szerint megszabott munkában rója le a' földbért, azon fog mindég igyekezni, hogy ezen munkát minél kisebb erőfeszítéssel végeszhesse és így jó munkát tenni nem fog, az okszerű földművelés'

sikerei pedig lényegesen jó munkától függenek. Más részről ezen rossz munka, a' megszokás' vas bilincsei által, megakasztólag hat magának az ilyet végző iparjának felvergődhetésére. Azon veszteség tehát melly a' földművelést éri az által, hogy az urbéri munka rosszul végeztetik, kétféle lévén, egyik tetteges, a' mennyiben t. i. üdő és erő fordittatik arra, mit kevesebbel el lehetne érni, másik eventualis, a' mennyiben a' jobbágy ezen hasztalanul fordított többet önmaga hasznára fordíthatná, ezen kettős veszteség annál nagyobb és érezhetőbb lesz, minél inkább virágzik a' földművelés, mert természetesen annál több szorgalmat az az munkát fog az megkívánni és az elmulasztottat annál nagyobb kárral fogja nélkülözni, minél haszonhajtóbb keresetmód leend, és minél több még most parlagon heverő földet fog használat alá venni.

Illy fekvésében a' dolognak, azt tartom igazolva van a' törvényhozás, ha az ilyen öszveüt közéseket megelőzni és illetőleg kiegyenlíteni igyekszik; — igazolva van annál inkább, minél világosabb mind az, hogy ezen kiegyenlítés az ő közbejötte nélkül meg nem történhetik, mind pedig az, miképen itt az ipar azon ágáról van szó, melly geographiai helyzetünk- és egyéb körülményeinknél fogva legfontosabb, és mellynek felvirágzásától lényegesen függ ezen hazának jövőendője. Valamint azonban a' törvényhozás' leg-

főbb feladása a' jót maga üdejében tenni, épen úgy világos, hogy kiegyenlítés nem képzelhető, az illető érdekek' kímélete és az igazság' és méltányosság' szem előtt tartása nélkül. Ki kell tehát zárva lenni minden nyaktörő és hamarkodó terveknek, ki mind azoknak, mellyek valamely kedvencz eszmének legkisebb valódi érdeket feláldozni kívánnak. Tartozik a' törvényhozás azon módokat felkeresni, mellyek mellett a' kiegyenlítés akár egyik akár másik illető fél' vesztesége nélkül megtörténhessék, mert hiszen célját tévesztené el, ha akkor midőn nagyobb szorgalomra és ez által nagyobb vagyonosságra utat nyitni akar, a' módok' elhibázott választása által magának a' célnak elérését nehezítené. Eléggé van az különben is nehezítve a' körülmények és a' legújabb törvények által, mellyek a' jobbágy-teleknek egy negyed résznyire lehető eldarabolását megengedvén, egy olly apró birtokú földművelő osztályt fognak előidézni, mellynek sorsa, legtöbb esetekben a' birtoktalan napszámos sorsától igen kevéssel fog különbözni. A' kiegyenlítés könnyítése tisztében áll ugyan a' törvényhozásnak, de annak mind a' két félre kell számítottnak lenni és azon elvből kell indulni, hogy jobblét csak nagyobb szorgalom' gyümölcse lehet, és mivel nem maradhat figyelem nélkül azon morális hatás, mellyet ezen kiegyenlítés a' földművelő osztály' öszves erkölcsi és ipari állására gyakorolhat,

midőn mód nyújtatik neki, ön ereje, ön szorgalma és ön értelmessége által nagyobb vagyonosságra, és erősödve jelentőségének érzete által önállóbb polgári létre emelkedhetni, már csak erkölcsi szempontból is el kell mellőztetni minden olly túlzó philanthropiának, melly nagyobb vagyonosságot és nagyobb polgári fontosságot, sült galamb formájában az ingyenhez minél közelebb eső árért, akarna a' jobbágy' szájába röpíteni.

Ugy hiszem mindezek után, helyt áll azon állítás, miszerint a' jövő törvényhozásoknak igen is, nagy súlyú okok fogják ajánlani a' megváltási ügyet tárgyalni, és miután az gyökeres és sokoldalú vitatás által megérett, örökváltság körül tovább menni, mint ment az 1840-ki törvényhozás. De a' millyen könnyű ezen tételt kimondani, épen olly nehéz a' ,miképen'-re nézve, ollyas valamit előadni, mi gyakorlatilag kivihető, mi igazságos és a' létező körülmények között fogantatba valószínűleg menendő. A' jelen függelék megelőző IV-dik levelemben távol voltam attól, megváltási tervet előadni akarni, nem tulajdonítok az ottan kifejtett eszméknek legkisebb becsét sem, és nem ragaszkodom hozzájuk, mihelyt hibás voltak megbizonyíttatik. Az ott előforduló számítások, mind csak például hozattak elő, és az egész csak hypothesisekre van építve. Így van ez az alább előforduló példákra nézve is. Csúpan két eszme van benne, mellynek igaz voltáról

hosszasabb gondolkozás e' tárgy felett mind inkább meggyőzött; és ez nem más mint a' következő: 1.) mihelyt törvényhozás akarja előmozdítani törvényhozói uton az örökváltságot, el kell ismernie, hogy ámbár a' szabad alku első tekintetre legigazságosabbnak látszassék is, de ha csupán erre szorítkozik, czélt érni nem fog, mert az illető felek' haszonvágya, mellynél fogva az egyik jogát nagy áron eladni, a' másik kötelezettségétől olcsó áron szabadulni kíván, legtöbb esetekben akadályozni fogja a' szabad egyezést, az emberi természet' változását pedig reményleni nem lehet. 2.) Ha ezt megengedjük, úgy maga az urbéri tartozások' öszvegének roppantsága és az országnak' pénzbeli állapota következtetik, hogy törvényhozási rendszabályok által a' megváltás csak lépcsőnkint mehet végbe, igazság, statusgazdasági és financialis szempontok pedig azt kívánják, hogy a' földesúr' valódi és nem képzelt kármentesítésével, így tehát nem valamelly újonnan teremtetttőkével vagy képzelt értékű papiros pénzzel, hanem ugyan annyit érővel, és mihelyt meg van bizonyítva hogy ez lehető, a' megváltók önerejével történjék.

A' mi az elsőt illeti, az úgy hiszem hosszabb mutogatás nélkül is világos. Az 1840-diki törvényhozás csak olly valamit engedett meg, mi az előtt sem volt tiltva, mert azon törvény' alkotása előtt is történtek megváltások. Hogy a'

régen sem tiltott, most pedig már törvénnyel kimondott megváltási szabadsággal olly kevés község és egyed élt, annak okai régen is épen azok voltak, mellyek most és ezentúl is alkalmasint ugyan azok fognak maradni. És én azt hiszem, hogy épen e' tapasztalás az, mi ajánlja a' törvényhozásnak, hogy a' pusztá engedelemmel ne érje be, hanem tovább menjen. De itt áll már elő azon kérdés, hogy a' törvényhozás' beavatkozása megváltási dolgokba mikép történjék? Itt több utak állanak nyitva. Vagy azt mondhatja t. i. a' törvényhozás: a' felek közötti szabad egyességet felhagyom, de mivel látom, hogy az igen gyakran pénzszüke miatt nem sikerülhet, módot kívánok nyújtani a' földművesnek, hogy pénzre szert tehessen; — vagy azt mondja: felhagyom a' szabad egyességet, de mihelyt az nem sikerül, és a' földműves magát megváltani kívánja, elhatározom, hogy az ő tartozásainak tőkéje törvény által meghatározott módon kiszámítván, azon tőkét a' földesúr, ha az neki megajánlatik, felvenni tartozzék; — vagy azt mondja tovább: a' szabad egyezkedést felhagyom ugyan, de egyzersmind elhatározom, hogy ha az nem sikerült, a' földesúr' kívánságára kiszámítván a' tőke, az neki a' földműves által fizettessék le; — vagy azt mondja végre': a' földműves tartozásainak tőkéje kiszámítván, az bizonyos esztendőkre felosztva, úgy fizettessék ki a' földesúrnak, hogy

az úrimunkák ugyan azon arányban szűnjenek meg, mellyben a' tőke kezébe megy a' földesurnak, fenmaradván a' földművesre nézve mind azon szabadság, hogy ezen bizonyos számú esztendőök alatt is léphessen szabad egyezésre, mind pedig az, hogy ha módjában van, ezen meghatározott esztendőknél hamarább is kielégíthesse földesurát. — Csekély nézetem szerint ezen négy nyitva álló útnak ugyan annyi combinatio felel meg, melly megváltás' előmozdítása körül gondolható. Kísértsük meg a' feladást, azokat valamivel bővebben fejtegetni.

Az első combinatio mellyet gondolhatónak hiszek, abban állana, az 183 $\frac{1}{2}$ -iki törvény nél maradni, a' megváltást egészen a' felek közötti szabad egyezésre bízni, és a' hol egész községek megegyeznének földesuraikkal a' megváltási summára nézve, de a' szükséges tőkét egészen vagy egy részben nélkülöznék, törvényhozói vagy kormányi a' hitelezőknek adott biztosítékok mellett, ezen tőkét jutalmas kamatra külföldi vagy belföldi tőkepenészeknél, az illető községeknek megszerezni kölcsön. Ezen combinációnak vagynak jó oldalai. Ugyan is, felette egyszerű, kivitelben könnyű, nem erőltetvén semmit, általános megnyugvásra számolhatna; továbbá némelly honi parlagon heverő tőkét kicsalna rejtekjökéből és azokat gyümölcsözőkké tenné, meglehet a' szomszéd tartományokból és külföldről is,

ha ezen kölcsönök országos biztosítás mellett vétetnének fel, tőkét húzna be az országba. De más részről adósságba verné magát a' földművelő és ebből bizonyos elszegényedése következék, és ha csupán erre szorítkoznék a' törvényhozás, nagy sikert attól várni még sem lehetne, mert az úrbéri tartozásoknak megfelelő tőke' kamatait, pénzben fizetni nem képes, kevés kivétellel, a' magyar földműves; — e' felett a' szabad egyezésben lévén ennek csupán helye, fenmaradna ellene azon ellenvetés, hogy a' mostani rendszert, nem igazság, nem szükség, hanem olykor az egyik vagy másik fél' túlzó haszonvágya, vagy túlzó fősvényisége, vagy értetlensége, megörökíthetnék, és eként a' földművelési ipar, és az ország' jóleté, azon fokra, mellyre felvergődni képesek, a' körülményeken kívül fekvő okok miatt nem juthatnának el.

A' 2-ik megváltási rendszer követetett más országokban, p. o. Würtembergben. Ott is ostromoltatott a' törvényhozásnak azon joga, a' tőke' felvételére kötelezhetni a' földesurat, mert hiszen ez nem egyéb mint kényszerített megváltás. Az ostromlók a' földműves' és földesúr közti viszonyokat magán szerződésekből származottaknak állítván, ezen okon és még másoknál fogva is tagadták a' törvényhozásnak beavatkozási jogát. Mind ott, mind egyéb német státusokban azonban, megváltásra vonatkozó törvények az illető Fejedelmek'

hozzá járultával, sőt egyenes javaslatára, mind e' mellett alkottattak és életbe is léptek. Egy leg-újabb esetben, az érdekllett földesurak' panaszára a' német szövetségi gyűlés (Deutsche Bundes-Versammlung) közbe szóllott, és az efféle törvényeknek jövőndő sikerét, nem kis mértékben tette habzóvává. A' mi hazánkat illeti, úgyhiszem, megmutattam már ezen függelék' elején, hogy a' magyar törvényhozás' állása más ezen tárgyakra nézve, és hogy az jogszerűen tehetné azt, mit itten második kombinációnak nevezek, mert valamint a' jobbágyi tartozások' maximumát meghatározhatta a' törvényhozás, feljogosíthatta a' földesurat, hogy azt követelhesse, és eltilthatta, hogy annál többet követelhessen: épen úgy feljogosíthataja, hogy a' maximumnak megfelelő tőkét követelhesse, és kötelezheti, hogy ha az neki megajánlatik, azzal béérni tartozzék. A' kérdés csak az, valjon célirányos e a' magyar törvényhozásnak ilyen lépése, valljon lehet e attól sikert reményleni? valljon megváltás körül elegendő e ezen lépésre szorítkozni? Mint egyedül álló rendszabálytól, úgy tartom attúl nagy sikert nem lehetne várni, mert a' megváltásra szükséges tőkék' híjánja most a' legnagyobb akadály. Más országokban, hol ezen intézkedés a' törvénybe felvétetett, vagy ezen eset nem foglalt, legalább olly kiterjedésben mint nálunk, helyet; vagy az országos pénztárak képek voltak a' szükséges tőkéket bizonyos évekre

előlegezni, mint ezt a' III-ik levélben Württemberg-ről láttuk. Nálunk ez utóbbi mikép volna eszközölhető, bajosan látom által. Így tehát ha csupán erre szorítkoznék a' törvényhozás, azt tartom, megváltási mezőn ezt valódi előlépésnek tartani nem lehetne. De öszvekötvé az elsővel és többi még gondolható combinációk' esetében is felhagyva, úgy látszik a' törvényhozás czélszerűleg rendelkezniek, a' mennyiben t. i. több megváltási rendszerek közül engedvén az érdekletteknek választást, ez által könnyítené céljainak elérését.

A' harmadik combinatio abban állana, a' földesúrnak is megengedni, hogy a' földművest megváltásra kötelezhesse. Ha a' külföld' példáira figyelmezzünk, az idézett württembergi és több más német törvények csupán a' földművesnek adják ezen jogot, ellenben a' porosz törvény' *) 79-ik §-a, az úri munkák' megváltását a' földesúr' kivánságára is elrendeli. És én megvallom, ezt tartom igazságosnak, mert hiszen a' törvényhozás a' nemzet' nem csupán egy, hanem valamennyi osztályainak javára áll fen, és miért ne ugyan azon mértékkel mérjen a' földesurnak és földművesnek? miért ne engedje meg az elsőnek, hogy azon tőkét, mellyet az úri munka képvisel, máskép és

*) Gesetzsammlung für die königl. Preussischen Staaten. Nro. 11 vom 13. July 1829. Ordnung wegen Ablösung der Reallasten etc.

jobban használhassa, mint eddig használni kénytelen volt? Másrészről ezen combinatio, csak úgy szárazon minden feltétel nélkül alkalmazva, kivi-
hetetlenné válhatnék; mert a' földesúr a' földmi-
vest kötelezhetvén a' megváltásra, ez utóbbi a'
megváltási tőke' hijányában azt lefizetni képes nem
volna. Ha tehát ezen combinatio az e' tárgybeli
intézkedések közé felvehető is, minden esetre bi-
zonyos feltételek mellett kellene annak megtörtén-
ni, mellyek a' kivihetőséget biztosítsák. Ezek mel-
lett azonban felveendőnek azért tartom, mert
ez is könnyítené a' törvényhozói szándék' elérését
és különben az e' tárgybeli intézkedések jobbjára
csak papiroson maradnának, minthogy kivált az
ország' azon részein, hol a' telki állomány nagy,
a' földbirtok terjedelmes, termékeny, bérben föld
még bőven és olcsón kapható, 's hol a' kiterjed-
tebb legelőknél fogva a' földműves több marhát
tarthat, és a' földesurak' majorsági birtokai a' hely-
ségektől távol esnek, a' földműves az úri munkát
az úrbéri törvények és kivált azon értelemnél fog-
va, mellyet azoknak a' gyakorlat adott, könnyen
és ön megeröltetése nélkül teljesíti, és így azt olyan
tehernek, mellytől a' földesúrra nézve is igazságos
feltételek mellett magát megmenteni reá nézve is
igen kívánatos volna, még most legalább, leg-
több esetekben nem tartja, és így ha csak neki ad-
juk a' megváltás' eszközlésébeli jogot, ő azzal él-
ni nem igen fog.

A' negyedik combinatio kiegészítője a' három elébbinek és életbe léptetője, a' mennyiben egy új elvet állít fel, melly a' három elébbi combinatio' kivihetőségét könnyíti. És ezen elv nem más, mint a' lépcsőnkénti megváltás' megengedése, sőt minden esetekben, hol a' szabad egyezés nem sikerült, és akár a' földesúr a' földművest, akár ez amazt megváltásra kötelezni akarná, és a' földműves a' tőkét letenni nem tudná, a' lépcsőnkénti megváltás' életbe léptetése olly módon, hogy a' melly arányban az úri munkák lépcsőnként megszűnnek, ugyan azon arányban lépcsőnként kármentesítsék a' földesúr. De hogy ezen combinatio gyakorlatban kivihető legyen, ahhoz bizonyos előkészület és egy országos örökváltsági pénztár' felállítása szükséges, és pedig mind azért, hogy a' jobbágy' megerőltetése elkerültesse, mi által vagy kivihetetlené vagy károsná válnék az egész megváltási szándék, mind pedig azért, hogy neki biztos mód nyujtassék, részletes fizetések által egy olly tőkét kikerekíteni, mellyel földesurát kielégíthesse. Ez tehát, úgy szolván az öszves földművelő osztály' takarékos pénztára volna, kezelve a' nemzet által és így ennek kezessége alá helyezve.

Mielőtt példával világosítanám ezen combinatiót, meg kell jegyezmem, hogy ez a' következő négy megkivántatóságra van basirozva: 1) tökéletes kármentesítése a' földesúrnak, 2) megváltás a' földműves' önjerejével, 3) elkerülése minden általános

Schemának mind a' megváltandó munka' becsértéke, mind a' fizetési esztendőkre nézve, és a' földműves' tehetségéhez, a' fennálló kereset-módokhoz, szóval a' körülményekhez mért, részletes és ha tehetsége engedi, növelhető fizetések a' földműves' részéről, és így az úri munkáknak is, egy üdeig csak lassan, később sebesebben történendő megszűnése; — 4) szigorú és pontos végrehajtása az e' tárgybeli intézkedéseknek.

De lássunk példát. Tegyük fel például, hogy X helységben Bács vármegyében, vagyon 50 egész telkes. Ez törvény szerint teljesít évenként (50 × 54) földesúrának 2700 szekeres napszámot. Tegyük fel hogy a' meghozandó megváltási törvény' engedelmé mellett X helység' lakosai földesurokat a' megváltás' megengedésére kötelezni kívánják. Ezen szándékjokat az illető bíróságnak, mellynek választásába nekik is vala befolyásuk bejelentik. Ezen bíróság a' hely színére kijöven a' törvényben meghatározott eljárással világosságra hozza, és felsőbb bíróság' vizsgálatán is keresztül viszi a' 2700 napszám' becsértékét. Tegyük fel, hogy egy napszám diametralis számolással 2 vforintban, a' 2700 napszám tehát öszvesen 5400 ftokban állapított meg a' felsőbb bíróság által. Tegyük fel továbbá, hogy ezen illető bíróságoknak kötelességébe van téve, az évenkénti tartozás' becsértékének 6 percentel megfelelő tőkét, bizonyos esztendők alatt a' földesúr' kezébe juttatni, és e' cél-

ból X helység' telkes lakosaira, az általok évenként az országos örökváltsági pénztárba fizetendő summákat kivetni. Ha már ezen bíróságoknak, törvény szabná elibe a' maximumot és minimumot, mellynél sem kevesebbre sem többre az évenkénti fizetés nem határozthatik, de ezen határvonalok között a' körülményekhez mérve állapíttatnak meg az esztendei járandóságok, ha e' felett törvény mondaná ki, hogy a' földműves az évenkénti fizetéseket kerek számokban mindég növelheti, úgy a' földműves megerőltetése nélkül tenné évenkénti fizetéseit. Tegyük fel, hogy az ország ezen évenkénti járandóságok' rendes behajtásáról gondoskodott, és egyszersmind elrendelte, hogy az országos örökváltsági pénztárra ügyelő hatóság, a' befizetendő summákat, rendesen kamatoltassa, és a' kamatokat is tőkésítse, úgy nem szenved kétséget, hogy bizonyos esztendők múlva, annál nagyobb tőkéről rendelkezhetnék azon pénztár, minél többet vett be és minél rendesebben kamatoltathatta a' pénzeket. Tegyük fel hogy X helység megváltási tőkéje 90,000 vftot tesz, és az ország egyszersmind azt mondta ki törvényben, hogy örökváltsági járandóság' fejébe egy egész telekre, az attól járó úri munka becsértékének megfelelő tőkétől, 1 percentumnál kevesebbet, és 4 percentumnál többet kivetni semmi esetben sem szabad. Tegyük fel hogy a' bíróságok X helységekre a' földművesek' tehetségét és egyéb körülményeit

tekintetbe vévén, az évenkénti járandóságot két percentumban, és így félévenként 1 percentumban állapították meg. Ha ez így van, akkor világos, hogy X helység félévenként fizet 900 vft. Már most vegyünk tollat kezünkbe, és kényelmesen, csupán kerekszámokban, és a' százasoknál kisebb számok' kamatjaira nem ügyelvén, csináljunk egy Schemátt, és következő eredményekhez fogunk jutni: Ha X helység 12 évig minden félévben 900 ftot fizetett, és ezen pénzeket az örökváltsági országos pénztár 6 percentummal kamatoztatta, és a' kamatokat is ugyan így tőkésítette, a' 12-ik év' végén X helységnek 30,000 vft. tőkéje lesz az örökváltsági pénztárban. Tegyük fel már most, hogy X helység félévenként a' 900 ftot folyvást fizeti azontúl is, és az országos pénztár azt folyvást tőkésíti, és a' kamatokat kamatokra halmozza; úgy a' 13-ik év' második felétől kezdve az országos pénztár egész a' 20-ik év' második feléig képes lesz X helység' minden egész telkes lakosát, minden évben egy szekeres napszámtól megváltani, és a' földesúrnak az X helységben létező 50 egész teleknél évenként 50 szekeres napszámmal kevesedő úri munka' becsértékének 6 percentummal számított tőkéjét kifizetni, és még is a' 20-ik év' végén 50,000 vft. tőkéje lesz X helységnek az örökváltsági pénztárban, és egyszersmind ezen 8 évek alatt minden teleknek úri munkája 8 nappal az egész helységnek tehát 400 nappal

kevesedett, és' egy egy telek évenként már csak 46 nappal tartozik. Tegyük fel tovább, hogy X helység a' félévenkénti 900 vftot azontúl is fizeti egész a' 25-ik év' végéig, és az országos pénztár a' felebbiek szerint kezeli, — ezen esetben az örökváltási pénztár képes lesz a' 21-ik évtől kezdve minden évben X helységnek minden egész telkes lakosát 3 napszám-tól megváltani, és a' földesurat annak tőkével kifizetni, a' mi 5 évek alatt 50 teleknél 750 napszámot tesz, úgy hogy a' 26-ik évre már csak 31 napszám marad egy egy telken, és X helység 50,000 ft. tőkével bír a' megváltási pénztárban. Ha ekkor ezen tőkének a' 26-ik év' első felére járó kamatját hozzáadjuk, a' még fennmaradt 31 napszám és így az egész X helységtől 1550 napszám' becsértékének tőkét kifizetheti a' földesurnak, a' mi a' tőke egyszerű általruházásával történhetik, és az egész megváltási operácionak és X helység' telkes lakosai' úri munkájának vége.

Nagyobb világosság okáért a' számokat ezenel ide teszem.

	Megye	Helység	Urbéri telek	Őszves úri munka	A' becsérték' tőkéje	Száztól fizet	Őszves fizetés	Pénztár állapot	Kap a' földesúr	Megszünik napszám	Marad napszám
1-6 évtől 12-ikig	Bács	X	50	2700	90000 fl.	2%	—	—	—	—	—
13-iktól 20-ikig	—	—	—	—	—	—	21600	30,000	—	—	2700
21-iktól 26-ikig	—	—	—	—	—	—	14,400	50,000	13328	400	2300
26-ik évben	—	—	—	—	—	—	9000	50,000	24990	750	1550
							—	53,000	51682	1550	Semmi
							45,000	1318	90,000	2700	—

Világos ezen példából, hogy X helység öszvesen csak 45 ezer forintot fizetett, és azzal 90,000 ft. tőkét váltott meg. De tegyük fel, hogy X' lakosai éltek a' törvény' engedelmevel, és meghatározott évi járandóságoknál, mikor csak tehetségek engedte többet fizettek; úgy nem szenved kétséget, hogy a' megváltási operationak még hamarébb végét szakasztották, mit egyébiránt itt kiszámítani nem lehet, mert a' számítás' elemei hiányzanak, és ez különben is az országos pénztár' dolga volna.

A' felebbi példa alkalmazható egyéb esetekre is. Hol a' nép szegényebb, ott természetesen kisebb, vagy csupán a' törvényben megszabott évenkénti minimum állapíttatnék meg, és lépne életbe, lassabban menne és tovább tartana a' megváltási operatio, a' mi természetes és igazságos. Például Krassó megye' szegényebb vidékein egy 25 egész telkes F. helységben, melly 1350 nappal tartozik, ezen úri munka' törvényes becsét 1800 vftokban, és tőkévé emelve 30,000 ftkban állapítanak meg az illető biróságok, és F. helység' lakosai csupán a' törvényes minimumot (1%) fizetnék, úgy 26 év alatt nem szűnne meg úri munkájuk, és több év kivántatnék, de ez nem volna egyéb mint természetes és igazságos.

A' fél, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$'s a' t. telkekre nézve az arány volna megtartandó, és az úri munka' megszűnése is ahoz úgy alkalmazandó, hogy minden 2-dik,

4-dik, 8-dik 's a' t. esztendőkbén történnének a' megszünések, mikor egyszer már a' tőke annyira szaporodott, hogy az úri munkák' megszüntetése elkezdődhetik. Ez csupán kiszámítás' dolga, és ha egyszer az elvek meg vagynak állapítva, nem lehetetlen. Ugyan ez áll a' zsellérekre nézve is, kikre tekintve a' megváltási tőke is kisebb lévén, az évi járandóság' minimuma is sokkal kisebb sumrát képviselne. Egyébiránt ezen egész combinatio' kivihetőségét egy olly minimum' feltalálása feltételezi, melly bárhol az országban alkalmaztatnék, sehol sem volna nyomasztó és beszédhetetlen. Így tehát ezen minimumnak minden esetre kicsinek kellene lenni, és annál nagyobbak meghatározása minden egyes eset' körülményeitől függesztendő volna. Talán nem hibázok, ha azt hiszem, hogy 1% olly minimum volna, mellyet sehol az országban nyomasztónak nevezni nem lehetne. Mert hiszen az ország' mostohább részein a' népesség nagyobb és így a' munkabér kisebb, a' megváltandó tőkék is kisebbek volnának tehát, 's így a' törvényes minimummal is nem felette hosszú idő alatt megváltathatnának. Hogy a' bíróságok' lehető önkénye elkerültessek, a' maximumnak is kicsinek kellene lenni, például 4 percentumnak, de a' földművesnek meg kellene engedni, hogy ő annál midőn körülményei engedik, a' tőkésítési kezelés' könnyítése végett kerekszámokban, akármikor fizethessen többet is. De

minden általános Schemának el kell kerülni, mind az úri munka' becsértéke, mind azon évek' meghatározására nézve, mellyek alatt a' megváltásnak meg kell történni, mert akár az egyiket akár a' másikat teszszük, igazságtalanság elkerülhetetlen. Elég a' minimumot törvényben kimondani, ez már magában kimondja némileg, hogy a' hol kötelező megváltás foglal helyet, legroszabb esetben, ha t. i. csupán a' törvényes minimumot fizetik mindég e' földművesek, hány évek alatt szűnik meg az úri munka, de fenhagyja mind a' bíróságoknak azon szabadságot, hogy a' körülmények engedvén, a' törvényes minimumnál egészen a' maximumig többet is határozhassanak és így siettessék a' megváltást, mind pedig a' földművesnek adott azon engedelem, melly szerint évenkénti járandóságánál többet is fizethet, és így a' szükséges tőkét hamarébb is kikerekítheti, alkalmúl és ösztönúl szolgál, hogy földesurát minél elébb kielégíteni igyekezzék.

Ha már ezen combinatio' jó és roszt oldalait fontalgatjuk, tagadhatatlan 1.) hogy ezen combinatio hosszadalmas; 2.) a' megváltási operatio nem egyszerű és így sok nehézséggel jár; 3.) nem tökéletesen igazságos, mert hosszú évekre lévén számítva, sem a' munkabérnek sem a' pénzértéknek az alatt lehető csökkenését vagy emelkedését tekintetbe nem veszi; 4.) kivihetősége kétes, mert sem a' megváltási tőkék' biztos kamatoltatásának

akadályaira nem figyelmez, sem arra nem ügyel, hogy az országban igen sok az urbérileg még nem szabályozott hely, mellynél az urbéri telkek' számát bizonyossággal tudni nem lehet; 5.) nem tökéletes, mert a' 9-edről és házbérről hallgat, és így az urbéri viszonyoknak végképeni megszűnését magának nem tűzé ki czélul; 6.) nem népszerű mert úgy van számítva, hogy a' földműves több évekig fizessen, a' nélkül hogy annak mindjárt hasznát lássa.

A' mi az első ellenvetést illeti, azt minden e' tárgyban gondolható olly combinációnak elibe lehet gördíteni, melly nem egyszerre szünteti meg az urbéri munkákat. De e' jelen combinációra azért nem illik, mert ebben a' szabad egyezés, mind a' megváltási operatio előtt, mind annak folyamatja alatt fen lévén hagyva, ha a' földművesek földesurokkal megegyezhetnek, szabad egyezés útján vagy a' kiszámított tőke' egyszerre lefizetésc által akármikor megválthatják magokat, és e' végből, az általok már az országos pénztárba lizetett pénzeket, kamatok' kamatjával az örökváltsági pénztárból akármikor visszakaphatják; (a' mi nehézség nélkül mikép történhetik, látni fogjuk a' 3-dik függelékben) ha nem képesek magokat egyszerre megváltani, ennek okát a' körülményekben kell keresniök, 's hogy a' lépcsőnkénti megváltásra alkalmuk van, azt hállával fogadniök, és hogy ez minél sebesebben

megtörténhessék rendkívüli fizetések által igyekezniök. Ha tehát hosszadalmas is ezen combinatio, ez csak azért van így, mert a' dolgok' természete és a' körülmények tőlünk egészen nem függenek, és inkább azokhoz simúlni, mint azokon erőszakot tenni kell igyekeznünk. Egyébiránt nem kis mértékben röviditené a' megváltási operatiót, ha elvül állíttatnék fel, hogy mihelyt a' kamatok' kamatra halmozása által a' tőke annyira szaporodott, hogy az úri munkák' lépcsőnkénti megszűnése megkezdődhetik, az évenkénti járandóság a' megelőzőtt évben megszünt munka' becsértékével vagy annak legalább egy részével szaporíttassék, mi igazságos volna, miután a' terhek' csökkenésével, a' földműves fizetési képessége is növekedik.

Nézzük a' második nehézséget. Bonyolódott bizonyos tekintetben ezen combinatio' végrehajtása, kétséget nem szenved. De bármelly gondolható combinatiónál, melly közállományilag kezeltetik, lehet e ez másképen és az elkerülhetetlen bonyolódások szükségesképen zavarhoz vezetnek e? Nézzük akármelly európai országban a' status-adósságok' törlesztésére szánt pénztárak' (Tilgungsfond, Caisse d'amortissement) működéseit látni fogjuk a' bonyolódást, de észrevenni egyszersmind a' jó rendet, melly efféléknél csak ott hiányzik, hol nehéz és pontos munka, hol

egybevágó sikeres organisatio, legyőzhetlen akadálnak tartatik.

A' harmadik ellenvetést illetőleg, annak igazságát elismerem, de kérdem nincs e a' törvényhozás' hatalmában ha p. o. a' pénzürték üdőközben nagyobb mértékben találna csökkenni, kiegyenlítő módokról gondoskodni és például a' tőke' kiszámítást nem a 6, de az 5 vagy 4 per-centum básián tétetni, vagy ahoz alkalmazni?

A' negyedik nehézség' első része, a' mostani állapotból van merítve, de elenyézik, mihelyt valamely olly combinatio létre jön, melly a' tőkék' biztos kamatoltatását és pénzzé akármikor tehetését lehetővé teszi, mire nézve az olvasót a' 3-dik függelékre bátor vagyok utasítani. — Hogy az országban még sok a' szabályozatlan hely, nem tagadom. De ennek a' megváltás körüli törvényes intézkedéseket gátolni miért kellene? által nem látom. Mert a' hol nem volt szabályozás még, ott vagy megindítva van a' szabályozó per, vagy nincs. Ha meg van indítva, úgy természetesen mihelyt az lefolyt, helye lehet ezen combinatiónak. Ha nincs szabályozó per indítva, úgy két eset adhatja magát elő, vagy tudatik egy bizonyos számú urbériség, vagy semmi sem tudatik. A' hol semmi sem tudatik, ott természetesen nincs ezen combinatiónak helye és csak akkor lehet, miután szabályozó per folyt le, és urbériség világosodott ki. A' hol tudatik egy bizonyos mennyiségű urbériség,

ott semmi sem akadályozza, hogy ezen combinatio a' tudva lévő mennyiségre alkalmaztassék, mert ha később indítatik is szabályozó per, a' már tudva volt urbériség vagy csökkenni fog vagy szaporodni, vagy ugyan azon állapotban maradni; — ez utolsó esetben minden rendén van; ha csökkenni fog, akkor a' helytelenül fizetett summákat azok, a' kik fizették vagy örököseik kamatok' kamatjával visszakaphatják; ha szaporodni, akkor ezen szaporodott urbériségek szinte élhetnek ezen combinatióval, és hogy még könnyebben élhessenek, elrendelhetné a' törvény, hogy az országos örökváltsági pénztár, minden száztól valamely csekély töredéket a' nem szabályozott helyek által fizetett járandóságokból, az ilyen helyek' javára külön tőkésítsen, mi által a' megváltás ezekre nézve valami kevéssel lassabban haladna, de a' kikerekítendő segédpénzalap (Hilfsfond) az ilyen megszorodott telkek helyett az elmaradott fizetéseket megtehetné, és hogy ezeknek úri munkájuk is a' többivel egyformán szűnjön meg, eszközlené, de annak végmegszűnése után, ezen előlegezésbeli summákkal az ilyen megszorodott telkek' birtokosai lakos társaiknak volnának kötelezve.

Az ötödik ellenvetésre csak azt jegyzem meg, hogy minden úri tartozásoknak ugyanazon egy operatio által leendő megváltása, nem csak felette nehezítené kivitelben a' dolgot, mert a' meg

váltandó tőkét nagyon szaporítaná, de egyszersemind a' gyakorlati eljárást is még bonyolódottabbá tenné, mint a' millyen az már különben is.

Mi végre a' hatodik ellenvetést illeti, arra nézve figyelembe vétetni kérem, hogy a' népszerű combinatiók nem mindég a' legjobbak. A' földműves fizetne egy üdeig a' nélkül, hogy mindjárt lássa hasznát, de mindent mit teszünk, a' jövődőért kell tennünk, és annak oka az ő és az ország' körülményeiben fekszik, mellyeknek rögtöni megváltoztatása nem függ a' törvényhozástól.

Nézzük azonban azon okokat is, mellyek ajánlják e' combinatiót. Mindenek előtt szembe tűnő, hogy az illyes megváltási mód, minden egyes eset' különbféleségeit vévén tekintetbe, megközelitené azon igazságos érdekkiméllést, melly minden illy nemű intézkedéseknek legelső feladása. Továbbá miután sem az urbéri munkák' általános becsértékét meg nem határozza, hanem azt igazságos, és a' helybeli körülményekhez mért megbírálás tárgyává tűzi ki, sem a' megváltást kényszerítőleg nem parancsolja, hanem életbe csak ott lépteti, hol az illető felek' valamelyike kívánja, és szabad egyezés nem sikerült, úgy látszik ezen combinatio nem ütköznék az igazság' és méltányosság' elveibe, és elkerülné a' magányjogok' és haszon' mind azon sértéseit, mellyek valamely haszonvételnek általános, és a' különböző körülmények' latba vetése nélküli megsza-

básától elválaszthatatlanok. Egyszersmind mind a' földesurnak, mind a' földművesnek felhagyván azon szabadságot, hogy a' mostani állapotot, ha érdekükkel megegyezőnek tartják, továbbra is fentarthassák, ezen combinatio nem érdemlené meg azon ellenvetést, hogy nem valódi, nem az életből merített, hanem csak képzeleti szükségnek felel meg, mert hiszen csak ott volna helye ezen megváltási módnak, hol az illető felek' valamelyike kívánja, tehát magára nézve azt a' régi állapotnál hasznosabbnak tartja, és szabad egyezéssel a' fenálló tartozások meg nem váltathattak. Ajánlja ezen kívül az efféle intézkedést azon tekintet is, miszerint így a' mostani állapot rögtöni változtatást nem szenvedvén, hanem a' körülményekhez képest gyorsabban itt, lassabban amott változván meg, minden hirtelen megzavarása az eddig divatozott gazdálkodási módnak, és az ezzel kapcsolatban álló csökkentése a' földművelési ipar termeszto erejének, elkerültetnék. Moralis hatása is volna ezen intézkedésnek, a' mennyiben tudniillik a' földművesnek utat nyitván önállóbb polgári állásnak önerejével lehető kivására, ez által őtet nagyobb szorgalomra, és így takarékoszágra, és mértékletességre ösztönözné. Statusgazdasági és financialis szempontból tekintve, úgy tartom, van annak is némi fontossága, hogy ezen combinatio, a' hol életbe lépett, a' most tapasztalható erőfecsérlést meg-

szüntetné, és a' rendelkezés alatti munkaerők' czélszerűbb használatát tetemesen mozdítaná elő, mert minél kevesebbel tartozna már a' földműves, annál inkább igyekeznék a' földesúr pénzes munkát kimélni, és ezen keveset czélszerűen használni. De a' földművesnek kereset-módjai mind a' mellett szaporodnának, és pedig mind inkább és inkább, mert ha a' földesúr nem kezelne is sajátlag annyi földet, mint ez előtt és bérbe adná ki nagyobb részét, azért a' megmaradottnak és bérbe adottnak még is műveltetni kellene, ez pedig a' földműves' munkája nélkül nem igen történhetnék meg. Hogy a' nagyobb szorgalomra nyert ösztönnek, magának a' földművesnek iparjára is volna jótékony befolyása, az úgy hiszem világos, és figyelmet érdemel talán az is, hogy ezen intézkedés ha egyszer sok helyütt lépett életbe, az ország' kevésbé népesített részein munkáló kezek' szükségét fogja előállítani, mi ismét a' sűrűbb népességű vidékekből a' feleslegnek a' ritkábban népesített tájakra leszivárogását előmozdítaná, és ekép a' pusztáknak törvényhozói beavatkozás, és tulajdoni jogok' sértése nélkül lassankénti megnépesítését vonná maga után. Öszvefogva már mind ezeket, ha azt kérdi tőlem valaki: a' sok beszédnek mi legyen rövid summája? Azt fogom felelni: egy megváltási mód, melly a' négy említett combinatióból szerkesztve, a' szabad egyezést mindenkor felhagyva, nem elkár-

hozta a' mostani állapotot, hanem megváltoztatására módot nyitva, minden általános kényszerítéstől távol, az illető érdekeknek elegendő biztosítékokat adjon, és a' kivihetőségnek valószínűségével felruházva legyen. De hogy mind ezek alatt mit értek, csekély értelmekkel azt bővebben fejtegetnem, és így részletekbe bocsájtkoznom szükséges.

Minden olly intézkedésnél, melly megváltást törvényhozóilag akar előmozdítani, három kérdés fordul elő, t. i. melly esetekben legyen annak helye? A' megváltandó tőke melly eljárással világosítassék ki, és mi módon határozassék meg? Maga a' megváltási operatio mi módon, és melly idő alatt történjék? Ezen három kérdésnek az efféle intézkedésekben megfejtésre kell találni, a' mi a' fenálló viszonyok' és állapotok' kellő méltánylása nélkül el nem érhető.

A' mi az első kérdést illeti, vonatkozva azokra, mellyeket felebb előadtam, úgy hiszem, a' magyar-törvényhozás, a' nélkül hogy jogot vagy igazságot sértene, kimondhatná mint elvet, hogy az úri munkák' megváltásának, mind azon esetekben helye van, a' hol a' szabad egyezés megpróbáltatott, de nem sikerült, és azt vagy a' földesur, vagy az úri munkákkal tartozók' többsége — még pedig olly formán értve, hogy az urbéri jobbagyok legalább' $\frac{2}{3}$ ez iránt ki legyen hallgatva — kívánja. Vagynak itt több másod rendű kérdések,

mellyek ugyan akkor volnának eldöntendők. Így például a' szabad egyezést ki próbálja meg? Erre meg volna talán felelve, ha azt mondanók: ha a' földművesek kívánják a' megváltást, akkor ők, ha a' földesur kívánja, akkor ez, válaszszernek egy közbenjárót, a' ki az illető megyei tisztviselővel és ügyésszel a' helyszínére kijöven az egyességet megpróbálja. Ez vagy sikerült, vagy nem. Ha igen, akkor az 18³⁴.-diki törvény' rendelete tartatik meg és mindennek vége. Ha nem, akkor ezen biztosság két tanúbizonyosság-levelet készít, az egyiket a' megyének beadja, a' másikat a' megváltási szándékot kijelentett félnek hagyja. További kérdés: mi történjék, ha nem sikerült a' szabad egyezés? A' megváltást kívánt községnek, vagy földesurnak ekkor szabadságára lehetne hagyni, valljon kíván e további eljárást, vagy nem? Ha kíván, akkor a' nem sikerült egyességet bizonyító tanulevél mellett folyamodik a' megyéhez. A' megye az illető tisztviselőt és tiszti ügyészt kiküldi, kik a' megváltást kívánók által választandó egy, és a' másik fél által választandó szinte egy birói esküvel lekötelezendő, és ez ügynben nem érdeklött tagokkal egyetemben képeznék az értékebeclő biróságot, mellynek elnökét a' megye nevezné. Új kérdés: közbirtokosságokban mikép lehet kitudni, hogy a' földesurak a' megváltást kívánják? Erre talán azzal megvolna felelve, ha azt mondanók, hogy itt a' földesurak'

többsége, urbéri birtok' aránya szerint értve, a' kisebbséget a' megváltás' kívánására kötelezhesse. Kérdés még az is: az úri munkákkal tartozók' többségét mikép lehetne érteni? valljon csupán a' földdel birók, vagy a' zsellérekre nézve is? itt talán arányt kellene határozni, a' zselléri szavazatok, és a' földdel birók' szavazatja között, vagy pedig mind kettőnek külön adni a' megváltás' eszközlésébeli jogot.

A' megváltási tőke' kivilágosítását illetőleg, itt mindenek előtt az elv volna elhatározandó, melly a' kiindulási pontot képezné. Azon föld' becsértékét, melly földművelői kézen van, a' megváltás' tárgyául nem lehet kitűzni, mert ezen föld a' törvények' rendelete által nem a' földes-úr, és az ő kezére csupán az első rész' 40-dik címje' esetében jöhet vissza *). Az urbéri földműves nem egyszerű földbérlő a' magyar törvény szerint, hanem örökföldbérlő (Erbpächter), ki titulo oneroso bírja azon földet, és ugyan azon terhekkal örököseire bocsátja, sőt másnak ugyan azon terhekkal el is adhatja. A' földesurnak van ugyan joga, ha a' földön fekvő terheket az akkor örökbérlő nem teljesítheti, vagy nem akarja tel-

*) A' magyar királyi helytartó tanács egy legujabb Szabolch megyei esetben az első rész' 40-dik címjét csupán a' belső illetményre rendelte értetni.

jesíteni, ötlet törvény' útján az örökbérlésből ki-
űtni, de a' földet más örökbérlőnek tartozik által-
adni. Illy fekvésében a' dolognak a' földbecsér-
téke jogi szempontoknál fogva megváltás' tárgya
nem lehet, miután annak haszonvétele nem föl-
desúri tulajdon, és csak az ezen haszonvételhez
kapcsolt tartozások a' földesúr' tulajdonai. A'
megváltás' tárgyai tehát csupán ezen tartozások
lehetnek. Ha ez áll, úgy tisztában van az elv,
melly a' kiindulási pontot képezi, melly szerint
az értékbecslő bíróság az úri munkák' becsérte-
kének megfelelő tőkének kivilágosítását tűzné ki
feladásúl magának. De e' körül, miután ezen in-
tézkesedésnek ez a' legfontosabb ága, az önkény,
az elhamarkodás, a' felületés vagy nem igazságos
kinyomozás' lehetőségei ellen, itt szükségesek a'
legnagyobb kezességek. Az idézett porosz és wür-
tembergi megváltási törvényekben bizonyos álta-
lános szabályok vagynak felállítva, és a' becsér-
tékek bizonyos csökkenései előre megvannak
határozva. Például, olyan munkáknál, mellyek-
nél a' siker a' munka' minőségétől függ, nagyobb,
hol pedig attól független, kisebb csökkenés van
általánosan meghatározva, és vétetik a' tőke ki-
számításban tekintetbe. Ez a' szakmány szerint,
vagy a' nélkül teljesítendő munkákra vonatkozik.
Igy p. o. szántásnál nagyobb, ölfahordásnál ki-
sebb a' becsérték' csökkenése. De csekély belá-
tásom szerint épen ezen rendelkezés az, mi az

említett törvények ellen szól, mert szembetűnő, hogy minden illyes általános szabály, valószínű igazságtalanság. Ugyanis ki fogja meghatározni igazságosan előre, hogy ez vagy amaz munkánál, mellynél a' siker annak minőségétől függ, a' becsérték' csökkenésének épen egy harmad részt, és nem többet, vagy kevesebbet kell tenni? E' felett miután a' földesurak egy őket illető haszonvételért a' 6 percent bázisán kármentesítetnek, igazságos, hogy semmi csökkenésnek se legyen helye, annyival inkább, mert minden hihetőségek szerint a' 6 percent kamatláb rövid idő múlva csökkenni fog. Nálunk a' szakmány törvény által lévén eltörölve, a' mit én egyébiránt csak anynyiban tartok czélszerűnek, mennyiben az önkényesen, és egyoldalúlag a' földesur által meghatározott szakmány tiltatott el, és ellenkezőleg a' törvényhozás feladatjának hiszem, hogy szabad egyezés mellett általános munkák' behozatalát előmozdítsa; — ezen porosz és württembergi példákra hivatkozni szükségtelen; de mivel nem szenved kétséget, hogy a' földműves tartozásait különféle munkákban teljesítette, más részről pedig világos az is, hogy ezen különböző munkáknak különböző becsük van, és a' földműves' részéről azok kisebb és nagyobb erőfeszítést kívántak meg, ezeknél fogva úgy hiszem, hogy az értékbecslő bíróságnak nem csupán az lenne feladása kitudni, hogy a' földműves által természet-

ben teljesített napszám a' helybeli körülmények szerint pénzben mit ér meg, hanem a' földműves által rendszeren teljesíteni szokott munkák' nemeinek kitudására elébb, és azontúl ezen különböző munkák' több évi részletes, és végre ö s z v e s diametralis pénzbeli becsértékének kinyomozására volna szükséges irányozni figyelmét. Hogy ezen nyomozás körül minden önkény, minden elhamarkodás és felületesség kizárassék, annak végbevitelére nem csak elegendő időnek engedtetni, nem csak az illető felek, és próbáik' úgy minél részrehajlatlanabb dologhoz értők' tökéletes kihallgatásának előrebocsájtani, és az egész eljárásnak nyilvánosnak, és szóbeli- nek lenni kellene, hanem az illyes értékbecslő bíróság' ítéletét, mert több szem többet lát, minden esetre újabb birói vizsgálat' rostáján keresztül vinni volna szükséges. Ezen felsőbb bíróságnál, melly szinte nyilvános eljárás mellett végítéletet mondana, megújúlna természetesen az illető felekre nézve az alkalom szóval előadni okait még egyszer. De hogy ezen bíróság közmegegyezésre számolhasson, annak nem adminisztratív testületnek, hanem biróinak és részrehajlatlan tagokból alakúlnak lennie kellene. Mi hogy annál valószínűbben eléressék ezen bíróságnak egyes nemesekből és nemtelenekből alakítani talán nem volna céliránytalan, melly végre Ő Felsege az elnököt, a' hétszemélyü tábla egy ne-

mest, és egy nem nemest, a' helytartó tanács ugyan annyit nevezhetnének ki. Van még itt egy másod rendű kérdés is: meglévén az úri munkák' becsértéke bírósan alapítva, az annak megfelelő tőke micsoda kamatláb szerint számítassék ki? Nem hibázok talán ha azt állítom, hogy Magyarhonban a' kamatláb körül ellenkező jelenetek fordulnak elő, mint más országokban. Így például Angolhonban a' törvényes kamatláb 5 percent, de a' mindennapi életben rendszeren kisebb divatozik, így Franciaországban is. Magyarországon az ellenkezőt tapasztaljuk, a' törvényes kamatláb 6 percent, de a' mindennapi életben egy vagy más forma alatt ennél rendszerint nagyobb divatozik. Így tehát a' tőke kiszámítás igazságtalanság nélkül történhetnék azt gondolom, a' 6 percent bázisán.

Hátra volna még magának a' megváltási operationának fejtegetése. Azon példánál, mellyet felebb előhoztam, úgy hiszem, gyorsabbakat és jobbakat lehet kigondolni, és nem is szükség ezen tárgynál tovább megállapodnom. Csupán a' felhozott példa' nagyobb felvilágosítása kedvéért fogok még némelyleket megjegyezni. Meg lévén bírósan a' becsérték, 's az annak megfelelő tőke állapítva, magára a' megváltási operatióra kerülne a' sor. Ennek sikerét, és kivihetőségét természetesen az e' tárgybéli intézkedések' szoros megtartása, és egyszersmind az egész kezelés' he-

lyes organismusa feltételeznék. Könnyitené talán a' megváltást az is, ha elv gyanánt mondatnék ki, hogy a' becsérték' tőkéje ki lévén számítva, ha a' megváltók ezen tőkének egy bizonyos részét, melly azonban például annak $\frac{1}{18}$ részénél kevesebb nem lehetne, mindjárt készek és képesek letenni, ezen esetben ezen summát a' földesúr tartozzék felvenni, a' földművesek' tartozásai annak arányában mindjárt csökkenjenek, és a' megváltás' tárgyát már csak a' fenmaradó tőke képezze. Könnyitené talán ezen operatiót az is, ha megengedtetnék, hogy a' bírósan megállapított tőke' lefaragására olly helyeken, hol a' legelő el van már különözve, szabad egyezés mellett földet is adhassanak a' földművesek. Az említett porosz törvény minden megváltásoknál megengedi a' földbeli kiegyenlítést (Landabfindung) nálunk a' legelőre szorítva, egy bizonyos maximumig és ott legalább, hol terjedelmesek a' legelők, talán ezen intézkedés nem volna ártalmas, és meglehet némelly most parlagon heverő földet művelés alá kerítene és ekkép az ország' természető képességét, a' kereset-módokat és tőke beruházási alkalmakat növelné. Azon általános elvhez, melly szerint a' megváltási operatio folyamatja alatt is fenhagyatnék a' szabad egyezés, hozzá lehetne talán még azt is ragasztani, hogy még mielőtt maga ezen operatio elkezdődik, a' szabad egyezés újra megpróbáltassék. Ekkor tudva lévén már a' meg-

váltandó tőke és azon esztendőök is, mellyek alatt a' földesúr a' tőkét megkaphatja, valószínűleg kiszámíthatván, ezen adatok' tekintetbe vételével és azokra basirozva, szabad egyezés' melletti kiegyenlítés, különféle rendszerekben, például bizonyos évekig tartó pénz, vagy természetnybeli járandóságokban (Geld- oder Naturalien-Anuitäten), vagy bizonyos egyenesen a' földesúr' kezeibe menendő pénzfizetések, és mind a' mellett bizonyos évekig változatlanul maradó úri munkák mellett, hihetőleg könnyebben jöhetne létre, mint most a' törvény' pusztá engedelme mellett. A' mi már magát a' megváltási operatiót illeti, ezen egész gondolat arra van építve, hogy a' hol a' szabad egyezés semmikép sem sikerült, és az egyik vagy másik fél a' megváltást kívánja- a' földművesre egy olly évenkénti járandóság vetessék ki, mellyet ő körülményeihez képest elviselhessen, és a' melly több éveken keresztül tőkésítetvén, valamint annak kamatai is, bizonyos idő alatt egy olly tőke kerekítessék ki, mellynek kamataiból és az évenkénti járandóságból a' lépcsőnként megszűnendő úri munkák' tőkéje a' földesurnak kifizettetvén, évenként egy ollyan felesleg maradjon fen, melly ha még egy ideig kamatostól együtt tőkésítetik, és az elébbi tőkéhez hozzá csatoltatik, bizonyos évek' leforgása múlva a' lépcsőnkénti megváltás után még fenmaradt úri munkák' egész tőkéje egyszerre kifizettethes-

sék a' földesurnak. Hogy ez lehető legyen, arra három szükséges: 1.) rendes beszédése az évenkénti járandóságnak; 2.) o'ly évenkénti járandóság' megállapítása, melly elviselhető legyen, és annak hogy annál több is fizettethessék, megengedése; és 3.) az ezen járandóságokat kezelő és tőkésítő pénztár' olyan organisatiója, hogy az feladásának megfelelhessen. A' mi az elsőt illeti, jól tudom, hogy hazánkban ez mindenek között a' legnagyobb hekkenő. De azért úgy hiszem nincs helyén kétségbe esnünk, és ha egyszer megtanulandunk sikeres törvényeket hozni, ha egyszer a' hanyagságot sújtó, és nem legyező rendszert fogunk felkapni, azt hiszem e' tárgyban is fogunk kielégítőleg rendelkezhetni. Úgy is a' megyei pénztárok' nagyobb biztosításáról gondoskodni nem sokára fog kelleni a' törvényhozásnak, mert a' legújabb üdőkben is tett számos sajnos tapasztalások, figyelmét múlhatatlanúl felfogják ébresztetni. Midőn biróilág megállapittatik a' megváltandó tőke a' megyei értékbecslő bíróság által, ugyan ekkor határozathatnék meg, valljon az évi járandóság csupán a' törvényes minimumot, vagy többet tegyen e? A' felsőbb bíróság ezen kérdést a' becsérték iránti kérdéssel együtt döntené el, és ítéletét az irományokkal együtt lelküldené a' megyének. A' megye, a' biróilág megállapított évi járandóságot minden községre, mellyre ezen megváltási combinatio alkalmaztatik, a' házi adó-

val együtt, de megkülönböztetett rovatban vetné ki és tisztviselői által szedetné be. Minden község tudván az öszves évi járandóságot, és a' megváltók' számát és minémüségét, a' személyenkénti kivetést (individualis repartitio) ahhoz alkalmazva tenné meg. A' megyei pénztárnołnak is tudomására lévén ezen évi járandóságok, tudná azt is, hogy minden ilyen községtől félévenként milyen summát kell az országos kármentesítési pénztárba juttatni. Ez a' legközelebbi királyi pénztár által történhetnék, mi talán a' kormány' részéről ellenzésre nem találna, miután más esetekben is ugyanezen mód használtatik. Ugyanez tartatnék meg az olyan községekre nézve is, mellyek a' meghatározott évi járandóságnál kedvező körülményekben többet fizettek. Az ország' központjában létezhető kármentesítési pénztár minden év' végén leküldené az illető megyéknek, minden egyes község' pénzalapjának kimutatását, mi a' megyék által az illető községeknek adatnék ki. Így ezek is folyvást tudnák mivel bírnak a' kármentesítő pénztárban. Midőn már annyira szaporodott ezen pénzalap, hogy az úri munkák' lépcsőnkénti megszünése elkezdődhetik, akkor a' községenkénti pénzalap' kimutatásban, benn kellene természetesen foglaltatni, hogy a' következő évben mennyi úri munka szűnik meg, mi hogy megtartassék, arra a' megyéknek volna felügyelni kötelelességök. A' földesurnak kezébe menendő tőkéknek kifize-

tése szinte a' legközelebbi királyi pénztárak által történhetnék, mi. azután a' királyi kincstár és a' kármentesítő pénztár között volna kiegyenlítés tárgya. Némi nehézséggel járna az is, miután birtok változtatások, osztályok, eladások, zálogosítások, birói foglalások 's a' t. történnek, mindig világosságban tartani a' földesurat, és tudni mikor tőkefizetésre kerül a' dolog, hogy az kit illet? De ezen talán az értékebecslési eljárás' alkalmazásával lehetne már segíteni, ha t. i. akkor minden illető földesurnak annyi tanúlevél adatnék, mennyi a' megváltási ötletet illető tárgy, és ha törvényben kimondatnék, hogy ezekről egy megyei lajstrom vitessék, és senki a' megváltási tőkét az ilyen tanúlevél' előmutatása nélkül fel ne vehesse. Így minden birtok-változáskor gondoskodnának a' felek, hogy az őket illető tanúlevelek kezeikbe menjenek. A' mi a' törvényes minimumot illeti, arra nézve felette különbözhetnek a' vélemények. De ennek nagy fontosságot nem igen lehet tulajdonítani, mert ha kis törvényes minimum határoztatik is, de fen van hagyva, hogy annál a' körülményekhez képest több is határozathatóság, és még ennél is többet fizetni a' földművesnek szabadságában álljon, úgy alkalmasint minden rendben van. A' maximumot a' biróságok' korlátozására volna szükség határozni, de a' jobbágy-nak felhagyni, hogy ő ha módjában van, ennél is fizethessen többet, és ekkép siettethesse a'

megváltást. Az országos kármentesítési pénztár és az arra ügyelő hatóság' helyes organisatiójának kellene végre mind ezeket kiegészíteni. Ha ennek elnökét Ő Felsége nevezné, többi tagjait pedig a' m. k. helytartó tanács ön tagjaiból választaná, úgy azt tartom, mind azok, kiknek részére ezen hatóság tőkét kezelne, mind a' megváltók bizodalommal és megnyugvással tekintenének ezen hatóságra, kivált ha az törvényes utasítással, világosan megszabott hatáskörrel ellátva, a' kormány' és ország' ellenörködése alatt tartva, és céljainak elérésére elegendő hathatósággal felruházva, működéseinek eredményeit, eljárásának akadályait nyíltan bocsájtaná minden év' végével a' közönség' elébe, hogy így nem csonka, nem félremagyarázott, hanem igaz és tökéletes adatokra épült vélemény képződhessék ki, és szolgáljon alapúl.

VI. L e v é l.

Juliusban, 1839.

Azon emeltyük között, mellyek az anyagi érdekek' és jólét' előmenetelét föltételezik, első sorban állanak a' közösülési módok és hitelintézetek. Ezen igazság csak részletes és tökéletlen elismerésre és alkalmazásra talált a' régiségben; annak valóságát, jelentőségét, nagyszerű következését egész kiterjedésében csak az újabb kor fogta fel. Hazánkban e' tekintetben eddigelő a' szükséghez képest felette kevés történt, 's ha valamiben, ezekben elmaradtunk. Azonban e' körülménynek — ha elgondoljuk, aránylag rövid idő alatt milly óriási lépéseket tettek más nemzetek — aczélozni és nem csüggeszteni kell bennünk az akaratot. Hollandban már a' 12-ik, Olaszthonban a' 13-ik században építettek csatornákat, 's noha Britanniában az elsőt 1755-ben kezdték meg, 1835-ben már 2477 angol mértföldnyivel birtak. Az éjszakamerikai egyesült statusokban 1815-ben épült az első, 's húsz év mulva 1300 mértföldnyi volt készen, és ennél sokkal több munkában. Franciaország már a' 17-ik században építe csatorná-

kat, 's jelenleg 900 francia mértföldnyinél több van készen. Young szerint még a' mult század' utolsó évtizedeiben igen roszak voltak az utak Angolhon' nagy részében, 's mig most mac-adamisált uton Londonból Edingburghba 36 óra alatt érhetni, akkor 10 nap volt arra szükséges. — Franciaországban 1811-től 1838-ig négy ezer mértföld (lieue) ugy nevezett királyi ut készült 's azon évben a' megyei utakkal együtt, de a' mellékutakon (chemins vicinaux) kívül, 14,000 francia mértföldnyi ut volt a' közönség' használata alatt. Britanniában Scotiával együtt 125,000 angol mértföldnyi út létezik, ezek között 25,000 mértföldnyi magántestületek' kezelése alatt. — Ezer mértföldet meghaladó vaspályáit 1825. óta építé legnagyobb részben Britannia *). Az éjszakamerikaiak és belgák, ámbár később kezdtek vaspályákat építeni az angoloknál, aránylag ezeket, és így a' többi nemzeteket is, meghaladták **). A' britek-

*) Lásd ezekre nézve: M'Culloch, Dictionary of commerce etc. Michel Chevalier Interêts matériels en France etc. Kleinschrod. Gesetzgebung Grossbritanniens über Handel etc. Staats-Lexicon von R o t t e c k, sub Eisenbahnen etc. Lettres sur l'Amérique du Nord, par Michel Chevalier etc. etc.

***) Az amerikaiakra nézve az ellenkezőt törekszik megmutatni, de sikeretlenül: Statistische Uebersicht der Eisenbahnen Europa's und Amerika's, von Mo-

nek csupán folyóvizeik' szabályozása és csatornáik 29 millió font sterlingbe kerültek — és ugyanennyibe körülbelül a' francziáknak is vízi közlekedéseik' jobb karba helyezése.

Ha már mindezeknek ellenében, minállapotunkat vesszük fontolóra, és meggondoljuk, mennyire szorító már a' teendők' szüksége: úgy meg kell vallanunk, hogy eljött az idő, e' tárgybeli hanyagságunkat feszült szorgalomná, ohajtásainkat, kívánatainkat cselekvéssé változtatni.

Ezen közönségesen elismert igazság' érzete hozá létre mult országgyűlésünkön a' XXV-ik és XXVI-ik cikkelyeket, mellyek e' tárgyú közintézkedéseinkre egy új korszakot derítettek fel, mert megfektették azon széles és igazságos alapelveket, mellyre ezentúl bizvást tartósabban és nagyobb csinnel lehetend építeni. A' buda-pesti hidon, a' XXV-ik cikkben kijelelt vonalokon építendő vaspályákon mindenki fizetni fog. Tudom, mikint sok értelmes hazámfiainak véleményei különböznek az iránt, valljon ezen alapelveket épen úgy és ott kellett e alkalmazni, a' mint és a' hol történt; — de nem hiszem, hogy jozanúl annak igazsága, korszerűsége és haszna felől kételkedni lehetne. Az 183%-diki törvényhozást fogja az utó-

ritz Fr ä n z l, Professor in Wien 'stb. czimű könyv, mellyben a' tervezett europai vonalok a' készen lévő amerikaiakkal hasonlíttatnak össze.

kor' ítélőszéke előtt illetni azon dicsőség, hogy jeket tört a' maradéknak biztosabb és gyorsabb haladhatásra e' tekintetben, — hogy elég erővel birt, a' még divatozó halitéletek' daczára, megbontani azon gátak' egyikét, mellyek jólétünk' kifejlődésének makacsúl szegeznek magokat ellene, — és végre, hogy ama' változatlanúl igaz tanúságot, miszerint százados szerkezeteket romlástól és elfajúlástól megóvni csak úgy lehet, ha maga idejében megtisztittatnak a' salaktól, kijavítottatnak és a' megváltozott körülmények' elkerülhetetlen kívánataival összhangzásba hozatnak, méltányolá. És mindezt én, érdemtelen szerkesztő ur, ama' józanul conservatív szócskában: mindenki, találok fel.

A' XXV-ik czikkely így kezdődik: „A' legközelebbi országgyűlésig, mellyen a' haza' közjavát előmozdító magányos-vállalatok iránt a' törvényhozás kimerítőleg okvetetlenül fog rendelkezni, ideigleni határozat gyanánt rendeltetik“ stb. Ha nem magából a' dolgok' természetéből, világos már ebből is a' jelen országgyűlésnek a' többek között e' tárgybéli hivatása. Elkövetni mindent, a' mit körülmények javálnak és engednek, a' közösülési módok' szaporítása, jobb karba helyezése, valamint a' kereskedési és magánhitel' bővebb és helyesb megalapítása által, honi iparunk', bel és kül kereskedésünk' élénkebbítésére: ez a' czél véleményem szerint, melly előttünk fekszik,

és igen káros mulasztásnak tartanám, ha e' felé a' jelen országgyűlésen sikeres lépés nem történék.

Láttuk, hogy a' XXV-ik czikkely „ideigleni határozat.“ És ez természetes is, mert nem csak azon alap, mellyen magán vállalatokról törvényeknek nyugodni kellene, még hiányzik, de e' felett azon elvet, miszerint a' vasut- vagy csatornavám' mennyiségének meghatározása egyedül a' vállalkozótól függ, illy generalitasban a' törvénykönyvben meghagyni, talán nem volna czélirányos. Mindenek előtt szükséges tehát, egy törvényt alkotni „résztvényes társaságokról.“ Britanniában nincs ugyan illyes törvény, ámbár csupán folyóviz- és csatorna-hajózási, továbbá vasutársaság 284 létezett 1835-ben; ott minden illyes egyes vállalatra külön törvény szükséges: de ennek okát alkalmasint abban lehet feltalálni, mert évenként összeül a' parlament, melly nem csak törvényhozó, de közgazgatási testületként is működik. Nálunk minden 3-ik évben kell országgyűlésnek tartatni, és így olly esetekben, hol törvény szükséges, a' legüdvösebb tervnek három évig kellene heverni. Ez kétségtelenül gátlaná az egyesületi szellem' kifejlődését. Egyébiránt köteles is a' törvényhozás hasznos célra alakuló társaságokat védeni, őket jogaikról, valamint a' közönséget cselszövényeik ellen 's felvállalt kötelezetéseik' teljesítése felől, biztosítani, — köteles meghatározni mind viszonyaikat egymás' és a' közönség' ellenében, mind azon garantiákat,

mellyeket a' közállománytólök megkivánhat. Illyen határozatok nélkül tárt kapu nyilik levegőbe épített terveknek, mellyek gyakran a' közönség' nagy részének tetemes megcsalását egyes pénzések' rendkívüli felgazdagulásával kötik össze, és a' részvényjáték' (Actienspiel)előmozdítása által károsan hatnak az erkölcsiségre. Sajnos volna, ha a' bennünket e' tekintetben megelőzött nemzetek' szomorú tapasztalatait nem akarnók vagy nem tudnók hasznunkra fordítani.

A' közlekedési módok öt ágáról lehet szó: folyóvizek, csatornák, utak, hidak és vaspályákról. Elismert igazság: 1) hogy ezeknek lehető legnagyobb tökéletessége egy azon emeltyük közül, mellyek hatalmasan mozdítják elő a' belkereskedést; 2) hogy ezeket tömegben kell tekinteni, és csak mindezeknek magok helyén minél tökéletesb alakban alkalmazása által lehet elérni a' közlekedések' lehető legnagyobb élénkségét és biztosságát. Millyen állapotban vannak ezek hazánkban? folyóvizünk egy sincs, melly biztosan hajózható volna, — csatornáink kevesek és tökéletlenek, — utaink sem elegendők, sem elég czélszerűen építve és fentartva nincsenek. — Dunánkon állóhidunk nincs, többi folyóinkon sem elegendők; vaspályáink pedig még csak reményeket nyújthatnak. Ezen utóbbiakról tehát nem szólván, ha vizsgáljuk ezen helyzetnek oka mi lehet? kettőre fogunk véleményem szerint találni: 1) mert folyóvizeinket

csak részletesen vagy éppen nem szabályoztuk, — csatornákat, utakat, hidakat vagy nem ástunk és építettünk, vagy az ásottakat és épületeket nem tartottuk fen; 2) mert arra, mit e' tekintetben tennünk kellett volna, megkivántató értelmi és anyagi erőnk hiányzott. Két módon lehet tehát ezeken segíteni: több és helyesebb cselekvés, másodszor, helyesb ismeretek' terjesztése és tete-mesb anyagi erő' kifejtése által.

Azon anyagi erő, melly közösülésmódok' javítására vagy létesítésére használtatik, kétféle szokott lenni: pénz- és munkabeli. Az első érezhetőleg szűk lévén hazánkban, 1834-ben az ország' minden megyéi csak 125,000 ftot költöttek utakra és hidakra. Mennyire mehettek az illyes czélokra a' só felemelt árából fordított summák, nem tudom. Mi pedig a' második, azaz kézmunkabeli erőt illeti: tudjuk mikint csak egy bizonyos osztálya a' népességnek szabályozza ittott vizeinket, vet gátakat hullámaiknak, építi utainkat, jobbdán hidainkat, tartja mind ezeket fen, és fizeti ezeken a' fenálló vámokat. A' nemesség szabad mindezekről, vagy a' hol utat, hidat készít, fen-tart, ott vámot is ő szed azoktól, kik azokat használják. Már most ezen kérdés támad: ezen ősi szokás-törvényen alapuló rendet továbbra is fen akarjuk e tartani? vagy pedig a' népesség' egyéb részeit is bele huzván ezen teherviselésbe, nem inkább az illy czélokra fordítható erőt tetemesen

szaporítani kívánjuk e? Azokkal, kik az elsőre igennel felelnek, semmi beszédem, és nincs egyéb hátra, mint sok szerencsét kívánnom rendszerökhez. Mi engem illet, én nem-mel felelek, 's hátor vagyok állítani, hogy mindaddig, míg azon rendszert a' szükséghez és igazsághoz mérsékelve nem módosítjuk, közösülési módjaink soha sem fognak a' szükségnek megfelelni. — De nézzük röviden, más nemzetek mit tettek e tekintetben.

A' mi az utakat illeti, a' szabad alkotmányu Britanniát kívánom itt különösen kiemelni, részint mert sokak előtt kedves lesz a' példa, részint mert ott köztudomás szerint az országutak a' tökéletességnek igen magas fokára vergődtek. Britanniában minden földet vagy ingatlan jószágot bíró, továbbá tizedtulajdonos és földbérlő, tartozik birtokához képest az utak' készítéséhez és fentartásához kézi- és szekeres-munkával járulni, vagy maga vagy helyettese által. Activ katonai szolgálatbeliek ebből ki vagynak véve, a' papok ellenben alája vetve. Ezen munkák pénzzel megvállhatók ugyan, de csak a' békebírák' engedelméből, mert különben az utfelügyelőknek joguk van, az ajánlott váltságbért el nem fogadni, és a' munkát természetben kívánni meg. A' szokástörvény (common law) szerint, azon községbeli birtokosok, mellynek határát az ut átszegi, tartoznak a' fentartással. E' czélra a' természetbeni munkán kívül, még bizonyos pénzbeli adó is vetetik ki, melly a' legujabb törvények szerint kö-

lönböző, de a' jövedelem' 10%-át meg nem haladhatja. Nem lehet itt bővebb, ámbár igen tanulmányos részletekbe bocsátkozni, elég hogy $\frac{1}{3}$ része a' brit utaknak maiglan ezen fő elvnek köszöni fentartatását. Még a' 17-dik században, de főleg a' mult század' közepe óta, mert a' közlekedéseknek az ipar' felvirágzása' következésében történt megszorodása mellett, a' községek az ebbeli szükségnek kellőleg megfelelni, nem mind enhol voltak képesek, más vállalatok' példájára társaságok álltak össze azon czéllal, a' nagyobb városok között 's a' legfontosabb vonalokon, utakat építeni és fentartani. Ezen társaságok többnyire olyan személyekből szerkesztvék, kik különböző okoknál fogva, az utak' jó karban tartása által közvetlenül érdekeltetnek. Minden illy társaság külön törvény által állapítatik meg, melly törvény egyszersmind az illyen társulat' kezelése alatt álló utat, községiből (parish road) sorompós uttá változtatja. Jelenleg közel 1300-ra megy ezen társulatok' száma, 's kezelésök alatt mintegy 25,000 mértföldnyi ut létezik. Ezen társaságokat nevezetes jogokkal ruházták fel a' törvények, mellyek között első sorban áll, az utvám-szedhetési — miért is ezen utak az e' végre felállított sorompóknál fogva sorompós utaknak (turnpike roads) neveztetnek — továbbá azon jog, az illyen utra fordítani azon munkát és adót, mellyekkel a' községbeli birtokosok a' határaik

átszögő utak' fentartásához járulni tartoznak. Az utvám' mennyisége törvény által van megszabva, és a' társaságnak nem szabad nyereszkedni, hanem minden jövedelemét az utra tartozik fordítani, mire valamint az ut' jóságára nézve, felelős. Igen kimerítő törvényes szabályok vannak e' tárgyban alkotva, mellyeket hosszas volna emlegetni: elég hogy a' jó siker azt látszik mutatni, mikint azok meg is tartatnak. A' hidak' fentartását megyei terhek közé számítja az angol szokás-törvény ha csak az elüdülés (praescriptio) vagy más birtokviszonyoknál fogva egyes személyekre vagy testületekre nem ment által. A' megye' akármelly tagját bíró elébe lehet idézni és megítéltetni, ha a' hidak rossz állapotban tartatnak; ki azután többi tagtársain kereskedhetik.

És ezek azon rendelkezések' fő vonalai, mellyek létre hoztak és fentartanak Britanniában 125,000 mértföldnyi utat és számtalan hidat. Nálam, ki tisztában vagyok az iránt, hogy rendszerünket e' tárgyakra nézve változtatnunk kell, csak az a' kérdés, lez mikor? mikép? és milly kiterjedésben történjék? Mi az időpontot illeti, nem hiszem, hogy a' mostanit előlépés nélkül el kellene szalasztani. A' közvélemény kedvező e' tekintetben, az anyagi érdekek pedig mintegy parancsoló hangon látszanak ezt megkívánni. A' módra nézve azt tartom, ezen két elv nem alaptalan: 1) hogy utvám'nak mérsékeltnek kell lenni, különben gátol-

ja inkább hogysen élénkítené a' közlekedést: 2) hogy azon kívánat: „Senki se készítsen ingyen utat, de mindenki fizessen rajta 's a' jövedelemből tartassék az fen“, vagy magas vámokhoz vagy magas budgetekhez vezet a' tárgy' természeténél fogva, és így szükség megtartani az ut-ingyen-készítési köteleztetést mint országos terhet, de szükség jobban elrendezni, alkalmazásának sikeresebb eredményeket szerezni, 's a' népesség minden osztályaira kiterjeszteni — egyszersmind mint segédet ezek mellé állítani a' mindenki által fizetendő utvámokat. Nem kétlem, hogy azon gondolat, „a' nemességet is bele huzni mind az utkésztítés' mind a' vámfizetés' terhébe“, még most fellette népszerűtlen. A' vámfizetésnek sok pártolója van, az utkésztítésnek sokkal kevesebb — de ezek talán szaporodnának, ha ezen utkésztítési teher pénzzel megválthatónak nyilatkoztatván, annak egész összessége országos segedelem' formájában vetetnének a' nemességre. Véleményem szerint előleges lépések volnának: 1) osztályozott összeírását készíttetni a' készen lévő utaknak; 2) meghatározni a' megyék által építendő vonalokat; 3) ezeknek felelőségét; 4) a' jobbágyok által teendő kézi- és szekeres munkákat; 5) a' nemesség' e' célzrai segedelmét; 6) a' királyi városok' 's egyéb törvényhatóságok', 7) egyes vámszedési joggal bíró személyek' köteleztetésait; és végre 8) azon elveket, mellyek szerint vámok szedessenek. Ezek közben, ha tő-

lem függne, még ezen elveket követném: a' fogamatba-vétel' sikeresítésére multhatlanul szükséges a' felügyelés' központosítása; utvám, jövedelem' forrásának ne tekintessék rendszerint, és csak olly mennyiségben szedessék mindenkitől, hogy az utkésztítés' elkerülhetetlen pénzbeli költségei fedeztessenek; — de ezen szabályból kivétel engedjék a' még meg nem kezdett vonalokra nézve azon esetekben, hol vagy a' legyőzendő akadályok vagy egyéb körülmények tetemesb erőt és költséget kívánnak meg. Illyen esetekben alakulhassanak köz felügyelés alatt állandó társaságok, és törvényes elvek szerint bizonyos esztendőkre utvám-szedhetési joggal az igazgatás által ruháztathassanak fel. Ugyanezt engedném meg azon esetekben is, ha bizonyos már készen levő vonal' fentartása, különös okoknál fogva, az illető testületeknek igen tetemes egyéb munkálatokat gátló költségébe és megerőltetésébe kerül.

Azonban mindezekkel még nem fognánk czélt érni mindaddig, míg azoknak nagy része, kikre az utcsinálás és fentartás hívva van, helyesb ismeretekre és több gyakorlati tapasztalatokra szert nem tesz. E' czél' elérésére véleményem szerint, nagy mértékben alkalmas volna, nehány akár külföldi akár honi vagy birodalmi, de kitünő érdemű mérnököt országos költségen megfogadni, és ezeknek munkálkodásra tágasabb kört nyitni meg. Így állhatna elő idővel egy meghatározott utcsi-

nálási rendszer és egyformaság. E' felett ifjaink az ilyen tapasztalt férfiak mellett gyakorlatilag képezhetnék ki magokat, mihez ha még néhány jelesebbnek országos költségen utaztatása járulna, okom van reményleni, hogy állásunk e' tekintetben, aránylag rövid idő alatt, tetemes jobbulást tapasztalna.

Jövő levelemben még néhány észrevételt vízi közlekedésinkről fog kapni kegyed. Addig is friss egészséget és vidám kedélyt ohajtok.

VII. L e v e l.

Augustusban 1839.

Nem kétli kegyed, hogy az 1839-ki kegyes kir. előadások, midőn Dunánk' s egyéb hajózható folyóvizeink' szabályozása iránti tanácskozásokra felhívták az ország' Rendeit, egy minden gondolkozó által mélyen érzett szükségét felfogva, az értelmes közvélemény' forró ohajtásának feleltek meg. Minthogy itt körülünk, ámbár olvassuk a' magyar hirlapokat, csak keveset tudunk az országgyűlés' folyamatáról, ezen kérdésbe az ország' Rendei beleereszkedtek e már? nincs értsemre —; annyit azonban bizonyosnak hiszek, hogy azt még el nem végezték. Illy helyzetben talán nem késik még a' következő néhány észrevétel. Különbben is a' sajtónak és főleg időszakinak, egyik kötelessége, közhasznuk miatt érdekes tárgyakra fordítani munkásságát.

Idővel szükségtelencké fogják e tenni, legalább nagy részben, a' vasutak a' folyóvizi és csatornai hajózást? ez olly kérdés, mellyről jelen-

ben sokat vitatkoznak, de a' melly még eldöntetlen, mert sem a' mechanikai tudományok' jövendő haladásait általában, sem különösen a' gőznek vagy levegőnek vas és egyéb pályákon mozgató erő gyanánti alkalmazása mennyire tökéletesülhet még, előre meghatározni nem lehet. Ha az eddigi tapasztalatokat tekintjük, azt fogjuk észrevenni, hogy a' közösülési eszközök' különféle ne-
meinek magok helyén és a' körülményekhez mért, minél tökéletesebb formábani alkalmazása következett a' legjobb sikert, 's ennélfogva minden felvilágosodott kormány és törvényhozás mindnyájára fordította figyelmét. A' dolog' mai helyzetében, a' mesterséges közlekedési eszközök között, gyorsaság' tekintetében a' vaspályákat, az olcsóságában a' csatornákat illeti, legtöbb esetben, az elsőség. Mellyiket ezek közül, vagy mindkettőt kell e tehát két pont között alkalmazni, azt a' közlekedések' jelen és reménylhető mivolta, a' fenálló kereskedési helybeli és egyéb viszonyok határozhatják el. Földművelő országban, mint honunk, hol a' szállítás' tárgyai nagyobbára nagy tömegű, nyers és így magas fuvarbért meg nem biró termékek, kétségkívül az olcsóság azon tekintet, mellyre előlegesen figyelmezní kell. Világos ebből gondviselés-ajándékozta természetes csatornáink' azaz folyovizeink' kitűnő fontossága. A' tudománynak és mesterségnek ezek körül még nagyszerűbbek feladatai, mint csator-

nák- és vasutaknál, mert itt nem csupán biztos közlekedési vizpálya' létesítése, de azon czél' elére is szükséges, hogy a' folyóviz' káros kiáradásai megakadályoztassanak. Természetes, mikép ilyen eredmények' eszközléséhez nem csak szilárd, könnyen nem csüggedő akarat és erős megvívás természeti akadályokkal, de leghelyesb tudományi ismeretek, hatalmas munka és pénzbeli eszközök mulhatlanúl szükségesek.

Folyóvízi szabályozások, valamint egyéb közlekedési eszközök, eddig két módon jöttek létre leginkább, tudniillik vagy országos erővel és költségen, vagy egyes vállalkozók és egyesületek által. Mellyik rendszer érdemli az elsőséget, eldönteni nem lehet, mert az a' körülményektől függ. Mindkettőnek vagynak a' civilisált nemzetek között követői. Ausztria és a' szövetséges német tartományok' nagy része, csatornákra és folyóvízekre nézve az országosnak — vasútakra nézve — néhány kivétellel — az egyesületinek látszanak hódolni. Belgium az előbbi jó sikerrel alkalmazza vaspályáira. Franciaország folyóvizek és csatornák körül nagyobbára az országost követi — vasútaira nézve az egyesületit — de eddiglen igen csekély sikerrel — használja. Az északamerikai egyesült statusokban mind két rendszer gyakorlatban van, Britannia pedig — említést sem érdemlő kivételekkel — csupán az egyesületi rendszerhez ragaszkodik. Emlékezhetik kegyed, hogy

a' ministerium most legközelebb a' szegény Irlandban országos költségen építeni javuló vasuti billjét az alsóház' ellenzése miatt volt kénytelen visszahúzni. Vagyon még egy harmadik rendszer is, melly a' felebbi kettőből lévén szerkesztve, egyesnek mondathatik. Miután hazánkban folyóvizeink' szabályozása valahára országos tanácskozások' tárgyáa kitűzetett, napi renden látszik lenni azon kérdésbe ereszkedés: Magyarországnak folyóvizei körül ezen rendszerek közül melyiket volna legtanácsosabb követni?

A' tiszta országos rendszer, melly abban áll: a' rendes jövedelmekből egy bizonyos summát ilyen czélokra fordítani, vagy kölcsönöket venni fel e' végett, nagy országos jövedelmek mellett, és ott lehető, hol nemzeti kölcsönök' rendszere elfogadva van. Ennek kétségtelen érdemei vagnak, például: ez olly munkálatokat is végrehajt, mellyeknek szüksége és haszna az egészre bizonyos ugyan, de a' várandó jövedelem csekély, vagy távol lévén, egyesületi vállalatok' tárgyai nem lehetnek; ez a' szükséges sorban viheti végbe a' munkálatokat, egyformaságot hozhat be az építési rendszerbe, egységet a' foganalba-vétel körül, szilárdabbul építkezhetik, mert a' jövendőt megvárhatja, 's nem kénytelen azt a' jelen pillanat' hasznának feláldozni. Más részről, minden kivétel nélkül, a' közösülési eszközök' minden ágaira, mint egyedüli rendszer alkalmazva, nem-

csak mód nélkül szaporítja a' közigazgatás' gondjait, és figyelmét egyéb tárgyaktól elvonja, de egyszersmind a' közadókön felül szükségén túl neveli az ilyen munkák körüli kiadásokat is, mert ezeknek nagyobb vagy kisebb mennyisége közvetlen senkit sem érdekelvén, a' takarékosagra, melly egyes ember- vagy egyesületnél az abból várandó haszonnal viszonyos, kellő figyelem nem mindig fordíthatatik. És talán innen van, hogy némelly nemzetek egészen ellenkező elvet állítottak fel e' tekintetben, t. i. mindent mi egyesek' erejével kivihető, ezekre bizni. Közlélek, önfeláldozás a' közjóért csak ritkán és többnyire haszonkeresés vezérli az emberek' többségét — ebben gyökerezik az egyesületi rendszer — az elv maga az emberi természetén alapszik, 's mint emeltyűt használja a' haszonvágyat, de azt korlátozza 's annak közhasznu irányt ad. Ezen rendszernek adatott, a' nemzetekben szunnyadott intelligentiákat mozgásba, egymással surlódásba hozni, 's kimutatni a' különben önmagokat felemésztőknek kellő hatáskörüket és központosítani azokat hasznos célok felé — ez szaporítja mind szellemilég mind anyagilag a' nemzetek közti érintkezéseket, ad életet, erőt, terjedelmet az ipar' minden ágainak; ez tünteti ki számos elhanyagolt érdek' fontosságát; ez tudja a' parlagon heverő tőkéket rejtékökből kicsalni és gyümölcsözőkké tenni; szóval, ez mozdítja elő az emberi értelemnek ama'

jótekmény mozgalmát, melly a' nemzetek által nem csak valódi polgárisodás', de tudományos művelődés' tekintetében is tett előlépéseknek nagy részben szülője. Az egyesületi szellem, hol kifejlődésre tudott vergődni, csudákat tön. Azonban mint egyébben, mi emberi, ebben is el van rejtve a' rosznak csirája, 's az, hol idejekorán el nem fojtatott, vagy sarjazása meg nem előztetett, káros hatását mindenütt érezte. — Minthogy az egyesületek egy bizonyos cél' elérésére szükséges summákat legtöbbsnyire részvények által állítuak ki, a' dolog' természetében fekszik, hogy ezen részvények ugyanazon kezek között mindig nem maradhatnak, és adás-vevés' azaz kereskedés' tárgyaivá lesznek, áruk tehát, valamint egyéb portékának, fel- és alászáll. Ezen kereskedéstől, mert hatalmasan ingerli a' nyereségvágyat, elválaszthatatlan a' részvényjáték (Actienspiel), melly egy sajátságos nyavalyája a' mostani kornak. Ez abban áll, a' részvénykelet (Actiencours) folytonos habozásán nyerészkedni akarni. Sokan csupán oda irányozzák minden igyekezetöket, hogy a' részvénykelet alászálljon, mert ők csak így nyerhetnek. Ma például 525 fton kel egy éjszaki vasut részvény. X azon reménységben, hogy a' kelet fel fog menni, kötésre lép R-rel, 's igéri, hogy R-nek 8 nap mulva 527 ftjával 1000 darab részvényt ad. Nyolcz nap mulva a' részvénykelet leszáll 520 ra. X nem fogja az 1000 részvényt

R-nek általadni, mert azzal nem is bír, az egész dolog csak fogadás, csak sorsjáték volt, de a' kötésbeni és 8 nap utáni részvénykelet különbségét, a' mi minden darabnál 7 ftot és így összesen 7000 ftot tesz, fogja R-nek kifizetni; ennek érdeke tehát abban áll, hogy a' részvénykelet alább szálljon, a' vállalat' hitele csökkenjen, az ne sikerüljön, és ő e' végre mindent kész lesz elkövetni. Minthogy ilyen nyeréskedők sokan vagynak és gyakran hatalmasok, világos, hogy nagy érdekek pontosulnak együvé a' vállalat' megbuktatására. Mindezekkel 's cselszövényeikkel, egyéb természetben és körülményekben fekvő akadályokon felül, meg kell vívni a' vállalatnak. E' felett magok a' részvényesek is fő figyelmöket inkább oda fordítják, részvényeiket magasb áron mikint adhatnák el, mint mibe nekik került, hogy sem a' vállalat sikerülésére. Néhány nagypénzesek többnyire kezökre tudják keríteni az efféle vállalatokat. Pompás programákkal, levegőből mérített költségvetésekkel és jövedelmi kinézésekkel a' közönségben részvétet gerjesztenek, 's midőn el van már készítve minden, mozgásban minden rugó, kellőleg felbizgatva az uralkodó részvénymania, részvényeket bocsátanak ki, — nem rendezett aláírás' útján, hogy mindenki, kinek módjában van, eredeti áron juthasson hozzá, de a' részvények' nagyobb részét megtartva magoknak. Az aláírásra fenmaradt néhány ezer darab rész-

vényre sok a' magát jelentő — ki 10-et kívánt, annak egy jut — keresik a' részvényeket — a' vevők concurrentiája előáll 's felhág a' részvények' ára. Akkor fellép az egyes nagypénzes vállalkozó 's jó nyereséggel tulád a' megtartott részvényeken, annyit megtartva mégis magának, hogy befolyása az egyesület' ügyeire fenmaradjon, de a' bezsebelt nyereség által előre fedezve magát a' jövőendő veszteségek ellen. Ez uj neme a' közönség' adoztatásának — nem közhaszon' céljából, de egynéhány ugyis dúsak' még nagyobb felgazdagítása végett, a' nagyobb rész' tetemes kárával. És micsoda érdeke lehet azoknak, kik zsebeikben pengetik már a' legkisebb fáradság nélkül szerzett nyereséget, és előre elkapták azt, mit a' jövőendőnek kellett volna meghozni, hogy a' még el sem kezdett vállalat valaha sikerüljön? Pedig a' nagyobb részvényesek közönségesen ezen helyzetben vagynak, 's ők egyszersmind azok, kikre az egyesületi ügyek' kormányzása többnyire bízva van. A' kis tőkepénzes, kinek nem kellene tőkét kockáztatni, vállalatba fekteti azt, mert azal kecsegtetik, hogy befizetett részvényeért folyvást kamatot fog kapni, még mielőtt az hevégeztetett és jövedelmez. Így azt véli, hogy élhetni fog mindig tőkéje' kamatjából, midőn egyszer, ha a' vállalat nem talált elsülni, azt veendi majd észre, hogy tőkét élte meg. Britanniában és Éjszakamerikában ezen csalódáson épülő mód,

melly szerint a' tőkebirtokos kamatokat önmágának tőkéjéből fizet, nincsen szokásban — minek ha azon rosztól következése van is, hogy nem annyira pénzes országokban, mint a' felebbiek, a' vállalatokba gyérebbsen folynának a' tőkék, de ezt azon jó eredmény, miszerint számos egyesek' vagyoni bukása elkerültetik, és nagyobb meg-gondolással, inkább csak ollyasok által, kik valamit kockáztathatnak, történnek az aláírások, bőven helyre pótolja. — Ezen árnyékoldalai az egyesületi rendszernek, 's több mások, mellyeket előszámlálni hosszas volna, némileg megrendíték az europai szárazföldön az ezen rendszer iránti bizodalmat, és ezeket tapasztalják mindennütt, hol e' tárgy még helyesen elrendezve nincs. Honunk kivételt képezni nem fog, ha a' törvényhozás czélszerű rendszabályokkal a' bajt meg nem előzi. A' mi a' mult országgyűlésen e' tárgyban történt, korántsem elegendő és sokkal kimerítőbb törvényekre van szükség. Az említett bajok' elkerülése végett különféleképpen próbáltak a' kormányok és törvényhozások. Illyen p. o. a' porosz vasutttörvény' rendelete, melly mindaddig mig az egyesületi tőke egészben befizetve nincs, au porteur *) részvények', igérvények' (Promes-

*) Ezt magyarul nem tudom kifejezni. Au porteur p. o. a' bécsi bankjegy, azaz, tulajdonosának az tekintetik, kinek kezében van.

sen) 's több effélék' kibocsátását tilalmazza, 's a' fizetésekről szóló nyugtatókban a' befizető részvényt megneveztetni rendeli. Az első aláíró az aláírt summa' 40%-jét mulhatatlanul tartozik befizetni, és csak miután ez megtörtént, szabad az egyesületnek az iránt határozni, valljon azon első aláírókat, kik jogait másokra ruházták, köteleztetések alól felmenteni vagy pedig nem figyelve a' történt általruházásra, továbbra is az első aláírókhoz tartakozni szükséges e? Ez igen czélszerű rendszabály a' részvényjáték' megakadályozására — de semmi sem szükségesebb és alkalmasabb arra, hogy az efféle vállalatok egyesek' monopolumává ne váljanak, mint az aláírási eljárás' igazságos elrendezése. Éjszakamerikában részint szokás részint törvények igen czélszerű módokat hoztak divatba, azon czélhoz jutás végett, hogy egy kézbe sok részvény ne menjen, és minél több egyesek eredeti áron kaphassanak részvényeket. Például a' részvénytársaságot megállapító törvényben meg van határozva, melly napokon és helyeken történik az aláírás, melly órákban kezdődik és záratik be; ki van mondva, hogy megbizásból épen nem, és mindennek csak önszemélyre szabad aláírni, de ebben is nem követheti senki szabad tetszését, hanem első napon 2—5, másodikon 5—10 részvényre írhat egy személy alá, és csak harmadikon, ha még akkorra is maradtak aláíratlan részvények, korlátlan az aláír-

hatási szabadság. És ez mind nyilvánosan és közfelügyelés alatt történik. Nálunk, hol a' pénz még kevés, és így részvényhajzásás sem lesz olly nagy mint másutt, legalább még most, egy része az efféle rendszabályoknak siker nélkül fogna maradni, de törvényhozásnak a' jövendőt kell tartani szemei előtt, 's azon a' közönség' érdekében fekvő czélt: „hogy egy kézbe sok részvény ne menjen, és minél több egyesek eredeti áron juthassanak hozzá“, elérni, minden módon igyekezni tartozik.

A' harmadik rendszer, mellyet vegyesnek mondtam, divatban van némelly országokban, és abban áll, hogy a' status tetemes számú részvényeket maga vesz által, és ekképen nem csak befolyását az egyesületi ügyekre biztosítja, de egyszersmind a' részvények' nagy részét elvonja a' játéktól. Ezen rendszernek ellenzői azt állítják, hogy a' statusnak csak annyiban lévén kötelessége, mennyiben a' közönség' kárának eltávoztatása kívánja, egyesek' vállalataira felügyelni, miután mind ezen czélt, mind a' részvényjáték' meggátlását célirányos rendszabások által úgysis elérheti, beavatkozása annál szükségtelenebb, minél inkább bizonyos az, hogy a' status, azon jótékony hatás által, mellyel gyors és biztos közlekedések a' nemzeti jólét' kifejlődésére gyakorolnak, közvetve úgysis eleget nyer, és így mint nyereszkedésre különben is természeténél fogva al-

kalmatlan, azt czélszerűbb egyeseknek hagynia. Továbbá azt vetik ellen, miképen csekélyül jövedelmező vállalatok, nagy veszteségekbe keverhetvén az országokat, finanszialis bajaikat igen nagy mértékben szaporíthatnák. — Mások ezen rendszertől sok jót reménylenek, 's azt egyetlen eszköznek tekintik a' nagy közönségi és egyesületi érdekek' egybeolvasztására, főleg ha az bizonyos feltételek mellett vétetnék foganatba. Ilyen volna például az, hogy az ország mint fő részvényes — még pedig a' hol felesleg pénze nincs, kölcsönzöttel — járulna a' vállalathoz, 's az egyesületeket egy bizonyos p. o. 3%—4% tiszta jövedelmi minimumról biztosítaná; ha nagyobb volna ennél a' tiszta jövedelem, 6%-ig csupán az egyesületet, 6%-tól 10%-ig felében az országot, felében az egyesületeket illetné; a' mi pedig 10%-et meghaladna, annak $\frac{2}{3}$ -ada a' statusra, $\frac{1}{3}$ -ada az egyesületekre háramlanék; de mihelyt ezen eset előállana, az illető vámoknak annyira kellene alább szállítatni minden 10 évben, hogy azontúl 10%-nél felebb ne rugjanak a' tiszta jövedelmek. Ezen rendszertől pártolói különösen azon jót várják, hogy miután a' részvényesek egy bizonyos habár nem nagy jövedelemről biztosítva volnának, nem csak azok, kiknek szándékjokban és azok, kiknek módjokban, de azok is, kiknek hatalmokban nincs, pénzt kockáztatni, p. o. árvák' vagy idegen pénzek' gondviselői, tőkésüket az ef-

féle vállalatokba fektetnék; — miáltal a' részvények' nagyobb része elvonatnék a' játéktól, és ez szűk térre volna egyébkint is szorítva, mert a' részvények' jövedelme bizonyos, és az osztalék is előre meghatározva lévén, a' részvénykelet' rendkívüli habozásaira nem volna ok, és így nagyokat nyerni még a' vállalat' bevégzése előtt, senkinek sem volna módjában, elkerültetnék tehát a' közönség' adoztatása egyesek' hasznára. Ezen rendszer gyakorlatilag alkalmazva létezik e már valahol? nem tudom. Egyébiránt majdnem ugyanazon ellenvetések gördítettnek itt is elő, mint az elébbinél. Kérdik t. i. sokan, tanácsos e a' statusnak, kölcsönpénzt vállalatokra kockáztatni, mellyeknek jövedelme már csak azért is bizonytalan, mert tapasztalás szerint a' szükséges költséget, annál kevésbbé a' jövedelmet, egész meghatározottsággal kiszámítani előre, majdnem lehetetlen? tanácsos e ezen bizonytalanság mellett, egyesületeket bizonyos jövedelmekről biztosítani, és ez által a' tőke' kockáztatásán felül magát tetemes kamatveszteségeknek tenni ki? kérdik, az egyesek hajlandók lesznek e, tőkéiket illy vállalatokba fektetni, miután a' lehető nyereségnek előre határ lévén szabva, az a' tőke' kockáztatásával arányban többé nincs? — Ezekre a' rendszer' pártolói azt felelik, hogy a' status, épen úgy vagy még inkább képes lévén, valamely vállalat' hasznos vagy káros voltát megítél-

ni, mint az egyesületek, ha néhány olyanba fogna is, melly csekélyül jövedelmez, ebbeli veszteségeit kiegyenlítenék az egyéb jól jövedelmezőbböli nyereségei, sőt azon esetben, ha tetemesen nyerne a' status ilyen jövedelméből, mindazon munkálatokat is eszközölhetné, melyek a' közönség' érdekében szükségesek, de különös körülmények miatt rosziul jövedelmeznek; ha ellenben csekély veszteség háramlanék a' statusra öszves ebbeli működéseiből, ezt böven helyreütné azon haszon, mellyet jutalmasabb és gyorsabb közlekedések, természet' fogyasztás' minden ágaira, kül és belkereskedésre gyakorlanak, és az országos jövedelmekre is kiárasztanak. Azt mondják továbbá, hogy meg kell a' productiv (termékeny) kölcsönöket különböztetni az inproductiv (terméketlen) adósságoktól. Az utóbbiak, millyenek például a' folytatott háborúból következettek, fájdalmasan és nyomasztó teher gyanánt fekszenek a' népek' vállain, mint egy szükséges rosznak és nagyobbára nemzeti csapásnak még fenmaradt szomorú eredményei — midön ellenben a' productiv kölcsönök, ha vizszabályozás-, vasutak-, csatornákra és kikötőkre 'stb. czélszerüleg fordítatnak, virágzó jólétet varázsolhatnak elő, és legkisebbé sem csökkentik a' nemzeti gazdagságot; mert mit tesz az, hogy egy nemzet 50—100 millióval adós, ha ezáltal képessé vált, természetményei 's készítményei érté-

két, szóval vagyonát 100 millióról 500—600 millióra emelni? Azt kérdik továbbá ezen rendszer' pártolói, várni kell e a' statusnak azon távol időt, midőn a' honfiak' tőkái a' szükséges javításokra megkivántató költséggel arányban leendenek, és' nem inkább kötelessége e, a' tőkét ott, hol olcsók már, felkeresni és ön javára fordítani?

És ezek, érdemtelves szerkesztő ur, a' már divatozó és tervezett rendszerek' főbb vonalai. Lássuk röviden, mindezeknek házankban micsoda nehézségekkel kellene megvívniok?

Az országos rendszernek gátot vet, még pedig bajosan meggyőzhető, pénztelenségünk. Alkalmasint még senki sem tudja, folyóvizeink' szabályozására mennyi pénz kivántatik. De a' feladat' roppantsága nem ok nélkül gyaníttatja, miszerint nagy summák szükségesek. Ezeket micsoda pénztárból vesszük ki? hogy állítjuk elő? új nemű adó által? Ezt kire vetnők, és mire? Mindenkire? De a' nemesség fogja e azt fizetni akarni? az adófizetőre csupán? de ez elbirja e ezen újabb terhet? vagy azt várjuk e, hogy a' királyi kincstár ezt önerejével fogja eszközteni? De tartozik e ezzel és képes volna e azt tenni? és nem lehetne e talán a' kitüzött czélt könnyebb úton elérni? — A' másik mód, tudniillik országos kölcsönnel végezni el, a' mit kell, szintén nagy nehézségekkel lesz kénytelen küzdeni, értem itt főkép

azon balitéletet, melly szerint mi azon szüzeségünket, hogy közadósságunk nincs, általában nagy szerencsének tartjuk. De ezen szüzeség igen kétes és föltételes előttem, mert nincs ugyan nemzeti adósságunk, mellyet fizetni mindnyájunknak kellene, de más részről pénzünk sincs, mellyel önadósságainkat fizethetnők. Szerencsének tartom ugyan magam is, hogy olyan eredetű nemzeti adósságoktól, mint a' millyenek más nemzeteken súlyosan fekszenek, eddig menten tudtunk maradni, de szomorú jelenet szerintem, egy nagy productiv nemzeti adósság' nem létezése hazánkban, mert sem ez előtt sem most nem lévén elegendő önerőnk a' szükséges javítások' életbe-hozására, ebből azt következtetem, hogy a' mit tennünk kellett volna, mindez ideig elmulasztottuk, különben színlett szüzeségünknek csak hire maradt volna meg. — Elismert igazság, hogy köz- és magán-gazdaságban egyiránt, nincs józabb cselekvés, mint az érett megfontolás után szükséges és hasznosnak ismert javításokat, ha öntökéink nem elegendők, kölcsön vettekkel vinni végbe. De nem is lehet egyebet tenni, mert vesztéglésnél nagyobb hiba nem lehet, 's ezzel csak az érhet fel, önmagunkban olly valamit keresni, mivel nem birunk. — A' kölcsön-rendszernek egyébiránt még azt lehet elébe gördíteni, valljon a' magyar nemzet, méltányos feltételek mellett, kölcsön-pénzt kapna e, kivált nagyobb mennyi-

ségben? Erre azonban azt tartom, legcézirányosabban próbával lehetne felelni. Ha az nem kedvező eredményt nyújtana is, nagy volna mégis az abból származott haszon, mert egy tapasztalással dúsabbak, egy csalódással pedig szegényebbek volnánk, azzal t. i. hogy nem csak magán-hitelnek, de országosnak is hijával vagyunk; melly igen üdvösséges tanuság hatalmas ingerül szolgálna ezen szomorú jelenet' okai' kifürkészésére. Valamint egyesek úgy nemzetek is öntapasztalásaikon tanulnak leginkább. A' próba itt talán annál szükségesebb, minél világosabb az, hogy akár a' tiszta akár a' vegyes egyesületi rendszert illy nagyszerű vizszabályozásokra igen bajos alkalmazni. Vasutat, csatornát, hidat a' status nem más mint azon haszon' szempontjából tekinthet, melylyet biztosított és gyorsabb közlekedések szülnek; vizszabályozásoknál kettő a' szempont, hajózhatás' eszközlése és káros áradások' meggátolása; kettős tehát az érdek is, mellyel azok érintésbe jönnek, kereskedési és birtoki, vagy inkább némileg általános társasági érdek. Nem az a' cél csupán, hajózhatóvá tenni a' Dunát, Tiszát, Marost 'stb., és ez által előmozdítani a' kereskedést — de szükséges kivívni, mennyire csak tudománytól és mesterségtől telik, hogy a' vizek' hullámai merő omladványokká ne tegyék városainkat, faluinkat, tönkre ne döntsék a' sarjazni kezdő ipart, 20—30 évi fáradozás' gyümölcsseit

egy szigorú tél, kelletinél valamivel több hó és jég össze ne rombolják; meg kell akadályozni, hogy vizeink roppant földtereket posványos alakokban örökre megtartsanak; szóval széles munkássági mezőt kell nyitni a' köziparnak, de azt meg kell óvni baleseményektől, azt lehetőségig védeni kell az elemek' dühössége és irgalmatlansága ellen. Ez mind érdekében, kötelességében fekszik az egésznek, a' nemzetnek, törvényhozásnak és csak neki lehető. Más az egyesület' állása. Ez tőkéből kamatokat akar látni, — áldozatokat nem tehet, és ha célzott akar élni, igen messzire és szövevényesekre ki nem terjeszkedhetik. Nincs reménységem, hogy találkoznának egyesületek, mellyek felvállalnák Budapestet, Esztergomot, Duna', Tisza' 'stb. partvidékét megóvni az áradásoktól, posványainkat virágzó rét- és szántóföldekké változtatni; de biztat a' remény, hogy a' nemzet át fogja látni önérdékét, maga fogja ezeket tenni és előmozdítani; nem fog elrettenni a' szükséges áldozatoktól; nem fog hallgatni elavult balitéletekre; tétovázás nélkül bele fog bocsátkozni a' kölcsön-rendszerbe; nem fog mértéken túl bizni ön erejében, 's a' hiányzót magán kívül fogja keresni, tul fog adni szüzeségén 's annak elibe fogja tenni a' boldogító anyaságot; szóval, meg fog győztetni, hogy nincs helytelenebb számítás mint a' szükséges és hasznos költségnek akár megkímélése, akár halasztása. Azonban a' nemzet sem vihet

illy nagyszerű munkálatokat végbe, nem fizetheti a' felvett tőkét vissza, sem azok' kamatait, jövedelmek nélkül. Erről, valamint egyebekről is, a' nemzetnek gondoskodni kell. — Nincs igazságosabb elv, mint valamelly munkálat' költségét főleg azok által téríttetni meg, kik abból közvetlen hasznot vesznek, és csak a' mennyiben ez nem elegendő, folyamodni a' közállományhoz. Ezekből, nálunk még roszul hangzó szabályozási adó és segedelem, hajózási vám 's több illyes kis áldozatocskák önkint következnek; — de vetni kell, ha aratni akarunk, 's ezek csak annak füleit sérthetik, ki magának a' következő kérdést se nem tette se arra őszintén meg nem felelt: mi jobb, örökös pangás, veszteglés, szorult állapot, szegénység, posvány, csekély népesség, vízveszedelem, béka-tenger, káka és hinár? vagy élénk hajózás, pénz, virágzó kereskedés, jó szántó föld és rét, biztosított birtok, épebb partvidéki népesség, nem rettegő falu és város? — Uraim, választani tudni kettő között, és a' mi több, maga üdejében — erős lelkek' bélyegző tulajdona!

VIII. Levél.

Augustusban, 1839.

Érdemteljes szerkesztő ur! Csak kevéssel azután, hogy VII-ik levelemet postára tettem, kaptam meg a' „Figyelmező“ 31. 32-dik számait, mellyekben Vásárhelyi Pál bírálja Beszédes' legújabb iratát a' „Grétztől Kolosvárig hajózható országos nagy csatorna“ tárgyában. Magát a' munkát, egy jó barátomtól küldve, nem különben a' 66-ik számú „Századunk“-ban álló azon Figyelmeztetést is olvastam, mellyben Beszédes jelenti, hogy Vásárhelyi' számolásai hiteles mérésekből meg fognak czáfoltatni, „mihelyt azt az alakulandó végrehajtó részvényes társaság' alapítói szükségesnek találандják.“ Ezen záradéknak nem vagyok barátja, mert miért nem elébb? A' tárgy felette érdekes, és szükséges iránta a' közvéleményt felvilágosítani. Csató Pál' szemléje azt mondja ugyan, „szak' embereit (talán annyit tesz: Männer vom Fach) illeti az e' dologhoz szólás“, de ez csak annyit tehet: szak' embereit illeti a' méré-

sek' és tervek' kidolgozása, elkészítése, — mert a' dologhoz szólás másokat is illet, és annak megértése általánosan kívánatos, előre látható lévén, hogy elébb utóbb azon kérdést: a' tervezett csatornákat kell e ásni vagy nem? eldönteni nem csupán szak' emberei fogják. Az „alakúlandó végrehajtó részvény-társaság“ sem tehet korszerűbbet, ha érdekét felfogta. — Mi magamat illet, mind a' munka mind a' bírálat engem múlt levelemben kifejtett véleményimben megerősítettek. Mind Beszédes mind Vásárhelyi nagy fontosságot tulajdonítanak a' vízi közlekedések' javításának. Vásárhelyi bírálatának főleg azon czélt tűzte ki, megmutatni, mikint Beszédes' eszméi részint természeti akadályok miatt, részint részvény-társaságok által ki nem vihetők, mert a' költség' tömérdeksége a' várandó jövedelemmel arányban nincs, és ezen véleményét számolásokkal gyámolítja. Beszédes sok *pium desiderium* közben terveket ad elő inkább, hogysem számításokat, és úgy látszik az elsőket nagy baj nélkül és rövid idő alatt kivihetőknek tekinti. Kérdést nem szenved, hogy Beszédesnek kimerítőbbnek és hosszasabbnak lennie, e' felett és kivált 14-ik lapján említett készen álló terveit és előszámolatjait közzé tennie kellett volna, ha a' közönséget meggyőzni akarja. Itt ugyanis közérdekről lévén szó, nem titkolódzás, de lehető legnagyobb nyilvánosság szükséges, mert elébb utóbb csak ezen uton és kellő megvi-

tatás mellett jöhet tisztába, „ezen eredeti tervű
 csatornának a' maga tulajdon költségén törvényes
 feltalálója“ eszméi kivihetők, helyesek e vagy nem?
 De különben is itten kizáró szabadítékról (*exclu-
 sivum privilegium*) szó nem igen lehet, mert okom
 van gyanítani hogy a' közönségnek ezen kifeje-
 zés: „ezen csatornának törvényes feltalálója“ kü-
 lönösnek és egy kissé regényesnek fog tetszeni.
 Reám ugyan az vidám benyomást okozott, mert
 gyermekkoromat 's azon professort varázsolá visz-
 sza némileg elmémbe, ki a' hegyekről értekezvén,
 nagy gravitással így szólott tanítványihoz: *mons
 Himalaya, quem nuperrime detexi etc.* Vásárhe-
 lyi köszönetet érdemel, hogy rögtön előgördíté
 nehézségeit. Azonban akár állanak azok, akár nem,
 azon fontos kérdésre, melly most az országgyűlés
 előtt fekszik és nyilvános mérnöki *ex professo* vi-
 tatást kívánna: mellyek t. i. azon folyóink, mellyek-
 hajózhatási és áradás-gátlási tekintetben szabályoz-
 hatók, ezen szabályozásoknak mi sorban, melly rend-
 szer szerint kell történni, és arra milly pénz és
 munkabeli eszközök kívántatnak meg? ezen kér-
 désre mondom, még mind ezek elegendő világot
 nem derítenek. Pedig csakugyan igaz, hogy akár-
 melly „sok szerencsés tapasztalás által okos, me-
 rész lelkűvé edzett vízmérnök“ ennél korszerűb-
 bet jelenleg nem tehetne, és ezt tenni bizonyosan
 egyedül szak' embereinek hivatása. Ezen kérdé-
 sek' meghányása közben elő fognak fordulni azon

továbbiak is: folyóvizeinket egymással köztítő csatornák által hol lehet és szükséges most mindjárt, vagy később összekapcsolni? de „az összefüggő és általános vízszabályozás“ kérdését ezek nem mellőztethetik el. Mert azt kérdem: ha létesülne is a' Grétztől Kolosvárig hajózható országos nagy csatorna, ezzel már minden meg volna e téve, mit folyóvizeink körül multhatatlanul tenni kell? Bizonyosan nem, sőt azt tartom, országgyűlés és kormány is csak úgy engedhetnék meg az „országos nagy csatornát“, ha behizonyíttatnék, hogy ez az „általános és összefüggő folyóvízi szabályozásnak“ utjában nem áll, azt nem gátolja, de inkább elősegíti. Nem lehet tehát és nem kellene a' vezérkérdés' megvitatását és eldöntését elkerülni. — Vizi közlekedések körül más tekintetekre is kell figyelmeznii, mint vas- vagy kőpályáknál. Vaspálya p. o. élénkítheti két pont között a' közlekedést, és a' körülményekhez képest jól vagy rosszul jövedelmezhet; de egyik a' másiknak technikai lehetőségét, czélszerűségét nem föltételezi. Ha Debreczen és Pest között vaspálya helyes műelvek szerint épült, ez legkisebbé sem akadályozza azt, hogy Pest és Vác között hasonló elvek szerint vaspálya építhessék. Vízszabályozásoknál a' dolog máskép áll. Vizeink nagyobbára Duna- és Tiszába, ezek pedig egymásba folyván, itt minden egybefügg. Az egy helyen történt hiba, elkövetett balfogás visszahathat az egészre. Az egy

helyen becsúszott rossz a' máshelyen szükséges jót lehetetlenné teheti. Ha valahol, ezek körül szükséges egység a' felfogásban, és tökéletes bizonyosság, hogy a' kellő sorban történendő fogantatbavételt is ez fogja bélyegezni.

És ezek azok főleg, érdemes szerkesztő ur, miket részvénytársaságokkal elérni nem tudom mikép lehet, és a' mellyek viszatérítnek engem mult levelemben előadott azon véleményemhez, hogy folyóvizeink' szabályozása országos működés' tárgya, és nem részvény-társaságok' feladatja. Ebben nem tántorít meg Britannia' példája, hol ezt részvény-társulatok vitték végbe. Ismertem Mac-Culloch, Kleinschrod, List és mások után, a' brit csatorna-építőtársulatok' részvényeit és jövedelmeit ábrázoló tabellákat. De ezekben igazolva látom ugyan Smith Ádám' azon mondását: „hajózható csatornák az országok' legnagyobb gazdagságai közé tartoznak“, de más részről megtetszik azokból, mikint nagy része a' részvényeseknek ezen vállalatok mellett tetemes pénzt vesztett. Még nincs eldöntve, valljon az angol törvényhozás, ha előrelátja azon vagyoni bukásokat és abból keletkező zavarokat, mellyeket a' csatorna-részvényekkel nyereszkevések okoztak, nem távozik el az egyesületi rendszertől. Annyi bizonyos, hogy ez meggondoltabbá tette a' törvényhozást, 's néhány évvel ez előtt, és most legközelebről, számos külszinleg czélszerűen terve-

zett vasut-bill félrevettetett (Kleinschrod, 472. l.). Egyébiránt Britanniának 's honunknak helyzete felettebb különbözik. Amaz régóta nagy, és darab ideje a' legnagyobb szerepet játsza világkereskedésben. Semmi más nem mozdítja elő anynyira a' tőkék' halomra-gyülését (accumulation des capitaux). Illyen állapot mellett akad pénz csekélyül jövedelmező vállalatokra is. A' ma vesztett tőkét száz mód van hólnap más uton ismét visszanyerni. Magyarország, bár legyen rosz jósló! világkereskedésben nagy szerepet játszani nem igen fog. Min állapotunkban igen sok a' szükséges, a' közönségnek hasznos vállalat, de kevés — közönsülési modokról szólok — az egyeseknek hasznos, a' most jól jövedelmezendő. Nálunk nem rövid idő mulva várandó jövedelem csupán, nem részletes, egyes vidékeket érintő, de általános egészre ható haszon és javítás érdemlenek fő figyelmet. Am kösse össze részvénytársaság Pestet Csongráddal vízi ut által, azért a' Duna 's Tisza Pesten és Csongrádon alul felül mostani elhanyagolt állapotjukban még sem maradhatnak. Részvénytársulatokra még soká fognának a' legszükségeseb és leghasznosb teendők várni; olyanokra t. i., mellyeknek nem részvényjáték egyedüli kinézések. Nekünk elkészülve kell lenünk 50 éven keresztül vesztetni, ha az 51-ken túl nyerni akarunk. Nálunk, hol a' kamatláb még magas, minden közlekedési vállalat, melly legalább 6% tiszta jövede-

lehet nem hoz — kivált ha a' tőke-törlesztést és kockáztatás' veszedelmeit számba vesszük — nem tekintethetik gazdaságilag sikerültnek. Kérdem, hány van, melly illy jövedelemmel biztatna? Így tehát kölcsönpénz, érdemes szerkesztő úr, kölcsönpénz!

Tudom, mennyire népszerűen kívánság ez, és mivel záradékok'korszakát éljük, sietek hozzá tenni: közhasznú czélokra, országosan megállapítandó elvek szerint, köz ellenőrség alatt fordítandó kölcsönpénz. Ebben nem látok legkisebb veszedelmet. Magyar tőkepénzes is fektetheti abba pénzét, ha kedve van hozzá. A' kamatok' egy része külföldre fog ugyan menni, de ezt részvénytársulatoknál sem fogjuk elkerülni. Nem lehet józanúl reményleni, hogy más mint jól jövedelmezendő vonalokra részvény-társaságok akadjanak; — ezen vonalok, ha helyes elveket követünk, az országnak is jól fognak jövedelmezni, és vele egyéb vonaloknál eredhető veszteségeit könnyebben elsziveltetni. Ha ország szabályozza vizeinket, annak azon elvből kell indulnia, hogy szállítási vámokat nagy jövedelmi forrásokká alakítani káros; mert a' nemzeti érdek a' szállításbérnek minél nagyobb olcsóságát kívánja, és így ország nem nyerészkedni, csak költségeit fogja azok által fedtetni akarni. Részvény-társaságok más elvből indulnak, és így magasb vámokat kénytelenek szabni. Azonban távol vagyok attól azt kívánni,

hogy az ország nagy veszteségekbe keverje magát. Csak azt kívánom, hogy jelenben olly áldozatoktól, melyeket idővel tiszszeresen térít meg a' jövőendő, vissza ne rettenjen. Jövedelmeztesse folyóit, fizettesen vámot a' hajózókkal, fizettesen szabályozási adót azokkal, kiket áradás' veszedelmeitől, posványoktól megmentett, kik öntözésre használhatják a' szabályozott folyókat. Ezt örömet teendi minden, ki három lépésnél távolabb lát. Hogy áradásgátlási és posványszárítási tekintetben a' megyék és egyesek által az elégnél kevesebb történik, annak többnyire tőke-hijány az oka, és azon körülmény, mert ilyen működések egész megyék', annál inkább egyesek' erejét meghaladják, és az általános szabályozással összefüggnek. Ezen akadályokat sikeresebben és gyorsabban a' nemzetnél senki sem háríthatja el, sem pedig az egyesek' méltányosabb föltételeket az ő külön hasznukra fordított költségek' visszatérítésében senkitől sem várhatnak. Az itt ott mutatkozó hanyagságot sem lehet máskép és minél előbb szorgalomná, cselekvéssé változtatni, mintha ezt mondjuk nemzetileg a' tunyáknak: hanyagságtok az egésznek s' magatoknak kárával jár, mi fogjuk helyettetek a' szükségeseket megtenni, 's mert annak hasznát venni főleg ti fogjátok, igazságos, hogy a' költséget is ti térítsétek meg nagy részben; de ebben méltányosak leszünk irántatok. — Csatornaépítő-társaságok' keletkezését bizonyos

pontok között, semmi sem mozdíthatja elő anyyira, mint általános összefüggő szabályozás, mert előkészíti mind technikai mind gazdaságilag ezeknek jövőndő nyereséges működésre az utat, 's elhárítja azon akadályokat, mellyekkel megvívni részvény-társulatok' erejét meghaladja vagy céljával ellenkezik.

De elhagyon most ezen vízi tárgyakat. Jövő levelemben, mint hogy mulattatásra legkisebb ügyességgel sem áldott meg az ég, ismét egy száraz tárgyról fogok kegyeddal beszélgetni, arról t. i., nem kellene e azon akadályokat, mellyek hazánkban eddig jól rendezett hitelintézetek' — bankok' — létesülését gátolták, elhárítani igyekeznünk? Ezen tárgy talán megérdemli, hogy végtére megpendíttessék.

IX. L e v e l.

Murtius 1840.

Azon kevés öröm között, érdemes szerkesztő ur, mellyet honi dolgaink' folyamatja velem éreztet, egyben találok némi vigasztalást, abban t. i. hogy közérdekű tárgyak napról napra inkább kezdenek közvitatás alá bocsátatni. Ugy látszik, ennek szükségét és becsét, prés és időszaki sajtó' utján, méltányolni csak most kezdjük, miután az olly régen divatozik már nálunk zöld asztalok mellett. Régen élek azon tapasztalás által igazolt hiedelemben, miképen alkotmányos országban csak ugy várhatni valódi sikereket, ha e' kettős neme a' vitatásnak, egymásra támaszkodva, egymást kiegészítve munkál, és így sajnálnom kell, miért, mig magyar színház, duna-tiszai csatorna 'stb. magyar hirlapokban pendittetnek, azalatt ezekkel bizonyosan egyenlő fontosságú tárgyakat, millyen például a' királyi városok' jelen és jövő országgyűlési állása, csupán külföldi hirlapokban olvasunk megvitatva. Ez által a' magyar

közönség' nagy részére nézve veszendőbe megy az ilyen elmesurlódások' gyümölcse. — Gyakran tettem magamnak azon kérdést: valljon jelen állásunkban mi jobb, halasztani, a' mit tenni kell, vagy cselekedni? kitérni az akadályok elől, vagy azokkal sem merész újító sem megátalkodott fenntartó, de őszintén elhatározott javító szellemben megvívni? mi jobb: lemondani a' jövődőről, mert a' jelen nem egészen megy tetszésünk szerint, vagy nem csüggedni, bizni az emberi értelem' haladásaiban, elfogultlan nézni a' jövődőbe, és nem mondani le semmiről elébb, hogysen ön balitéleteinket, bizodalmatlanságunkat, elfogultságunkat levetkeztük? Ezen kérdéseket gyakran tévén magamnak, feleletem mindig oda hajlott, hogy jobb cselekedni, mint halasztani, jobb nem csüggedni, mint igen, jobb reményleni és bizni, mint kétségbeesni. Midőn tovább folytatva e' mélázást, a' „hogyan“-t fontolgattam, megvallom, kissé lassabban követte a' kérdést a' felelet, de végtére is csak az volt az eredmény, bármit akarjunk, mindennek legfőbb előzménye, legmellőzhetlenebb feltétele a' sokoldalú gyökeres vitatás, melly egyedül zöld asztalok mellett soha el nem érhető, hacsak a' sajtó és főleg a' különféle irányokban mozgó és mindenkinek nyitva álló időszaki sajtó által nem gyámolittatik és ki nem egészítettetik. Csak örvendenem lehet tehát minden olly jelenségnek, melly tanúsítja, miképen

ezen meggyőződés mindinkább mélyebb és terepélyebb gyökereket vervén, már most majdnem minden, mi támad, keletkezik, elébb hogysen eldönteték, az időszaki sajtó útján tétetik közzé. Be kár, hogy illy későn kezdünk e' józan cselekvéshez!

Igen nagy részvéttel olvasám minap a' Századunkban és a' Társalkodóban m. báró Vécsey Miklós ur' cikkelyét a' duna-tiszai csatorna-társaságról. Igy tehát csakugyan nem Grätztól Kolosvárig, hanem csupán Pesttől Csongrádig tervezetik csatorna. Azon is igen lehet örvendeni, hogy ezen viziut' kérdése a' Dunabalparti-vasút' tárgyától, mellyel legkisebb összefüggése sincs törvényhozási tekintetben, elkülönöztetett. Igy sokkal tisztábban áll a' dolog és az országra nézve hasznosabban, mert a' törvényhozás' kezei nincsenek megkötve, és nem szükség hasznot kárral megvásárolnia. Igen érdekes e' cikkelyben, mit a' dolog' mostani helyzetéről megtudunk, és igen kívánatos, hogy mindazt, mi további kifejlődését e' kérdésnek illeti ezután is olvashassuk a' hirlapokban, de legfőbb ezen értekezésben az, mi azon törvényt illeti, mellyet az értekező ezen nagyszerű vállalat' biztosítására nézve alkottatni kíván. E' tekintetben adjon kegyed helyet a' következő néhány észrevételnek. Reménylem, hogy ha közzé tétetik, talán azok is elolvassák, kik nem helyeselvén a' Hírnök' irányát, miután elárulta kegyed az al-

földi pipás embert, minap őt azért leczkérték, mert leveleit a' Hirnöknek és nem más hirlapnak küldi. Ezen én, mert a' leczke jó kedvemben talált, egy nagyot nevettem, és fejes ember létemre, elég vakmerő maradtam, kegyed' lapjainak „veszedelmes“ irányát, valamint eddig urbéri törvények, bank, közösülési módok és effélékről irt leveleimmel, ugy jelenleg egy újabb csatorna-czikkelylyel támogatni, és respective azon veszedelmes eszméket még inkább elárasztani. Nem fog e ez által az „igaz ügy“ igen sokat veszíteni, azt vizsgálni nem merem, de annyi bizonyos, hogy én kegyedtől köszönetet érdemlek, és ha majdan ezen sajtó' utján elkövetett hivatásomért jól meg fogok rovatatni, akkor kegyed tartozik kiállani a' gátra és megakadályozni, hogy én sem a' Grätztól egészen Kolosvárig, sem a' csupán Pesttől Csongrádig hajózható nagy csatornák' mélyében rejtező sárba bele ne süllyedjek; mert hiszen élni kell kegyed' keblében azon emlékezésnek, miszerint együtt bankoztunk, együtt vasutaztunk, együtt csatornáztunk, és ha már csakugyan veszni kell a' közügynek, illő, hogy azt nem bent a' csatornában, hanem azon kívül, együtt sirassuk meg!! Ezen édes remény tartja még bennem a' lelket, és nincs reggel és estvénkint forróbb fohászom, mint ez: Uram, végy el mindent, ha tetszik, csak azon égi tünémenyt, a' reményt, hadd meg lelkemben! Amen.

Tudja kegyed mult évi VII-dik és VIII-dik leveleimből, miért nem vagyok barátja azon eszmének, melly folyóvizeink' jobb rendbe hozását részvénytársaságok által kívánja kezeltetni. Nem célom az ott előadottakat ismételni. Egy más levelemben fejtegettem azt is, hogy az 183%: XXV-dik t. cz., melly a' kisajátítást bizonyos vállalatokra nézve megengedi, a' szükségnek nem felel meg, és általános törvényt „részvénytársaságokról“ alkotni elkerülhetetlen. Hogy ez utóbiban igazam volt, a' duna-tiszai csatorna-egyesület' példája is megmutatja, mert a' terv alig pendített meg, már is előállott új törvény' alkotásának szüksége. De én azon sokkal kevésbé örvendek, hogy igazam volt, mint sajnálom azt, hogy nem igen lehet reménység ezen országgyűlésen, olyan törvény' alkotásához. Már pedig erősen hiszem, hogy így, a' mint most állunk, nem fog az egyesületi szellem az egészre nézve hasznosan kifejlődhetni, és sokkal lassabban és több akadályok között fogunk haladni, ha az ebféléket mindig külön törvény által intézzük, mint ha általános törvényünk volna, mellynek védelme alatt a' részvény-társaságok mind az igazgatás mind a' közönséggeli viszonyaik' tekintetében állanának. Minden 3 évben van országgyűlés és az tömérdek különféle tárgyakkal van elfoglalva. Kezdetét, a' francia kamarák' hasonlatosságára, általános political vitatások töltik be; — utóbb

kifogyván az időből, olykor gyorsabban kell egyet 's mászt bevégezni, mint a' hogy a' tárgyak' fontossága kívánná, és ha „okvetetlenül kimerítőleg“ akartunk is rendelkezni, azt nem tehattük. — Elöttem fekszik a' XXV-ik czikk. Én ezt azért becsülöm, mert jeget tör, alapot tesz le, elvet mond ki, melly ha czélszerűleg kifejtetik és általános alkalmazásra talál, más alakban fogja ezen hazát előtüntetni. De megvallom kegyednek, hogy ha azon kérdést teszem magamnak: a' dunatiszai csatorna-társaságra, melly Pestet Csongráddal akarja összekötni, az említett törvényczikk' mellyik pontját lehet alkalmazni? a' feleletet nem találom könnyűnek. Kérdem, valljon nem volna e sokkal jobb, ha általános törvényünk volna részvénytársaságokról, melly meghatározná azon feltételeket, mellyek alatt egyesületek keletkezhetnek és részvényeket kibocsáthatnak, azon garantiákat, mellyeket nyújtani tartoznak, azon jogokat, mellyekkel mind általában mind egymással versengés' esetében felruháztatnak, és azontul nem sokat aggódnánk rajta, valljon Pestről Erdélyig Kolosvár felé, vagy inkább Erdély és Kolosvár felé Csongrádnak fog e menni a' csatorna vagy nem? Ugyanis, ha ez általányosságban mondatik ki, akkor a' semminél kevésse tesz többet, mert mihelyest részvénytársaságok kezelik az efféléket, ugyis csak azon vonalokat fogják felkeresni, mellyekből hasznot — a' mi ez

esetben egyedül élénk közlekedés' eredménye lehet — reménylenek, és ezen vonalok' felkeresésében őket megszorítani nem czélirányos; — ha pedig részletekbe bocsátkozunk, káros lehet előre kimondani, hogy egy bizonyos törvény' ótalma alatt csak bizonyos vonalokon munkáló egyesületek állandanak, mert ez idővel néhány egyesület' monopoliumát hozhatja maga után és szükség nélkül megköti előre a' törvényhozás' kezeit, melyeknek e' tekintetben szabadoknak kell maradni. Bátor vagyok kérdeni, nem méltán kívánhatnának e idővel a' kijelelt vonalokon munkáló egyesületek kárpótlást, ha az ország más, a' XXV-ik cikkben ki nem jelelt vonalokon munkálókat jogokkal ruházna fel, miután a' XXV-ik cikk kimondván, hogy ezen törvény' ótalma alatt csak egyedül ők állanak, e biztosítékhozi bizodalomban költötték el tőkéiket? De menjünk tovább. A' XXV-dik cikk' 4-dik §-a a' bérszedésre megszabott évek' lefolyta után, mi történjék az ilyen munkálattal, bizonytalanban hagyja. Kérdem, fenmaradhat e ezen bizonytalanság? Ugyanazon szakasz a' fizetendő bér' mennyiségének meghatározását a' vállalkozóktól függeszti fel, és a' főkormányzék' befolyását egyedül a' bérszedés' kezdete' és vége' meghatározására szorítja. Kérdem, nem veszedelmes e, az ilyen hazában, mint ezen szegény mienk, hol a' közösülési eszközök között nem igen van miben választani, és

közöttük versengés csak ritkán van, a' közönség' érdekét egyedül a' vállalkozóktól felfüggeszteni? Itt hiába áll nekem akárki Britannia- vagy Amerikával elő. Ott csatorna, folyóviz, gőz- és vitorlás hajózás ezeken, vasut, országut, versengenek egymással, körül pedig tenger van elömlöve — oceanus dissociabilis, quem impiae rates transiliunt, Horátskint. Ott van miben választani — és már magában e' versengésben biztosítva volna a' közönség' érdeke, ha e' felett a' törvényhozás a' vámbér' maximumát nem határozná is meg. De igen is meghatározza — és pedig tekintettel azon érdekekre, mellyekkel az illy közösülési eszközök leginkább érintésbe jönnek. Nálunk, hol nagyobbára közösülési eszközök között versengés nincs, igen nagy részében az országnak, egy vasut, egy csatorna valódi monopolium lesz, mellynek lehető hasznait és szükségét távol vagyok tagadni, de rossz oldalait távoztatva, vagy legalább mérsékelve látni, kívánom szabad. Igaz, hogy Britanniában vasut- és csatorna-egyesületek, ha egyszer testületi jogokkal törvény által felruháztattak (incorporated, mellyek közül legnevezetesebb, hogy az illy testület, ámbár ki nem haló test, földbirtokot szerezhet, mit nálunk is igen jó volna külföldi tőkék' beédesgetése' tekintetéből megengedni) örökösök, és ismét csak törvény által szüntethetnek meg. És ez bizonyosan a' legjózanabb cselekvési mód, mellyet nekünk is követ-

nünk kellene. Ha bizonyos évekre szorítjuk az egyesületeket, akkor terhesebb vámjegyzékek elkerülhetetlenek, mert a' megszabott idő alatt a' tőkének is egészben vissza kell fordulni — midőn ellenben, ezen megszorítás nélkül a' rendes kamattal és mérséklett osztalékkal is meg lehet elégedni, azon részvényes, ki tőkét akarja visszakapni, részvényének eladása által azt többnyire eszközölhetvén. Nálunk azonban a' közösülési eszközök' hiánya miatt, szükség volna még most nem igen hosszú időre határozni meg az árszabás' maximumát, mert különben megeshetnék, hogy az előre örökre meghatározott maximum, bizonyos évek' leforgása alatt, a' közönségre nézve igen terhessé válhatnék. Hogy azonban az egyesületek' érdeke e' tekintetben önkénynek kitéve ne legyen, az ilyen, az árszabást újabb vizsgálat alá veendő független bíróság' választásába kellő befolyást kellene engedni az egyesületeknek, mi legcélszerűsábrban azon eljárás által volna eszközölhető, melly Britanniában a' jury' alakításánál divatozik. Tett az angol parlament azon többek által ajánlott móddal is próbát, miszerint az árszabás időrül időre vizsgálat alá vétetvén, ha kivilágosodnék, hogy egy bizonyos jövedelemnél többet hoz be egy vállalat, az árszabás arányosan leszállítassék — de tapasztalván, mikép ez a' társaságokat oda vezette, hogy igen költségesen és pompásan építkezzenek és kezeljék dolgaikat, ezzel felhagyott

az angol törvényhozás. Azonban ez reánk nézve legkisebbet sem nyom, mert különbözvén a' körülmények, a' cselekvésmódoknak is különbözni kell.

Ha már az érintett biztosítékok mellett keletkeznek az egyesületek, és ha e' felett meghatároztatik, országvédelmi és levélposta-küldözési tekintetben (mert igen nagy kár lenne p. o. a' vasutakat erre nem használni) milly esetekben és kiterjedésben használhatja a' közigazgatás a' vállalatokat, ugy nem látom szükségesnek azon záradékot, hogy bizonyos évek' leforgása után az ország azokat kárpótlás mellett magához válthassa. Én azt hiszem, hogy ezt, akár becs-szerinti, akár jövedelemhez mért kárpótlás határoztatik, nem lehet az egyesületekre nézve kedvező feltételnek tartani, és az nem fog jótékonyan hatni azon érdekekre, mellyek ilyen vállalatokkal összefüggnek, vagy belőlök keletkeztek és meglehet, a' tőkét azon irányból, melly felé tartanak, ki is másfelé erőltetheti. Az országra nézve sem kívánatos ilyen záradék, mihelyest az ellen elegendőleg biztosítva van, hogy terhes vámok ne létezhessenek, és megeshetik, hogy ha p. o. valamely egyesület 100—150 évekig birván egy csatornát vagy vasutat, nem csak kamatait, de tőkét is kivette belőle, és az ország akkor akár becs akár jövedelmi arány szerint tartoznék általvenni, az ilyen munkának kétszeres vagy többszörös árát fizetné meg a' közönség — ez utóbbi

esetben célirányosabb oda hatni, hogy a' vámjegyzék a' lehető legkisebb fokra szállíttassék; ha pedig nem tartoznék az ország általvenni, hanem csak ezen jogát fentartaná, úgy különben is csak akkor élne ezen jogával, ha valamely egyesület paczkázna a' közönségen, a' mi ellen ugyis módjában van az országnak magát biztosítani. A' becsszerinti általvétel, jól jövedelmező vállalatoknál, az egyesületre nézve, — még nem egészen jól jövedelmezőknél pedig az országra nézve lehetne káros. Jövedelemhez mért kárpótlás, jól jövedelmező vállalatoknál, az egyesületet megfosztaná jövedő nyereségétől, az országot pedig veszteségeknek tenné ki, ha azok jól jövedelmezni akármikor megszűnnének; rosszul jövedelmezőknél pedig, az egyesületek' megrontása mellett, az országnak nem egyébre csak lehető nyereségre nyitna utat. Az effélék csak nevelnék a' tőke-koczkáztatás' veszedelmeit, és mivel ezzel arányban kell lenni a' nyereségnek, kényszerítenék az egyesületeket, nagyobb nyereségre dolgozni, és így nagyobb vámjegyzékeket kívánni. Engem, megvallom, legkisebbé sem gyönyörködtem azon gondolat, hogy valamely vasuton vagy csatornán ingyen járjanak unokáim, mert meg vagyok győződve, hogy ezen ingyent nekem igen drágán kellene megvásárlanom. El kell magunkat határoznunk. Ha jobbnak látjuk közösülési eszközeink' létrehozását egyesületi uton eszköz-

leni, mint országos rendszerrel; úgy adjunk, mennyire a' közönség' jelen és jövő érdekei engedik, jó feltételeket az egyesületeknek, hogy bőven folyjanak bé külföldről hazánkba a' tőkék és itt megnyugodhassanak.

Ennyit most futólag e' csatorna-kérdésről. De hát a' Duna és Tisza Pesten és Csongrádon alól felül? E' tekintetben fog e valami törtenni? Nem kellene talán e' két kis természetes csatornáról egészen elfelejtkezni. Egy igen tisztelt barátom azt mondá nekem a' minap: „az aviticitás eltörlésében fekszik a' Dunaszabályozás' kérdése — legyen csak ez eltörölve, legyen szabad a' föld' örökös eladása, lesz ember ki azt megveszi, 's gátot hány a' hullámoknak.“ E' mondásban sok van — de nem minden. De elhallgatok — lesz még alkalom e' kérdésre visszatérnem.

Második Függelék.

KÖZLEKEDÉSI ESZKÖZÖK ÉS HÁZI PÉNZ- TÁR *).

Őszintén megvallom, hogy azokhoz, melyeket VI., VII., VIII. és IX-dik leveleimben előadtam, adni keveset tudok. Ezek házi pénztárról nem szólnak ugyan, de az iránt már a' III-dik és V-ik levélben előadtam azon meggyőződésemet, miszerint hiszem, hogy igazság, méltányosság és józan politika egy formán kívánják a' nemességnek a' megyei beligazgatásbeli költségekbeni részvételét. Ezen meggyőződés régi bennem, és mióta elkezdtem hazám' ügyei felett gondolkodni, a' magyar nemesség e' tárgybeli mentességének okát, soha által látni nem tudtam, és azt hittem mindég, hogy ezt csak provisoriumnak tekintette

*) Folyóink szabályozását azért mellőzöm itt közelebbről taglalni, mivel e' tárgyban országos küldöttség munkálódik.

a' törvényhozás, és reménylém miként ha egyszer törvényhozási vitatás alá kerül e' tárgy, annak nem másképp mint az igazság' szellemében lehet eldűlni. És valljuk meg őszinten, — hiszen az igazságot soha sem késő megvallani, mert a' tanúság, melly meríthető belőle a' jövendőnek gyümölcsöz — valljuk meg, hogy ezen tárgynak eddig is kár volt elmaradni, kár volt pedig nem azért csupán, mert azt, mi igazságos halasztani valódi haszonnal nem jár, hanem azért főleg, mert a' jót maga üdejében tenni felette hasznos. Bátor vagyok kérdeni, valljon ha ezen kérdés már régen fontolóra vétetik és igazság szerint eldöntetik, nem sokkal megnyugtatóbb volna e most hazánk állapotja?

III-dik és IV-dik leveleimben a' házi adó kérdését öszvekötttem az örökváltság eszméjével. De ez csupán például tevém, mert a' kettő magában nem függ öszve, és az örökváltságnak lépcsönkénti létesíthetéséről, nem kételkedvén, azt még kivihetőbbnek gondolom, ha a' nemességnek részvéte a' megyei beligazgatás költségeiben elfogadtatik és életbe lépven, ekként a' földművelőn eddig fekűdt terhek lényeges könnyítést szenvednek.

Nem fogok én itt azon erősegekbe bocsájtkozni, mellyek ajánlják a' nemességnek ilyen lépését. El vagynak azok már mondva, meg vagynak írva és még elfognak sokszor mondatni, és

még megfognak sokszor iratni. Nékem magamnak elég annak tudása, hogy a' miólta megyei igazgatás ezen mostani formájában létez, és a' miólta az nagyobb költségeket megkivánni kezdett, azólta majdnem szakadatlanul az adófizető egyedül maga vitte, most már pedig egészen maga viszi ezen terheket; elég annak tudása, hogy a' miólta megyei igazgatás létez, annak birtokában mindég a' nemesség volt és van, és annak jótékonyságait, azt, hogy van igazság-kiszolgáltatás, melly a' panaszt orvosolja, van fenyíték, melly a' bünöst büntesse, tisztviselő, ki a' közbátorságra felügyeljen 's a' t. egy szóval, hogy a' köz rendnek egy bizonyos neme létezik, a' nemesség együtt érezte és érezi a' földművelővel, de azon költségeket, mellyeket mind ezek megkivánnak, nem viseli. Ez a' tetteges állapot, melly mellett, egy józan politicalai okot sem hallottam még előhozatni.

De a' millyen tisztában vagyok magammal az elv iránt, épen olly nagyok kétségeim valljon a' nemesség' ezen részvételének szükségeskép és csupán egyenes adózás útján kellessék e történni? mert ha megfontolom azon számnélküli nehézségeket, mellyek az egyenes adozás igazságos kivetésével, és rendes behajtásával járnak, azon elkerülhetetlen aránytalanságokat, mellyek az egyenes adózás mellett elkövettetnek, és a' mellyeket a' mint számos európai országok példája tanúsítja, a' tö-

mérdek pénzbe és időbe kerülő cadasterek, mérések és becslések által sem lehet tökéletesen elkerülni — ha ellenben felgondolom az indirect adózással és annak behajtásával járó könnyüségeket, meg kell vallanom mikép itt látnám üdejét, hogy a' törvényhozás midőn a' nemesség részesülését a' megyei beligazgatás' költségeiben elhatározza, egyszersmind az öszves adóztatási rendszert venné fontolóra, és azon kérdést tenné magának: nincs e a' szükséges pénz elő állításának más, könnyebb és sikeresebb módja mint a' csupán egyenes adózás? mert ne titkoljuk el magunk előtt, ha az egyenes adózás fogja financialis rendszerünk' alapját képezni csupán, előbb utóbb nem fogjuk mi sem elkerülni, a' cadastereket, a' hozszadalmas és szövevényes becsléseket, méréseket és az ezekkel járó bajokat és költségeket. Hogy más európai országok, hol nagy statusadosságok, nagy budgetek léteznek, és a' fenálló igazgatásbeli viszonyok mieinktől egészen különböznek, ilyeneket tenni elkerülhetetlen volt, azt által látom; de miért tennénk mi magunkat ki az efféléknek, és miért ne igyekeznénk egyszerü és könnyen működő financiális szervezetre vergődni? meg nem foghatom. A' feladás az: a' szükséges költségeket a' honpolgároknak minél kevésbé alkalmatlan, az ipart minél kevésbé nyomasztó úton előállítani, ezen feladás' megfejtéséhez pedig bizonyosan többféle utak vezetnek.

A' magyarországi öszves megyei beligazgatási költségek summázatját közlöttem III-dik levelemben. Nem sokat változván ez azólta, a' következő taglalásokban, azt vettem alapúl. Annak különféle rovatjaiból megtetszik, hogy azoknak egy része olyan, mellyeknek rendszeresíteni lehetne és országgyűlésileg úgy megállapíttatni, hogy azoknál több ne is vettethessék ki. Így például 1834-ben tettek.

1.) A' megyei tisztviselők' fizesei	570,000	ft. p.
2.) A' megyei szolgák' fizetési fegyverrel és ruházattal	527,000	„
3.) Iró eszközök	54,000	„
4.) Tisztviselők hivatalos útjai	382,000	„
	<hr/>	
	1,533,000	„

És így ha eltöröltetnék az előfogati rendszer, és inkább a' tisztviselők fizetési javíttatnának, úgy azt lehet mondani, hogy a' magyar budget' nagy részét lehetne rendszeresíteni. Már most nézzük mikép oszlik a' házi pénztári költségek hátra lévő része. Az egész tett 1834-ben 2,985,000 ft.

Ebből levonván a' felebbi 1,533,000 ft. marad még 1,452,000 ft. Ebből ment 1834-ben.

1.) Napi bérekre	160,000	ft.
2.) Kamatokra és tőke-törlesztésre	16,500	„
3.) Fogházakra	116,000	„
4.) Árvák-özvegyekre	10,000	„
5.) Be nem szedhető adókra	19,000	„
6.) Károk' pótlására	67,000	„

7.) Előre fizetés' betudására	128,000 „
8.) Elegy kiadásokra	317,000 „
	<hr/>
	833,500 „

Ezen nyolcz rovat tesz 833,500 ftot pgben. De ebből az első, második rendszeresbíthető, a' harmadik most midőn a' hörtönök' jávítása fog országgyűlésileg tárgyalatni, ha nem épen tökéletesen is, de megközelítőleg szinte megállapíthatik a' 8-dik pedig, több évi diametralis számitással, szinte meghatározthatik. Így tehát ha ezeket levonjuk a' 833,500 ftból csupán a' fenmaradó 224,000 ft. pengő képezné a' nem rendszeresíthető budgetet, melly jobb gazdálkodás és nagyobb takarékoság mellett még leszállítható volna, épen úgy mint a' rendszeresíthetőnek majd nem minden pontjai. De ez is több évi diametralis számitással felvéve és rendkívüli esetekre valamivel megtöldva, mint az adóztatás' maximuma, osztathatnék ki országgyűlésileg a' megyékre, ha csak ugyan csupán az egyenes adóztatási rendszernél akarunk maradni, úgy hogy annál több ki sem vetelhessek. Fenmarad még a' 2,985,000 ftihoz 618,000 ft. Ebből 1834-ben ment:

1.) Deperditákra	389,000 ft.
2.) Középiletekre és fentartásukra	105,000 ft.
	<hr/>
	494,000 ft.

Az első rovat, ha az ország a' mostani élelmezési rendszert megváltoztatja, egészen el fog innét enyészni, a' második pedig, minthogy annak nagy része szinte a' katona-tartással függ öszve, ugyan

csak el fog ezen helyről maradni, és ha a' felmaradó részt 60,000 ftra tesszük is, ugy a' nem rendszeresíthető budget körülbelől 300,000 ftot tenne pengőben — öszvesen tehát a' kettő körülbelől 2,300,000 ftot — az utak' és hidak' költségein kívül, mellyekre 1834-ben 125,000 forint pengő költetett, de a' mellyeknek költségei a' mint alább látni fogjuk, más úton fedeztetnének. A' feladás tehát az volna körülbelől 2,300,000 for. pengőt a' megyei beligazgatási költségekre előállítani. Ezt sőt ennél többet eddig elé maga a' nem nemesek' osztálya állított ki, így tehát ha a' nemesség, és a' felsőbb osztályok, az ugy nevezett honoratorok is nagyobb mértékben mint eddig, behuzatnának az adózásba, és az indirect adózásnak bizonyos nemei béhozatnának, ugy kétség kívül könnyebben volna azon, sőt annál nagyobb summa is kiállitható. A' rendszeresíthető budget mint *quantitas cognita* a' nemesség és egyéb osztályoktól egyenes adózás mellett szedethetnék bé olly formán, hogy nemesség és honorátorok jövedelem 's keresetmód-arány, és törvényes kulcs szerint fizetnének *) — a' nem rendszeresíthető pedig az ország által vétessék ön válaíra. Mikép fedezhetné ezen költségeket azt alább látni fogjuk.

*) Nem volna igazság talanabb rendszer, mint csupán a' fekvő birtokot tűzni ki adózási tárgyúl.

A' mi már az utakat és hidakat illeti, ezekről láttuk felebb, hogy 1834-ben reájok az ország' minden megyéi 125,000 for. pengőt költöttek. Miután felteszem az olvasóról, hogy a' mostani rendszert, melly ebben pontosul: kevés jó ut és hid, sok rossz ut és hid, és legtöbbször épen semmi ut és hid, mellynek elseje és a' másodika legtöbbször a' paraszt pénzéből és munkájából kerül ki, és mellynek mind hármán ő fizet, a' nemesség pedig se nem fizet se nem csinál körül semmit is, és még is használja — miután mondom felteszem az olvasóról, hogy a' mostani rendszert nem helyesli, hosszas motivatio nélkül fogom nézetimet előadni — fentartván magamnak, hogy a' jelen függelékben foglaltakra nézve, viszonozlag a' lehető ellenvetésekre, még bővebben előadhassam nézetimet.

Az utak és hidak körül teendőket két részre osztom: elvbeliekre és alkalmazásiakra. Az elsőhöz számítom 1.) kimondását törvény által azon elvnek, hogy a' belközlekedési eszközök' fentartásához és létesítéséhez mindenki járulni, és ki azokat használja rajtuk fizetni tartozik. 2.) kimondását törvény által azon maximumnak, mellynél többre az utvám rendesen ne szabathassék, azon eseteknek, mellyben kivételnek helye lehessen, és azon távolyságoknak, mellyeken utvámházak létezhessenek, kimondását azon' elvnek, hogy az országosan megállapítandó utvonalokban eső

minden folyó vagy álló vizeken keresztül szükséges hidakra nézve, azon esetben ha az átkelési vám' birtokosa bizonyos évek alatt álló hidat nem állítana, akár részvény társaságnak, akár a' közállománynak jussa legyen, törvény útján és tökéletes kárpótlás mellett, az ilyen átkelési vámjogot kisajátítani, de ellenben a' részvény társaság vagy közállomány ezen esetben az állóhidat bizonyos évek alatt felállítani tartozzék, és a' meghatározandó hidvámot egyik vagy másik szedhesse; — ha pedig a' hidvám-birtokos állítaná fel bizonyos évek alatt az állandó hidat, úgy a' meghatározandó átkelési vámot mindenkítől szedni továbbra is joga legyen. 3.) Kimondását törvény által azon elvnek, hogy minden ut és hidvám a' közállomány és az érdekllett testületek vagy társaságokból vegyesen alakítandó bíróság által hosszabb, de egy bizonyos maximumot nem haladó évekre határozassék meg, és ez alatt változatlanul maradván, új vizsgálat alá csak azoknak eltelésével vétethessék. A' mi az alkalmazásiakat illeti ide számítom: 1.) osztályozott kimutatását a' már készen lévő utaknak és hidaknak; 2.) kimutatását a' készen lévő vonalok között létező ürességeknek (Lücken); 3.) az országos kereskedési utvonalak' meghatározását, és az ezekben találtató és kisajátítás alá eshető hidvámok' törvény általi kijelelését. 4.) meghatározását hogy a' még létező ürességeknek hány év alatt betöltve, az épen még

el nem készülteknek pedig hány év alatt elkészülve lenni kelletik. 5.) Az erőnek központosítását olly formán, hogy valamig az országos kereskedési fő utvonalok el nem készülnek, mind addig ujakat építeni ne lehessen. 6.) az ut-csinálásra és fentartásra kívántatható munkabeli (Natural-Leistung) és pénzbeli tartozás minimumának és maximumának ugy azon aránynak, mellyben ezt nemes és nem nemes viselje, tekintettel azon körülményre, valljon több vagy kevesebb a földműves által már megcsinált és fentartott ut létezik e vagy sem? meghatározását 7.) egy országos közlekedési pénztár' felállítatását olly formán, hogy abba folyjanak az utvámokból bejövő summák és ezek a' még készen nem lévő vonalok' elkészítésére, ugy az ürességeknek betöltésére fordítassanak; 8.) elhatározását, hogy ezen utóbbiak, ha egyszer élkészülnek, természetben teljesíthető munkabeli tertozással tartarthassanak ugyan fel, de elkészítésök a' természetbeni munkateljesítéssel járó tömérdek üdő és erő fecsérlés' elkerülése végett, vagy vállalkozási uton készpénzért menjen végbe, vagy a' természetbeni tartozás általános munkában határozassék meg; 9.) a' felügyelés' központosítását olly formán, hogy egy országos közmunkákra ügyelő hatóság állítatván fel, ez, melly 8 tagból állhatna és az országgyűlés által kijelelendő 24 tagokból ő felsége által neveztethetnék ki, (királyi helytartó tauácsosi rang-

gal, az ország négy kerületeiben, mindegyikben kettő) az ugyan annyi számmal melléjek rendelő országos mérnökökkel, képeznék a' felügyelő hatóságot és a' helytartó tanács alatt állván, és üdőről üdőre közös tanácskozás végett összeülvén, de egyébkint az országot folyvást béutazván, eszközlené a' megyékkel egyetértőleg és a' felelet' terhében velök osztozva, az e' tárgybeli törvényeknek foganatját; kezeltetné az országos közlekedési pénztárt, határozná meg a' kivitel' módját, képeznék hidvám-kisajátítás' vagy utvám-felállítására eseteiben az illető ugy szomszéd megye vagy részvény társaság által kijelelendő részrehajlatlan tagokkal egyetemben, a' vámpénzt meghatározó biróságot; rendelné el az ut vagy hidvám-szedhetés kezdetét, tudósítaná minden országgyűlését és évenként a' helytartó tanácsot, ez pedig az illy tudósítás közzé tétele által a' közönséget, öszves működéseiről.

Nézzük már most a' dolgot practice. Tegyük fel például, hogy ilyen hatóság létezik, és a' törvény kimondja, hogy a' Pestről Aradfelé vagy a' Lengyelhatárszéltől Debreczenfelé, vezető vonalnak bizonyos évek alatt készen kell lenni, valamint azon maximumot is meghatározza, mellynél természetbeni és pénzbeli közlekedési-adó sehol többre nem mehet. Ekkor mi volna az országos felügyelő hatóság' feladása? 1.) az országos és illető megyei mérnökök által kidolgoztatni az építendő utvonal' tervét; 2.) kiszámmíttatni az ahhoz

szükséges anyagok', munkák' és pénz' mennyiségét öszvesen, és külön minden megyére, melylyen az ut keresztül visz; 3.) meghatározni, hogy ezen hármás megkivántatóságból, lehuzván azt, mit az országos közlekedési pénztárból nyereendő segedelemből ezen czélokra készpénzben fordítani lehetne, mennyi esik egyegy megyére, egyegy évre; 4.) meghatározni a' törvényesen kimondott elvek' nyomán az arányt (tekintve azon körülményre valljon az ilyen vonalban létezik e olyan ut, mellyet már ez előtt a' földműves fen tartott és készített?), mellyben ezen teher a' nemesre és nem nemesre oszlanék. A' megyéknek pedig mi volna feladásuk? 1.) a' törvényben felállított minimum' és maximum' határvonalalaiban a' megyei nemes és nem nemesek között a' felállított arány szerint felosztani a' pénz és munkabeli tartozásokat, ez utobbiakat a' mennyiben tudni illik a' természetbeni tartozás csupán anyaghor dásból állana, általános mennyiségben (per aversionem) ugy községekre mint egyedekre; azoknak behajtásáról és illetőleg teljesítéséről gondoskodni; a' szükséges anyagoknak a' helyszínére a' meghatározott üdő alatt leendő szállítást eszköz leni; a' természetben teljesítendő munkabeli tartozásnak pénzzel megváltását a' szükséghez képest megengedni vagy megtagadni; ezen váltáságsummákat a' kitűzött czélra fordíttatni és végre az azon évre eső utvonal-részt, öntisztviselőik' és

mérnökeik' közvetlen felügyelése és az illető országos felügyelő hatósági tágok és mellettök munkalkodó országos mérnököknek, — kiket egyébiránt a' magokat kitüntetett megyei mérnökök közül a' megyék' ajánlására az országgyűlés nevezhetne — felsőbb ellenörködése mellett, és ezeknek, ugy az illető megyei mérnököknek egyes tanácskozásaik után meghatározandó sor', és a' rendelkezés alatti anyagok' különégeihez mérendő utkészítési rendszer szerint, megcsináltatni; — és pedig a' mi magát az utcsinálást illeti, nem természetbeni üdöt és erőt hasztalanul emésztő rossz robot munkával, hanem szabály szerint pénzzel fizetendő napszamosokkal, kik az illető mérnökök által eleve kiképzendő és rendes fizetéssel ellátandó ut készítő-mesterek' szünteleni felügyelése alatt dolgoznának. Ha készen volna azután egy olly kiterjedésű utvonal-rész (Wegparzelle), mellynél már a' törvényben meghatározott esetben utvámház' felállítása helyt foglalhat, ilyenkor előállana az országos hatóság' működésének újabb alkalma, tudniillik az érdeklett és az alszomszéd megye által kijelendő tagokkal egyetemben, meghatározni az utvám' mennyiségét a' törvényesen felállított maximum' és minimum' hártárvonalai között. Az ilyen utvámok lassanként az egész országban felállítatnának, az illető megyék által haszonbérbe adatnának, és azon megyék, mellyekben még sok a' csinálendő ut, ezen

jövedelmeket ut csinálási célokra fordíthatnák, azok pedig, hol már a' fővonalok készen vagynak, az országos közlekedési pénztárba folytatván, ezen az uton részint ön magokon könnyítenének, részint testvér megyéiket gyámolítanák. Ilyen segélylyel tartozunk egymásnak, mert egy hazának fiai vagyunk, az egy hazának jóléte és virágzása mindnyájunkra kiárad, és mert a' valódi hazaszeretet, az ön magát egészen megtagadó anyai szeretet' példájára, nem szükkeblüen számolgatni, hanem a' közös nagy cél felé elszánással és önfeláldozással törekedni szokott. Tegyük beszédeinkkel cselekedeteinket öszvehangzásba, uraim üdeje, hogy sem az ön-, sem a' megye-szeretet, a' hazaszereteten ne győzedelmeskedhessék, üdeje, hogy mindenki magyarnak tartsa magát elébb, és csak azután gömörinek vagy neográdinak.

Vegyünk más példát. Mi volna p. o. az eset az olyan utvonalokban és megyékben, hol már a' fő kereskedésiek általában, sőt a' másod rendű és mellék vonalok is nagyobbára mind készen, és olyan jó állapotban vagynak, mint például Borsodban? Itt is ugyan az volna a' felügyelő országos hatóság' feladása mint felebb: 1.) felállítatná a' törvényben meghatározott távolságokra a' vámházakat; 2.) meghatározná törvényes eljárással az utvám-mennyiségét a' felállított maximum' és minimum' határvonalai között; 3.) el-

készíttetné mérnökileg az ilyen vonaloknak már nem készítéséhez, de jó karban tartásához megkívántató pénz és munkabeli járandóságok' kimutatását; 4.) meghatározná az arányt, mellyben ezen járandóságok az illy megyékben nemes és nem nemes között oszlanának, az elsőnek az az nemességnek járandósága természetesen, miután már itt az utat a' földműves elkészítette nem birtok-arány szerint határozatván meg, hanem a' járandósági kulcs' kidolgozatában, nemesi és nem nemesi birtok különböző tekintet alá jönnének, és az elsőre ezen esetben természeténél fogva, nagyobb járandóság háráttatnék; 5.) felügyelne, hogy a' megye által haszonbérbe kiadandó útvámok' jövedelmei rendesen az országos közlekedési pénztárba folyjanak, melly ezeket az olyan megyéknek, hol az anyagok' épen nem létezése, és igen nagy távolysága miatt az ut-készítés igen nagy költséggel és erőfízetessel jár, segedelemzésére fordítaná, és a' hol utvám-kisajátítás fordulna elő és vállalkozó részvény társaság az ilyen álló hid' felállítására nem találkoznék, az országos közlekedési pénztár költségére állítaná azt fel, mellynek jövedelmezne azután természetesen az ilyen hid; 6.) felügyelne, hogy a' készen lévő utak jó karban tartassanak. Az illető megyéknek ugyan az volna feladásuk, mi felebb érintve volt, melly természet szerint már az ilyen esetekben könnyebben volna teljesíthető. Ha azután egy-

szer az első rendű kereskedési vonalok készen volnának, akkor a' másod rendűek' létesítésére kerülne a' sor, mellyeknek irányát a' hol még nem léteznek, szinte országgyűlés határozná, a' miben az országban létező utvámok' jövedelmei már akkor tetemes segélyül szolgálnának.

Fen kellene hagyni még ezen országos hatóságnak azon szabadságot, hogy olyan utvonalszabványokra nézve, mellyek különös körülmények p. o. igen nagy hegyek, költséges rohanó vizek elleni gátok, vagy nagy posványságokon keresztül vezetendő töltések miatt rendkívüli, és az illető megye' vagy országos közlekedési pénztár' nagyobb megerőltetése nélkül nem fedezhető költségbe kerülnének, részvény társaságok' keletkezését, az ilyen vonal-részleteket elkészíteni vállalkozandókat, előmozdítani igyekezzék; mellyeket országgyűlésileg meghatározandó elvek szerint, ezen hatóság több szomszéd megyék által kijelölendő tagokkal egyetemben, a' törvényes utvám maximumnál nagyobb vám szedhetésének jogával, bizonyos évekre felruházhasson.

Illyeneknek képzelném én az utcsinálási rendszer' fő vonásait. Vezéreszmék volnának benne: minden hon polgár' részvéte ezen teherben; a' felügyelés központosítása; felelősége a' törvényt végre hajtóknak; ezzel arányban álló hatalom és hatáskör; mérsékelt utvám mindenütt, hol már jól készült és fentartott ut létezik; de nem ren-

des jövedelmi forráskint, hanem csak mint segédpénz alap, utcsinálás' előmozdítására fordítandó oda, hol a' körülményeknél fogva az utcsinálás nagyobb akadályokkal és költségekkel jár.

Mit mondjak vasutakról és vízi közlekedésinkről? Hiszen tudja mindenki, hogy ez utóbbiak egy földművelő és csupán nyers termékekkel biró országban, hol a' szállítás' olcsósága a' legfőbb tekintet, nagyobb mértékben és gyorsabban előmozdítandók mint az elsők. Ezen kívül általlátja talán azt is minden gondolkozó, miszerint igen természetes, hogy a' tőkepénzeseknek és egyesületeknek bizodalját, a' nékik törvény által adott biztosítékok' változhatlanságába, igen nagyon meg kellett rendíteni azon az egyesületi rendszer' elveivel merőben ellenkező manifestationának és reaggatott záradékoknak, mellyeket az ország' Rendei Ő Felsége eleibe a' Duna-balparti vasút tárgyában a' múlt országgyűlésről terjeszteti, és midőn az egyik vasutat pártolták, a' másik ezzel versenyzőt is, mellyek egymás mellett egyesületi uton fel nem állhatnak, ajánlani és ekkép minden gondolkozót az ország' valódi szándékáról bizonytalanságba ejteni, jónak látták. Én őszintén megvallom, hogy magyar vasútakhoz tisztán egyesületi uton soha nagy reménységet nem tápláltam, de a' felebbieknek és annak újabb tapasztalása, milly ki sem mondható lasúsággal tárgyalatnak és keletkeznek az e' tárgybeli administratív hatá-

rozatok, azon kevés reményt is, melly fenmaradt bennem, tökéletesen elenyészette. Azon eszmének, hogy az egyesületeknek bizonyos jövedelmi minimumot az ország biztosítson, több mások között különösen azon megszorítással lehetnék barátja, ha ezen elv csupán nemzeti fontosságú vonalokra alkalmaztatnék. Nemzeti fontosságú vonaloknak pedig még most csupán azokat tarthatom, mellyek a' honi kereskedés' központját Budapestet az adriai tengerrel és a' honi kereskedés azon főbb pontjaival kötnék össze, mellyek jelenleg sem folyó viz, sem kőut által összekötve nincsenek, és a' melly vonalokon az anyagok' távolysága miatt kőutak is igen sokba telnének. Ezek pótolnának általánosan érzett nemzeti szükségét, a' nemzeti erők tehát csupán ezekre volnának központosítandók, és minden más csupán részletes fontosságú vonaloknak kivitele, tisztán egyesületekre volna bizandó, és ha valamelyik rosszul számított vállalatjában megakadna, és segítségért kiáltoznék is, az erők mind a' mellett el nem darabolandók, és az ilyen kiáltás elvből nem volna meghallgatandó, nehogy rosszul számított vállalkozások kevesek javára sokaknak kárával jutalmaztassanak, és ugyan illy cselekvésre mások is felbátorítsanak.

De akár jövedelmi minimum' biztosításáról akár folyóvizek' szabályozásáról legyen szó, elkerülhetetlenül szükséges, hogy az ország jöve-

delmekről gondoskodják. Mert hogy a' szükséges pénz szabad ajánlás útjau állítassék ki, azt józanul senki sem fogja javasolhatni. Ennek könnyebben kivihető módja léteznék az indirect adózás' különféle nemeiben, és a' mint már javaslatba hozatott, a' só' felemelt árának, tőkésítésében. Ez utóbbi pénztár a' mint hallom, évenként tesz körülbelöl 240,000 fort. pengőt. A' 1792-dik évi XIV-dik czikk minden mázsa sótól 11 xroat rendelvén a' helytartó tanács' rendelkezése alá bocsájtani; úgy látszik, hogy jelenleg 1,300,000 mázsa só fogyasztatik el körülbelöl. Már ha eszmerjük, hogy pénzre szükségünk van bizonyos dolgok' végbe vitelére, el kell ismernünk azt is, hogy ezen pénz' előállításának eddig használt módja, úgymint az országos ajánlati ut, finanziaális szempontból legkevésbbé ajánlható, és annak leg-egyszerűbb, legszelidebb és legsikeresebb módja az indirect adózás, mellynek egy neme volna ezen só' felemelt ára is. Mert ha teszem a' sónak ára 29 xrral emeltetvén, ezentúl egyegy mazsától nem 11, hanem 40 xr. bocsájtatnék évenként az ország' rendelkezése alá, úgy körülbelöl csupán ebből 800,000 pengő forintnál több jövedelme volna az országnak, a' királyi kincstár pedig ugy hiszem egyetlen egy mázsával sem adna el kevesebbet mint az előtt.

Lehetne az indirect adózás' más olyan neveit is találni, mellyek nagyobbára csak a' fel-

sőbb osztályokat érintenék. Ilyen lehetne például mérsékelt lajstromozási-adó (droit d'euregistrement) minden nemesi örökösödés osztály, és bármi névvel nevezhető birtok' változásnál, ilyen lehetne mérsékelt bélyeg-adó (Stempel, timbre, stamp-duty) mindenféle nyugtatványok, kötelezvények, váltók, perbeli irományok- és folyamódásoknál — ha ez nem tetszik ilyen lehetne például, a' kincstárt illető harminczad épségben hagyatván, mérsékelt fogyasztási adó bejövő kényelmi cikkekre, millyenek például fűszerek, selyemszövetek, vagy általános közszükségi cikkek-re, mint például gyapju és gyapot-szövetek — mérsékelt kiviteli vám gyapjúra. Például 1838-ban bejött Magyarországból Dr. Becher szerint, kit az előszóban idézek és a' ki hivatalos adatokra épített*)

Fűszer (Materialwaaren)	1,680,710 ft.
Gyapju szövet	17,912,807 „
Gyapot szövet	64,084,602 „
Selyem szövet	1,955,780 „
Négy cikk' öszves értéke	85,663,899 „
Magyarországból gyapju ugyan azon évben kivivődött	27,683,443 „
Ezen öt cikk' öszves értéke	113,317,342 ft.

*) Tudom, hogy ezen portékák' egy része csupán keresztül vitetett az országon. Ez a' számításán változtat, de nem az elven, melly abban áll: a' befogyasztást jövedelmi forrásul használni.

Már most ha teszem a' füzerekre	1,955,780
és selyemszövetekre , mint főleg	1,680,710
kényelmi czikkekre, egy ad valorem adó vettetnék, például 100 ft. értéktől 2 forint azaz 2 % ez adna körülbelől	3,636,490
	72,000 ft.

Ha tovább a' gyapjuszövetekre mint szinte nagyobbára a' tehetősebb osztályok által használt czikkekre, egy ad valorem adó vettetnék például 1½ % ez adna körülbelől	17,912,807
	264,000 ft.

Ha tovább a' gyapotszövetekre mint a' szegényebb osztályok által is használt czikkekre, csupán 1 % ad valorem adó vettetnék ugy ez ismét körülbelől adna	64,084,602
	640,000 ft.

Ha végre a' gyapjura , melly szinte a' tehetősebb osztályok' tulajdona egy ad valorem kiviteli felvám vettetnék 1% mennyiségben ez ismét adna körül belől	27,683,433
	276,000 ft.

Ugy csupán ezen öt czikk, melly ér 113,317,342 forintot, adna körülbelől évenként 1,252,000 ft. mi a' naponként szaporodó országos szükségek' pótlására nem volna megvetendő jövedelem, és nem hiszem, hogy az ilyen csekély adó akár a' portékákat érezhetőleg drágítaná, akár pedig a'

be és kivitt legkisebbé is érinthetné, vagy a fogyasztást csökkenthetné. Vegyük például a gyapjút. Jelenleg a magyar gyapju ha a birodalomba bevitetik, fizet (Zolltariff X. 64.) 15 xr. pengőben egy mázsától. Kérdem, ha egy ad valorem magyar kiviteli felvám létezik 1% tevő, képes volna e ez a kivittet csökkenteni, és nem sokkal könnyebben szívelné akár ki is az adózást mint az egyenes adó útján? hiszen ezen felvám a természetől a vevő által lehuzatnék és így az első midőn úgy is pénzt kap, valamitsekével kevesebbet kapna. Vegyük például a cukrot. A birodalmi cukorgyárakban külföldi cukor-lisztből finomított cukor, midőn magyar országba behozatik, semmi harminczadot sem fizet. A répából vagy belföldi anyagokból készült cukor pedig, ha Magyarországra bejön, a külföld ellenében fenálló ausztriai beviteli vámnak felét fizeti (Dreissigsttariff 46. Zolltariff 87.). Jelenleg például a finomított cukor mazsája a boltokban 41—42 fton pengőben árultatik. Kérdem, ha a 2% ad valorem fogyasztási adó feküdne rajta, és 42—43 fton árultatnék, a mi egy fontnál nem lenne egy váltó garas különbséget, azért kevesebb cukor fogyna el? Vegyük például a posztót. Jelenleg egy mázsa olyan posztó, mellynek rófe 2 pengő ftnál többet ér, fizet, ha Magyarországra a birodalomból behozatik, 5 fton, csekélyebb minőségű 2 ft. 30 xrt — közönséges gyapju szö-

vetek 50 xrt, sálók (Shawls) 5 ft. mind pengőben, egy mázsától. Már ha meggondoljuk, egy mázsa, akár finom akár közönséges gyapju-szövet és posztó mennyit érnek, és ha felteszszük, hogy a' mostani harminczadon felül egy ad valorem fogyasztási adó felüldnék rajta $1\frac{1}{2}$ %-nyi, úgy azt hiszem, hogy ez a' posztó' rőfét egy pár garással sem drágítaná, és a' fogyasztást legkisebbé sem csökkentené. Egészen selyem szövetek most fizetnek egy fonttól 12 krt, fél selyem szövetek 5 xrt pengőben. De ha meggondoljuk milyen becses a' selyem-szövet és milyen könnyű, úgy azt hiszem, egy 2%-nyi ad val. fogyasztási adó, legkisebb drágaságot vagy fogyasztási csökkenést sem okozna. Ugyan így van ez a' gyapot szövetekkel. Ezek most magyar harminczadot fizetnek egy mázsától 5 ftot pgben. Ugy tartom 1% ad valor. fogyasztási adó itt sem tenne legkisebb különbséget, és mind ezek által az ausztriai gyároknak legkisebb kárak sem következnek. Ha még mind ezekhez a' felebbi mérsékelt lajstromozási és bélyegadókat hozzá gondoljuk, úgy azt hiszem a' magyar beligazgatási költségek felesen volnának fedezve, sőt a' napról napra szaporodó közsükségekre felesleg pénzsummák maradhatnának fen, melyekről a' törvényhozás rendelkezhetnék. Egyszer mind az ilyen nemü jövedelmeknek az a' jó oldaluk van, hogy az ipar', kereskedés', népesedés' és fogyasztás' gyarapultával szaporodnak, és így a' növekedő

szükségeknek kellő takarékoság mellett az adóztatás' felrugtatása nélkül meg lehet felelni, midőn ellenben ha adozási tárgyul (Besteuerungs-Object) csupán vagy főleg csak a' föld szolgál, mihelyt nagyobb jövedelemre van szükség, az adozási tárgyat jobban kell terhelni, mert a' föld nem szaporodik és így a' rajta fekvő adót kell felebb rugtatni. Sokkal szelidebb, egyszerűbb, kevesebb bajjal járó, könnyebben beszédhető és adó-elmaradásokról (Restantiae), vagy igazságtalan előre fizetésekről (Anticipationes), foglalásokról (Executiones) semmit sem tudó, a' társaság' minden osztályaira egy formában kiható módja ez a' szükséges jövedelmek' kiállításának, mint a' nálunk eddig egyedül divatozó egyenes adóztatási rendszer. —

Ila már mind ezen különböző indirect adók csak két millio pengő forint évenkénti jövedelmet adnának is az országnak, ebből nem csak a' nem rendszeresíthető megyei budgetre adandó csekély pótlék bőven kitelnék, hanem erre 8—10 millioyi kölcsönt fölemelt kamat-járandóságokkal bizonyos évekre, hogy nemzeti fontosságú munkálatok, nagyobb viz-szabályozások, áradásgátló magán vállalkozások' támogatásai, Ludovicaea ut' megszerzése, egy nemzeti fontosságú vasut-rendszer' létesítése vagy előmozdítása 's a' t. eszközölthessenek, bizvást felvehetne az ország a' szükséghez képest részletesen; annak kamatjait ren-

desen fizethetné, és még mindezekon felül más közhasznú czélokra fordítható 4—500,000 pengő for. maradna fen évenként. Fordítsunk ebből 200 ezeret évenként irányosan, vallás különbség nélkül nevelési czélokra és áldani fogja emlékeztünket a' jövő ivadék és könnyen fogja szivelni azon $\frac{1}{2}$ váltó xrt, mellyel minden font sőt drágábban kellett fizetnie.

Ha mind ezek nem tetszenek, gondoljunk jobbat, de gondolkozzunk országos jövedelmekről elébb, hogysen országos költségeket tervezénk. —

X. L e v é l.

Novemberben 1839.

Hosszabb hallgatás után, melyet szemeim' betegsége okozott, felveszem ismét a' tollat, teljesítendő mult levelembeni ígéretemet. Megvallom, némi tartózkodással történik ez, ha meggondolom, mikint anyagi érdekekről és mindig csak ezekről szólani, miután kegyed jónak látta, leveleimet olvasóival közleni, azok közül némellyeknek már unalmokra szolgálhat. E' jelenet' okait könnyű feltalálni. Honunk törvényhozási tekintetben reform', anyagi állapotjában jobblét felé haladás' ösvényére lépvén fel, ezen és több más okoknál fogva, darab idő óta a' külföld' figyelmét is nagy mértékben vonja magára. Innen van, hogy sok bel- és külföldi, mihelyt legkisebb ösztönt vagy hivatást érez magában, felszólal és kedvére praecceptoroskodik. Hogy a' sok bába között el nem vész a' gyermek, azon sokkal inkább lehet csudálkozni, mint magán e' jeleneten; mert valamint az orvosok betegeknek közönségesen azon étke-

ket ajánlják, melyeket magok kedvelnek, — habár igen gyakran nem képesek is megítélni, a' beteg' eddigi életmódja, szokásai, testalkotása, megférnek e azokkal vagy sem? — természetes, hogy így vagyunk hivatlan orvosainkkal is. „Anyagi érdekekre fordítátok figyelmeteket, halaszszátok boldogabb időkre a' szellemieket“ — szól az egyik. — „Ha jólétet akartok hon virágoztatni, áldoztátok fel elavult alkotmányotokat, mert azzal anyagi előmenetel meg nem fér“ — kiált a' másik. — „Ne bibeijödjetek annyit alkotmányotok' megörzésével, korszerű kifejtésével; előbb utóbb csakugyan nem az történik, a' mit akartok“ — suttog a' harmadik. Természetes, hogy az illyes jámbor köntösbe rejtező kis leczkézések és intések, főleg a' nem egészen elfogultlanoknál, csökkentik az anyagi javítások iránti bugalmat — kivált ha azon jelentőséget, melly — hibásan e vagy helyesen? vizsgálni nem ide tartozik — némelly külföldi hírlapokban megjelent czikkeknak tulajdonítatik, és azon nem igen tágas mezőt figyelembe vesszük, mellyen, a' fenálló körülmények miatt, az e' tárgybeli vitatások mozognak. Azonban ezeknek okai nem kis részben magunk vagyunk. Gyengébb iparkodással láttunk eddig a' lehető orvosláshoz, mint nyavalyáink' elpanaszolásához. Ezért akad ennyi orvosunk, és azért is, mert az emberi természetben fekszik a' készség, másnak jó tanácsal szolgálni. Nincs is ennél olcsóbb portéka ;

mert miután annak követése bennünket többnyire nem érdekel, nem kell egyéb hozzá jámbor felebaráti szeretetnél. Péter czár' udvari bolondja egykor fogadott urával, és nyertes lön, azt állítván, hogy semmi más nincs olly nagy számmal e' világon, mint orvos. Leült a' császári előszobában, és erős fogfájást színlett. Valahány ismerőse megfordult a' teremben, mindegyiknek elpanaszolta baját, 's mindegyik ajánlott valamely orvosszert. — Mindazon lángész, értelmi súly, gyönyörű előadás és talán tiszta szándék mellett is, mellyek külföldi homoeo- és allopatháink' egynemellyikét bélyegzik, feltűnik még is felszines fontolgatásából tanácsaiknak, mikép azok részint azon gyökeres csalódáson alapulnak, melly a' szellemi érdekeket az anyagiakkal ellentétben képzelet, részint az alkotmányos nemzeti életnek általában, és különösen a' magyarnak, fel nem fogásából veszik eredetöket. Hozzá járul a' külföldieknél többnyire a' magyar állapotok' (Zustände) felületes ismerete, abból eredő egyoldalúság, és azon emberi gyengeség, miszerint kevés tudja magát más az övéitől különböző viszonyokban élönek helyzetébe bele gondolni, vagy felülemelkedni azon állásponton, mellyre őt születés, nevelés és egyéb életviszonyok vagy érdekek helyezik. Ezek nélkül pedig, nem igen látom által, gyakorlatilag hasznos tanácsokat miként adhat másnak valaki. Véleményem szerint csalatkoznék, ki azt hinné, hogy

az efféléknek nálunk, a' dolgok' menetelére vagy kifejlődésére valaha nagy befolyásuk leend. Régi alkotmányjal bíró nemzeteknél szokássá vált, önmagukban keresni és találni segítséget a' létező bajok ellen — innen a' törekedés, távolítani a' külbefolyást és az ellen őrizkedni; szokássá vált, a' megszokott és gyökereket vert rendszerhez, sőt a' vele megvénült visszaélésekhez és fonákságokhozi ragaszkodás; szokássá vált, többnyire lassan és csak fokonkint változtatni, ritkán léptetni egészen újat a' régi' helyére, de azt felfrisíteni, ha erejét veszteni kezdi, a' benne még rejtező jónak csiráját kifejteni, abba új életet önteni, azt tökéletesíteni — innen mindazokra nézve, kik mint ilyen nemzetek' státusférjiai akarnak az útókor' ítélőszéke előtt megjelenni, azon kikerülhetlen köteleztetés, valódi művelődés' és hasznos ismeretek' terjesztését lehetőleg előmozdítani, előkészíteni a' szükséges javításokat, nem megérteni csupán azt, a' mi van, de azzal meg is barátkozni, és csak arra és ezen szellemben, mint alapra akarni tenni újabb építményeket; a' szellemi és anyagi érdekeket karöltve vezetni a' kifejlődés' lépcsőin felfelé, és nem alá rendelni vagy feláldozni azokat egymásnak, de inkább a' velők megütkezőket kiegyenlíteni igyekezni; a' nemzeti törekvések' irányát nem használni csupán, midőn már kifejtett, de azt elővarázsolni, feltalálni, mintegy divinálni tudni; és mindezt, édemteljes szer-

kesztő ur, folyvásti tekintettel tenni a' nemzet' már lefolyt életére, individualis sajátágira, characterére, ezeknek bélyegével ellátva, és velök lehető legnagyobb egybehangzásban. Minthogy a' régi alkotmánynyal bíró nemzeteknek érintett tulajdonai legnagyobb kezességei azokban a' társaságos állapotok' és politicalai szerkezetek' állandóságának, nem jól illik szerintem azokhoz, kik conservatív szerepet játszanak különben, az illy jeleneteket akár meg nem érteni, akár azt, mi jó azokban lehet, használni nem tudni. — Ne feledjük, hogy csak ritka külföldinek engedték eddig a' körülmények, magát magyar statusférjfiúvá kiképezni, mi német, angol, francia, amerikai 's a' t. statusférjfiában nem foglaltatik, és több tapasztalást, sürűebb érintkezéseket a' nemzettel, nagyobb igyekezetet állapotaink' felfogásában, igazabb vonzódást 's a' t. kívánnak meg, mint a' mellyeket a' külföldiek' nagyobb részénél eddig észrevehettünk. Azonban valamint hiba volna, már csak azért követni valamelly tanácsot, mert adott, vagy azt megvetni már csak azért, mert külföldi, épen úgy nem volna egyéb szánandó gyengeségnél, ha effélék és nem magasabb szempontok szolgálnának cselekvéseink' vagy mulasztásaink' indítóokaiúl. Merítsünk mindemből, miből lehet, tanulságot, a' hasznost tartsuk meg, és fordítsuk javunkra. — Bocsánatot ezen eltérésért. Sietek vissza tárgyamhoz.

Nincs közöttünk, ki nem hallotta volna gyakran ezen panaszt: „be kár, hogy nincs bankunk“, vagy azon ohajtást: „bár azzal foglalatoskodnék már az országgyűlés“, és több efféléket. De arról, mikép lehetne egy illyet megalapítani, mikép lehetne azon akadályokat elhárítani, mellyek létesülését eddig gátolták eddig igen keveset olvastam, és megvalлом, hallani is sokkal többet kívántam volna. Gyakorlati próbatétel a' kívánat' valósítására néhány évvel ezelőtt Pesten indult meg, de azóta erről sincs szó többé. Hiheőleg az országlásnak benyujtott terv olly meghághatlan akadályokra talált, mellyek közgazgatási uton, törvényhozás' közbejötte nélkül, sikeresen és haszonnal el nem háríthatóknak tartattak. Már ezen maga eléggé igazo'ná a' „bank“ kérdése' szóba-hozását, ha arra pénz kereskedés és hiteli körülményeinkben még több és nagyobb sulyú indítókok nem léteznének. Egyébiránt hogy ezen tárgy azok közé tartozik, mellyeken eddig még az olvasó és gondolkozó osztály is keveset rágódott nálunk, onnan tetszik ki, mert azt ha jól vagyok értesítve, országgyűlési utasításban követeinek csak néhány megye adta, időszi sajtónk pedig nem igen foglalkodott vele. Nem olly népszerű ezen kérdés mint sok más, melly most közvitalás' tárgya, de legalább épen olly korszerű. Annyival kimenethetőbb tehát, ha azt itt kegyeddel fejtegetem, 's néhány történeti adat után a' bankokról, továbbá azon szerkezet- és el-

vekről, mellyek szerint azoknak nagyobb része kormányoztatik és alapított, a' kérdésnek közvetlenül hazánkat érdeklő oldalait is fontolgatom — nem ex professo, annál kevesbbé országos emberkint (statesman-like), de ön modorommal, alföldi pipás nemesemberesen. Ollyan mezőn forogván e' levél, melly eddig nyelvünkön még nem igen műveltetett, mind kegyed szógyártási járatlanságot, mind a' purismus' kedvelői az idegen szavakat nekem meg fogják hocsátani.

A' bankok' feltalálását és alkalmazását a' szükségnek köszönhetni. A' kereskedés' és ipar' különféle ágainak fejlődéséből és kiterjedéséből, nagy pénzsummáknak egy helyen és ugyanazok között összepontosulása egy részről, más részről pedig azon szükség következett, azoknak biztos megőrzéséről, távolabb helyekre küldéséről gondoskodni, és elkerülni vagy megelőzni azon nehézségeket, költségeket, károkat és veszedelmeket, mellyeknek a' pénz, egyesek' házánál, annál inkább szétküldözés, gyakori felszámolásból eredő koptatás és több effélék mellett, kitéve és alávetve van. A' legelső szükségnek, tudniillik a' készpénzt rablás, tűz és egyéb illy nemű veszedelmek ellen biztosítani, a' bankok' legegyszerűbb neme, a' letételi-bank (Depositen-Bank) felelt meg. Követték ezeket az átírási-bankok (Umschreibe-Giro-Bank), mellyek annyiban különböznek az elsőtől, hogy itt azon

kereskedő vagy tőkepénzes, ki pénzét az átírási-bankba letette, kész fizetéseit nem maga, de a' bank által téteti meg, azaz a' fizetendő summát annak, kinek fizetni tartozik, javára iratja, és így az elért nagyobb biztosság mellett, eikerüli és illetőleg megkiméli azon költséget és munkát, melly a' pénz' megőrzésével, ide oda hordozásával, számolásával jár, vagy számolásbeli tévedésből eredhet. Azonban a' kereskedés' és ipar' gyarapodásával, sem a' letételi- sem az átírási-bankok nem feleltek meg többé a' szükségnek; — az elsők nem, mert általok csupán a' pénz' biztos megőrzésének czélja éretett el; — az utóbbiak nem, mert az átírási-bank' szerkezete, nagyobb biztosság', pontosság' és a' csalás' lehetőségének tökéletes kizárása' tekintetéből, azt hozván magával, hogy az átírató mindenkor személyesen jelen legyen, az ilyen bankok szük körre és többnyire csak ugyanazon városbeli tőkepénzesekre és kereskedőkre vagynak szorítva. Némelly átírási bankoknak, p. o. amsterdaminak, hamburginak, ezek felett azon rendeltetésök is volt, és van maiglan is egy részben, hogy különféle idegen forgó pénz' becshabzásáiból eredő zavarok elháríttassanak, és egy bizonyos határozott értékű fizetési eszköz állapíttassék meg. Így például az amsterdami, 1609-ben alapított giro-bank, a' kül- és belföldi elkopott pénzdarabokat valódi belbecsökben elfogadta, és lehuzván a' megőrzési és ujraveretési (Umprä-

gung) költségeket, a' fenmaradó summa' erejéig hitelt nyitott a' pénzletevőnek, melyet bankpénznek (Bankgeld) hívnak. Ez, a' hollandi törvényes pénzlábat vévén alapul, meghatározta egyszerűs mind a' honi törvényes pénzláb (Münzfusz) és a' forgó külföldi pénzek' névbese (Nennwerth) közti különbséget — mihez azon országos határozat járulván, hogy minden Amsterdamban kiadott vagy oda huzott váltólevél, mihelyt 600 frt. meghalad, bankpénzben fizetendő, ebből támadt határozott becsű fizetési eszközzel együtt, a' szükség, minden ottani kereskedő- és iparüzőre nézve, a' bankkal magát érintésbe tenni. Mindezek kétségkívül nagy hasznára és kényelmére voltak a' közönségnek, de a' fejledező és mindinkább nagyobb terjedelemre vergődő kereskedés és ipar mellőzhetlenül még többet kívántak. Nem maradhatott soká észrevétel nélkül, hogy a' leéte'li- vagy átírási-bankban létező pénznek nagy része gyümölcsözetlen lever, ha az kamatra ki nem adatik; feltűnt, hogy azon hitelt és bizodalmat, melyekkel jól kezelt bankok a' közönségnél bírnak, még nyereségesebben és mintegy kétszeresen lehet használni, ha azoknak, kiknek a' bank fizet, nem pengő pénz, de annak képviselője — bankjegy-adatik, kötelezéssel, azt pengő pénzre felváltani ismét, mihelyt kívántatik. Innen eredtek a' kölcsön-, váltó- és jegybankok (Leih-, Wechsel-, Zettel-Banken). Kereskedő és iparüző

gyakran jöhet azon helyzetbe, hogy kölcsön pénzre szorul — más részről a' tőkepénzes, tőkáját örömet gyümölcsöztetné, de hozzásem ideje sem elegendő személyismerete. nincs. Ezen két osztály' érdekeit egyesíti a' kölcsön- és váltó-bank (Leih-Bank, Wechsel-Bank), mellynek lényege abban áll, hogy bizonyos időre pénzt kölcsönözön, vagy kereskedői váltóleveleket *discount* razzon. *) A' jegy-bank (Zettel-, Noten-Bank), melly illyeseket jegyeivel teszen, tetemesebb önyeresége mellett, a' közönség' érdekét is nagy mértékben mozdítja elő az által, hogy a' fizetéseket távolabb helyekre könnyíti, a' pénz' tömegét szaporítja, forgását gyorsítja, és egy jutalmas, ké

*) *Discount* (*Escompte*, francziául) kétféle van, váltó- vagy pénz- és áru-*discount* (*Wechsel- o. Geld-, Waaren-Discount*). Az utóbbi *Rabatt*nak neveztetik. Például A egy 3 hónapra szóló váltólevéllel bir Btől, de a' pénzre még e' határnap előtt szüksége van; bankba vagy tőzsérhez megy, hol neki a' pénz azon kamat' lehuzásával, melly a' váltólevél' fizetési határidejéig jár, kifizetetik. Vagy például A árukat vásárolt 6 hónapi hitelle Btől, de azok' árát a' határnap előtt fizeti vissza, a' szokásban lévő kamat' lehuzásával, mindkét esetben ezen lerovat *Discount*nak neveztetik. Ezen lerovatni szokott kamat' mennyisége általános kereskedési, valamint pénzhelyi viszonyokhoz, úgy a' váltólevél' kiadója' hiteléhez képest különbözik, és egyszer fel-, másszor alászáll.

nyelmes csereeszközt állítván elő, a' hitel' hatalmas emeltyűje által pénzt mintegy teremt. A' kifejlődésnek azon pontján tehát, mellyre művel nemzeteknél jól rendezett bankok vergődtek, nem lehet azokat máskép mint olly hitel'intézeteknek nevezni, mellyek kereskedés' és ipar' nélkülözhetlen segédeszközei. Innen származik azon nagy figyelem, mellyet jegy-bankokra azon befolyásnál fogva, mellyet az általános csereeszközre, azaz pénzre, ezáltal minden tárgyak' értékére, és így a' nemzeti gazdaságra gyakorlanak, a' törvényhozásoknak fordítani kell, és azon lettdolog, hogy imitt-amott — helytelen tulgondoskodásból — országos bankok, azaz közvetlenül a' status által kezelt és kormányzott hitelintézetek állítottak fel, részint ebből, részint azon visszaélésekből és balfogásokból magyarázható, mellyek az újabb kornak e' szép találmányával és általa elkövettettek. Jelenleg közönségesen el van azonban ismerve, hogy jegy-bankok sokkal több biztosságot nyújtanak, és felettök mind a' törvényhozás mind a' közönség szigoruabban és nagyobb sikerrel ellenőrködhetik, ha nem a' status, de magányszemélyek által kezeltetnek.

A' bankok' eredetét tekintve, történetileg igaz, hogy a' közép korban a' ha'a' mas Velenceze és Genua bírtak legelsők letéleti-bankokkal. Némellyek szerint a' velencezei már 1171-ben, a' keresztihadak által előidézve 's főleg azon czélből,

hogy nyugoti pénz helyett keletivel láttassanak el a' seregek, támadott; mások 1156-ikra határozzák a' velencei bank' megalapítását, és okát nem a' kereszthadokban, de a' status' szükségében keresik. Annyi kívül van minden kétségen, hogy a' velencei és genuai (ez utobbira nézve szinte különböznek az adatok, némellyek 1345-re, mások 1407-re tévén annak kezdetét) voltak első, és szolgáltak mintául nagy részben a' később keletkezetteknek. A' nevezetesebbek közül a' 17-ik században támadtak és egy részben maiglan is fenállanak az amsterdami (1609), rotterdami (1612), hamburgi (1619), nürnbergi (1621), stockholmi (1668), az angol bank (1694), edinburghi (1695); a' 18-ikban indultak meg a' régi francia (1716), madridi (1782), berlini (1765), sz.-pétervári (1768), philadelphiai (1791); a' többiek nagyobbára a' 19-ik századnak köszönhetik születésüket, például a' francia (1804), ausztriai nemzeti (1818), amerikai egyesült statusok' bankja (1816) 's a' t.

A' mi a' bankok' szerkezetét illeti, jelenleg azoknak nagyobb része egyesíti mindazon tulajdonokat, mellyeket felebb azoknak külön neveire nézve említettem. A' törvényhozás' figyelmét csupán a' jegybankok látszanak megkivánni; mert tapasztalás bizonyítja, hogy a' hol a' törvényhozás' és közönség' folytonos szigorú ellenörködése alatt nincsenek, mindenütt szomorú következéseket

szültek. A' törvényhozás' feladata e' tekintetben főleg e' kettő körül forog: 1) megakadályoztatni, hogy több bankjegy adassék ki, mint a' megnyit a' közönség' szükségei megkívánnak, és eszközölni, hogy az, a' mi kiadatott, becsét ne veszítse; 2) meghatározni azon minimumot, melyre egy bankjegy szólhat, p. o. szabad legyen e 1, 2, 3 ftos jegyeket vagy még kisebbeket kibocsátani? Ha a' bankok' történeti fejlődését kísérjük figyelemmel, meg kell vallani, hogy az első feladat ott, hol a' bankok leginkább divatoznak — Britanniát és Éjszakamerikát értem — tökéletesen megfejtve nincs. Azonban ez legkisebbet sem változtat a' dolgon, mert kétségkívül lévén, hogy az ipar és kereskedés velök aránybau álló csereeszközöket kívánnak meg, melyeknek lehetőségig jutalmasoknak, kényelmeseknek, határozott értékűeknek, egy személyről másra könnyen átruházhatóknak kell lenniük — miután ezen kívánatoknak egyedül ércz forgóság (Metall-Circulation) nem felelhet meg, a' kérdés nem a' körül foroghat, ércz, vagy papiros, vagy más legyen e kirekesztőleg a' csereeszköz, de a' körül inkább, mikép lehessen a' közönség' szükségeinek megfelelő csereeszközöket előállítani és forgásban úgy megtartani, hogy azoknak becsabzásai és az innen származható zavarok lehetőségig elkerültessenek? Ezen lehetőség szab határt a' törvényhozás' feladatának. Ha lehető volna egy olly általános csereeszközt

feltalálni, melly a' törvényesség', közhitel' és bizodalom' bélyegeivel ellátva, csak azon arányban és mennyiségben tételnék forgásba, hogy a' közönség' szükségeinek megfelelően, épen úgy mint most a' nemesebb érczek, keresett és becses dolog, maradjon mindig, ez e' nemben a' tökély' legnagyobb fokának neveztetetnék. Azonban ez eddiglen sehol sincs elérve, és noha némellyek illyeseket a' jövődtől várnak, nehéz mindazáltal illy reményekkel kecsegtetnünk magunkat, ha meggondoljuk, mikép sem azon mennyiséget, melly a' közönség' szükségeinek megfelel, sem azon határt, mellyen túl menni nem kell, előre egész biztossággal mintegy in abstracto nem lehetvén meghatározni, miuthogy az törvényhozói vagy kormányi befolyástól csak igen kevéssé, hanem inkább a' legkülönbözőbb, változóbb és szövevényesebb körülményektől függ; a' dolog csak úgy állana mint most, ha t. i. több adatnék ki ezen csereeszközből, mint a' mennyit a' közönség' szüksége megkíván, becsének alászállani, — ha kevesebb, emelkedni kellene; nem éretnék el tehát azon czél, hogy azon csereeszköz az értékek' meghatározott és változhatlan mértékéül szolgáljon. Történtek ugyan már ehez közelítő próbatételék, de mindenütt, hol papirospénz köteleztetés nélkül a' kibocsátóra nézve azt, mihelyt kívántatik, érczpénzzel felváltani, forgásba tétetett, természetesen következett annak a' közönség' szük-

ségein túl megszaporo dása , és azon aránynak , mellyben ezekhez a' csereeszközöknek létezni kell , megzavarása miatt , becsének alászállása . Jelenleg közönségesen el van fogadva azon elv , hogy a' bankjegyek' névbecse nem tartathatik fen , ha az ilyenek' kibocsátási joga nem korlátoztatik , és hozzá azon köteleesség nem köttetik , hogy az előmutató' kívánságára azok érczpénzzel váltassanak fel . De ezen köteleesség többnyire csak fictio , azon valószínűség nélkül , hogy ezen felváltás egyszerre nem kívántathatik . A' bankjegyek' becsét és azt , hogy a' közéletben névbecsök szerint elfogadtatnak mindenki által , tulajdonképen csak hitel tartja fen és eszközzi . Így például az angol bank , melly sok tekintetben az első helyet foglalja el a' létező bankok között , ámbár szoros összeköttetése a' kormánynyal állását gyakran veszélyeztette , már igen gyakran volt és van ma is azon helyzetben , hogy forgásban lévő bankjegyei igen sokkal meghaladták azon aranyat és ezüstöt , mellyről rendelkezhetett ; sőt mint szabály van felállitva ezen intézetnél , hogy a' forgásban lévő jegyek' egy harmadával felérő arany és ezüst tökéletesen elég , hitelök' fentartására . Csak fictio tehát a' köteleztetés , érczpénzzel váltani fel a' forgásba tett jegyeket , mert ha a' bank-jegy-birtokosoknak csak egy része és egy időben kívánná ezen felváltást , a' bankok' nagy részének multhatatlanul meg kellene szüntetni kész fizetéseiket . Hogy ezt nem kívánják , au-

nak nem egyéb mint hitel az oka; mert minden olly esemény, melly belzavaroknál, háborús vagy egyéb nem kedvező körlményeknél fogva a' közcsendet, békeséget és jólétet veszélylyel fenyegeti, tapasztalás szerint felébreszti a' közönségben a' vágyat, érczet birni papiros helyett, és ezt csak a' közhitel' és bizodalom' fenmaradása vagy helyreállása szünteti ismét meg. Igy 1745-ben, midőn a' trónkövetelő London felé nyomult, nem azon rendelet mentette meg az angol bankot, melly szerint időnyerés' tekintetéből minden előmutatott jegyeit apró pénzzel váltatta fel, de az ellenség' visszavonulása — valamint 1797-ben, midőn francia berohonás nyugtalanította a' nemzetet, a' kormány' rendelete, melly a' bankot felmentette azon köteleztetéstől, hogy jegyeit érczpénzzel váltsa fel, csak rövid időre akadályoztathatta meg azt, hogy névbecsök alászálljon, és már 1810-ben 13%, és később még többet veszítettek becsökből, 's az al pari folyam nem is állott vissza mindaddig, míg a' béke meg nem kötöttet, 's a' háború' szomorú következéséit a' béke' jótékony hatásai 's abból következett közbizodalom ki nem egyenlítették. Ugy látszik tehát, hogy mind annak, mi a' közhitelt és bizodalmat erősíti, épen úgy része van a' bankjegyek névbecsének fentartásában, mint az érczczel felváltás' köteleességének. Ezen közbizodalom azonban nem létezhet annak tudása nélkül, hogy bankjegyek nem határtalan, vagy igen nagy

de csak mértékelt mennyiségben vagnak forgásban. De mi ezen mennyiség? Némelly bankoknál azon szabály van felállítva, hogy csak annyi bankjegy bocsáttassék ki, mennyi érczcel 's érczpénzzel fedezve van. Így p. o. az ausztriai nemzeti banknak köteleességébe van téve, soha több jegyet ki nem bocsátani, mint a' mennyit érczkincse fedez (Bank-Patent vom 1-ten July 1816. §. 14., 16., 20., 26., 41. *) A' franczia banknak tilos több jegyet forgásba tenni, mint a' mennyi érczpénze és a' kezei között lévő értékek által fedeztetik, olly módon, hogy soha azon helyzetbe ne jöhessen, jegyeit érczpénzzel fel nem válthatni. Az 1835-ben megindult bajor kölcsön-

*) Az ausztriai nemzeti banknak különösen azon rendeltetése van, hogy a' papiros-pénzt lassankint a' forgásból egészen kiemelje, és azon papiros-pénz helyére érczpénzzel akármikor felváltható bankjegyeket léptessen. Hogy az említett érczkincs mindig elegendő erővel bírjon, az említett bank-patens a' többek között azt határozza, hogy az állan fog: azon 10 millió pgó fokon kívül, melyeket a' részvényesek befizettek, a' külső hatalmak által szerződéses' következésében fizetett summákból, az országos pénztárokban találtató felesleg érczpénzekből és az egész birodalom' bányáinak jövedelmeiből (Ausbeute). — A' ki e' tárgyban többet tudni kíván, utasítom: Historisch-politische Erläuterung über Bankanstalten, und über die österreichische National-Bank insbesondere von C. H. Hohler, Wien 1816.

és váltó-banknak nem szabad többet 8 millió forintnyi jegyeknél forgásba tenni, melly summa' $\frac{1}{4}$ részének, fekvő javakra adott kölcsönök' zálogai által kétszerezsen fedezve, a' fenmaradó $\frac{1}{4}$ résznek pedig pengő pénzben a' bank' pénztáraiban jelen lennie kell *). Az angol bank (Bank of England), mellynek kiváltságai 1834-ben ujítottak meg, ezen megszorításnak nincs alávetve, és ott a' bankjegyek' kibocsátását a' közönség' kívánsága szabályozza, azaz több tétetik forgásba, ha kedvező, és kevesebb, ha nem kedvező a' váltó-folyam (Wechsel-Cours) **), vagyis szaporítatik a' forgás, ha arany és ezüst, bankjegyek-

*) Statuten der baierischen Hypotheken- und Wechsel-Bank. Amtlicher Abdruck. 1835 §. 13.

***) Ezt példával legkönnyebb világosítani. Egy font sterling törvényes rendeletek szerint 25 frankot és 20 centimet ér Párisban. Al pari áll a' váltó-folyam, ha ezen ár szerint mind Londonban mind Párisban lehet váltóleveleket szerczni. Ha ellenben a' londoni kereskedő egy font sterlingért többet kap 25 frank 20 centimenél, akkor Londoura nézve kedvezőleg, ha kevesebbet, Párisra nézve kedvezőleg áll a' váltó-folyam. Ezen emelkedés és alászállás a' nemzetek' kereskedési viszonyaiból következik. Ha egy nemzet a' másiknak ugyanannyit ad el, mint a' mennyit tőle vesz, ugy egymásnak nem lesznek adósai; de mivel ez nem történhetik, magában következik a' tartozás' fedezésének szüksége. Ha például London többel tartozik Bécsnek, mint Bécs Londonnak, a' londoni börzén inkább fogják a'

érti kicserélés végett, sűrűn érkezik a' bankhoz, és kevesítettik, ha az ellenkező eset adja magát elő. Az angol-bank e' tekintetben kedvezőbb helyzetben van, mint egyéb illynemű intézetek; mert a' legújabb törvényeknél fogva, jegyei az egész országban törvényes fizetési eszközül szolgálnak mindaddig, míg a' bank jegyeinek érczpénz zeli felváltását meg nem szakasztja. Annyi nem szenved kétséget, hogy olyan bankok, mellyek a' staturussal különös viszonyokban nem állanak, és akár egyesek, akár részvénytársaságok által, főleg tőkék' gyümölcsöztetése végett, alapítottak meg, semmit sem nyerhetnének, ha reájok azon szabályt, hogy annyit érczpénzt tartsanak mindig készben, mennyi forgásba tett jegyeiket tökéletesen fedezi, alkalmazni akarnók; mert nyereségök csak azon feleslegből áll, mellyel a' forgásba tett jegyek' kamatai a' pénztárban heverő pénz' kamatait meghaladják. Ezen megszorítás tehát gyakorlatban ki nem vihető, és más garantiákat kell keresni, mellyek közé méltán lehet a' nyilvánosságot számítani, hogy t. i. a' közönség az illyen intézetek' alaptőkéjét, egyéb értékeket, és az általok kibocsátott bankjegyek' mennyiségét folyvást tudhassa. Egyszersmind szükségesnek tartá-

bécsi váltóleveleket keresni mint Bécsben a' londoniakat, és ehhez képest fog a' váltófolyam emelkedni vagy csökkenni.

tik, az ilyen intézetek' minden egyes tagjait a' bank' minden kötelezetéseiért egész vagyonokkal felelősökké tenni, és azt is megkivánni tőlök, hogy a' kibocsátandó jegyek' erejéig biztosságot nyujtsanak. Ezek nélkül alkalmasint elkerülhetlen végtére is a' közönség' tetemes megcsalátása, mit az angol és amerikai bankok' történetei 1814 — 15 — 25-ben és a' legujabb időkben is eléggé tanusítanak.

Másik pont, melly törvényhozási figyelem' tárgya, a' bankjegyek' névbecsének minimuma. Gyakorlatban különféle divatozik. A' francia bank 500 frank, — a' berlini, leipzigzi 100 tallér, — a' bécsi 5 frt, — a' bajor 10 fr, — az angol bank 5 font sterling, az amerikai bankok' nagy része 5 dollár alatti jegyeket nem bocsátanak ki. Tapasztalás szerint a' bankjegyek általános forgásba nem juthatnak, és így azon szolgálatokat, mellyeket tőlök várni lehet, a' közönségnek nem tehetik, ha magasabb summákra; — ellenben az ércz-pénzt, mint kevésbbé kényelmest, nagyobb helyet foglalót, egy helyről másra nehezebben mozgíthatót, a' forgásból egészen kiszorítják, ha alacson summákra szólanak. Azonban mi legyen azon névbecsi minimum? azt nem lehet in abstracto meghatározni, és ahhoz tapintat kell, melly figyelmezeni fog azon czélra, melly miatt a' bank felállítatik, a' forgó pénz' tömegére, a' nemzet' gaz-

dasági, ipari és kereskedési állására és több ebfélékre.

Ezeket — talán hoszasan is már — előrebo-
csátván, átmegeyek a' tárgynak közvetlenül ho-
nunkat érdeklő oldalaira. Azon tételből kell kiin-
dulnom, hogy egy 10 millióból álló nemzetnél,
melly tökéletes hijával van minden intézetnek,
melly a' pénzbeli érintkezések' gyorsaságát és
könnyűségét előmozdítaná, vagy a' forgóság' tö-
megét szaporítaná; — egy olly nemzetnél, melly-
nek szegény kereskedője, ha pénz' dolgában meg-
szorúl, többnyire 24-et és legalább 12-öt kényte-
len száztól fizetni, midőn szomszédjai 4 — 5-re
száztól örömet szolgálnak egymásnak; — egy olly
nemzetnél, mellynél ércz ugyan a' törvényes for-
góság' (currency), de a' dolgok' természeténél és
a' körülményeknél fogva papir forgóság foglal-
ja el annak helyét — egy ilyen nemzetnél, mon-
dom, az előleges szükségek közé tartozik a' bank
és azt megelőző gyökeres javítása 's rendezése a'
hitelbeli törvényeknek és eljárásoknak. Ezeket kell
előrebocsátani, akár *hypothecai bankot*, oly-
lyat t. i., melly fekvő javakra kölcsönöz, akár
váltó-bankot, ollyat t. i., melly kereskedői
váltólevelekkel foglalkozik, akarunk létesíteni. Az
elsőbb jószág-birhatási és eladhatási törvényeink-
nek módosítása, a' másik váltójog' behozatala nél-
kül biztos alapon nem fog nyughatni. Letételi és
átírási bank csupán, vagy ollyan, melly termé-

kekre pénzt előlegez, valamennyire és rövid időre segíthet a' mostani egészen elhagyatott állapoton, de csak a' bank' legtökéletesebb és a' többinek tulajdonitegyesítő neme, jól rendezett jegybank az, mi a' köz- és magányhitel' megalapítását eszközölheti, a' kereskedés', ipar' és egész nemzeti jólét' fejlődését hathatósan előmozdíthatja, szóval a' szükségnek tökéletesen megfelelhet. Csalódás véleményem szerint azon hiedelem, hogy egy különféle nemzetekből szerkesztett birodalomban, mint az ausztriai, a' bankjegyeknek csak egy forrásból lehet biztosan folyni, és ez csak akkor állana, ha kényszerített forgása volna a' bankjegyeknek, azaz: ha nem képviselője, de helyettese volna az ércpénznek — de mig a' bank ércpénzzel tartozik jegyeit felváltani, ezeknek névbecsét nem az, hogy egy forrásból folytak, de az hogy a' kellő mennyiségen tul nem adattak ki's több effélék tartják fen — a' mit elérni több jól rendezett bankoknál is lehetvén, nem igen látom által, miért ne lehetne a' hitelintézetek' jótékonyságait mindazokkal, kiknek illyekre valódiilag szükségök van, egész kiterjedésben érezteni? mi annyival mellőzhetőnebb, minél inkább szembetűnő, hogy egy középponti hitelintézet, minden 'jótékony hatása mellett is, nem képes olly czélokat előmozdítani, mellyek kívül esnek hivatásán és a' lehetőségén is. — Én azon reményben vagyok, hogy leend bankunk, ha ezen kérdés a' szükséges körültekintéssel fo-

gatik fel 's fontoltatik meg; és ezen reményemet nem gyengíti azon ellenvetés, hogy az említett bankpatens' 37-ik §-usa más társaságoknak mint az ausztriai nemzeti banknak megtiltja discontirozó-intézetek' felállítását, mert részint tudom, hogy ezen kiváltság bizonyos föltételekhez volt kötve, részint pedig tisztában vagyok az iránt, hogy azon rendelet e' honra nem alkalmazható.

Kap e még tőlem kegyed egyebet egy szíves jó reggelnél, nem tudom; idő és kedv fogják meghatározni. A' ködös ősz merő borulatba takarja velőmet, és most nem tudok egyebet tenni, mint vigasztalni magamat a' magyar tudós társasággal, melly azt tartja: borúra derű.

XI. L e v é l.

December 1839.

Ha nem csalatkozom, ingatlan-hitelt (Hypotekar-Credit) épen olyan szükséges megállapítani honunkban, mint váltó-hitelt (Wechsel-Credit). Az utóbbi körül magát kevesebb és könnyebben mellőzhető akadály adja elő, míg az első alkotmányba vágó kérdésekkel látszik összefüggeni. Az ország' Rendei jelenleg váltójog' kidolgozásával foglalkozván, reménylhető, hogy figyelmöket az ingatlan-hitel' biztosabb megfektetésének eszközeire is ki fogják terjeszteni. E' tekintetből kívántam kegyednek figyelmét, különösen a' végett, hogy másoknak ajánlja, egy igen tanulságos munkára vezetni. Czíme ez: Sammlung preussischer Gesetze und Verordnungen, XI. und XII. Band, enthaltend: Darstellung des Wesens der Pfandbriefe in den königl. preussischen Staaten, 1. und 2. Theil. Halle, 1823. Legyen szabad az abban foglaltató többnyire hivatalos

adatok közül néhányat, rövid és minden commentarius nélkül, kiemelni.

Azt tartják, hogy II. Fridriknek Bűring nevű kereskedő adta első a' nemesi hitelegyesületek' eszméjét. A' király magához hivatván főcancellárját Carmert, a' zálog, hypotheca és több ezekkel kapcsolatban álló jogkérdésekről tudakozódott. A' cancellár ezek felett ex professo értekezvén, más napon, kevéssel később, a' király fölcserélve mintegy a' szerepeket, tökéletes dologismerettel és határozottsággal mondta ki mind a' zálog-jog' mind a' létesítendő hitelegyesületek' alapelveit. Az 1769. augusztus 29-én költ cabineti rendelet magában foglalja azokat, és ezekre alapulvák az e' tárgybeli tartományi alapszabályok (Landschafts-Reglements). Azoknak bővítéseit és felvilágosításait későbbi idők szülték. Mielőtt közleném velejét az említett szabályoknak, szükség röviden érinteni, mit kelljen a' kérdéses hitelegyesületek (Creditassociationen) és zálogjegyek (Pfandbriefe) alatt érteni. Hitelegyesület alatt valamely tartománybeli nemes-jószágbirtokosok' társulata értetik, melly józágaikra zálogjegyek' kibocsátása és forgásba tétele, az ilyenektől járó kamatok' behajtása és a' zálogjegy-birtokosoknak kifizetése, ugy a' felmondott zálogjegyek' visszaváltása végett alakult. Zálogjegyeknek neveztetnek azon hypothecai-oklevelek, mellyeket valamely tartomány' egyesült rendei nemesi jó-

szágokra kibocsátottak, és mind a' tőkére mind a' kamatok' pontos és mulhatlan fizetésére nézve, ön jószágaikkal biztosítanak. Illyen egyesületek a' Poroszbírodalom' külön tartományaihoz képest többen léteznek (p. o. schlesische, pommerische, chur- und neumarkische, ost- und westpreussische Creditassociation). Célja ezen egyesületeknek, a' tőkepénzeseknek nyújtott abbeli nagyobb biztosság által, miszerint a' tőkédért és kamatjáért az egyesült tartományi rendek is kezeskednek, az egyes birtokosoknak pénzkaphatást és annak visszatérítését jutalmas föltételek mellett könnyíteni, és azon értékeket, mellyeknek a' zálogjegyek képviselői, mintegy mobilisálni, ingékonnyítani.

Joga van minden nemesjóság' birtokosának, a' mennyiben törvényesen kölcsönvételi tehetőséggel bir, a' tartományi rendektől azt kívánni, hogy bizonyos, szabályszerűleg megállapított becselési elvek (Tax-Principia) szerint, jószágát megbecsültetvén, az ebből keletkezett érték' felének erejéig, azon jószágra, a' mennyiben honi törvények vagy szabályok által ebben korlátozva nem volna, zálogjegyeket bocsásson ki. Ezen zálogjegyeknek törvényszerűleg következőket kell magokban foglalniok: 1.) Minden zálogjegy „au porteur“ bocsáttatik ki, azaz tulajdonosának az tekintetik, kinek kezében van. 2.) Nem szólhat többre 1000, és nem kevesebbre 20 tallérnál.

3.) Magán kell hordoznia az illető egyesületi és bírói testületek' pecsétjeit, aláírását, sorszámot, és azon jószág' (nem birtokos) nevét, melyre kibocsáttatott. 4.) Ki kell mondania, hogy ezen zálogjegy, a' törvényes honi pénzláb szerint értett pengő pénzben, mind a' tőkére mind a' kamatokra nézve a' hitelegyesület képező rendek' kezessége (Garantie) mellett bocsáttatott ki, és lajstromozva, egyszersmind a' telek- (Grund-) és hypotheca-könyvbe (Hypotheken-Buch) az illető szám alatt bejegyezve (intabulálva) van. Ezekből természetesen foly: a) hogy a' zálogjegy' bátorságára egy bizonyos jószág specialiter le van ugyan kötve, hypothecálva (nem zálogosítva, mert a' zálog az elzálogosított tárgy' tetteges általadását föltételezi); de b) hogy azért és járulmányaiért (accessoria) az egyesült rendek mind társulati vagyonukkal, mind a' hitelegyesülethez tartozó józágaikkal, mellékesen és segítőleg (subsidiarisch) kezekednek; továbbá c) hogy a' zálogjegy-birtokos, mind a' tőkét mind a' kamatokat, nem a' jószágbirtokoson, hanem a' hitelegyesületen tartozik követelni; és d) hogy a' zálogjegy-birtokos' ellenében a' hitelegyesület a' főadós (debitor principalis) mind a' tőkére mind a' kamatokra nézve, és kielégítését ettől kívánhatja; végre e) hogy a' jószágbirtokos és az egyesület között tulajdonképen nem pénzkölcsön (Geldanlehen), hanem zálogjegy-kölcsön forog fen.

Megtörténvén a' zálogjegyek' kibocsátása, két eset adhatja elő magát, t. i. vagy a) a' lekötött jószágra már más hitelezők vagy követelések vagynak bejegyezve, vagy b) ezen eset nem foglal helyet. Az utóbbiban (b) jogosítva van a' jószágbirtokos 1.) vagy a' zálogjegyeket magának kiadni, vagy 2.) a' hitelegyesületre bizni azoknak készpénzzé tételét, és ezt venni által. Ha az elsőt teszi a' jószágbirtokos, szabadságában áll, azokat vagy megtartani, mi által tulajdonosukká válik, vagy folyamatba tenni, azaz szerződés', eladás', elzálogosítás' útján másra ruházni, vagy végre a' hitelegyesületnek felmondani, melly azokat ezen esetben kész pénzzel névbecsők szerint magához váltani tartozik (a' sziléziaiakat agioval, szabályszerűleg). Ha a' kérdéses jószágra más hitelezők bejegyezve vagynak (a), ezen esetben a' zálogjegyek nem adatnak ki a' jószágbirtokosnak, mielőtt hitelezőit ki nem elégíti, és követeléseiket ki nem törölteti (extabuláltatja). Ha ezt tenni nem volna képes vagy nem akarná, ilyenkor két eset adhatja magát elő, vagy t. i. 1.) a' hitelező követelése helyett zálogjegyeket kész elfogadni, melly esetben ezen fölcserélés az egyesület által végbe megy és a' visszavett kötelezőlevelek extabuláltatnak; vagy 2.) a' hitelező nem hajlandó a' kicserélésre; ilyenkor szabadságában áll a' jószágbirtokosnak, a' részére kibocsátott zálogjegyeket az egyesületnek felmondani, és a' pénzt

tőle általvén, tartozik hitelezőit kielégíteni és követeléseiket kitöröltetni. Hogy a' hitelegyesület ezen köteleztetéseinek megfelelhessen, következő jövedelmei vagynak: 1.) zálogjegy-kibocsátáskor, azoknak névbecsétől $\frac{1}{4}$ percent; 2.) nyugtatói garas (Quittungsgroschen), melly $\frac{1}{6}$ percentet tesz, a' mennyiben tudniillik a' jószágbirtokos $4\frac{1}{6}$ percentet fizet az egyesületnek, ez pedig csak 4 percentet a' zálogjegy-birtokosnak (mindkettő, ha emlékezetem nem csal, a' legújabb időkben leszálítatott); 3.) azon nyereség, mellyet huz azon eselben, ha külföldön száztól négyen alól kölcsönt veszen föl (erre nagy része azon egyesületeknek föl van hatalmazva); 4.) a' II. Fridrik által a' hitelegyesületeknek ajándékozott alaptőkék' és 5.) az ezek által magához váltott zálogjegyek' kamatai. Ezen jövedelmeknek rendeltetése következő: a) ebből fedeztetnek az intézet' költségei, tisztviselők', szolgák' díjai 'stb.; b) ebből történnek a' jószágbirtokos által netalán a' határnapra benem fizetett kamatok', ugy deteriorált (rongált) jószágok' helyrehozásához megkívántató költségek' előlegezései; c) ebből fedeztetnek a' lekötött jószágoknak birói eladása mellett netalán előfordulható hiányok. Azt, mi ezeken tul fennmarad, zálogjegyekbe tartozik az egyesület fektetni. —

Azon biztosságot tárgyazólag, mellyet a' zálogjegyek törvényszerűleg nyújtanak, meg van

határozva: 1.) Hogy minden ugyanazon jószágra kibocsátott zálogjegy egyforma joggal bír, és csődület' (concursum) esetében az egyiknek, bár később, a' másik bár elébb, bejegyzett felett elsősege nincs (különbözőleg más követelésektől, mellyekre nézve a' bejegyzés' ideje és sora tekintetbe jön). 2.) Hogy az esetben, ha a' zálogjegyesített (bepfandbrieftes) jószág csődület alá találna jönni ennek költségeihez sem az egyesület sem a' zálogjegy-birtokosok járulni nem tartoznak. 3.) Hogy rendszerint a' zálogjegyeket, bejegyzés' tekintetében, más követelések meg nem előzhetik, minthogy ezek' extabulatiójának kell, mint érintém, előre bocsátatni. (Ez annyiban szenved némi kivételt, hogy p. o. anyai hozomány, kezesség (cautio) 'stb. eff., mellyek tulajdonképen nem pénzkölcsönből veszik eredetöket, bejegyzésben a' zálogjegyeket megelőzhetik mindaddig, míg p. o. az anya hozományát másra nem ruházza, vagy a' gyermekek külön gazdaságot nem akarnak folytatni, vagy a' hozománytól kamatnak nem kell fizettetni 'stb. eff., melly esetekben ezeknek ki kell elégíttetni, extabuláltatni vagy zálogjegyekkel fölcseréltetni, minden esetekben pedig a' jószág' félbecsértékéből leszámíttatni). 4.) Végre, hogy a' felebb érintett alapszabályoknak, mellyekből a' hitelegyesület, jószág- és jegy-birtokos közötti viszonyok folynak, törvényes erő van tulajdonitva.

A' mi ezen viszonyokat illeti, a' hitelegyesületnek joga van a' jószágbirtokos' ellenében: 1.) mihelyt a' kamatok a' kitűzött határnapra az illető egyesületi pénztárba le nem fizetettek, a' zálogjegyesített jószágot, bírói segedelem és közbenjárás nélkül, öntisztsége által zár alá vétetni és mindaddig kezelni, míg mind az elmaradott kamatokra, mind a' zárbevétel' költségeire nézve magát ki nem elégítette. 2.) Ha a' zárbevétel' alkalmával kiviláglott, hogy a' jószág hanyatló állapotban találtatik, joga van a' jószágot jobb lábra állítani, és a' zárt mindaddig fentartani, míg ebbeli költségei nem fedeztetnek. 3.) Ha a' jószágbirtokostól több ízben volt szükség zár által behajtani a' kamatokat, és ilyenkor a' jószág mindig rossz állapotban találtatott, jogosítva lesz ez által az egyesület, a' zárt mindaddig folytatni, míg a' birtokos vagy ezen jószágot eladja és árából zálogjegyeit visszaváltja, vagy biztosságot nyújt, hogy az egyesületet a' zárba-vétel' szükségének ezentúl kitenni nem fogja. 4.) Ha valamely jószágbirtokos rosszul kezeli ingatlanját, az egyesület vizsgálatot tétethet, őt jobb gazdálkodásra szoríthatja, sőt a' zárt is elrendelheti. (Ezen szigorú szabályok az egész szerkezet, de különösen az által motiváltak, mert a' becs egy bizonyos gazdálkodási rendszert vévén alapul, ha annál alábbvalót üz a' birtokos, ez által az egész becsérték, mennyiségi tekintetben, felforgatta-

tik). 5.) Ha a' jószágbirtokos az egyesület' ren-
 deleteinek a' felebbiekre nézve nem engedne,
 pénzbeli birsággal, sőt személyes fogsággal is fe-
 nyítethetik. (Ez a' I-ae 9-ussal nálunk valameny-
 nyire ellenkeznék.) 6.) Ha mind a' mellett is
 folytatná ellenszegülését, jogosítva van az egye-
 sület, őt a' zálogjegyek' megváltására szorítani,
 mit ha rendelt időre nem teljesítene, a' zálog-
 jegyesített jószág zár alá vétetik és elkótyavetyél-
 tetik. Némelly egyesületek ezen tehetőséggel nem
 birnak.) 7.) Ha csődület alá találna jönni vala-
 melly az egyesülethez tartozó birtokos' vagyona,
 az egyesület, elmaradt kamatok' és egyéb költ-
 ségei' megkaphatása végett, nem köteles a' tö-
 meggi gondviselőhöz folyamodni, hanem önmaga
 veszi zár alá a' lekötött jószágot, kezelése alatt
 megtartja, és maga magát kielégítvén, csak a'
 fenmaradt jövedelmeket szolgáltatja a' tömegnek
 által; — sőt 8.) joga van, az egész csődületi tö-
 megből kivánni a' kamatok' és egyéb költségei'
 fedezését, ha a' zár alá vett jószágból ezek, ki
 nem telnének. Végre 9.) szabadságában áll, vagy
 a' csődület' folytatában árúba bocsátandó jószág'
 eladásában meg nem egyezni, ha az ajánlott ár
 az illy jószágra kibocsátott zálogjegyek' s járul-
 mányaik' értékét nem fedezi, vagy pedig ezen
 jószágot még 3 évig önkezelése alatt megtartani,
 mellyek lefolyván, ha a' hitelezők kívánják, a'

becs' $\frac{1}{3}$ -ával felérő árért az eladásnak meg kell történni.

A' zálog- és jószágbirtokos' jogai a' hitelegyesület' ellenében, mellyekkel kötelességeik viszonyosak, a' következőben pontosulnak: az elsőnek joga van 1.) minden legkisebb formaság, engedmény (cessio), átírás (Giro) vagy más effélék nélkül, a' zálogjegyeket pusztá átadás által másra ruházni. 2.) A' félévi kamatokat a' zálogjegy' vagy letételi- és kamat-bizonyítvány' (Depositenschein, Zinsenrecognition) előmutatása mellett, pengő pénzben a' törvényes pénzláb szerint megkivánni; ugy 3.) zálogjegyeit az egyesületnek felmondani, nála azokat letételi bizonyítvány mellett letenni, és az illető summának 6 hónap múlva készpénzben kifizetését követelni. (Ezt a' egyesület vagy önjövedelmeiből vagy külföldön felvett kölcsönök, vagy más hitelező' kerítése által eszközli, ez utóbbiban az által segítettvén különösen, hogy minden testületeknek, mellyek tőkét kezelnek, meg van engedve, azokat zálogjegyekbe fektetni.) 4.) Ha az egyesület öt ki nem elégítené, joga van, a' specialiter lekötött jószágból törvény' útján magát kielégíttetni, és az ilyen jószág' akár eladása mellett, akár más bármilly rendkívüli balesemények' folytában keletkező hiány' pótlását, az egyesült rendek' jószágaiból minden perpatvar és költség nélkül megkivánni. — A' jószágbirtokosnak a' hitelegyesü-

letre nézve legnevezetesebb joga abban áll, hogy a' zálogjegyeket mind egyszerre, mind részenként, 6 hónap' előrebocsátása mellett, felmondhatja és vagy készpénzzel vagy más zálogjegyek' átadása által megfizetvén, az illető lajstromból kitöröltetheti.

Mindezeket már összefogva, ezen szerkezetnek következők hasznai: a) a' jószágbirtokosra nézve: 1.) ennek módjában van, jutalmas kamaláb és csekély költség mellett kölcsönre szert tenni; 2.) tetszése szerint, mikor körülményei engedik, részletesen és kis summában visszatéríteni, minthogy a' zálogjegyek kis summákra — nagyobbára 100 tallértól ezerig — szólnak (miben egyéb kölcsönök mellett ritka hitelező szeret megegyezni). 3.) Nincs tartozásai' felmondásának és az ebből eredhető zavaroknak kitétetve; mert az egyesület csak bizonyos és kevés esetekben mondhatja fel neki a' zálogjegyeket, mitől egyébként annál kevesebbé tarthat, mert ha az egyesület azt önkényesen akarná tenni, a' jószágbirtokos a' visszaváltott zálogjegyek helyett másokat kívánhatván, az önkényt megerőtlenítheti. 4.) A' zálogjegy-birtokos részéről épen olly kevésbé van a' felmondásnak kitéve; mert miután a' zálogjegyek a' papirospénz' vagy bankjegy' példájára „au porteur“ szólnak, azon zálogjegy-birtokos, ki kész pénzre szorul, inkább a' zálogjegyek' eladását fogja választani, mert ez hama-

rébb vezet célhoz; de ha a' felmondási utat ragadná is meg, elébb az egyesületen, és csak ha ott ki nem elégítenék, a' jószágon kereskedhetik. 5.) A' kamatfizetési határnapok' kényelmes megszabása által (Sz. János-nap és Karácson) gazdaságát és termékei' eladását rendesebben kezelheti. 6.) Ha folyamuk van a' zálogjegyeknek (ha névbecsök alatt vagy felett kelnek a' pénzvásáron) ezen folyamon nyerhet; mert ha azon alól kelnek, olcsóbb áron bevásárolhatja, és felmondván az egyesületnek, magának névbecsök szerint kifizettetheti, ha pedig azonfelül kelnek, akkor felmondja az egyesületnek és „agio“ nélkül visszaválthatja. (Agionak nevezetik azon summa, melylyel pénzvásári kelet szerint valamelly papiros névbecsét meghaladja, p. o. egy 500 pengő fitra szóló dunai-gőzhajó-részvény kel 680 fton, az agio = 180.) 7.) Ha jószágát eladni szándékozik, több vevőre tarthat számot, mert a' vevő megnyervén az egyesület' engedelmét, hogy a' kibocsátott zálogjegyek továbbra is azon jószágon feküdhessenek — mit különben a' hitelezőktől bajos megnyerni — kevesebb kész pénzre van szüksége, és így könnyebben ereszkedhetik áruba. 8.) Igen fontos haszon jószágbirtokosra nézve, hogy köteleztetése csak addig tart, míg a' lekötött jószág birtokában van, és sem az egyesületre sem a' zálogjegy-birtokosra nézve személyesen lekötelve nincs. — Mindezekből eléggé kivilágnak

azon jótékonyságok is, mellyeket ezen szerkezetek a' (b) tőkepénzesekre árasztanak, mikhez elég azt adni még, hogy ez által alkalom nyújtatik kis summák' gyümölcsöztetésére, mellyek különben hasztalanul rejtekökben maradnának. A' köz állományra nézve (c) nem csekélyebbek ezen egyesületek' üdvös behatásai, mert nevelik és megerősítik az ingatlan hitelt, a' földbirtoknak mind szerezhetését mind javítását könnyítik, roszt művelését ellenben nehezítik, a' fizetési eszközök' tömegét, papiros pénz és bankjeggyeli hasonlatosságok által, kellő mennyiségben szaporítják, azontul kibocsátását pedig az egész szerkezet' belső oeconomíája által lehetetlenné teszi, a' kész pénz' forgását előmozdítják, alkalmul szolgálván arra, hogy apró és különben elrejtve maradott summák folyamba jöjjenek.

Ime, érdemtelen szerkesztő ur, a' porosz zálogjegy-rendszer főbb vonalaiban — nem említvén az egyesületek' belső szerkezetét, mi tanulságos ugyan, de hosszas és unalmasá válháték.

Mindezek után már most azt fogja kegyed nekem mondani: „jól van, de ha ezekből min állapotunkra nézve akarunk tanulságot abstrahálni, azon kérdés támad, hol nálunk az első hypotheca, miután a' jóságok' nagyobb része per alatt van, vagy minden pillanatban az alá kerülhet?“ Hoc opus, hic labor est. De erre talán még visszatérhetünk, — addig adjon Isten friss egészséget!

Harmadik Függelék.

HITELINTÉZETEK.

Azon két levél mellyet most, olvasánk szól bankokról és a' porosz zálogjegyrendszerrel.

Mi a' bankokat illeti, azokról kimerítőleg értekezni czéлом nem volt, és most sincs. A' ki e' tárgyban ismérteket akar magának szerezni, az tömérdek és olly kútfükből meríthet, millyeneket az én elmélkedésim semmi esetre sem volnának képesek kipótolni. Nem kell a' fáradságot kimélni és bizonyosan jutalmazó leend az aratás, kivált ha nem akarunk valami újat feltalálni akaró szerepben fellépni, hanem beérjük vele megérteni, a' mit nálunk sokkal többet tapasztalt nemzetek tettek, és ha azt, mi legjobb és leghosszasabb tapasztalások által igazoltatik, önmagunkra alkalmazni igyekezünk. Csupán Fogarassy „Magyar Bankjára“ kívánok néhány észrevételt tenni, hogy az abban foglalt áltanokat és hibás nézeteket kitüntethessem. Bankügy a' magyar literaturában még nem igen művelt mező, és ezért sajnálom főleg, hogy

a' leg első mag, melly levettetik, hibás és egészséges növény' természetére tökéletesen alkalmatlan. Magának az eredeti tervnek, úgy a' későbbi módosításoknak részleteit bonczolgatni nem fogom, mert az egész az olly ártatlan mulatságnak gondolom, mellyben megzavarni akarni a' tervezőket annyival inkább szeretetlenségnek tartanám, mert örömet elismerem, hogy itt a' tévedéseknek hazafiui indulat és jószándék volt forrása. De különben is azt olvasám egykor Segurben, mikép egy gyermektelen Marquis huszesztendei házasság után azon veszett öszve nejével és azért vált el tőle, mert a' felett, valljon ha fiok születik, mihez egyébiránt legkisebb valószínűség sem mutatkozott, azt katonának vagy papnak neveljék e? megegyezni nem tudtak. Így járhatnánk mi is Fogarassy úrral. Fogok tehát egyedül az alapszámra szoritkozni, és ennek bérekesztésével röviden önnézetimet adandom elő a' fennálló körülményekben létesithető hitelintézetek iránt. Hogy ezen egész „Magyar Bank“ terv, még ollyan intelligentiák által is mint Trefort Ágoston és Kossuth Lajos, komoly vitatás tárgya lehetett, az feletébb szomorú. Szomorú pedig egy részről azért mert ollyan okos embereknek mint ezek, üdeje valóban jobbra való, szomorú azért más részről, mert azt bizonyítja, mikép hazánkban, még az ollyan intelligentiák is mint Kossuth Lajosé, Bankokról eleget nem tanultak és nem gondolkodtak.

Fogarassy ezen példát hozza fel: ha valakinek ezer forintja van, és joga volna vagy sikerülne neki három annyiról szóló olly kötelezvényeket (czédulákat) mellyeket mindenki elfogadna papir pénz gyanánt, készíteni, és ezeket 4 percentre adná ki, látni való, hogy 1000 ftja 12 percentet hozna 's a' t. Ezen szerencsés embert nevezi Adárnak, elsorolja bankoperatiójit, kiszámítja annak hasznait és nyereségeit, és végre felcserélvén a' szerepeket azt mondja: „Adár helyett gondoljunk most intézetet, és annak neve legyen „Bank“.

Az alapeszme tehát azon sarkallik, hogy lehet olly intézetet képzelni, mellynek sikerülhet, vagy a' melly feljogosíthatik három annyi kötelezvényeket az az bankjegyeket készíteni, mellyeket mindenki papiros pénz gyanánt elfogadna, mint a' mennyi alappal bír. Fogarassy szerint Adárnak csupán 100,000 forintja van, és nekisikerül 300,000-ról szóló bankjegyeket készíteni és névbecsőkben forgásban megtartani. Ennél nem szükség tovább menni, mert ha ez lehető, úgy azon bűbájos mester Adár kétségkívül nyerhet 12 percentumot.

De képtelen az egész gondolat, mert ez sem Adárnak nem fog sikerülni, sem pedig arra, hogy ő ezt tegye józanul nem fogja ötet feljogosíthatni senki. Nem fog pedig ez neki sikerülni, mert a' közönség az ő czéduláit nem fogja elfogadni,

miután tudja, hogy neki csak 100,000 ftja van, és ő 300,000 ftig akar czédulákat kibocsájtani. Fogarassy szerint Adár a' 100,000 ftot ládájába zárja és 300 ezerig czédulákat készít. Ebből 100,000-ig valót kiad. A-nak fekvő vagyona — ugyan annyit B. C. D-nek 's a' t. ingó zálogokra — ugyan annyit X-nek váltókra. Ezen czédulákban igéri, hogy azokat, a' kinek mikor tetszik, hozzá viheti, és ő készpénzel kifizetendi. De ezen ígéretnek nem fog hinni a' közönség és így Adár első lépésében meg fog akadni, és ő bankjegyeit is bizvást ládájába zárhatja. Nem fog pedig hinni, mert nem fogja tudhatni, valljon A, midőn fekvő vagyona 100 ezeret czédulákban felcsípett, nem volt e olly okos ember, és nem ment e egyenesen az Adár' felváltó pénztárába és a' ládába zárt 100,000 pengőt nem vitte e el magával? így tehát B, C, D-hez nem is lesz szerencséje Adárnak, és ha lenne is, és ők elég együgyűk volnának az ő czéduláit elfogadni, mikép fogná az azokban tett ígéretet teljesíteni? Senki se fog tehát Adártól bankjegyeket elfogadni, mert mindenki tudni fogja, hogy ezen bankjegyek a' közönség' bizodalma nem bírhatják, e' nélkül pedig bankjegy névbeceében nem foroghat. Az egész tehát azon hamis suppositumon alapúl, hogy a' közönség elég együgyű lesz Adár' ígéreteinek hitelt adni, a' mi valóságos sértés a' magyar közönségre nézve.

Fogarassy azon tényt, hogy a' bankoknak több jegyeik vagynak rendesen forgásban, mint a' mennyi készpénzt tartanak pénztáraikban, ön tervének támogatására használja. A' bankoknak több jegyeik vagynak forgásban, mint a' mennyi készpénzt tartanak, de nincs több jegyök forgásban, mint a' mennyi értékök van. Adárnak csak 100 ezer forint alaptőkéje van, és ő még is 300 ezerig való jegyet akar kibocsájtani. Mihelyt a' közönség ezen gyönyörű szándékot megtudja, nem lehet Adárhoz bizodalma, és így Adár' bankjegyeit senki sem fogadja el. Adár tehát munkálkodását soha se fogja elkezdhetni, és így folytatni sem lesz hatalmában. Az Adár' szerepét játszó bank is tehát, ezen szomorú helyzetben fog sinyleni. És még is Fogarassy kedvenc bankja számára nyilvánosságot óhajt! Titok, uram, titok! Így palam publice, nyilván nem lehet már reászedni a' közönséget a' XIX-ik században.

Fogarassy annak megmutatására hogy terve kivihető, historiai példákra hivatkozik, a' mi valóságos sértése a' historiának. De nem hoz fel olly példát, melly szerint egy banknak sikerült volna azon kezdeni operatiójit, három aunyi jegyet tenni forgásba, mint a' mennyi tőkével bírt, sem pedig egy olly közönség nem létezik és nem létezett soha, melly az ilyen bankjegyeket elakarta volna fogadni. A' bankjegyek' foroghatását a' bank' hitelének meg kell előzni, de ezen hitel nem áll-

hat elő, ha tudatik hogy a' tőkénél több jegy czé-
loztatik forgásba tételni. Fogarassy hivatkozik az
angol bankra (Bank of England), és mellesleg tud-
tunkra adja, hogy az Napoleon' megbuktatásában
is nagy részt vön. Midőn ezen új historiai adat-
ért köszönetemet nyilvánítanám, egyszersmind el-
ismerem, hogy az angol bank' első alaptőkéje
csak 1,200,000 font sterlinget tett, de már 1710-
ben 5,559,000 fontra szaporodott, 1782-ben több
üdőközben tett aláírások által 11,642,000 fontra
emelkedett, 1816-ban pedig 14,553,000 fontra
hágott. De utasítom Fogarassyt Mac-Cullochra
(Supplement I. 55) kiből világos magának a' bank-
nak adatai után, hogy ezen bank 1698 től 1710-
ig soha 1½ millióval felérő jegyeket nem bocsáj-
tott ki, 1710-től 1735-ig soha jegyei 5 millióra
nem hágtak, 1736-tól 1764-ig soha a' 6 milliót
meg nem haladták, ez üdőtől 1787-ig soha 10
millión túl nem forogtak 's a' t. 1797 és 1819 kö-
zött foglaltak ugyan nagyobb kibocsájtások helyet,
de ezen üdőszakban a' bank, jegyeinek kész pénz-
rei felváltásától fel volt elébb titkos tanácsi pa-
rancs (Order in Council) később törvényhozási in-
tézkedések által mentve, és így bankjegyei a' pen-
gő pénznek nem képviselőji, hanem helyettesei,
vagy is papiros pénz valának. Utasítom ezen ki-
vül Fogarassyt az angol bank' állapotját vizsgáló
parlamentari választmány' jelentésére (Report from
the Committee of Secrecy on the Bank of Eng-

Passiv	Font sterling	Activ	Font sterling
Forgó bankjegy	18,051,710	Kincstári jók (Exchequer bills)	
Köz és magán rakományok (public et private deposits)	8,937,160	váltó levelek és egyéb értékek (Securities)	24,199,680
Banktőke a' részvényeseké	14,553,000	Vert és veretlen arany	5,293,150
Felesleg a' bank' javára	2,637,760	Britt nemzet' tartozása *) (permanent Debt due from the Government)	14,686,800
	44,179,630		44,179,630

*) Ennek egy negyed része a' legújabb a' bank' szabadalmait meghosszabító törvény szerint visszafizettetni rendeltetett. Meg történt e' ez? nem tudom, de azt tudom, hogy ezen tartozás a' parlament által elismert valóságos nemzeti adósság és 3% megállapított státuspapírosokban fekszik, mellyeket per abbreviationem „Consols“ (consolidated funds) névvel neveznek.

land Charter, ordered to be printed 17 June 1833, communicated by the Commons to the Lords). Ez előttem fekszik, és vele ha Pestre jövök, mint bankügyek körüli legalaposb isméretek' bő kútfejével, örömet szolgálhatok Fogarasssy úrnak. Alkalma lesz abból általlátni, mikép az angol bank, nagy szerencséjére, soha olly elveket, millyeket Fogarassy úr felállit, nem követett. Az angol banknál, megtartatik mennyire a' körülmények engedik, azon szabály, hogy a' forgásban lévő jegyek $\frac{1}{3}$ részével felérő vert és veretlen arany legyen készen. De nem azzal kezdte ám operációjit, hogy háromszor annyi jegyet tegyen forgásba, mint a' mennyi tőkéje volt, mert ha ezt teszi, ugy senki sem fogadta volna el jegyeit. Például 29 februárban 1832-ben következő volt az angol bank, állapotja:

Az Allgemeine Zeitung f. évi nov. 20-ik száma szerint az angol bank' nov. 9. végződött három hónapi munkálatjának eredménye következő:

	Font sterling		Font sterling
Forgó jegy	17,272,000	Értékek (securities)	23,127,000
Rakományok	7,385,000		
		Vert és veretlen arany	4,491,000
	24,657,000		27,618,000

Itt meg kell jegyezni, hogy az ilyen három hónapi kimutatásokban látható eme rovat: Értékek, (Securities) sohasem foglalja magában azon nagy summát, mellyel a' hanknak a' nemzet tartozik. Ha ezt a' felebbiek szerint már csak 11 millió font sterlingre teszszük is, és hozzá adjuk azon csaknem 3 millió font sterlingnyi felesleget melly a' jelen kimutatásból világos, kitetszik, hogy a' banknak minden kötelezetése in felül körülbelül 14 millió font sterlingnyi tiszta értéke van. Így tehát bizvást tehet az angol bank közel 18 millió font sterlingnyi jegyeket forgásba, de ebből nem következik, hogy ha tőkénél háromszor nagyobb summát azaz 43 milliót forgásba tenne, józanul cselekednék. De az nem jutott ott még senkinek eszébe. Még akkor is midőn az angol bank je-

gyeinek beváltásától fel volt mentve, soha forgó jegyei 30 millió font sterlingre nem hágtak. Az angol bank elegendőnek tartja, hosszú tapasztalások után, hogy jegyeinek hitelét a 'közönség' kezei között fentarthassa, és az önmagánál előmutatandókat arannyal beválthassa, a' forgásba tett jegyeknek körül belől egy harmad részével felérő aranyat készen tartani, mert jegyeinek hitelök már van, de nem lett volna soha hitelök, ha a' közönség tudta volna, hogy a' bank háromszor annyi jegyet akar forgásba tenni, mint a' mennyi tőkével bírt.

Hivatkozik Fogarassy az ausztriai nemzeti bankra is. Ez láttuk a' X-ik levélben mi czéla alakult, láttuk, hogy érczkincse a' külső hatalmak által szerződéses következtében fizetett summákból, az országos pénztárakban találtató felesleg érczpénzekből, és az egész birodalom' bányáinak jövedelmeiből (Ausbeute) áll. — A' bank' alaptőkéjét képezi a' részvényesek által 10 millió pengőben befizetett forint, és 100 millió váltó pénzben befizetett forint *). — Ez utóbbi summát a' kormány a' forgásból kiakarván emelni, megsemmisítette, és helyette status kötelezvényeket adott. Egy ötöd részét képezte tehát a' pengő pénz az alaptőkének, de ebből nem az következik, hogy az ausztriai nemzeti bank azzal

*) Gencz, 3. Theil, 320 Seite.

kezdhetne volna meg operációjit, hogy az alaptőkénél háromszor több jegyeket tegyen forgásba. Ezt nem tette és nem is tehetné, mert a' bankpatens' 14., 26., 20., 26-dik czikkei világosan mondják, hogy többet mint a' mennyit érczkincse fedez, jegyekben kibocsájtania nem szabad, érczkincse pedig bizonyosan nem ért fel a' háromszoros alaptőkével.

Említi még Fogarassy a' bajor bankot is, de ez merőben ellene szól. Ennek alapszabályai, és az ezeket sanctionáló julius 1-jén 1834-b. kelt törvény, ezt tartják: „§. 8. In Folge dieser Befugnisse und Verbindlichkeiten wird der Bank die Emittirung von unverzinslichen Banknoten bewilligt, die Summe dieser Banknoten darf jedoch nie den Betrag von $\frac{1}{10}$ des Bankfondes, im höchsten Falle nie die Summe von acht Millionen überschreiten, und muss jedenfalls für $\frac{1}{4}$ der Emission, mit dem doppelten der von ihr auf Grund und Boden anliegenden Hypothek, für das weitere $\frac{1}{4}$ aber wenigstens mit einem gleichen, stets in Baarem vorhandenen Geldvorrathe der Bankkasse gedeckt seyn.“ Mi-
ből foly: 1.) nem csak nincs a' bajor banknak megengedve, hogy háromszor annyi jegyet tegyen forgásba, mint a' mennyi tőkével bír, hanem soha sem szabad többet mint tőkéjének $\frac{1}{10}$ részével felérőt forgásba tennie. 2.) csupán 8 milliónyi jegyet lévén szabad bizonyos feltételek

mellett forgásba tennie, 3.) természetesen következik, hogy ezen 8 milliónyi öszves forgás, emissio, már csak akkor foglalhat helyet, midőn a bank lassanként 20 millióra (lásd Statuten §. 5.) szaporította öszves tőkéjét, mert 20 milliónak $\frac{1}{10}$ része 8 millió — de ezen 8 millió $\frac{1}{4}$ részének, az az 6 milliónak, ingatlanra adott kölcsönökkel akkor kétszeresen fedezve, a' felmaradt $\frac{1}{4}$ résznek, az az 2 milliónak a' pénztárban kész pénzben jelen lenni kell. Így tehát Fogarassy a' bajor bankot önmaga ellen hozta fel erősségül.

Emlegeti még az éjszakamerikai bankokat is. Hogy ezek közül többen tömérdek jegyeket tettek forgásba, azt tudom én is, de hogy azok a' közönséget tetemesen megcsalták, a' legnagyobb még most is ki nem egyenlített zavaroknak eszközlőji voltak, és igen nagy részök megbukott, az világszerte isméretes tény. Ezen gyönyörű eredmények szédelgésnek, korlátlan bankjegy' kibocsájtásnak, határtalan nyereség-vágynak, közállományok és egyesek részéről, egy szóval adárféle bankelveknek gyümölcsei, mellyek miatt az egyesült státusok már 5 esztendeig tartó financialis crisisből kiszabadulni nem tudnak. Ott is bankoknak adták az ország' pénzeit, de el is olvadt majd egy cseppig. Az illyen zavaroknak szegzte magát ellen, meglehet túlhévvvel és igen hirtelen az öreg Jackson, ezt folytatta Van Buren, és legujabban John Tyler, és a' nemzet' többsé-

gének józan esze, a' pénzaristocraták' nyerészkedésben telhetetlen hatalmas törekvései ellen, támogatta őket és fogja is támogatni míg józan ész létezend közötté. És azért éljen a' józan ész, éljen John Tyler! Angolhonban is követtek egy időben adárféle bankelveket, és csupán 1825- és 1826-ban 58. bank került csődület alá, és így két évre csak nem ötöd része esik azon csődöknek, mellyek alá Angolhonban 1809-től 1826-ig összesen 274 bank került. (Mac Culloch I. 101.)

A' mi pedig Adárunkat illeti, ha léteznék valahol ezen bűbájos mester, azt kétség kívül, török szakad, telik mibe telik, meg kellene hoztatnunk, és őtet a' legnagyobb szeretettel táplálnunk, czirógnunk, kenegetnünk, mosogatnunk, jól tartanunk és gondját viselnünk, hogy soha jobblétre ne szenderüljön, mert ő bizonyosan dúsgazdagokká tenne bennünket, és ha egyszer megtalálna halni, a' legérzettebb fájdalommal kiálthatnánk fel, mint az én igen tisztelt barátom Helmeczy Mihály a' necrologok végén szokott felsóhajtani: Béke poraira! De míg ezen ezermester nem találta meg, hogy addig valakit a' törvényhozás vagy kormány, ilyenekre feljogosíthasson, azt józanul senki sem fogja kívánhatni, mert ha találkozna is elég együgyű törvényhozás, melly azt tenné, de nem hiszem, hogy találkozna közönség, melly magát illy módon engedné mystificáltatni.

Úgy hiszem megmutattam, hogy a' mi kedves Adárunknak, nincs legkisebb kilátása sem, háromszor annyi jegyet forgásba tenni, mint a' mennyi tőkével bír. Fogarassy további számításait, Kossuth Lajosnak módosító észrevételeit bonczolgatni tehát egészen szükségtelen. Maga az alapeszme tökéletesen hibás lévén, a' reá tett építmények, még illy alapon nyugosznak, komoly vitatás' tárgyai sem lehetnek. Hadd mulassák ezzel magokat mások, ha úgy tetszik, nekem megvallom arra, hogy egy olly bank, mellyet soha se lehet megkezdeni, 10—12 percentumot fog e esztendő végével nyerni, 48 vagy 150 millio jegyeket fog e forgásba tenni? legkisebb gondom sincs. Mulatságnak ugyan igen szép látni a' magyar financiereket, milly eleven színekkel ékesítik és festik ki spanyol kastélyaik' gyönyörű terekeit. De hogy Fogarassy spanyol kastély' építésben egyedárúságot akar üzni, és épen a' pesti hirlapban, melly minden egyedárúságnak ellensége, azt soha sem hittem volna. Szeretetlenség valóban a' szatmári választmány' commentatorának gondolom a' 85-dik számú pesti hirlapban megmutatni, hogy ő a' dologhoz nem ért, mert először neki is szabad magát mulatni, másodszor pedig legfelebb is annyi világos az egészből, hogy Fogarassy és a' commentátor, a' dologhoz nem értesben férjfiisan küzdő vetélytársak.

Mély financialis combinatiójit következő felkiáltással végzi be Fogarassy ur: egy fillért sem szükség, hogy áldozatok, csak akarjatok! Ez más szavakkal annyit teszen, mint a' következő anekdota: volt egyszer egy alföldi városkapitány. Ezen városban tilalmas volt a' zsidóknak meghálniok. Ha pénzre volt szüksége a' kapitánynak, maga elibe rendelte a' városhajduját és ezt mondá neki: hozzál zsidót. A' hajdu elmegy tehát zsidót keresni. De nem talál, és jön vissza jelenteni, mikép: nincs zsidó. Mire ismét nagy haraggal felel a' kapitány: nincs zsidó? van zsidó! legyen zsidó! A' hajdu erre megijed, kimegy az ország-utra, a' legelső utazó zsidót megfogja, és viszi a' kapitánynak, ki azt jó formán megbírságolja és hogy a' városban megakart hálni, reá fogja. Fogarassy is ezt mondja nekünnk: Nincs Adár — van Adár! legyen Adár!

„A' nemzetnek csak szilárdul akarnia kell — szól szokása szerint szépen Kossuth Lajos — és elfoszlik akarajja előtt minden valódi és képzelt akadály, mint álomkép.“ Valóban? a' valódi akadályok is alomképek? és igen sokat ártana e a' haladás ügyének, ha megpróbálnánk már egyszer, nem csak szilárdul de egy cseppet okosan is akarni?

A' mi azon gondolatot illeti, hogy a' házi adótárak szolgáljanak bankalapúl, még pedig egy ilyen szédelgő bank' alapjául, abban elhallgatván

minden egyéb ellenvetéseimet, már csak azért sem érthetek egyet, mert szilárdul alapított bankoknál is a' jó siker különböző körülményektől, kivált pedig azoknak belátásától és tapasztalásától függ, kikre a' kezelés bízva van. Hogy nálunk bankügyekről még alapos ismeretek is felette ritkák, azt a' közönség előtt fekvő értekezések tanúsítják. Gyakorlati tapasztalásokról még kevésbbé lehet szó. Illy fekvésében a' dolognak, a' szegény ember véres verítékén szerzett pénzt, bankmunkálatok, mindenhol lehető, nálunk pedig ha adárféle elvek követtetnek, múlhatatlanul bekövetkezendő elolvadásnak kitenni, és ott kezdeni a' dolgot, a' hol azt sehol, hol a' dolog jól és biztosan megy, nem végezték, úgy tartom fonák cselekvésmód volna. E' felett azt bizonyítja a' tapasztalás, hogy országos bankok kevesebb biztosságot nyújtanak, több viszontagságoknak vagynak kitéve, mint magán bankok, már pedig egy olly bank, mellynek alapja közadó, nem lehet nem országos. Banknak kockáztatni kell, ha nyerni akar. Országnak közadó pénzt kockáztatni nem szabad, és így nyeresztkedni nem lehet.

Ha szabad hazámfiainak valamit tanácsolnom, bátor volnék azt ajánlani: hagyjunk fel az utopiákkal; mellőzzük el tökéletesen azon hiedelmet, hogy a' haza' előmenetelét papiros áradás nélkül eszközölni nem lehet, igyekezzünk

bankra szert tenni, melly szilárd alapokon nyugodjék, és jegyeket bocsásson ki, de nem olyanra, melly egyszerre sok jegyet tegyen forgásba, mert a' pénzforgás és a' dolgok' természete a' mi kedvünkért változni nem fognak; sok és a' pénzvásár' szükségeit meghaladó bankjegy pedig, megzavarja és nem előmozdítja a' pénzbeli érintkezéscet, mert a' tárgyak' árát felrugtatja, a' jegyek' névbecsének leszállását követelteti, és ez által a' kereskedést örökös habzásoknak teszi ki. Egy szóval hagyjunk fel minden olly tervekkel, mellyek abban sarkallanak, képzelt értékű pénzzel a' mostani forgóságot egyszerre nagy mértékben szaporítani. Mind kettőtől elválaszthatatlan a' zavar és bukás, mint ezt számtalan példa tanúsítja. Igyekezzünk ezen példákkal megismerkedni, mielőtt bármit is terveznénk, mert ha ezt nem teszszük, és azt gondoljuk, hogy mi valami hasznuavehető ujat felfogunk találni, a' nélkül, hogy mások tapasztalásait ismernők, úgy minden terveink csak sületlen el-elmefuttatások fognak' maradni, mind örökön örökké.

Egyébiránt a' bank nem tartozik már nálunk jámbor ohajtások' sorába. Ő Felsege egy Pesten két millio pengő forint tőkével megindulandó bank' tervét helybenhagyni méltóztatott. Hihető, hogy ezen intézet rövid üdő múlva működni fog. Habár csekély nézetem szerint az alaptőkét kár

nélkül lehetett volna mindjárt eleinte nagyobbra határozni, de miután fel van hagyva azon szabadság, hogy ezen tőke felebb is emeltethessék, ezen körülmény roszalás' tárgya épen olly kevéssé lehet, mint az, hogy ezen banknak jegyek' kibocsájtása meg nem engedtetett. Ez ugyan nálunk törvényen nem alapúl, mert ha egy részvénytársaság összeállana és jegyeket bocsájtana ki, azzal törvényt nem sértene, és ha a' közönség elfogadná azon jegyeket, azok kétségen kívül foroghatnának, de a' ki nem fellegekben akar hadarászni, hanem elfogúltság nélkül tekint maga körül, az által fogja latni, hogy ezt még most nem kívánni, igen igazolható. Magyarországon egy bank, egészen új dolog. Az olvasók', gondolkozók', birtokosok', kereskedők', közdolgokkal foglalkozók' és ipárüzők' igen nagy többségének bankmunkálatok' lényegéről és természetéről helyes fogalmaik nincsenek. Maga a' kereskedő osztály, kinél legtöbb e' féle tárgyismeretet lehetne feltenni, kevés egyedeket képes mutatni, kiknek ez iránti tudományában bízni lehetne. Nézzük magát a' pesti kereskedőkart, és igazolva találандjuk ez állítást. Illy körülményekben, egy olly országban, hol a' régi üdők emlékeiből, papirospénz iránt az idegenkedésnek egy bizonyos neme még most sem enyészett el, bankügyi ismeretek' illy szomorító hijányában, megengedni egy új és csekély tőkével ellátott in-

tézetnek, hogy bankjegyeket bocsásson ki, és kitenni azt azon veszedelemnek, hogy mindjárt első lépéseiben egy sokkal régiebb, hatalmasabb és így nagyobb hitellel bíró bankintézettel mintegy versenyre keljen, hitelét kockáztassa és meg lehet elveszítse, ezt mondom még most kívánni, nem helyes és nem tanácsos. Hadd álljon fel elébb ezen bank, hadd működjék, hadd igyekezék a' közönség' bizodalját szilárdsága által megnyerni. Előkészület gyanánt még most magán azzal segíthet talán a' pesti bank, ha rövid látra (kurze Sicht) szálló váltóleveleket, mérsékelt kamattal, teszen forgásba. Én úgy hiszem, hogy az ilyen papiros számos vevőkre találna. A' Caisse Generale du Commerce et de l'industrie Párisban, mellyet Laffitte Jakab alapított, 3, 15 és 30 napi látra szóló czedulákat bocsájt ki. — Illyen czedulái ezen banknak 30. júniusban 1841. 17,745,890 frankig forogtak. (Moniteur Industriel du 22. juillet 1841.) Az elsők 3% a' másodrendűek 3½ % a' harmadik neműek 4% kamattal húznak *). A' pesti bank talán ezen uton szoktathatná ön papirosához a' közönséget. Ha egyszer látjuk azután, hogy a' bank helyesen kezeltetik, hogy a' közönség' bizodalját mindinkább megnyeri, ha egyszer észreveszszük, hogy

*) Lásd Statuts et Constitution definitive. L. Compte rendu par Messieurs les Gérants. Assemblée Générale des Actionnaires. 15. février 1840.

alapos tárgyisméret bankügyek körül már nem ritkaság többé, és a' banknak csak nagyobb mezőt kell nyitni, hogy nagyobb hasznokat tegyen a' közönségnek, ekkor vegyük országos pártolás alá, adjunk neki kiváltságokat, hogy tartósan és tisztességesen nyerhessen, engedjük meg, hogy korlátozott mennyiségben bankjegyeket kibocsájthasson, de tegyük a' részvényeseket nem csupán a' részvények' értékéig, hanem egész vagyonukkal a' bank' minden tartásaiért felelősökké — ez az, mi a' Scott bankok' nagy hitelének szülő oka, melly eszközli, hogy ott bankbukás hallatlan dolog — eszközöljük, hogy tőkét annyira növelje, miszerint egy hatalmas és gazdag intézet lehessen belőle, — engedjük meg, sőt tegyük köteletségébe, hogy az országban több helyeken, hol a' kereskedés' élénksége kívánja, fiók bankokat állítson 's a' t. 's a' t. De ha mind ezek meg lesznek, és bankunk a' legvirágzóbb lesz is, még akkor se kívánjuk tőle mindent vagy igen sokat egyszerre. Ne kívánjuk például, hogy a' bank' részvényesei 12 procentumot nyerjenek, és mi a' mellett csatornákat ásunk, utakat csináljunk, magyar színházat, tudós társaságot, müegyetemet alkossunk, segítsünk, mind csupa bankmunkálat által és papiros erővel. Ne kívánjuk mind ezeket, mert ez csak jámbor ohajtás, ez pedig és mindég csak ez, gyermekeknek való. A' férjfi czélt tűz ki, magasat, de elér-

hetőt. A' hol az ilyenek mentek, más körülményekben és csak egy darabig mentek, már most nem mennek és a' sok bajból a' menekvés merre van, senki sem tudja. A' részvényesek nyerjenek mértékletesen, a' bank pedig országos dolgokba ne avatkozzék, valamint az ország vagy kormány se kezelje a' bankot, hanem tartsa szigorú ellenőrség alatt. A' hol ezen szabály követtetett, ott a' dolog jó helyen áll, a' hol ellenkező, ott a' zavarnak se hossza se vége. Jól tudom, hogy egy-némelly hazámfia bankról hallani sem akar, ha nem lehet eleibe szúrni e' szócskát: nemzeti. Én pedig megvallom, hogy ebben legkisebb gyönyörűséget se találok, sőt ha ezzel azon eszme köttetik össze, hogy a' bank a' nemzeté, vagy a' kormánynak vagy nemzetnek reá közvetlen befolyása mondatik ezzel ki, úgy positive károsnak, ha pedig ezen eszme hozzá nem köttetik, úgy nem igaznak és így haszontalannak tartom.

Ne kívánjuk és ne reméljük, hogy a' bank egyszerre valami csudatétel által a' kamatlábot 4 percentre leszállítsa. A' pénznek természetén erőszakot tenni nem lehet. Portéka fog az mindig maradni, mellynek ha több a' vevője mint az eladója, becse emelkedni, ellenkező esetben csökkenni fog. Nálunk az első eset fog még sokáig helyt foglalni és így a' kamatlábnak egyszerre négy percentre leszállását józanúl reményleni nem lehet. Azt hinni pedig, hogy a' bank

papiros áradás és így pénzbőség által fogja ezt egyszerre eszközölni, képtelenség; mert hiszen a' banknak megengedni nem lehet, hogy papirossal eláraszson bennünket és a' pénzbeli viszonyokat zavarba hozza. Kérdezzük meg Pesten kereskedőinket és megtudhatjuk, hogy ott a' kereskedői lerovat (Disconto) rendszeren a' 6 percentumot sokkal meghaladja, és 12 percentumig is áll. Illy fekvésében a' dolognak, egy olly intézet, mellynél jó váltókat 5—6 percentummal lehessen minden üdőben biztosan lerovatolni (discontiren) valódi jótétemény még most — hiszen az angol banknál most is igen gyakran 5 percentum a' lerovat; — ezzel a' jelen pillanatban elégedjünk meg, és a' jobb állapotot ne papiros áradástól, hanem a' jólét' és szorgalom' bővebb kifejlődésétől és ennek arányában növekedendő hitelünktől reményljük. Alljon csak tökéletes lábön bankunk' hitele, nyerjen csak 7—8 percentumot évenként, álljon csak a' mint tisztelt barátom Széchenyi István mondani szokta, jó szagban a' kereskedői világ előtt, forogtasson csakannyi jegyeket, mennyi a' pénzvásár szükségéit fedezi, de nem elárasztja a' hazát, lássa csak az egész világ, hogy a' bank nem akar mértéken túl nyerekedni, hanem beéri mérsékelt illendő haszonnal, tünjön csak világosan ki, hogy a' bankot kezelők, nem csak a' bank', de a' haza' hitelét is szívükön hordozzák, és így a' részvényesek' lehető felgazdagítása

végezt a' pénzbeli viszonyokat zavarodásnak, a' közhitelt veszélynek kitenni nem képesek; — legyenek mindezek világosak mint a' napfény, és meg lehetünk győződve, hogy a' kisebb kamatot adó külföldről, nagyobb adható bankunk felé fognak tartani a' tőkék, és ha szükség lesz a' tőkét nagyobbítani, nem leszünk a' pénznek hiányában, és annál kevésbé leszünk, minél inkább kerülendjük a' szédelő cselekvésmódokat és minél inkább igyekezünk, ha lassabban is, de biztosan és szilárdul haladni. Ezekre figyelmezve, valódi nyereségnek tartom, hogy az ilyen Adárféle banktervek a' külföld előtt titokban maradnak, melly ha tudná mikép nálunk ilyenek pártolásra találnak, úgy is csekély hitelünket ez még inkább csökkentené.

Ne tervezzünk tehát olly bankot, melly olly summa jegyek' kibocsájtására van számítva, milyen nálunk sokkal gazdagabb nemzeteknél, hol gyári ipar kifejlődve, földművelés virágzásban befolyás és részvét a' világkereskedési ügyekre biztosítva vagynak, helyet még sem foglal. 150 millio pengő értékű forintnyi bankjegy! Ugyan gondolkodott e az ilyenek felett csak egy pillanattig az, ki hazánkra nézve ezt javasolhatja? Ezen szegény csupán földművelő és alig kereskedő hazában 150 millio pengő értékű papiros pénz, midőn Britanniában a' világkereskedést kezében tartóban, hol gyári, kézműi és földművelési iparok

a' legmagasb fokra vergődtek, az egy pár száz bankok csupán 280—300 millio pengő forintnyi értékű jegyeket forogtatnak! midőn a' roppant 34 millionyi népességü franczia országban, minden bankok öszvesen nem forogtatnak 150 millio forintnyi értékű jegyeket! ezeket pedig micsoda alapokon forogtatják! Elöttem fekszik a' franczia bank (Banque de France) állapotja 1-ső juliusról 1841. (lásd: Moniteur industriel du 15. Juillet 1841). Forgott akkor 226 millio franknyi jegy, pénztárban volt 225 millio franknyi ércz-pénz. El van ismerve, hogy a' franczia bank nagyobb hasznokat tehetne az iparnak, kereskedésnek mint a' mennyit teszen, és hogy jegyeinek kibocsájtását nagyobb mértékben üzhetné, de erre meg kell jegyezni, hogy még egy bank sem bukott meg túlzó ovatosság miatt, de az ellenkező' következésében, már igen sok.

Ne véljük kérem, hogy a' mi könyvekből merített csekély isméreteink más nemzetek' gyakorlati tapasztalásaival felérjenek. Ne gondoljuk, hogy a' mi bankunknak teljességgel mindjárt eleinte olly roppant intézetnek kellessék lenni, mint a' millyenekkel más nálunk sokkal gazdagabb nemzetek bírnak. Ha valahol itt igaz főképen a' közmondás: bocskorban kezdeni, csizmában végezni. Ne zavarjuk öszve a' hitel' különféle nemeit, mellyeknek hitelre szükségök van. A' kereskedői érdekek rövid, a' földművelőinek hosszú hitel

szükséges. Az első természeténél fogva változóknabb és több veszélynek van kitéve, mint a' második. Az első ingatlan és így könnyebben pénzé tehető zálogokkal biztosíthatja hitelezőjét, míg a' második ingatlanra veszen kölcsön. És ez oka miért úgy látjuk, hogy az olyan bankok, mellyet ingatlanra kölcsönöznek, rendszerint nem adnak ki jegyeket, és mellyek ezt teszik, ingatlanra rendszerint nem kölcsönöznek. Itt valaki a' bajor bankot hozhatná fel ellenem. A' bajor bank még csak néhány esztendeje működik, így tehát micsoda sikerrel alkalmaztatik ott ezen vegyes rendszer, még bizonyosan tudni nem lehet. De természetes is, hogy jegy kibocsajtást és ingatlanra kölcsönözést rendszerint nem szokás öszvekötni. Ingatlanra adott kölcsönnek csak kamatja fizetődik, vagy legfeljebb tőke törlesztésre fizetődik valamelly töredék; — midőn ellenben ingatlan zálogra, váltóra, drágaságra adott kölcsön, mert csak rövid időre adatott, tőkében kerül vissza — és így sokkal nagyobb a' pénzmozgás (Umsatz, mouvement des fonds) és kisebb a' valószínűség, hogy a' bank jegyeinek ércpénzzel beváltásába megakadhatson. Az olyan banknak tehát, melly ingatlanra kölcsönöz, szükség előre eleibe szabni azon maximumot, mellyen túl jegyeivel ne mehessen — így van ez a' bajor banknál — úgyde, jegy kibocsajtó bankoknak az a' céljok, hogy az ipar' és kereske-

dés' növekedő vagy csökkenő szükségéhez arányozva lássák el a' közönséget kényelmes értékjegyekkel, ezen növekedő vagy csökkenő szükség' maximumát vagy minimumát pedig előre meghatározni nem lehet. Miért kellessék tehát nálunk e' kettőt összezavarni? által nem látom. Kereskedőinknek olyan intézetre van szükségök, melly váltóikat lerovatolja, árucikkeikre előlegezzen. Nekünk földművelőknek pedig olyan intézett kell, melly ingatlan zálogra úgy kölcsönözön, hogy a' tőke felmondástól, míg a' kamatotkat fizetjük ne kellessen tartanunk, és annak visszafizetése tőlünk függjön, még pedig oly formán, hogy azt részenkint is szabad legyen leróvunk. Az ilyen két intézetnek tehát egymással semmi köze és összezavarása, kivált jelen körülményeinkben, csak a' rendes kezelést akadályozná. A' kereskedőknek és iparüzőknek (industriels) szükséges bank ingó zálogokra, úgy szólván főleg hitelre fog kölcsönözni, és így annak risquirozni kell, és mivel igazságos, hogy a' kockázatás' veszélyével lehető nyereség álljon viszonyban, annak olly organisatio szükséges, hogy a' részvényesek tőkéken nyerhessenek. Ennek tehát, ha szabad úgy szólani, az ingó tőkék' központjául kell szolgálni. Az ingatlanra kölcsönöző bank, vagy intézet, nem kockáztat semmit, és így hogy az nyerjen, semmi szükség. Ez tehát ha szabad úgy szólani, az ingatlan tőkék' központjául szol-

gálna, millyenek például közintézetek' tőkái, árva pénzek, olly családok' pénzei, mellyeknek minden vagyonuk' tőkében fekszik 's a' t. Az első intézetnek kezelését kereskedőkre kell bizni, mert tapasztalás bizonyítja és természetes is, hogy váltók' lerovatolásához (discontiren) semmi sem szükséges annyira, mint személyisméret, ezt pedig elegendő summában kereskedőkről, csak kereskedőknél lehet feltalálni. A' második intézetnek másféle organisatio kell. Az első intézet bocsájthat ki jegyeket kellő ellenőrség mellett, mert hiszen a' részvényesek kockáztatnak, és így meg kell neki engedni, hogy nyerhessenek és egyszersmind a' közönség' szükségeinek megfelelő csere-eszközöket forgásba tegyenek, e' kettős czélt egyesülve pedig csak bankjegy' kibocsájtás által érhetik el. A' második intézet csak közbenjáró az ingatlanra pénztkeresők, és állandó kamotoltatást tőkék' számára igénylők között. Ez miért nyerjen? által nem látom, és így jegyeket miért bocsásson ki, meg nem foghatom, mert ha önmaga által kibocsájtott jegyeket adna az ingatlanra pénzt felvenni igyekszőknek, úgy világos és előrelátható, hogy ha a' szükségnek meg akar felelni roppant summákat kellene jegyekben kibocsájtania, és hol a' határ, mellynél megállapodjék? ha pedig előre megvan a' summa határozva, és az kicsiny, úgy nincs a' földbirtokon segítve, és mikép' akadályozná meg, hogy ha sok

jegyet adott ki, ez a 'tárgyak' becsét felrugtassa és a 'pénzviszonyokat megzavarja? mikép eszközölné, hogy azon jegyek névbecsöket megtartsák? ha azoknak pengő pénzre mindenkor lehető felváltását biztosítani akarná, hol venné azon tömérdek pengő pénzt?

Összefogva már mind ezeket, világos csekély nézetem, melly abban sarkallik, hogy nekünk különb intézetekre van szükségünk a' kereskedői és földművelési hitelek' gyámolítására. A' legközelebbi teendők közé számítom mind a' kettőt. Az első lépés meglesz téve a' pesti bankkal. Egy csepet sem kétlem, hogy ez szilárdsága által a' magyar közönség' és kereskedői világ' bizodalmit megfogja érdemleni; de ehhez minden esetre egy kis idő kell. Mérsékeljük tehát addig tűzünket. Mihelyt azon időpont megérkezik, akkor véleményem szerint napi renden lesz eszközölni, hogy nagyobb tőkével operálhasson bankunk, működési körét kiterjessze; a' bankhittel élhetés' jótéteményét nem csupán Budapestre szorítsa, de az országban a' szükséghez képest több helyeken is állítson fiók-intézeteket; — egy szóval napi renden lesz eszközölni, hogy bankunk nem országossá váljék, hanem országos partolás alá vétessék, és a' törvényhozás által bizonyos szabadalmakkal felruháztassék, mellyek között legfontosabb a' bankjegy' kibocsájtás' szabadsága. De mielőtt ez meg történne, értesülnünk

kell a' kormánynyal. Mert ne feledjük, hogy azon kérdés: valljon egy magyar bank jegyeket bocsájt-hasson e ki, nem csupán magyar, de birodalmi kérdés, és az egész ausztriai pénzforgási és financialis rendszerrel összefügg. Az ilyen gordiusi csomókat, mert nem vagyunk nagy Sándorok nem széjjel vágni, de jó móddal megoldani kell igyekeznünk. Összevagyunk kötve a' birodalommal nem csupán a' közös uralkodó ház, de az érdekek' solidaritása, és a' legszorosabb és sűrűbb kereskedési viszonyok által. Magyar bankjegy mellyet Bécsben és Prágában nem akarnának elfogadni, épen olly haszontalan volna, mint bécsi bankjegy, mellyet Pesten és Szigeten senki sem fogadna el. Mert ha nem szenved is kétséget, hogy nekünk az a' feladásunk, önálló és szilárd pénzforgási rendszert (System of currency, Geldumlauf-System) megalapítani, de ne feledjük, hogy ez csak lassanként történhetik, és addig mig megtörténhetik, az ausztriai bankjegyet nem nélkülözhetjük. Az ausztriai bank, mint a' felebbi néhány adatról láttuk, főleg azon czéllal állítatott fel, hogy a' váltó czédulákat forgásból kiemelje. Nem országos ugyan ezen intézet, de a' mennyiben a' statusnak egy financialis czélját előmozdítja, természetes hogy a' közállomány ezen intézetnek olly organisatiót tartozott adni, mellynél fogva ezen cél elérhessék. És ez az oka miért az austriai nemzeti banknak ércz-

kincse úgy van megállapítva, mint felebb elő-
 adám, és ez az oka miért az ausztriai nemzeti
 bank azon állásban van, jegyeit ezüst pénzre fel-
 válhatni. De azért egy jegykibocsájtó magyar
 bank, melly csupán arra volna számítva és szo-
 rítva, hogy a' szükséges pengő pénzt ausztriai
 bankjegyek' beváltása által szerezhesse meg, vé-
 leményem szerint minden eshetőségek ellen biz-
 tosítva nem volna, mert azon befolyást, melyet
 külpolitikai viszonyok a' status' hitelére és így a'
 bankjegyek' becsére is gyakorolhatnak a' magyar
 bank is érezhetné bizonyos esetekben. Az angol
 bankok e' tekintetben jobb helyzetben vagynak;
 ott az angol bank' (Bank of England) jegyei leg-
 újabb törvények szerint 1-ső augustustól 1834.
 törvényes fizetési eszközül szolgálnak az egész
 országban (declared legal tender) valamig a' bank
 jegyeinek arany pénzre beváltását meg nem sza-
 kasztja. Egy birminghami részvényjegy bank te-
 hát például, igen kevés aranyat hevertethet pénz-
 tárában, és angol bankjegyekkel beérheti, annyi-
 val inkább, mert az angol banknak a' neveze-
 tesebb gyár, és kereskedő városokban fiók bank-
 jai (branch Banks) vagynak, és így Birmingham-
 ban is. Ezen fiókbank az általa kibocsájtott je-
 gyeket tartozik arannyal beváltani. Az ausztriai
 bankjegy szabadalmazott értékjegy (Werthzeichen)
 ugyan, és a' közpénztárakban elfogadtatik, a'
 közállomány tehát ezen jegyek iránti bizodalját

naponkint bizonyítja, de ezen jegyek törvényes fizetési eszközül nem szolgálnak és fognak e azzá emeltetni, bizonytalan. Ha azonban a' birodalom' finansziális helyzete annyira megjavult volna már, hogy illyes intézkedés veszedelem nélkül léphetne életbe, akkor kérdésen kívül ez a' magyar bank' helyzetét is felette könnyítené. De addig is, míg ez meg történék, talán nem szükség kétségbe esnünk. Azon félelem, hogy a' magyar bank jegyeinek beváltásába megakadhatna, engem megvallom csak azon esetben nyugtalanítana, ha adárféle elveket követne a' magyar bank, és nagy mennyiségben bocsájtana ki jegyeket. De mivel illyet józanul feltenni, és megengedni nem lehet, és miután a' magyar bank csak lassanként és tökéjéhez mérve fogja jegyeit forgásba tenni, miután a' magyar bank a' közallomány' és közönség' folyvásti ellenörködése alá lesz helyezve, és miután egyéb országos közintézetek által gyámolítathatik, úgy tartom, egy jól kezelt magyar bank sem jegyeinek beváltásába megakadni nem fog, sem pedig az ausztriai nemzeti bankot jegyeinek egyszerre nagy summákban lehető beváltása által kedvetlen állásba nem helyezendi. Attól sem tartok, miről a' hírlapokban vitáztak, hogy az ausztriai bank a' magyar bankot megfogná buktatni, mert hiszen egy jól rendezett magyar bank a' kereskedés' élénkségét, a' természetést hazánkban nevelni fogja, és így az örökös tartományokkal érintke-

zéseket szaporítandja, és miután az ausztriai czikkeknek legnevezetesebb vevői mi vagyunk, nem látom által miért igyekeznének az örökös tartományok, vagy az ausztriai bank, hogy pénzhelyi viszonyainkat, mellyeknek rossz állását ők is éreznék, zavarba hozzák. Tőkepénzesek, kik az ausztriai bankkal viszonyban állanak, egy jól rendezett magyar bankhoz is járulnának, és így ennek józan, és biztos folyamatját kivánni és eszközteni, maguknak is érdekükben feküdnék. Hogy a' magyar banktól az ausztriaiak nem kellene legkisebhet is tartania, az úgy hiszem hosszú mutogatás nélkül is világos, mert hiszen ha ilhusiókban nem akarjuk magunkat ringatni, el kell ismérnünk, hogy egy magyar banknak még igen sok időre van szüksége, hogy azon jelentőségre és hatalomra vergődhessék, mellyen az ausztriai bank már áll. De ha elérkezik is ezen idő, akkor sem lesz az ellenséges rivalitásra legkisebb ok, mert magyar ország' jólétének mindég igen nagy befolyása leendő a' hirodalom' jólétére és viszont; így tehát egymást ezen bankok inkább segíteni, mint akadályozni fogják. Az igaz, hogy most pesti kereskedőink például egészen bécsi kereskedők- és tőkepénzesektől függnek hitel dolgában. Ez utóbbiak tehát egy magyar jegybank' felállítását, melly az ő segítségöket nélkülözhetővé teendi, nem fogják kedvesen venni. De mind kormányunkról fel lehet tenni, hogy a' magyar ipar' és kereskedés'

érdekét, néhány tőkepénzes érdekének nem fogja alárendelni, mind pedig a' nemzet, ha szilárdul és okosan tud akarni, illyes akadályokon képes győzedelmeskedni. Miért ne férhetne ausztriai és magyar bank egymás mellett meg? által nem látom. Miért ne egyezhetnének meg ezen bankok, hogy egymás' jegyeit mind addig, míg egyik, vagy másik kész fizetéseit meg nem szakasztja, elfogadják? Minden bank természetesen csak önjegyeit tartozik pengő pénzre felváltani, és ha helyes és józan bank-elveket követtek, egyik sem fog megakadni. A' közjövedelmek ausztriai vagy magyar bankjegyekben fizettetnek e be a' közpénztárakba, a' kormánynak mindegy, mihelyt ezen bankjegyek szilárd alapon nyugosznak és valódi értékeket képviselnek. Ha a' magyar törvényhozás kinyilatkoztatná, hogy ausztriai bankjegyek Magyarországon törvényes fizetési eszközül szolgálnak, míg a' bank egy forintért három jó értékű huszast ad, a' kormány pedig kinyilatkoztatná, hogy a' magyar bankjegyek Ausztriában szolgálnak ugyan azon feltétel alatt törvényes fizetési eszközül, úgy azt hiszem mind a' magyar, mind az ausztriai bankjegyek vegyesen, és egy forma hitelben forognának a' birodalomban, mi pedig rosszabbul nem állanánk, mint most. Mert a' mint most állunk, két eset adhatja magát elő: vagy az ausztriai nemzeti bank eddigi szilárdságát megtartja, vagy nem. Ha megtartja, úgy jegyei

névbecsőkben fognak forogni nálunk mindég és mindenki örömet elfogadja. Ha nem tartja meg szilárdságát, úgy névbecsöket nem fogjak megtartani. Ha magunknak lenne jegykibocsájtó bankunk, akkor is csak ezen esetek adhatnák elő magokat, de mi jobban állanánk mégis, mint most, mert egy honi csereeszközzel is bíránk, mellynek hitele állásunkhoz képest külviszonyok által annyira nem afficiáltathatnék mint az ausztriai. Jól tudom én, hogy ez ellen törvényes ellenvetéseket lehet tenni, azt lehet mondani: ausztriai bankjegy itt nem törvényesíthetik, mert itt csak az lehet törvényes, mire az országnak maga útján befolyása volt. Ez ugyan igen szépen hangzik, de nem sokat nyom, mert mi magyarok szegény legények vagyunk, még nem vagyunk azon állapotban, hogy tulajdon pénzforgási rendszerünk lehetne, így tehát az ausztriai bankjegyet nem nélkülözhetjük. Most nincs az törvényesítve, és még is elfogadjuk, és ha ezen elfogadásban veszedelem van, annak kivagyunk téve. Ha törvényesítjük, úgy azon csere-eszköznek, melly nélkül nem lehetünk el hitelét emeltük, és semmit se kockáztattunk, mert csak addig törvényesítjük míg a' bank egy forintért három huszast ad, és egyszersmind szilárdítottuk magát a' bankot, mert ha jegyei törvényesítetnek, azon veszedelem, hogy egyszerre igen sok jegyének beváltását kívánhassa a' publicum, ritkábban fordulhat elő.

De használtunk a' magyar banknak is, mert ez nem kerülheti el, hogy ausztriai bankjegyeket elfogadjon és így ha azok törvényesítve vagynak, szilárdabb papiroost fogadna el a' magyar bank, egyszersmind pedig önjegyeinek foroghatását feltétőbb előmozdítaná, ha azok nem csupán ezen hazában, de az örökös tartományokban is forogának. Magában értetődik, hogy ezen esetben úgy az ausztriai, mint a' magyar banknak, az angol' példájára, forgójegyeik' mennyiségét és a' birtokukban lévő ezeket fedező értékek' kimutatását minden három holnapban közzé kellene tenni, és az ellenörködő felügyelésnek vegyesen kezeltetni. A' csupán „*justae ligae monetá*.”-nak elve, a' mostani körülményekben kivihetetlen és úgy is csak papiroson marad.

A' mi már közintézetek' részéről leendő gyámolítását a' magyar banknak illeti, ezt szükség világosítanom. Mielőtt tehát még általmennék egy más tárgyra, és egy magyar hitel egyesület iránt előadnék néhány észrevételt, miből e' banknak miképen leendő gyámolittatása jobban érthető lesz, csak azt jegyzem meg, hogy a' felebb tervezett örökváltsági pénztárnál nagyobb pénzsummák fogván kezeltetni minden valószínűségek szerint azoknak egy része pengő pénzben fogna állani. Mihelyt egy magyar bank jól rendezve, a' kormány' és közönség' ellenörködése alá helyezve, jegykibocsájtási korlátozott szabadsággal fel-

ruházva fenállana, úgy hiszem minden veszedelem, vagy alkalmatlanság nélkül lehetne úgy intézkedni, hogy az országos örökvaltsági pénztár a' hozzá befolyó pengő pénzek' egy bizonyos részét mindég a' banknak adja által mikor ez kívánja, és tőle jegyeket fogadjon el. Ezen az uton a' bank is folyvást számíthatna pengő pénzre, jegyeinek hitelét pedig azon körülmény, hogy országos pénztár' canalisán jutnak el a' forgásba minden esetre emelné. Ez volna egyik mód, mi által a' magyar bank azon szükség alól ausztriai bankjegyeket mindég készen tartani, és ha pengőre van szükség, azt ezeknek beváltása által megszerezni, némileg fel volna szabadítva. A' másik módot szolgáltatná, a' mindjárt előadandó hiteligyesületi pénztár. Ez is nagy summákat kezelvén az ezek között találtató pengő pénzek' egy része ugyan illy célokra használtathatnék. Ugyan ezt lehetne a' magyar tudós társaság a' nemzeti színház, az úgy nevezett *regnicolaris cassára*, a' nemzeti museum, és minden egyéb a' helytartó tanács' kezelése alatt álló pénztárakra nézve elrendelni. Támaszkodjunk csak egyszer önmagunkra, és nem lesz szükség mindég másokra támaszkodnunk.

Általmegyek most egy magyar országos hiteligyesület' eszméjére. Azokból, mellyeket eddig előadtam világos abbéli meggyőződésemmel, miszerint én a' jelen körülményekben minden olly

financialis munkálatokat, mellyek képzelt értékű nagyobb mennyiségű jegyek' forgásba tételén sarkallanak, részint kivihetetleneknek, részint veszélyeseknek tartok. Más részről épen olly tisztán áll előttem, mint akárki más előtt, hogy a' mostani elhagyatott állapoton segíteni kell. Hogy a' váltótörvény' behozatala a' földbirtokoson nem fog segíteni hazánkban, az előttem épen olly kevéssé volt titok, mint más gondolkozó előtt, mert tudtam, hogy a' földbirtokosnak hosszú hitel szükséges, a' váltó-hitel pedig természeténél fogva hosszú nem lehet. De azért távol vagyok attól, a' váltótörvény-könyv behozatalát nem tartani jól megfontolt, és korszerű intézkedésnek. Sőt azt hiszem, hogy azért a' törvényhozásnak nagy hálaival tartozunk, de ezen hála még öregbedendik, ha a' törvényhozás az ingatlan hitel' (Hypothekar-Credit) megállapítását is legközelebbi feladásúl tűzi ki. Hogy e' körül némellyek még nagyobb akadályokat sejtene, mint a' másik körül előfordultak, az talán onnan van, mert ezen eszmével az ősiség' eltörlésének mulhatatlan szükségét összekötni, és azon tételt, „töröljük el az ősiséget, és lesz hitel“ utánmondogatni inkább, hogy sem vizsgálni megszoktuk. Nem vezet engem' célomhoz itt, sőt attól eltávolítana, véleményt jelenteni ki az ősiség, és az iránta teendőkre nézve. Nekem elég itt azon tételből kiindulnom, mikép az ősiség' eltörlését azon értelemben, hogy min-

den most folyamatban lévő per egyszerre megszüntessék, és senki jogát mástól perrel ezentúl ne követelhesse még senki sem hozta, és jozanúl nem is hozhatta indítványba, de ha hozná is a' törvényhozás azt soha el nem fogadná. Mihelyt ez áll, úgy a' kérdés csak e' körül foroghat: megkell e várni, mielőtt az ingatlan hitel' megállapítása körül bővebben intézkednénk, hogy az ősiség, és abból folyó követelések egy vagy más úton tökéletesen elenyészsenek? és ha nem kell, mit lehetne tenni medio tempore?

Ha a' fellebbi revolutionalis intézkedéstől abstrahalunk, ősiség körül úgy hiszem ezen három eset gondolható: vagy azt mondja a' törvényhozás: ezen törvény' kihirdetése után olly örök-vallást, melly mellett jószág fog eladatni, megerőteleníteni nem lehet, de a' régi perek a' mint vagynak úgy maradnak, és jogait pro praeterito minden ember követelheti: vagy azt mondandja tovább: a' perennalis fassiót, melly az új törvény után kelt, jövendőben megerőteleníteni nem lehet, egyszersmind pedig a' már folyamatban lévő perek bizonyos évek alatt folyjanak le, új perek pedig csak bizonyos évekig indíthatassanak, vagy azt mondandja végre: minden maradjon a' régi állapotban.

Ha az elsőt mondja a' törvényhozás, úgy természetesen mind azon földbirtok, melly marad a' régi állapotban, ingatlan hitel' tárgya nem

lehet, minthogy pedig legnagyobb része illyenből áll, tehát most valamit tenni lehetetlen. Ha a' másodikat mondja a' törvényhozás, úgy sem lehet tenni még most semmit, mert hogy a' földbirtok a' lefolyandó perek után kié lesz? nem tudni, és így az hitel' tárgya nem lehet. Ha a' harmadikat mondja az országgyűlés, úgy per se nem lehet semmit is tenni, mert hiszen axioma, hogy míg az ősiség el nem törülteik, addig hitel nem állhat fel. Így okoskodnak azok kikenél az igatlan hitel' létrehozását sine qua non feltétel gyanánt, az ősiség' eltörlésének meg kell előznie.

De én bátor vagyok állítani, hogy ez nem szent irás, és kérdem, olly szorosán összefügg e ezen két kérdés? nem jobb e ha a' törvényhozásnak ősiség körül kezei szabadon hagyatnak? nem jobb e ha azt józan politika, és megfontolt elvek szerint elintézheti, a' nélkül hogy sietség miatt igazságot, vagy jogot feláldozna a' végett, hogy hitelt állapítson meg? bátor vagyok kérdeni, valljon a' magyar földbirtok nélkülözze e mind addig a' szükséges hitelt, míg a' törvényhozás' rendszabályai, mellyek mihelyt igazságosak, és józanok, rögtöni sikerre ezen mezőn nem számolhatnak, végfogantjokat elérték? nem volna e jobb a' törvényhozásra bízni, hogy ősiség körül a' mi helyes, és czélszerű, azt a' legalkalmasb időben, és leghelyesb egymásutánnal megtegye, de addig is azon lenni, hogy a' ma-

gyar földbirtok pénzre szert tehessen? bátor vagyok végre kérdeni, valljon minden jószág per alatt van e a' hazában? és ha nagy része az alatt van is, vagy az alá kerülhet is, pereink olly gyorsan folynak e le, és a' birtok változtatások olly sürűk, és gyakoriak e, hogy ezen környülállások miatt már a' magyar földbirtokos épen semmi hitelre se tehetne szert? és mind ezeket összefogva nem volna e gondolható egy olly combinatio, melly be nem várva a' törvényeknek minden esetre csak távolban fekvő sikereit, bennünket addig is, míg majd sok hitelünk lesz legalább mérsékelt hitelhez juttatna?

És én megvallom, hogy egy ilyen combinatiót azon elvekben, mellyeken a' porosz zálogjegyrendszer alapúl, elrejtve látok. Ebben feltalálni azon megkivántatóságot, mellyben fekszik egyik lényege az igatlan hitelnek: hogy t. i. az adós a' tőke' felmondása ellen, valamíg a' kamatokat fizeti, biztosítva legyen és egyszersmind ne legyen kötelezve, de szabadságába álljon tartozását részenként lerovni. Feltaláltatik benne más részről az, mi minden hitelnek általában megkivántatóságát képezi, tudniüllik a' hitelező' biztosítása kamatjai, és bőv biztosítása tőkéje iránt. A' kamatokra nézve elérődik a' feladás az által, hogy az adós magát igen szigorúan kötelezi, és a' felállított hatóság őtet köteleztetésének teljesítésére szorítani nagy hatalommal van felruházva, a' tőke' biztosí-

tása pedig az által, mert nem csupán az egyes adós által lekötött vagyon, hanem a' hitel-egyesületé alakult adósok özsves vagyona szolgál minden tőkének zálogául. A' titok tehát abban fekszik, az egyes ember természetesen kisebb hitelelének sok ember természetesen nagyobb hitelét substituálni.

De vegyük a' dolgot practice, mert az én tisztelt hazámiai, kifejtett terveket szeretnek olvasni, bárha azok némellykor sületlenebbnél sületlenebbek is.

Ha tehát tőlem függene, a' következőket cselekedném: mindenek előtt nem várnám be, és nem függeszteném fel lépéseimet attól, hogy a' törvényhozás az ősiséget eltörölje, hanem másodszor elfogadnám fő vonalaiban szükséges módosításokkal a' porosz zálogjegy-rendszert már most, és ezt mondanám: az ország' özsves nemessége, és királyi várossai, úgy azon közönségei, mellyek magukat tulajdoni joggal birják, a' kormány, és nemzet, tehát törvényhozás' sanctioja alatt, hitelegyesületté alakúlnak, és kinyilatkoztatják, hogy azon kormányi, és országos ellenőrség alatt nyilvánosan munkálandó hatóság, mellyet ők önkebelőkből választandanak és kinevezendenek zálogjegyek kibocsájtása mellett pénz-kölcsönözéseket fog a' felállított korlátok között, és summák' erejéig tenni, melly pénzért, és annak kamatjáért az özsves nemesség 's a' t. özsves vagyonával kezeskedik. Kinyilatkoztatná ugyan ekkor a' tör-

vényhozás, hogy ezen hatóságnak szabadságában áll külföldi tőkét is venni fel, — elrendelné, hogy az örökváltási pénztár által kezelt tőkék, mindennemű árva pénzek, köz és kegyes alapítványok szóval minden néven nevezhető közintézetek' alaptőkéi, mellyek a' hitelegyesület' életbe való lépésétől kezdve akármikor disponibilisokká válnak, nem máshová, hanem egyedül hitelegyesületi zálogjegyekbe ruháztathassanak, — megállapítaná törvény által a' hitelegyesület' alapszabályait, meghatározná a' kormányi ellenőrséget, és kinevezné a' hitelegyesületi országos, nem igen sok egyedből álló hatóságot, melly működéseinek sikeréről minden esztendő' végével a' kormányt, ez pedig ezen tudósítás' közzététele által a' közönséget, minden három esztendőben pedig az országgyűlést értesitené.

Tegyük fel már most, hogy ezen mind jellemekre, mind vagyonbeli tehetségekre nézve tekintélyes például 12 férfiakból álló hatóság, kik közül legalább négynek mindég a' központban Budapesten lenni, a' többi nyolcznak legalább évenként egyszer ugyan ott megjelenni kellene és a' mellynek elnöke hivatalánál fogva az ország' nádora, az alalnök pedig, és négy tag a' helytartó tanácsnak, mint a' közpénztárak' és árvák' törvényes felügyelőjének, és gondnokának előterjesztésére ő felsége, a' többi hat pedig az országgyűlés által kinevezett lehetne, — tegyük fel, hogy

ilyen hatóság életbe lépett, tegyük fel, hogy kölcség-kímélés' tekintetéből, és mivel annyira elfoglalva nincsenek, hogy reá nem érhetnének, az országbeli első bíróságú váltótörvényszékek bizonyos tekintetben viszonyba tétetnének azon hatósággal, annyiban, hogy a' hitelegyesület' fiók-pénztárjai ezen váltó biroságok' felügyelése alatt kezeltetnének és az elmardt kamatok ezeknek segedelmével váltótörvénykezési eljárás mellett hajtattának be, valamint a' tőkepénzket keresők' jószágainak becsei és egyéb irományok ezek által vizsgáltatnának meg, és küldetnének a' központi hatósághoz. Ha már mind ezeket felteszszük, és még hozzá gondoljuk, hogy ezen testületnek, mellyet országos magyar hitel-egyesületi központi hatóságnak. (Central-Stelle des landständisch ungrischen Creditvereins) neveznék, törvénynyel erősített alapszabályokban, és ugyan ilyen utasításában eleibe vagynak szabva 1-ör azon elvek, mellyek szerint a' zálogjegyesítendő jószágnak meg kell becsültetni, és azon minél nyilvánosabb eljárás, mellyel ennek történi kell. 2-szor Ha eleibe volna szabva, hogy a' becsértéknek felénél többre zálogjegyek nem készíthetnek. 3-or Ha megszabnák az alapszabályok, hogy a' hitelegyesület 5 percentumnál nagyobb kamatot nem fizet a' zálogjegy birtokosnak, és zálogjegyeket csupán első helyen (primo loco) álló betáblázatra bocsáthat ki, ha 4-er ezen hatóság felruházattának azon

joggal, hogy a' kamatokat félévénként, vagy a' fizetési határidő' elmúltával hat hetekig nem fizető földbirtokost váltótörvénykezési eljárással tüstént önhatalmával minden további perlekedés nélkül szoríthassa valóságos foglalás mellett fizetésre, sőt mihelyt ezen eset háromszor adná elő magát, és ilyen foglalások' alkalmával tapasztalná, hogy a' birtokos roszúl gazdálkodik, és nála a' pontos kamat-fizetésre számítani nem lehet, jószágát zár alá vétethetné, önmaga által nevezett gondnok által a' földbirtokos' költségén kezeltethetné, sőt bizonyos esetekben eladhatná, — ha végre mind ezek a' központi hatóságnak nem csak eleibe volnának szabva, de általa meg is tartatnának, úgy azt hiszem, hogy így szerkezett, és illy hatáskörrel felruházott testületnek, mind belföldi, mind külföldi tőkepénzesek előtt volna elegendő hitele.

Feltéven már most ezen hitelt, a' dolog in praxi a' következő példa által még világosabb lesz. Dandárvári Jánosnak, ki Csanádban birtokos, pénzre van szüksége. Folyamodik az illető, tehát ez esetben aradi váltótörvényszékhez. Beadja a' jószág' becsét, az alapszabályi törvényes elvek szerint elkészítve, és egyéb irományokat *) A'

* Ez által minden erőltetés nélkül lassanként eléretnek a' földkönyvek' behozata, mert csak azt kellene a' törvénynek rendelni, hogy minden ilyen becsű a' megyéknél tartandó földkönyvbe szabály

törvényszék tartozik az irományokat egy nyolczad nap alatt megvizsgálni, és tüstént a' központi hatóságnak felküldeni. Ez a' vétel' napjától számítandó újabb 8 nap alatt tartozik, ha az alapszabályoknak elég van téve, a' zálogjegyek' kiadását elrendelni. Tegyük fel, hogy Dandárvárinak 25000 forint kell, és ennyit érő zálogjegy neki kiadatni határoztatik. Ekkor két eset foglalhat helyet, vagy azt mondja Dandárvári, hogy ő maga veszi által a' zálogjegyeket, mert ő már talált olyan tőkepenzest, ki azokat tőle tüstént általveszi, és neki a' pénzt általadja; vagy pedig azt mondja Dandárvári, hogy ő a' zálogjegyek' pénzé tételét az egyesülettől várja. Ezen esetben mit csinál az egyesület? A' központi hatóság pénzekről rendesen rendelkezhetik, mert minden árvapénzek hozzá folynak, örökváltsági tőkéknek, közalapítványoknak, zálogjegyekbe kell ruháztatni 's a' t. A' központi hatóság tehát ezen pénzekből tüstént kifizeti Dandárvárinak a' 25,000 ftot a' zálogjegyeket pedig az illető közpénztárnak, árvagondnoknak, 's a' t. általadja. De ha épen akkor rendelkezése alatt nem találhatnék ilyen tőke, a' központi hatóságnak ezen esetben vagy ön

szerint bejegyzendő mielőtt hitelegyesületi tárgyalás alá jöhet, és hogy minden birtokváltoztatások, mellyek úgy is csak a' hitelegyesület' tudtával történhetnek, zálog jegyesített jószágoknál, ugyan ezen földkönyvbe (Grundbuch) bejegyzendők.

tartalék - pénztárából, mellyről alább lesz szó, fedezi a' hiányt, vagy hitelezőt szerez, vagy végre a' zálogjegyeket a' pénzcarnokon eladatja, ilyen esetekre mind belföldi, mind külföldi tőkepénzesekkel folyvásti érintkezésben kell hogy legyen a' központi hatóság.

De azt fogja valaki mondani: mit nyer mind ezek által Dandárvári? hiszen ő más tőkepénzes-től meglehet épen olly gyorsan, és kevesebb utáunajárással kaphatott volna talán 25,000 ftot. Mire én ezt felelem: Dandárvári' egész nyeresége a' zálogjegyek' stylusában fekszik, — mert — erre figyelmezzünk — Dandárvári azon 25,000 ftal, melyet az egyesülettől kapott, nem azon tőkepénzesnek, vagy közpénztárnak, vagy alapítványnak tartozik, mellynek azon zálogjegy kezébe ment, hanem ő az egyesületnek tartozik, még pedig úgy, hogy ez tőle, míg ő a' kamatot fizeti, a' tőkét soha vissza ne kívánhassa. Az egyesület pedig tartozik az alapítványnak, közpénztárnak 's a' t. És ebben van Dandárvárinak igen nagy nyeresége. Mert tegyük fel például, hogy a' Dandárvári' jószágára kibocsájtott zálogjegyből 20,000 ft a' pesti vakok intézete' pénztárának tulajdona. Tegyük fel hogy ezen intézetet — mitől Isten óvja meg — egy új 1838-ki árvíz halomra dönti, és az intézet, hogy az épületet helyre hozhassa, ezen tőkét felmondani kénytelen. Ezen esetben mi történik? A' vakok' intézete felmondja a' tőkét, de nem

Dandárvárinak, hanem a' hitelegyesületnek. Ennek tőkék vannak rendelkezése alatt, nagy hitele van a' közönség előtt, és így vagy kifizeti mindjárt a' vakok' intézetét, és a' Dandárvári féle zálogjegyeket más alapítványra, vagy közpénztárra ruházza, vagy pedig ha éppen akkor ilyen disponibilis tőke nem találatnék, bel vagy külföldi tőkepenzest kerít. Dandárvári pedig nyugotán van, és neki mindegy zálogjegyei Párisban, vagy Soroksáron vagynak e, mert ő neki nincs egyéb feladása, mint a' kamatokat az egyesületnek rendesen fizetni; — a' zálogjegy birtokosnak pedig mind a' tőkével mind a' kamatokkal az egyesület tartozik. De tegyük fel, hogy Dandárvári adósságaiból ki akar tisztulni, és 1855-ben 500 ftja van, mellyet tőke lefaragásra fordíthat, — ekkor mi történik? Dandárvári bejelenti, hogy ő 500 ftig zálogjegyeket vissza akar váltani. Tegyük fel, hogy a' hitelegyesület Dandárvári' jószágára szálló zálogjegyeket, mind 100 forintok sokban készítette el. Ekkor tehát az egyesület kihirdeti, hogy ezen és ezen számú Csanád megyei Dandár helységére kibocsájtott öt darab 100 ftos zálogjegynek birtokosa fél év alatt jelentse magát az egyesületi-pénztárnál, a' hol a' tőkét kifogja kapni. És ez a' Dandárvári' második nyeresége, mert ha ő magános embernek, és nem az egyesületnek tartozna, úgy; sem azon jótéteményben, hogy a' tőke neki fel ne mondathassék, sem pe-

dig abban, hogy ő azt parányi rész fizetésekkel törleszthesse, bizonyosan nem részesülhet.

Mind ezekből már világos 1.) hogy ezen zálogjegyeknek a' bankjegyek' és status-papirosok' példájára au porteur, az az hitelező' megnevezése nélkül kerék számokban kell készíteni, vagy más' szavakkal, zálogjegy-birtokos az, kinek a' zálogjegy kezében van, 2) világos hogy az ilyen zálogjegyeknek, a' zálogjegy-birtokos' kényelme, és a' kezelés' könnyítése végett, a' statuspapirosok' példájára, igen czélirányos volna kamat szelletekkel (Coupons) elláttatni, mellyek szinte au porteur készítenének, természetes 3-or hogy az egyesület' középponti pénztárának mindég azon állásban kellene lenni, hogy minden általa kibocsájtott zálogjegyeknek nála előmutatandó kamatszeteit félvévenként fizethesse, de elegendő 4) hogy a' fiók-pénztárak csak az ő illetőségeikhez tartozó jószágokra kibocsájtott zálogjegyek' kamatszeteit fizessék, és így 5) a' jószág-birtokosok a' kamatokat az illető fiók-pénztárnak fizetnék.

Summázzuk már most öszve azon nyereségeket, mellyek egy illy combinatióból az országra, a' tőkepénzesekre, és a' földbirtokosokra áradozhatnak.

Legelől az ország egy illy combinatióban találna egy tökéletes biztosságot, és nagy könnyűséget nyújtó alkalomra, az örökváltsági pénztárba folyó pénzeket minden bonyolódott kezelés

nélkül kamatoltatni, és a' kamatokat is folyvást, és megszakasztás nélkül haszonhajtólag beruházni, és nem szenved kétséget, hogy a' 1840. 7-ik cikkely' 9-ik fejezete a' megváltási tőkék' biztos állapotban tartására nézve ez által éretnék el, és könnyítetnék; egyszersmind az örökváltásági pénztárnak további operatióit, midőn majd a' földesúr részletes kármentesítésére kerül a' dolog, kimondhatatlan könnyítené ezen combinatio, mert azon földesúr, ki hypothekált tőkében, és nem kész pénzben kíváná a' kármentesítési summákat, annak az örökváltásági pénztár egyszerűen zálogjegyeket, és pedig olyanokat, mellyeknek kamatai az ilyen birtokoshoz legközelebb eső fiók-pénztárnál fizetendők, adna, annak pedig ki pénzt kíván, ezt könnyen adhatná az örökváltásági pénztár, miután annyit, mennyire szüksége van, érő zálogjegyeket eladna a' pénzcarnokon (Börze) vagy felmondván a' hitelegyesületnek, ez úgy volna organisálva, hogy vagy mindjárt, vagy a' felmondási 6 hónap' megtartása után kifizethesse ezen zálogjegyeket. — A' közalapítványok, közintézetek, árvák tökepénzeinek biztos alkalom nyújtatnék ez által nem csak kamatoltatni tőkéiket, hanem azoknak kamatait valóban, és rendesen meg is kapni. A' mint jelenleg a' dolgok állanak, tudjuk és nem titok, hogy mindennemű közalapítványoknál temérdek a' kamatbeli hátramaradás, és gyakran a' tőkék is elolvadnak, ez akkor megszűnne lassanként, mert

minden ilyen tőkék zálogjegyekbe ruháztatnának, a' mint disponibilisokká válnak, nagy részint disponibilisokká válnának pedig, mert 6 percentumra lévén az olcsóbb kamatra pénzt kapható, birtokosok által visszafizettetnének. A' közintézetek 's a' t. tehát a' kamatokat nem magánosoktól kapnák, nem volnának azon szükségnek, hogy perkedjenek, kiteve, és abban, hogy a' kezelésök alatti pénzeket rendeltetésök' helyére fordítsák, akadályozva. Birtokaikban lévő zálogjegyeiktől a' kamatokat egyenesen a' hitelegyesület' pénztáraiból kapnák, mellyek olly állásban volnának téve, hogy ezen köteleztetésnek, ha nem fizette is meg a' ház vagy földbirtokos a' határidőre tartozott kamatait, még is pontosan megfelelhessenek. És ha ezen közintézetek, 's a' t. csak 5 száztólit kapnának is, de ezen rendesen befolyó 5 száztólival többre mennének bizonyosan, mint a' most rendetlenül, vagy igen későn, vagy épen soha be nem folyó 6 száztólival. A' közállapítványok 's a' t. egyszersmind a' pénztár' kezelési költségeket legnagyobb részben megkimélnék. A' közönség mindenkép nyerne a' zálogjegyek által, mert nem csak az általános jólétre befolyása volna annak, hogy a' fekvőbirtok kellő hitelre vergődött, de egyszersmind ez által a' forgóság' tömege is szaporítatnék, mert bárha a' zálogjegyek' legnagyobb része állandó kezek között (in festen Händen) volna is, úgymint közintézetek', alapítványok' 's a' t.

pénztáraiban, de egy bizonyos részök elkerülhellenül maradna magánosok' kezeiben, és ezen keresztül megjelenne a' pénzvásáron. Már ha ezen zálogjegyek 20 ftos értékben is bocsájtathatnának ki a' birtokos' kívánságára, úgy azok a' közéletben olly helyre, hol most a' bankjegyek állanak, soha sem juthatnának ugyan el, de a' pénzbeli érintkezéseket, és fizetéseket minden esetre könnyítenék, a' mennyibe egy teljes biztosságot nyújtó lerovatolható értéket (matière escomptable) képeznének mind a' zálogjegyek, mind a' kamatszeletek, mellynek forgását azon körülállás, hogy au porteur szállanak, és minden további alkalmatlanság nélkül egyszerű általadással ruházathatnak által másra, felette könnyítené. Szüléknek, apró tőkepénzeseknek, kik gyermekeik' vagy öreg napjaik' számára valamit haszonhajtólag félre akarnak tenni, ezen combinatio nagy könnyűségekre szolgálna, és a' takarékpénztárakkal járó formaságokat, és költségeket, ha a' zálogjegyeknek egy bizonyos része 20 ftnyi értékben adatna ki, nélkülözni lehetne. Ha az ország majd valaha az egyenes adózást megúnván, inkább az úgy nevezett indirect adó' útján kívánná a' közállománynak szükséges pénzt megszerezni, és e' célból a' tőkepénzeseket is beakarná az adózásba húzni, a' hitelegyesület' létezése minden legkisebb bonyolódás nélkül mozdítaná elő ezen szándékot. A' nagy és kis tőkepénzesek' igen nagy kényelme, és

haszna egy ilyen combinatio mellett szembetünő. Mindennapi alkalom nagyobb és kisebb summákat beruházni, biztosság a' tőke és kamatokra nézve nagy mértékben, lehetőség a' tőkét akármikor perpatvarkodás nélkül visszakaphatni, zálogjegyet meg lehet agioval eladhatni, — alkalom minden utánajárás minden személyisméret, és minden legkisebb költség nélkül akármikor tőkét beruházhatni, és könnyen visszakaphatni, vagy pénzé tehetni, olly nyereségek valóban, mellyek megérdemlik, hogy a' tőkepénzes 5 percentummal az eddigi törvényes 6 helyett beérje.

De mindezeknél többet nyer a' magyar föld- és ház-birtokos, mert tőke kaphatás' könnyűségén felül a' tőke' felmondása ellen, valamíg a' kamatokat rendesen fizeti, biztosítva van, de adósságától tisztúlni, 20 ftos részfizetésekkel is szabadságában áll. Itt minden további szó felesleges. Ez az, mit földbirtoki hitel' dolgában, a' feladás' maximumának nevezhetni. Mert hogy egy jól megszervezt magyar hitelegyesületnek, mellynek kormányzó hatósága feladását felfogná, és megértené, hogy itt nemzeti hitelről van szó, mellynek tehát lépéseit, és hivatalkodását ezen vezérgondolat irányzaná, ha ősiség körül minden a' mostani állapotban marad is, volna hitele, hogy ezen hitel növekednék a' szerint amint lassankint az ősiséggel egybefüggő kérdések kiegyenlítődnek, és hogy egy ilylen hitelegyesülethez, nem csak a' törvényesen

odautasított, hanem minden hazai disponibilis tőkék folynának, sőt külföldiek is feléje vennék irányukat, — mind ezekről kételkedjék a' kinek tetszik, kételkedjék, a' ki megszokta az universale remediumoknak kikürtölt jelszavakat pengetni, kételkedjék, a' ki miután már mystificáltatta magát ezen jelszó által: váltótörvénykönyv hitel, és most újra mystificaltatja ezzel: eltöröltött ősiség-hitel; — a' mi engemet illet, én egy pillanatig se kételkedem, mert a' jólkongó jelszavakért nem adok egy fakovát, és tudom, hogy hitel, egyes bármennyire fontos akadály' elhárításának, és így nemleges hatásnak eredménye nem lesz soha, hanem hogy az számos összevágó tetteges hatásoknak lehet csupán következése. Ezek között első sorba állítom az adott szó' mulhatatlan beváltásának finansialis lehetőségét, és morális valószínűségét egy részről, és az öszveségnek az egyesért kezességét más részről. És ne ringassuk magunkat illusiokban. Gondoljuk az ősiséget eltörülve, minden folyó pereket hatalom szó által megszüntetve, a' lehetőknék pedig útját bevágva, minden birtokos sajátjának fogja nevezhetni a' mije van, de azért még pénze nem lesz mert hitelezőt keresnie fog kelleni, és fog etalálni, még bizonytalan, és ha fog is, csak tulajdon sajátját fogja adhatni hypothekául. A' tőkepénzes, jobb hypothekára fogna az igaz kölcsönözni mint most, de sem tőkéje sem kamatai iránt olly mértékben mint

a' hitelegyesület által biztosítva még sem volna; ki volna téve a' perlekedés' alkalmazatlanságinak, ki a' tőke visszakaphatás' nehézségeinek, és nélkülözné a' hitelegyesülettel járó kényelmeket. Ellenben gondoljuk a' dolgokat akár úgy a' mint most vagynak, akár pedig az ösiséggel egybefüggő kérdések' fokonti kiegyenlítésére számított törvényhozói intézkedéseket, de gondoljunk egy hitelegyesületet, gondoljunk egy tekintélyes hatóságot olly férfiakból szerkesztve, kiknek vagyoni beltehetsége, és isméretes szilárdsága már maga kezesség volna a' tőkepénzesre nézve, gondoljunk ezt felruházva a' szükséges hatalommal, és hazafi keblű férfiakból szerkesztve, a' tőkepénzes' ellenében úgy lépni fel, mint a' száz, meg száz milliókat megérő magyar fekvőbirtok' képviselője és meghatalmazottja, azt tartom, a' mérő serpenyű az utóbbi oldalra fog nyomulni. Ebből azt húzom ki, hogy hitelegyesület, hitelbank, hiteltár, vagy hypothekabank, vagy más akár-melly nevű intézet mind a' két hypothesisben, akár t. i. történik valami az ösiség körül, akár nem, minden esetre szükséges, és mert ez így van, de annak létre hozása nem függ szükségesképen az ösiség körüli intézkedésektől; tehát hitelegyesületet már most lehet alapítani.

De itt vagyunk már azon ponton, mellyen szükség némelly ellenvetésekre megfelelni, mert

tudom, hogy számos olvasó már alig tudja azokat visszatartóztatni. Apróbbakba, mellyek csupán kezelést illehetnek, itt nem ereszkedvén, az egész szerkezet' belső oeconomiájára nézve pedig részint a' XI-ik levélben foglalttaknak figyelmes elolvasására, részint az ott idézett forrásra utalván, csupán azt jegyzem még meg, hogy ha ezen szerkezet miatt a' betablázási, vagy csődület iránti törvényekben módosítás volna szükséges, annak természetesen megkellene történni. Által megyek azonban arra, mi ezen combinatiónak gyakorlati kivihetőségét leginkább látszik akadályozni.

Itt a' kérdés az: miután honunkban a' nemesi birtok legnagyobb része vagy per alatt van, vagy pedig az alá kerülhet, mikép' volna az lehető, hogy az egyesért kezességet vállaló egyesület nagy veszteségeknek kitéve ne legyen azon esetekben, midőn valamelly zálogjegyesített jószág, per és birói ítélet' következésében más kezekre megyen által? Erre kielégítőleg megfelelni csak úgy lehetne, ha a' 20 — 25 évi birói foglalás utján történt birtok változások' értékét diametralis számítással megtudnánk közelíteni. Ezen kérdés megfejtésének itt következő kísérletében előforduló számok, csak hypothesisek tehát, és az egészben nincs egyéb lényeges, mint a' biztosító - alap eszméje.

Ha figyelmezzünk a' tényekre, el kell ismérnünk, hogy mind azon sok folyó, és lehető per mellett is, birtok változtatás birói ítelet által, ha

az adósságból keletkező foglalásokat kiveszszük, nem igen sürű, és gyakori hazánkban. Ezen utóbbiakra itt nem szükség tekinteni, mert a' hitelegyesület ezek miatt soha sem lehetne veszteségnek kitéve, miután első helyi betáblázásra adna csak zálogjegyeket, a' jószágnak legfelebb csak fél becsértékéig, és csődület esetére a' porosz zálogjegy-rendszer' mintájára, biztosítva volna. Csupán másnemű birói foglalásokról lehetne tehát szó. Láttuk a' XI-ik levélben, hogy a' porosz hitelegyesületnek is vannak bizonyos jövedelmei, mellyekből a' kezelési költségek 's a' t., és a' zálogjegyesített jószágok' birói eladása mellett ne talán előfordulható hijányok fedeztetnek. Ott is vezíthet tehát az egyesület. A' magyar hitelegyesület többet kockáztatna, meglehet — így tehát nagyobb jövedelemre volna szüksége. II-ik Friedrich a' porosz hitelegyesületeket megajándékozta egy alaptőkével, mellyet ezek azolta igen nagyon növeltek. Mi leszünk e illy szerencsések, nem tudom, de ha nem lennénk is, azt hiszem, az öszves magyar birtokos nemesség, két három millió pengő forintnyi kölcsönnel 5 % kamatra a' királyi kincstár, vagy magán tőkepénzesek által megsegíttetnék, és azt több évek alatt részenkint visszafizetni képes volna. Hogy ez jó móddal kivihető, egy pillanatig se kétlem, és hogy a' visszafizetés 6 v. 10 évek alatt baj nélkül eszközölhető, arról megvagyok győződve. Ha a' nemzeti muzeumra, és Janko-

vich gyűjteményre tudtunk 625 ezer, színházra 450 ezer pengő ftokat fizetni, úgy 6, vagy 10 évek alatt lassankint 2 vagy 3 millió pengőt is fizethetnénk, mert ha azon intézetek, gyűjtemények, és épületek diszére szolgálnak az országnak, az ingatlan hitel' megállapítása hasznára volna a' Hazának, és ideje hogy erre is figyelmezzünk végvalahára. Már most ha ezen 2 — 3 millió pengő fttal kezdené meg a' hiteelgyesület munkálkodásait, és annak egy részéből egy tartalék-pénzalapot állítana, hogy működéseit elkezdhesse, és a' legelső szükségeknek megfeleljen, a' másik részéből pedig egy biztosító alapot (Assecurations fond) képezne, és azt úgy annak kamatait is folyvást zálogjegyekbe, még pedig olyanokba, melyek per alá nem olly könnyen kerülhetnek, és így királyi városi birtokra kibocsájtattakba, ruházná, úgy csak 10 — 12 esztendő múlva is igen nevezetes egyesületi közös vagyon-biztosító alap kerekednék ki, és a' jövendőnek bátran nézhetne szeméi közé az egyesület. Mert ha az volna a' törvényes szabály, hogy minden birói ollyan foglalásnál melly zálog jegyesített birtokban történik a' hitelegyesület' jogai sua natura tekintetbe jöjenek, és a' zálog, vagy egyéb beruházási summák, mellyek a' bukott félnek biróilag megítéltettek, a' zálogjegyek' erejéig sua natura a' hitelegyesület' tulajdonaivá váljanak, sőt neki akkor mindjárt a' biró által kiadassanak és így minden illyen

birtokban történendő birói foglalás, vagy bármi névvel nevezhető birtok-változtatás, törvényes csak úgy lehessen, ha a' hitel egyesület' tudtával, és befolyásával történt, fenhagyatván természetesen az utóbbinak azon joga, hogy ha a' felebbiekből az illy jószágra kibocsájtott zálogjegyek' értéke ki nem telne, a' hiányt a' birtokos akárhol meglévő ingatlan vagyonából ugyan azon eljárással rögtön fedezhesse, és ha ebből sem telne ki, egyéb még lehető ingatlanján, és segítőleg ingóján is akármikor követelhesse, a' mi iránt segítőlegi betáblázás (Subsidiarische Vormerkung) által már a' zálogjegyek' kibocsájtásakor biztosítaná magát az egyesület — ha mondom ez volna a' törvényes szabály, e felett pedig még az volna elvgyanánt felállítva, hogy olyan jószágokra, melylyek iránt akár felső, akár alsó bíróságoknál olyan per foly, mellyben már az actoratus meg van állapítva, zálogjegyek ki ne bocsájtathassanak, olyanokra pedig, mellyekre nézve a' per már el van kezdve, csak a' becsérték' $\frac{1}{3}$ részéig lehessen kibocsájtani, úgy előre látható 1) hogy a' hitel-egyesület, felállításától kezdve több évekig, semmiféle veszteségeknek nem volna kitéve, és így a' közös egyesületi vagyon ezen idő alatt tetemes erőre vergődnek csupán a' két, vagy három milliónak halmozott kamattali tőkesítése által, és bizonyos 2) hogy a' hitelegyesület, melly különben is legfelebb csak fél becsértékig kölcsönöz,

a' zálogjegyek' egész értéke elvesztésének csak fellette ritka esetekben volna kitéve, és rendszerint csak hiányokat fedezne. De hogy még biztosabb legyen az egyesület, és még nagyobb közös vagyponra tehessen szert, kövessük a' porosz cselekvés módot. Ott is többet fizet a' jószágbirtokos az egyesületnek, mint az egyesület a' zálogjegy birtokosnak. Nálunk a' törvényes kamatláb 6 %, így tehát igen nagy jótétemény volna a' magyar földbirtokosra nézve, ha ő ennél kisebb kamatra kapna pénzt. De mivel egy magyar hitelegyesület többet kockáztat mint egy porosz, és mivel mindenféle biztosítási dolgoknál a' praemiumnak (la prime) arányban kell lenni a' kockáztatással, igazságos, hogy a' magyar birtokos nagyobb praemiumot fizessen. Ha tehát az határozatnék, hogy minden olly birtokos, kinek jószágára zálogjegyek bocsájtatnak ki, ha per alatt nincs birtoka $5\frac{1}{2}$ %, ha pedig az alatt van zálogjegyesített birtoka, az első három esztendőben 6 percentumot fizessen az egyesületnek, azon túl pedig azon birtokos, kinek per alatt nincs józága 5 percentumot, az pedig kinek per alatt van, mind addig, míg a' per tart $5\frac{1}{2}$ percentumot, úgy két cél volna elérve. Első, hogy a' birtokosok' legnagyobb része a' mostaninál olcsóbb kamatláb, és nevezetes más kényelmek, és könnyűségek mellett kapna pénzt kölcsön; második, hogy a' hitelegyesület, melly a' zálogjegy birtokosnak csak 5 % fizet, ezen fel-

lebbi 1 és $\frac{1}{4}$ percentumok' zálogjegyekbe ruházása, és a' kamatoknak tőkésítése által, egyesületi közös vagyonát, vagy is a' biztosító alapot, a' kezelési költségek' fedezésén felül, tetemesen növelhetné úgy, hogy midőn azon idő elérkezik, mikor az egyesület' vesztesége lehető, már igen szilárd, és megnyugtató állásba volna helyezve. Mert ha teszem 12 év alatt öszvesen 30 millió pengőig bocsájtattak zálogjegyek, ezektől az első 3 évi praemiumok több száz ezer pengő forintot tesznek, mihez hozzá kell még tudni a' tőkésített, halmozott kamatot, és ha teszem tovább, hogy az egyesületnek a' 12 év' végével 5—6, millió pengőnyi közös vagyona már van, és akkor már 10 millió olyan jegy forog, melly évenként nem fizet praemiumot, és 20 millió olyan, melly évenként $\frac{1}{4}$ percent praemiumot fizet, úgy világos, hogy az egyesületnek évenkénti jövedelme körül belől 400 ezer pforintot tesz, melly természet szerint évenként gyorsított arányban nő. Már ha ekkor, vagy elébb elérkezik is azon időpont, midőn az egyesületnek birói foglalásból következő birtok változtatások miatt egy némelly hiányokat fedezni kell, ezt részint jövedelmeiből fogja tehetni az egyesület, részint pedig, hogy magát minden lehető felakadástól örökre felsabadítsa, a' birodalomban vagy külföldön úgy nevezett örökkölcsönt felemelt évi járandóságokkal (mit gesteigerten Zins-annuitäten) vehet fel, és

ezzel a' biztosító alapot (asscurations Fond) erősítheti. — Hogy ez a' magyar hitelegyesületnek ha egyszer 400 ezer pft. évenkénti jövedelemmel bírna jutalmas feltételek mellett sikerülne, és hogy bizvást tehetné ezt az egyesület, egy pillanatig se kétlem. Tegyük fel, hogy az 1850-dik esztendőben az egyesületnek a' közös vagyonból, és praemiumokból 400 ezer pengő ft. jövedelme van, és ekkor 5 millió p. ftot kíván felvenni. Ezt eszközölheti az által, ha ezen 5 milliomot felveszi 5 percentumra 43 esztendőre, mi által a' kitett évek alatt a' tőke is tőkétetésen leván róva. Ez nem hallatlan dolog, és magánosoknak is sikerült már. Az egyesület a' felvett tőkével erősíti a' biztosító alapot, melly már ez által tőkétetésen szilárd állásban van, és zálogjegyekbe fektetvén ezen pénzt, ámbár évenkénti járandóságban 250 ezer ftot kell is fizetnie, de azért jövedelmeit vágyépen nem, vagy csak annyival csökkentette, mennyit bírói foglalás miatt keletkezett hijányok' fedezése végett a' jövedelmekből ki nem telő, és így tőkéből pótolandó summák behoztak volna, mert hiszen a' kölcsön felvett summát zálogjegyekbe fektette, mellyek neki jövedelmeznek. Ha egyszer már 8 — 10 milliónyi biztosító tőkével bírna az egyesület, akkor azt tartom semmitől sem kell félni, mert jegyezzük meg, hogy az egyesület évenkénti rendes jövedelmei azon arányban szaporodnak, mellyben több zálogjegyek vagynak

forrásban, mert annál többre megy a' praemium; így tehát a' biztosítási alap is a' koczkázattal együtt szaporodik. Jegyezzük meg tovább, hogy valószínűleg egy jól rendzett, és a' kezelést szigorúan folytató magyar hitelegyesület zálogjegyeinek a' pénzvásáron épen úgy volna kelendőségök, mint jelenleg a' statuspapirosoknak van, és hogy azok hihetőleg agióval kelnének, és a' hitelegyesület külföldi, és későbbben talán belföldi tőkepénzesektől zálogjegyek' általadása mellett pénzt 5 percentumnál kisebb kamatlábra is kapna, ezen esetben természetesen az egyesület, minthogy a' birtokos 5 és 5% percentumot fizet, nagyobb praemiumokat húzván, a' biztosító alapot is gyorsított arányban növelhetné, vagy pedig az előadandó hiányokat könnyebben fedezhetné. Ha aztán valaha eljönne azon idő, melyben magyar zálogjegyek a' pénzügyi világ előtt igen jó szagban állának, és bővségben folynának az egyesület felé a' tőkék, ekkor jelen volna azon pillanat a' jószágbirtokoson könnyíteni, és az általa fizetendő kamatokat is leszállítani, — azon zálogjegybirtokosnak pedig, ki a' kisebb kamattal nem érné be, visszafizetni a' tőkét, mint az Poroszhonban történt. Ha már ilyenkor az egyesület' közös vagyona nagy erőre emelkedett volna, illet ezközölhetne mind a' mellett, hogy a' közintézetek folyvást a' régi kamatot húznák. Hogy az egyesületnek zálogjegyek' felmondásától nem igen

kellene tartani, az világos a' fellebbiekből, mert azon zálogjegy birtokos, ki pénzt akar látni, inkább eladná a' zálogjegyeket, sem hogy felmondván pénze után 6 hónapig várakozzék, de ha felmondaná is, az egyesület summás készpénzeket kezelvén, azt könnyen teljesíthetné, és az ilyen kifizetés többnyire csak a' zálogjegyeknek egy kézről, vagy pénztárról egy másra ruházása által történék meg. A' közintézetek', és pénztárak' tőkéjé csak 5% kamatot húznának ugyan, de ez nem egyéb, mint természetes, először ha a' nagyobb biztosságot számba vesszük, másodsor pedig meggondoljuk, hogy ha mindenki kaphatna hypothékára 5, és 5¼ %-ra pénzt felmondhatatlanul, közpénztáraknál 6 %-ra lévő adósságait úgy is mindenki visszafizetné, és ekkor ezen közintézetek, ha törvénnyel megállapítva nem volna is, kénytelenek volnának tőkéiket zálogjegyekbe fektetni.

— Jól tudom van egy ellenvetés, melly sok olvasóban tamadhatott. Ugyanis attól lehetne tartani, hogy a' kinek jószága per alatt van, az felfogja venni az ⅓ becértéket, és azontúl magát védelmezni nem fogja, mert ha elveszti is jószágát, annak ⅓ becértékét már előre felvette, és így mentve van, sőt lesz olyan rosz lelkű, ki még siettetni fogja a' per lefolyását. De én úgy gondolom, ezen esetek minden esetre a' kivételek közé fognak tartozni, mert hiszen a' bonae fidei possessoroknak minden esetre érdekükben fog feküdni, hogy

minél tovább maradhassanak a' per alatti jószág birtokában, és húzzák annak jövedelmét, bárha kamatokat kell is fizetniök az $\frac{1}{3}$ hecsértékre szóló zálogjegyeektől. És hogy ezen kivételek miatt az egésznek dűlni kellene? által nem látom. A' ki azt vetné ellen, hogy az ellentállási perekben, hol usus fructus ítélődik a' nyertes félnek, ez szokta többnyire a' beruházási summákat elnyelni, és így ilyen esetekben az egyesület igen nagy veszteségnek volna kitéve, — annak azt felelem, töröljük el az oppositiót, és engedjük meg helyette a' birtokon belőli felebbvitelt általánosan, úgy javítottuk perbeli eljárásunkat, és a' hitelegyesület is biztosabb.

De nem fárasztom tovább az olvasó' béketűrését. Ezen háromban: szilárd alapokon nyugvó magyar bank, melly hazai közintézetek által gyámolítatik, örökváltásági pénztár, alapítva a' részletes megváltás' vezéreszméjére, és támaszkodva egy magyar hitelegyesületre, — végre egy magyar hitel egyesület viszonyban a' két elébbivel, de önállolag munkálva, és basírozva ezen három eszmére: kezeség' solidaritása, felmondhatlan tőke, veszteség elleni biztosítás — ezen hármassal kombinációban van talán néhány hasznavehető gondolat, ha t. i. okosabb ember, mint szegény maganvagyok, főzné ki, és emésztené meg.

XII. L e v é l.

November 1840.

Érdemteljes szerkesztő úr! Gróf Széchenyi István' „Selyemről“ címzett röpiratát, melyet kegyed foló évi 90-dik számú Századunk-jában megismerttet és jegyzetekkel kísér, magától a' szerzőtől vevém, 's már rég elolvastam. A' fellette korszerű, és tiszta hazaszeretet' bélyegét, mint minden mi gróf István' tollából került, magán hordozó dolgozat még inkább érdekelhet engem másoknál, mert a' pálinkafőzés' kárhovatása' folytában, mindazokat, kik ezen iparágat üzik, és így magamat is, a' „mérgezők és a' nemzet' jövődjét hiúsítók“ sorába látom állítva. Első tekintetre, megvallom, nem kissé döbbsentem meg, 's attól tarték, hogy minket szegény pálinkafőzőket, kik „a' jelen 's jövő nemzedékbe mérget öntük és a' testet lelket egyiránt gyilkoljuk“, valahogy' egy merő pálinkagyűlölőkből alkotott jury elébe talál állítani, 's majd olly szép híre

kapunk, mit Laffarge Mária, 's bitófához kötnek, vagy legalább ezen borzasztó történet a leendő mérsékleti egyesületek' tagjainak nagy tapsai között és épületes multságára, egy eredeti nyolcz-felvonásu drámába foglalva e' cím alatt: „A' szeszgyárak' utolsó napja“, egészen új disztivényekkel, a' nemzeti színházban fog előadatni; nem tudom mellyik londoninak példájára, mellynek padjain nem régiben Laffarge Mária fordult meg. De mindezen félelmek nem tartottak soká. Először megnyugtató az, hogy mind Európában és Amerikában, mind hazámban, igen sok „mérgezõ“ találhatik, és így gaudium est miseris socios habuisse malorum; megnyugtató továbbá, miszerint ezen „mérgezõk“ között sok becsületes emberek vagynak, mit enyhítő körülmény gyanánt fognak talán az esküttek latba venni; megnyugtató harmadszor, mikép gróf Széchenyi a' 21-ik lapon azt kegyeskedik hinni, hogy a' pálinkaégetõ „alkalmasiut nem is sejdítvén mennyi kárt okoz“, önti a' mérget a' jelen 's jövõ nemzedékbe, melly ignorantia supponibilis szinte szeliditheti bíráink'szigorúságát; megnyugtató negyedszer, hogy a' jövõ országgyűlésig a' D a m o c l e s' pallosa függhet ugyan fejünk felett, de arra le nem eshetik, és így addig védelmünket jól elkészíthetjük, míg majd egy új törvény ki nem mondja, hogy az 1836-ki törvény' azon rendelete, melly az ennek előtte csak ezerekre szorított méregkészítés' (=

pálinka-égetés') szabadságát, közel *) két millióra terjesztette ki, a' testet és lelket egyiránt gyilkolja; megnyugtatótt végtére annak tudása, hogy itt azon gróf Széchenyi István szól, kinek, ámbár az 50-dik évhez már közel, vagy talán fájdalom azon már túl is jár, ereiben ifjui vér foly még, 's ki a' mellett, mit jó ügynek tart, igen melegen szokván ömledezni, kifejezéseiben ollykor az elégen túl megugyan, de tetteiben azon innen maradni nem szokott. Ezen tulmenést a' jelen esetben maga is elismeri az 52-ik lapon, „Selyemről“ értekező tisztelt barátom, gróf Széchenyi István.

Illyen lecsillapult állapotban voltam, midőn a' 90-dik számú Szazadunkat postáról hozák, és abban kegyedet látom ab irato a' „haszonleső“ palinkaégetőkre „kiknél az auri sacra fames minden jobb érzelmet elnyom“ még hangosabb anathemát kiáltani. Minthogy mind gr. István, mind kegyed, véleményem szerint, igen okos emberek, megvallom ezen „kettős frigy“ hatalma reám nagy hatással volt, és ha szorgalmas hírlapolvasó nem vagyok, és nem tudom, hogy Abdul-Medsid

*) 1834 VI-dik t. cz. „A' jobbágyoknak . . . megengedtetik . . . hogy akár saját szükségökre, akár akónkinti kereskedésre pálinkát főzhessenek.“ Nem hibázok talán, ha azokat, kiket ezen törvény érdekel, közel két millióra teszem.

sultán, a' négyes frigy' képviselőitől környezve, 's általok támogattatva anathemát mondott Mehemed-Alira, mellyet — mivel egy kissé hirtelenkedve volt kimondva — talán vissza fog venni nem sokára; ha mondom azt nem tudtam volna, hogy mai időben sultánok 's diplomaták is heveskednek, és így ez hirlapszerkesztőkkel is megtörténhetik, ugy valóban nagy lett vala aggodalmam. De értésemre lévén mindezek, jónak találtam, kegyetek elébe állítani hyperbolaik' tréfás oldalát. Nem czélom egyébiránt ezen mezőn tovább haladni, hanem a' tárgy' komolyabb oldalára megyek mindjárt által, 's azt fogom vizsgálni, valljon azon agitációnak, mellyet kegyetek a' pálinka ellen elég hatalmasan megkezdtetek, lesz e akár a' selyemtenyésztés' akár a' mértékletesség' előmozdítására valamelly befolyása, és azt tovább, valljon nem rejteznék e a' gróf Széchenyi által pálinka-ostromja közben előhozott eszmékben némelly balvélemények? Mielőtt ezekbe ereszkednénk, ki kell ünnepélyesen nyilatkoztatnom, hogy sem a' pálinkaital' kedvelője nem vagyok, sem mámoros. Bár szerencsém lehetne kegyeteket erről itt házamnál személyesen meggyőzhetni. Ezen óvást szükségesnek azért tartám, mert miután kegyed a' 90-dik számban a' pálinkavédőről felebarátilag ezeket méltóztatik feltenni, és a' pálinkakészítőre illyesek talán épen olly vagy még több joggal illenek, attól félttem, hogy „név-

becsülésből“ sem fog kegyed engem józan embernek elfogadni. Látja érdemes szerkesztő úr, hogy azon „még egy szó“, „zárszó“, „végszó“, és sok szóból, mellyet Századunkban a' váltó ovásokra nézve olvasunk, már reánk falusiakra is ragadt valami. — De lássunk dolgunkhoz.

Bátor vagyok kegyeteket kérdeni: micsoda összeköttetésben van a' selyemtenyésztés a' pálinkafőzéssel? A' selyemtenyésztés egy olly iparág, melly körül sok kísérlet történt már honunkban, de eddig csekély sikerrel, és a' mellyről gróf Széchenyi legujabb röpiratában a' leghelyesebb és felette jól meggondolt javaslatokat és eszméket közöl hazafiaival. — A' pálinkaégetés egy olly ága a' gazdálkodásnak, melly honunkban már régebben divatozik, czélirányos kezelés mellett, kedvező körülmények között jól jövedelmez, 's kivált a' mennyiben burgonyát használ, a' föld' jobb művelését, minden esetre pedig számosabb marha' tartását és trágya-szaporítás által a' föld' termékenységét is, előmozdítja. A' selyemtenyésztés' czélja selymet állítani elő, melly igen keresett gyártási anyag, és a' mellyből a' legkülönbélebb szövetek, részben kényelmi és fényüzési czikkek, készíttetnek. A' pálinkafőzés' czélja pálinkát állítani ki, melly az ipar' 's gyártás' sok ágaiban nélkülözhetlen, mint ital azonban ember által használva, a' bornál és sörnél több részegítő erővel bírván, ollyan kényelmi czikk, melly

némelly orvosok' véleménye szerint még legkisebb mértékben is ártalmas, nagyban pedig régi tapasztalás szerint a' legszomorubb következesket szüli, minden esetre azonban, hasonlólag ahhoz, mit némelly orvosok a' kávéról 's fűszerekről állítanak, a' lassú mérgek közé tartozik. A' selyemtényésztést ajánlja egyéb iparágok felett az, hogy a' gazdaság' egyéb ágai mellett és káruk nélkül fenállhat és virágozhatik. Mind ennek, mind a' pálinkának feladata gazdaságilag nem más, mint a' lehető legnagyobb tartós pénzhasznot hajtani. Már most kérdem, micsoda összeköttetésben áll a' selyem a' pálinkával, és mit nyer az első a' második' ostroma által?

Nézzük tovább az erkölcsi szempontot, vagyis mit nyer kegyetek' agitációja által a' mértékletesség?

Reménylik e kegyetek, hogy egy olly tárgyban, melly körül a' legfelvilágosodottabb törvényhozások eddig csekély sikerrel fáradoztak 's melly körül külföldön sok egyesület és emberbarát, némellyik egész életét ezen ügynek szentelve, izzadoz, küzd és fáradozásainak gyümölcseit csak lassan látja érlelni; reménylik e kegyetek hogy egy illy tárgyban, egy pár anathema és „mérgező“ czimecske sokat fog lendíteni?

A' mértéklesség azon jó szokás, melly bennünket a' gondviselés vagy emberi értelem adta életkellemeikkel, Isten, embertársaink és min-

magunk iránti kötelességeinket nem feledve, élni ösztönöz. Ennek ellenkezője bűn, 's mértékletlenségnek neveztetik. Ez utóbbinak egy neme az iszákosság, melly nem egyéb mint azon rossz szokás, részegítő italokkal nagyobb mértékben élni, mint azt ön egészségünk, emberi méltóságunk és felebarátunk iránti kötelességek megengedik. A' mértékletlenségnek mint bűnnek fokozatja magasabbul vagy alábbszáll a' szerint, a' mint nagyobb vagy kisebb mértékben feledtük az említett kötelességeket, midőn a' bünt elkövettük. Független tehát ez utóbbinak nagysága a' bűnnek nemétől, és nem ez, de a' megsértett kötelességek feltételezik a' bűnnek fokozatát. A' fenebbi elvek szerint tehát a' mértékletlenség' minden nemei, kisebb vagy nagyobb mértékben, bűnök. De kérem kegyeteket, miért nem jutott egy törvényhozásnak sem eszébe eddig, a' mértékletlenség' minden forrásait bedugni? Szerintem azért, mert ez lehetetlen, mert törvényhozás' kötelessége nem lehet erényre kényszeríteni az embereket, mert erényt parancsolni nem lehet, mert annak szabad akaratból kell folyni és nem negatívban, de valami pozitívumban kell állani. Mondják meg nekem kegyetek egész bizonyossággal, a' mértékletlenség' különféle nemeiben bűnhődők közül, mellyik áll erkölcsileg magasabb vagy alacsonyabb fokon? Mondják meg nekem, mi az oka, hogy azon pazarló, ki fényűzéssel tuladva vagyonán,

gyermekait koldusbotra juttatta, szabadon jár; az pedig, kit újjel a' kövezeten részegen heverve találtak az örök, börtönbe vitetik és fenyittetik? Mi az oka, hogy törvényhozások és egyesek a' bortermesztést előmozdítják 's a' részegeseket büntetik? Mi az oka, hogy az angol palament, nyomorult egynéhány ezer font sterlinget szavaz évenként a' nevelés' előmozdítására, az alatt mig a' brit kincstár több millió fontokat veszen be *) részegítő italok utáni adók- és vámokból? Mi az oka, hogy az angol törvényhozás othon pártolása alá veszi a' mérsekletli egyesületeket, de Chinának nem akarja megengedni, hogy a' pálinkánál sokkal bódítóbb opiumot száműzhesse? Mi az oka, hogy Magyarországon, hol a' nevelés' előmozdítására egy fillért sem, muzeumra, régiségekre és színházra pedig szép summákat szavaztunk, filios ante partem akarunk, anathemát kiáltunk a' pálinkafőzőkre, 's az elhanyagolt köznéptől olly erényt kívánunk, mellyel a' jobb ne-

*) M. Culloch, Supplem. 334. 1830-ban a' brit kincstárnak, a' részegítő italok, 's a' mi azzal összekötetésben van, ugymint szalad és komló, vámokban és adókban behozott 15,690,000 font sterlinget, 1831-ben 14,300,000 fontot, 1832-ben 15,443,000 fontot, mind a' mellett, hogy időközben a' söradó, melly 1830-ban még 2,345,000 fontot hozott be, megszűnt. Más országokban is a' szeszes italok képezik a' kincstárak' legnagyobb jövedelmeit.

velésüek közül igen sokan nem dicsekedhetnek? Mi az oka, hogy mértékletességet követelünk akkor, midőn csak nem régen minden jobbágynak módot nyujtottunk tetszése szerint mértékletlenkedni? —

Ime néhány ellenmondás a' vélemények és szerkezetek, a' törvények és szokások között. Telvék ilyenekkel az emberi dolgok. Az erkölcsök nem roszalják gyakran, mit a' törvények büntetnek, 's a' vélemény kárhóztatja gyakran azt, mit a' törvény nem büntet. Kérem kegyeteket, fejtsék meg nekem ezeket, addig pedig mig az megtörténnék, engedjék, hogy mértékletességi és pálinka ügyben adhassak elő néhány észrevételt.

Ez ügyek körül több iskola áll szemközt. Az egyik az iszákosságot általános részegítő italoktőli tartózkodás által kívánja kiküszöbölni, és e' végből a' bor-, sör- és pálinkaivókat egyiránt kárhóztatja, 's minden részegítő italt ki akarna irtani. Ez az egyik iskola. A' másik elismeri ugyan az elsőnek jó szándékát 's nem tagadja, hogy az iszákosság csalhatatlanul megszűnnék, ha részegítő nedvek épen nem léteznének, mert akkor lehetetlen volna megrészegegni, azonban miután azok léteznek és azokat kiküszöbölni nem lehet, azt véli, hogy ezt, mint sok más emberi dolgot, szükséges rosznak kell tekinteni, lehetőleg enyhíteni, 's ellencé annál hatalmasabb erkölcsi fegy-

verekkel küzdeni, minél inkább szaporodnak csábjai, de azt tartja, hogy ez jobb nevelés, példaadás, nemesebb időtöltéshez kedv' gerjesztése, 's több effélék által eszközölhető csak és nem anathemákkal és tilalmakkal. Emlékezzenek kegyetek arra, mi a' dohánynyal történt. Ezen iskolához tartozom én, 's azt bátor vagyok gyakorlatosnak nevezni. Van végre egy harmadik, melly egyéb részegítő italokról hallgat, 's csupán a' pálinkát támadja meg, ezt tartja „közmegegés és közlealacsonyítás legfőbb eszközének, szóval Pandora' szelenczéjének, mellyből minden rossz, minden „iszonyat“ ezen még alig lábadozó hazára kiröppent. Ehhez látszának tartozni kegyetek nem kevésbé feledvén, hogy a' részegség egyiránt lealacsonyító, az ital' bármelly neméből következék, és hogy még igen sok más oka is van annak, miért lábadozik ezen szegény haza illy későn; valamint feledik azon angol toryk, kik a' parlamentben a' legsötétebb színekkel festik az irlandi nép' szegénységét 's pálinkaitalból származó szomorú állapotját, mikép ez az ő százados balkormányozásuknak következése, gyümölcse üldözéseiknek, mellyek által, rabszolgává, koldussá tették, lealacsonyították 's butaságban megtartották a' népet elannyira, hogy eltompulva minden nemesebb élvezet iránt, egyedül azon bódultságban talál gyönyörüséget, melylyet a' pálinka' bőséges ivása okoz. — Azt tar-

tom, nem hibázok, ha az európai törvényhozásokat mind a' második iskolához számítom.

Mi a' mérsékleti egyesületeket illeti, tudom, hogy azok tesznek külföldön előlépéseket, ott kivált, hol mindinkább javuló és elterjedő népnevelésre támaszkodhatnak, hol a' társaság' műveltebb osztályai példával mennek elő, vagy hol akad olly férjfiu, ki a' nép' vallásos érzelmire hátalmasan hatni képes mint p. o. Matthews atya Irlandban. De tartós sikerekhez jobb nevelés nélkül alapos remény nem lehet, és nem csalódás e akár azon ohajtás, hogy megrögzött részegesek rossz szokásukkal egyszerre felhagyjanak csupán azért, mert nevüket mérsékleti lajstromba jegyezték, akár azon hiedelem, hogy iszákosokat gyógyítani elég, az alatt mig a' serdülő nemzedék, régi tudatlanságában, durvaságában és lealacsonyodásában megmaradván, és így a' szeszitalok' csábításainak folyvást ki lévén tetetve, a' meggyógyultak' helyeit betölteni siet? Ha nem csalnak adataim, Északamerikában és Britanniában tettek a' mérsékleti egyesületek legnagyobb előlépéseket, de mi az oka, hogy mind a' mellett a' részegítő italok' fogyasztása *) évenkint szá-

*) A' borvám behozott Angliában 1830-ban 1,524,000, 1831-ben 1,537,000, 1832-ben 1,715,000 font sterl. Sör pedig és mi azzal összefügg, 1830b. 5,899,000, 1831-ben 4,513,000, 1832b. 5,125,000 fontot, mind a' mellett, hogy a' söradó, mely 1830-ban két milliónál többet hozott be, időközben megszűnt.

porodik? miről ha minden európai kamarákban a' budgetek felett folyó tanácskozásokot figyelemmel kísérjük, nem lehet kételkedni. Nem oda látzik e ez mutatni, hogy az iszákosság' vétke, mivel mindenütt a' pálinka ostromoltatik leginkább, nem enyészett el, de csak más formát vett magára, és már most borral sörrel részegeskednek az emberek pálinka helyett? Már pedig hogy ez erkölcsileg kevésbbé rosz cselekedet, azt senki sem fogja állítani. A'vagy nem emlékeznek e kegyetek, milly sötét szinekkel festette egy pár évek előtt Brougham lord az angol felsőházban, a' sörivás' rosz következéseit, mennyire panaszkodott terjedése ellen, sőt megakadályozására egy később megbukott billt is indítványozott? Vagy tagadhatni e, hogy azon boroknak nagy része, mellyeket a' felsőbb osztályok Angolhonban használnak, szeszszel van készülve?

A' mi Magyarországon a' pálinkafőzést illeti, az az ország' felsőbb megyéiben régebben divatozott, de csak néhány évekkal ezelőtt kezdett a' haza' közepe felé még inkább terjedezni. Annyi bizonyos, hogy maiglan is, az ország' egy részében, a' pálinkafőzés még egészen, annak ivása pedig legnagyobb részben divatkünti. Ez előtt nagy része a' pálinkának Gallicziából jött be az országba. Mióta nagyobb mennyiségben a' hazában kezd gyártatni, kevesebb jön be külföldről. A' pálinka' fogyasztása, a' népesedés ará-

nyát meghaladva szaporodott e nem lehet meghatározni, részint mert adatok hiányzanak, részint mert tagadni nem lehet, hogy a' nagy pálinkaházak sok aprót a' concurrentiából egészen kiszorítottak. Ha például kell szolgálni, tudok egy 18 ezernyi tót népességű várost, mellyben a' pálinkaital régen divatozik, és hol a' fogyasztás 10 év óta, ámbár a' népesség derekasan növekszik, csak igen kevéssel szaporodott, és csak a' szerint szokott kisebb vagy nagyobb lenni, a' mint a' bor jobb vagy rosszabb minőségű. Hogy a' pálinkaivás most olly helyeken is felkapott, hol eddig ismeretlen volt, megengedem; de azt hogy az iszákosság általában szaporodott, kivált a' boritalnak nagy csökkenését tekintetbe vévén, nem merném állítani, és ha összehasonlítom azt, mit külföldről e' tekintetben olvasunk, azzal, mit itt tapasztalok, hajlandó vagyok azt hinni, hogy iszákosságban a' külföldnél, Istennek hála! hátrább állunk. Más részről tagadni nem lehet, miképen az 1836-ki törvény, melly a' pálinkafőzést minden jobbágnak megengedi, ha a' népnek csak egy része akar is annak engedelmével élni, és nem fogja azt inkább, veszedelmeit általátva, abban hagyni, a' mértékletlenség' ezen nemében egészen új korszakot alkothat, 's az erkölcsstelenség' olly kutforrásává válhat, melly az eddigi csapszékeknél sokkal veszedelmesebb, mert ilyen minden házban támadhatván, midőn ezelőtt

termesztési árnál sokkal magasabbért pénzen kellett fizetni a' pálinkát, most természetesi áron, és így sokkal olcsóbbért, pénzfizetés nélkül, ihatja a' jobbagy, ihatja felesége, és a' mi legtöbb: ihatják kellő felvigyázat' hijányában gyermekei. Tapasztalásból tudom, hogy mióta itt, hol ezeket irom, 30 pálinka kazánnal több állíttatott fel, a' csapszékeken egy itczével sem fogy kevesebb mint ezelőtt — azon egyszerű okból, mert mindinkább módja lévén a' népnek azzal élni, a' mi eddig kényelmi cikk volt, már most életszükségnek kezd tekintetni. Nagyon csalódtak tehát azok, kik ezen engedménynyel akár a' jobbagynak használni, akár a' csapszékek' jövedelmeit csökkenteni reménylették. A' pálinkát mint italt illetőleg, engem még arról senki sem győzött meg, hogy az csekély mennyiségben, meglett embereknek, kivált olyanoknak, kik nehéz munkákat végeznek, ártalmara volna, és sok vidor izmos férjfiakat, üregeket és ezeknek ugyan ilyen maradékait, ismerek, kik pálinkával mértékletesen ezelőtt is éltek 's jelenleg is élnek, és mind a' mellett sorsukhoz mért művelődéssel birnak, és legkisebbé sincsenek a' pálinka által lealacsonyítva. Ezt velem együtt minden, ki a' nép körül és között forog, 's azt nem iróasztal mellől akarja megítélni, kénytelen lesz megvallani. De ha ez nem állana is, és ha a' pálinka legkisebb mennyiségben is méreg volna, és ha az, ki azzal él, már eo ipso testileg és lel-

kileg meg volna gyilkova, melly esetben mindazon mylordok és gentlemenek, monseigneur-ök és monsieur-ök, méltóságos és tekintetes urak, kik a' parfait amour-tól kezdve egészen le a' szilvápálinkáig a' szeszes italok' legkülönbélebb ne-
meivel délelőtt és délután élnek, csak egy veri nominis miraculum által vagynak még életben; ha, — mondom, — mindezek illy széles értelem-
ben igazak volnának is, ugyan kérdem, meggyőznék e a' népet a' szeszes italok ártalmá-
máról, vagy a' közerkölcsiség gyarapodnék e csak egy mákszemnyivel is, csak egy akóval ke-
vesebb fogyna e el, vagy csak egy iszákos em-
berrel kevesebb volna e a' hazában azáltal, ha mi néhány százan, kik nagyobb mennyiségben
főzzük a' pálinkát, a' pálinkagyüölők' nagy tap-
sai között a' magyar földművelőnek, ki burgo-
nyából szépen kezd pénzelné, nagy szomorúsá-
gára, gallicziai szomszédinknak pedig legnagyobb
öröme, lakatra vetnénk gyárainkat, nagy ha-
zafiaknak tartva magunkat, mert ezen lelkes és
meggondolt áldozatot a' haza' oltárára letenni ké-
pesek valánk, az alatt, míg néhány százezerek,
sokkal olcsóbbért és így könnyebben „mérgez-
hetnék“ magokat? Ugyan kérdem, lehet e azt
várni, hogy józan emberek illy ábrandozásokból
induljanak? A' pálinkaivó köznép szükségei közé
számítja a' szeszes italokat. Ebben ő neki épen
olly kevésbé van igazsága, mint annak, ki azt

gondolja, hogy asztala champagnei, bordeauxi, neszélyi vagy badacsonyi nélkül el nem lehet. Mind a' bortermesztők mind a' pálinkafőzők nem magok csinálták, hanem ezen állapotban találták már az emberek' balitéleteit. Nem szenved kétséget, meg kell előbb győznünk embertársainkat, mikép a' részegítő italok nem szükségesek sőt árthatalmasok, mielőtt tőlük azt kívánnánk, hogy azokkal felhagyjanak. Ezt azonban, miután által látták is, fogjak e követni? mindaddig kérdés marad előttem, míg annak igazságát, hogy: „*video meliora proboque, deteriora sequor*“ nekem valaki meg nem czáfolja; a' mi különösen a' köznépet illeti, ez csak akkor fogja azt általlátni, ha gondolkozni megtanulván, erkölcsileg magasabban fog állani; ha az élvezet' más, kevesebb veszedelmekkel járó nemeit meg fogja ismerhetni és izlelhetni, ha a' felsőbb osztályok' példáját látni fogja 's a' t. Miért nem inkább ezen szép feladásokon török kegyetek fejeiket? Miért nem inkább példával mennek elő, soha egy csepp részegítő italt sem vévén ajkaikra és csapszékeiket bezáratván? Véleményem szerint azt hinni, hogy a' mértékletesség' ügye legkisebbet is nyer, ha pálinkaégetők ellen menydörgünk vagy a' köznéptől azt kívánjuk, hogy ő szeszes italokkal ne éljen, míg a' felsőbb osztályok a' részegítő italok' minden nemeivel, gyakran mértéken túl élnek, ezt kívánni mondom, a' legnagyobb illusio, mert a'

közember erre mindig azt fogja felelni: uram, én is jó bort inkább innám, mint pálinkát, de nem győzöm pénzzel. Nem tudom, eljő e azon nap, midőn az ember minden részegítő itallal fel fog hagyni; de tudom, hogy az iszákosság' tökéletes megszűnésére ezen nap virradand föl. Üdvözölhetni azon időt és elérhetni, midőn a' mértékletlen ember a' legnagyobb ritkaságok közé fog tartozni: ez legszebb vágyaim' tárgya; de, megvallom, ilyen hosszú élethez nincs reménységem. Udvözleni fognám én azon napot nem csak mint ember, mert a' jól értett philantropiának ebben fognám legnagyobb győzelmét találni, de mint iparüző is, mert tudom, hogy mérsékelt de általános fogyasztás mellett lehet leginkább, akármelly cikknél tartós keletre számolni. Azonban, fogja e kegyetek' agitatioja azon nap' közeledését siettetni, nagyon kétlem, és így a' mértékletességi ügy' érdekében sem várok attól dús eredményeket. Összefogván már mindezeket, mértékletességi ügyekben, azt tartom, ezen kérdés uralkodik a' többi felett: lehető e a' részegítő italokkali élést egészen megszüntetni? és mihelyt erre tagadólág kell felelnünk, ugy nem lehet józanul másról szó mint roszt következesek' enyhítéséről, kevesbitéséről. Minél inkább szaporodnak az élvezeti források és alkalmak, annál nagyobb a' visszaélések' lehetősége. Szomorú, de tagadni nem lehet, hogy sem törvényhozóknak

sem moralistáknak nem sikerül mindig ugyanazon arányban és erőben sokasítani az ellenszereket, mellyben a' csábítások szaporodnak, de még szomorubb, hogy némelleyek, nem iskolamesterről és mérsékleti egyesületről, hanem a' mértékletlenség' megtiltásáról gondolkoznak.

Altalmegyek azon balitéletekre, mellyek gróf Széchenyi pálinkaostromjában imitt-amott rejteznek. Már felebb érintém, hogy a' pálinkának nagyban és így kevesek általi gyártása nem jár annyi erkölcsi veszedelmekkel, mintha ezen iparág kicsinyben és így többek által üzetethetik. A' pálinkát nagyban gyártónak tehát, a' 20-dik lapon látható kiemelt megrovása erkölcsi szempontból nem igazolható. Kezet fogok abban, mit 21-dik lapján mond: t. i. „vannak a' gazdagulásnak olly kutféjei, mellyek a' közgazdagságot mozditják elő egyszersmind; de ellenben vannak olly jövedelmi források, mellyek egyedül a' közgyarapodás' megrövidítésével sőt károsításával járnak s nyittathatnak meg.“ Ha ezt már gazdasági szempontból a' pálinkaégetésre akarjuk alkalmazni, miután ez olly ága a' gazdálkodásnak, melly a' marhatartást és földművelést előmozdítja, nincs kétség, hogy az azon kutfők közé tartozik, mellyek a' közgazdagságra is befolyanak; erkölcsi szempontból azonban ezt épen olly kevésbé cselekszi, mint a' sörfőzés vagy bortermesztés. A' 21-dik lap' végén azt jövendöli gróf Széche-

nyi: „a' kevésbbé kétkedőket egyenesen el fogja attól tiltani a' törvény“, t. i. a' pálinkaégetéstől. Ha nem tudom, hogy gróf Széchenyi István' szavai a' hazában visszhangra szoktak találni, ezen jámbor ohajtásnál nem állapodom meg, de miután itt olly tárgy pendített meg, mellyel másutt már sikeretlen kísérletek tétettek, szükséges volt egy kissé megállanom.

Törvényhozási kérdésekben igen nagy hasznuaknak tartom más nemzetek' tapasztalásait. Mihelyt pálinkatilalmakról van szó, ezen kérdést teszem magamnak: ezt mi találtuk e fel, vagy jutott e ez már másnak is eszébe? mellyre kénytelen vagyok azt felelni, hogy ez nem a' mi tálmányunk. Nagybritanniában 1736-ban a' parlament egy billt fogadott el, mellynek célja volt a' pályinkaitalt tökéletesen kiirtani. E' végre a' legmagasb adó tétetett a' külföldről bejövőre, belföldön annak égetése a' legszorosabb korlátok közé szorítottatott és használata csak orvoslási célokra engedtetett meg, más célokra fordítása ellen magas büntetések szabattak 'stb. A' becsületes emberek, egy olly keresésmóddal, melly ennyire roszalva volt a' törvényhozás által, felhagytak, de azt a' legromlottabb emberek kerítették kezökre, 's a' csempészekkel (Schmuggler) és a' nép' salakjával egyesülvén, kijátszották a' törvényt 's végre annak világosan ellene szegültek. Tindal szerint, két esztendőn keresztül,

12,000 ember álott törvény előtt, szeszes italok' eladásával összeköttetésben lévő kihágásokért. A' kormány nem volt képes gátot vetni a' csempészetnek és titkos égetésnek. Lord Cholmondeley ugyan akkor azt adta elő a' felsőházban, hogy azon idő alatt, míg a' pálinka' eladása tiltva volt, egyedül Londonban és környékén 7 millió gallon (1 körülbelül 6 itcze) pálinka fogyasztott meg. Látván ezeket a' kormány 6 évvel később, 1742-ben elállott ezen rendszertől 's a' pálinkávali kereskedést ismét megengedte *). Altallotta tehát az angol törvényhozás, hogy mértékletességet tilalmakkal eszközölni akarni, képtelenség. Altallták ezt, úgy látszik, más törvényhozások is, és a' pálinkát nem tiltották el. Történtek és jelenleg is történnek ugyan kísérletek magas vámmokkal és fogyasztási adókkal, részben azon czéllal, magasztani a' pálinka' árát és ez által kevesíteni használatát; de mind ezek sikeretleneknek mutatkoznak. A' gallicziai magas pálinkaadó óta kevesedett e a' pálinkát ivók' száma? 'S Poroszországban, hol ezen adó szinte igen magas, nem divatozik e nagyban a' pálinkaital? 'stb. **). — Véleményem szerint minden olly törvény, melly

*) Mac Culloch I. 695.

***) Ha jól emlékezem, azt olvastam egykor, hogy Berlinben egy lakosra 40 és 50 itcze között kell az évenkinti pálinkafogyasztást számítani.

a' nép szokásaival merőben ellenkezik, gyakorlatban kivihetlen, 's többnyire ellenkezőjét szüli annak, mit tőle reménylettünk, — és ezt fog-nánk bizonyára nálunk is tapasztalni.

Az angol parlament' rendelkezéséből egy választmány munkálódott néhány évek előtt mértékletességi ügyekben. (Lásd Ducpetiaux: De progrès et de l'État actuel de la Reforme Penitentiaire. III. 251.). Ez javallatait következőkben pontosítja: megtiltani a' szesz' behozatalát mind külföldről, mind a' gyarmatokból; megtiltani annak készítését gabonafajokból, megengedni egyéb anyagokból, de használatát csak orvoslási és gyártási célokra szorítani, eladását pedig nagyban és kicsinyben patikáriusokra bizni. A' választmány ezen javaslatok' életbe hozását a' jövő korra akarja halasztani, midőn már a' közvélemény e' tekintetben fel leszzen kellőleg világosodva. Ugy látszik, az angol parlament is boldogabb időket vár és pedig, ha nem csalatkozom, két okból. Először mert nem a' csempészek' és patikariusok hanem a' statusférfiak' tapsait akarja megnyerni; másodsor mert azon több millió font sterlingek helyett, mellyeket a' szeszés italok behoznak, nem egy könnyen tud uj jövedelmi forrásokat megnyitni.

Nem emlegetvén itt közgazdaság-tudományi elveket, mellyek minden illynemű tilalmakat kárhóztatnak, az erkölcsi szempontokról pedig, ha

törvényhozásbani alkalmazásukról van szó, csak azt jegyezvén meg, hogy a' lehetőség itt is határt szab: kérem kegyeteket mondják meg nekem már most, valljon mindazon törvényhozások, mellyek századok óta meg sem próbálták a' szeszes italokat törvények által anathemisálni, „mérgezők és hazájuk' jövődjét hiúsítók“ e?

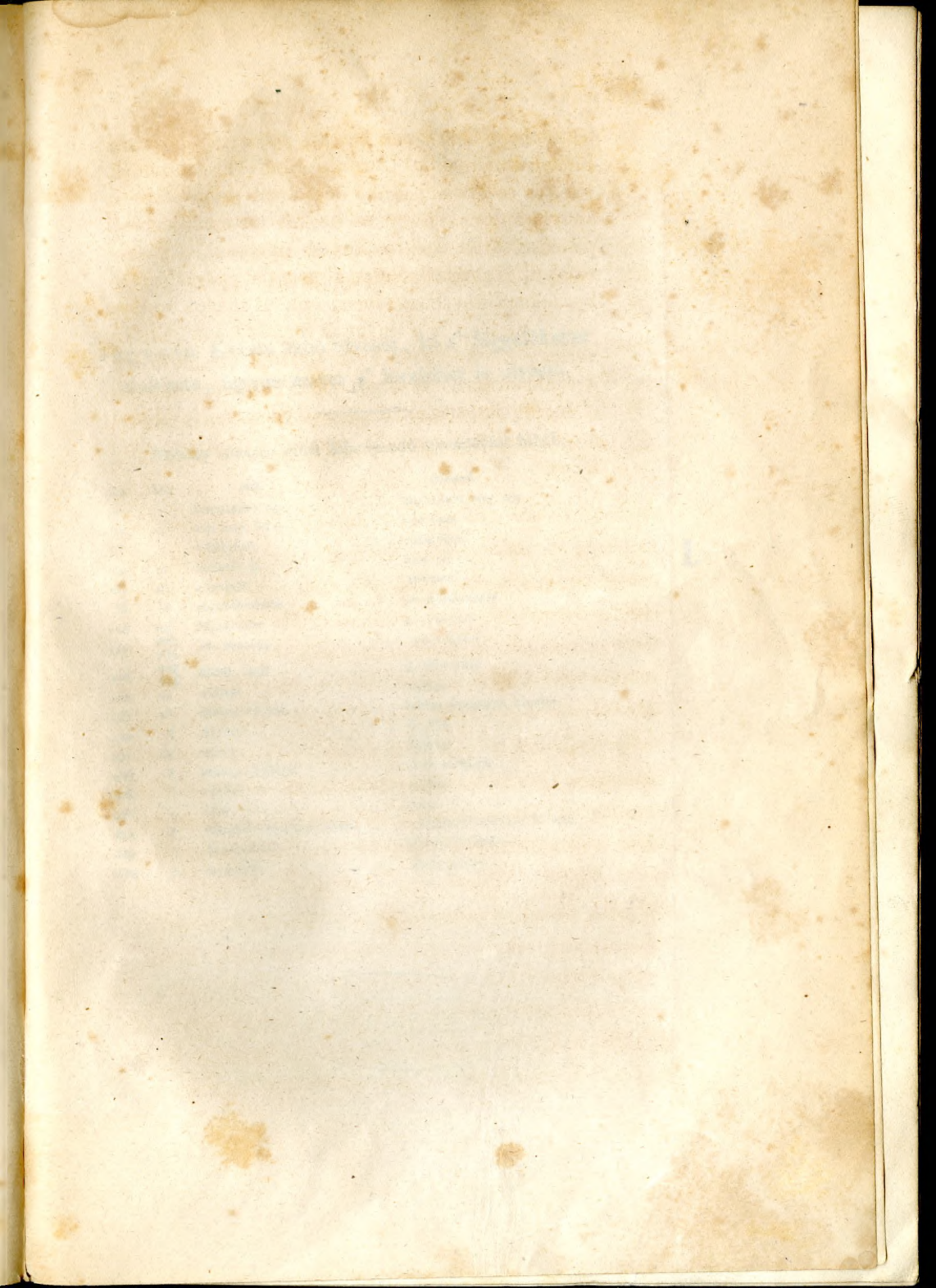
Miután az én igen tisztelt barátom gróf Széchenyi ezen pohárköszöntéssel végzé pálinka elleni fáradozásait: „Éljenek a' pálinkafőzők, de Istenért! ne szaporodjanak“, — szabad legyen nekem hasonlólag kocczantásra hivnom fel kegyeteket és azon ohajtással némulnom most el: „Éljenek a' philanthropusok, de Istenért! jól emésszenek *).

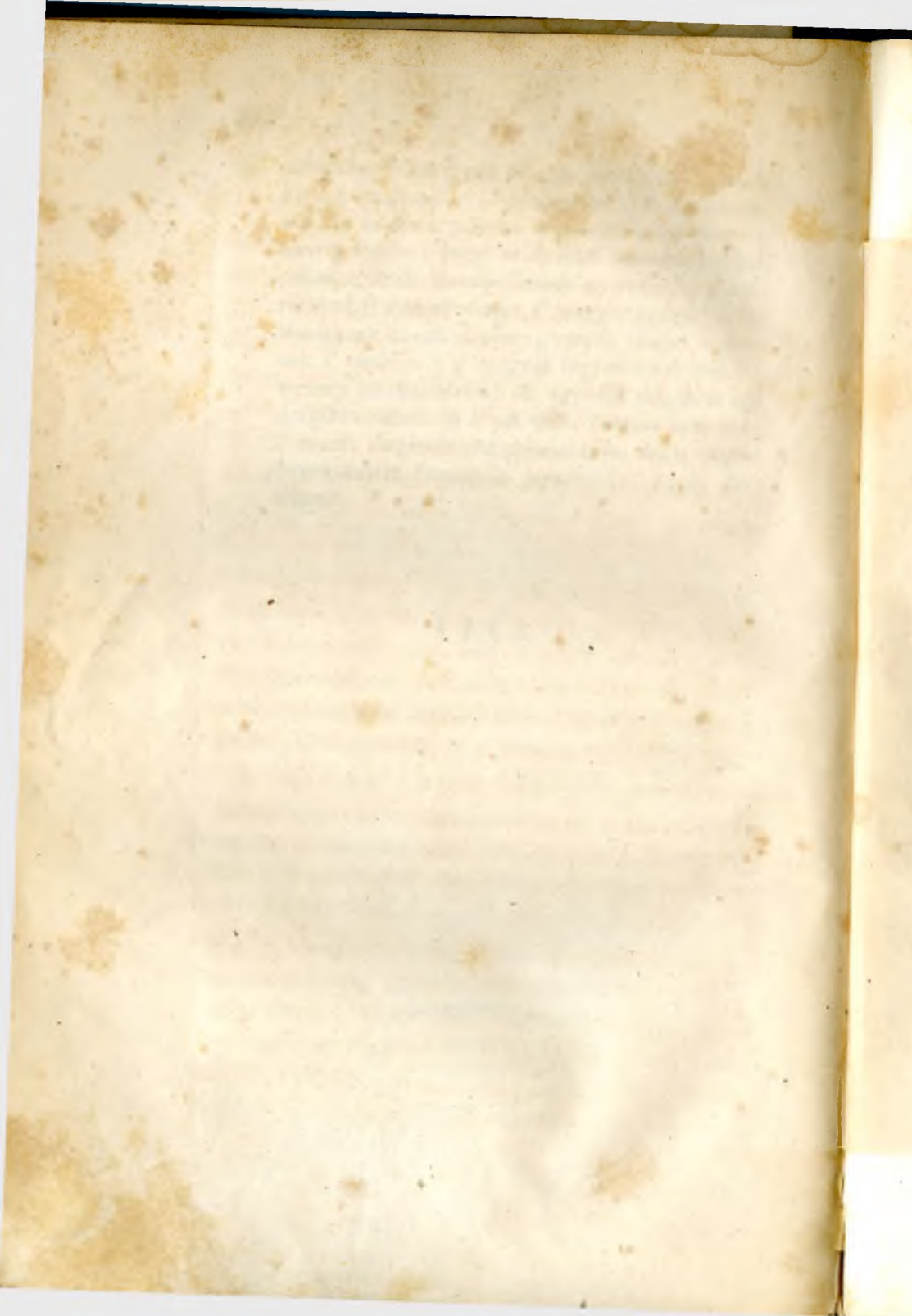
*) Azon szózatok közül, mellyek hirlapokban azolta emelkedtek, többen a' pálinkaital' akadályozása végett a' pálinkafőzés' adóztatását javasolták, miből csupán az effélékkel és kereskedésseli szívrcsató ismeretlenségöket tanúsították. Véleményem szerint a' pálinkafőzés' adóztatásának hazánkban két eredménye volna: ha kicsi vagy mérsékelt volna ezen adó, úgy ez egy új neme volna a' legalsó néposztályokra, mellyek különben is minden terhet viselnek, vetett adónak, mert a' pálinkát ezek fogyasztják el — ha pedig nagy volna ezen adó, és a' magyar iparnak ezen egyik ágát tönkre döntené, úgy ez nem volna egyéb, mint egy magyar iparág' szánzándékos megbuktatása egy ausztrianak javára, mert a' pálinka mind az örökös

tartományokból jönne be, sőt bejövele hozzánk kiviteli jutalmakkal (Ausfuhrprämie) mozdíttatnék elő, és az itteni pálinka fogyasztó mind öszve is annyit nyerne, hogy az örökös tartományokbeli pálinkagyárak monopoliumot nyervén itt gyártmányuk (Fabricat) részére a' magyar gyárak' megbukásának következtetésében, csupán magok volnának a' vásáron 's a' magyar fogyasztónak minden verseny kirekesztésével ők egyedül magok és így drágábban adnák el a' pálinkát. Valóban szomorú, a' rosszul megemésztett philanthropia mily rosszul megemésztett financialis javaslatokat képes elő idézni!

V É G E.

DE BALLAGI GÉZA.

Jegyzés. Kérem azon olvasót, ki a' függelékeket
elolvasta, legyen szives a' leveleket is olvasni.

Néhány olvasás előtt kijavítandó nyomtatási hibák.

Lap.	Sor.	Áll.	Olvasd.
10	4	hennünket egy	hennünket meg egy
35	26	van meg feun	van feun
37	3	tökélybeli	tökélybeni
52	14	koráról és	kor- és
54	23	követelt	követelt
78	15	munkákeresők	munkákeresők
113	23	58,500,000	53,500,000
113	24) 29)	181,000,000	176,000,000
114	22) 23)	körül, mel	körüli mély
129	21	vállasi	vállaji
139	27	többet kivetni	többet évenként kivetni
142	4	51,682	51,672
233	20	utvám	hidvám
284	5	most, olvasánk	most olvasánk .
308	7	széllel	széljel
386	1	June	June
332	7	váltótörvénykönyv hitel,	váltótörvénykönyv = hitel ;
332	8	ősiség-hitel	ősiség = hitel ;
346	9	megugyan	megy ugyan

I.

